TC.
EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEMDE TANRI VE TANRIÇA

YÜKSEK LİSANS TEZ

GÜLNUR SÜMER

DANIŞMAN:

YRD. DOÇ. DR. ZAFER DERİN

İZMİR- 2007

ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEM'DE TANRI VE TANRIÇA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

GİRİŞ **2–18**

I. BÖLÜM – CİNSİYET KAVRAMI VE TAPINMA **18–27**

II. BÖLÜM--ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEM'DE TANRI VE TANRIÇA FİGÜRİNLERİ, HEYKELLERİ VE BETİMLEMELERİ

A- FİGÜRİNLER

1- İÇ ANADOLU BÖLGESİ **28–109**

a- Çatalhöyük **28–91**

1) Kadın Figürinleri **29–59**

2) Erkek Figürinleri **59–65**

3) Cinsiyetsiz ve Şematik Figürinler **65–82**

4) İnsansı Figürinler **82–92**

b- Çukurkent

Kadın Figürinleri **92–99**

c- Köşk Höyük **99–105**

Kadın Figürinleri

d- Suberde **105–107**

Kadın Figürinleri

e- Hatip Höyük **107–110**
Erkek Figürinleri

2- GÖLLER BÖLGESİ **110–223**
a- Hacılar **110–136**
Kadın Figürinleri

b- Höyücek **136–211**
1) Kadın Figürinleri **137–204**
2) Cinsiyetsiz Figürinler **204–211**

c- Kuruçay Höyük **211–221**
Kadın Figürinleri

d- Düden **221–223**
Kadın Figürinleri

3- KUZEY BATI VE ORTA BATI ANADOLU BÖLGESİ **223–268**
a- Ilıpınar **223–228**
Kadın Figürinleri

b- Hoca Çeşme **228–232**
Kadın Figürinleri

b- Pendik **232–234**
Kadın Figürinleri

d- Alıçlı Höyük **234–237**
Kadın Figürinleri

e- Ulucak Höyük **237–242**
1) Kadın Figürinleri **238–240**
2) Erkek Figürinleri **241–242**

f- Yeşilova Höyük **242–244**
Kadın Figürini

g- Ege Gübre Yerleşimi **244–248**
1) Kadın Figürini **245–247**
2) Şematik Figürin **247–248**

4-DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ **248–282**
a- Cafer Höyük **248–252**
1) Kadın Figürinleri **249–251**
2) Erkek Figürinleri **251–252**

b- Çayönü **252–262**
Kadın Figürinleri

c- Göbeklitepe **262–264**
Erkek Figürini

d- Kumar Tepe **264–266**
Erkek Figürini

e- Mezra-a Teleilat **266–276**
Erkek Figürinleri

f- Nevali Çori **276–280**
1) Erkek/Cinsiyetsiz Figürin **276–278**
2) Minyatür İnsan Başları **278–280**

g- Gritille **280–282**
1) Kadın Figürini **281–282**
2) Cinsiyetsiz Figürin **282–283**

B- HEYKELLER
DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ **283–301**
a- Göbeklitepe **283–288**
1) Erkek Heykelleri **283–285**
2) İnsan-Hayvan Betimli Heykeller **285–287**
3) " T" Biçimli Heykel **287–288**

b- Nevali Çori **288–298**
1) İnsan-Hayvan Betimli Heykeller **288–292**
2) İnsan Betimli Heykeller **292–295**
3) "T" Biçimli Heykeller **295–298**

c- Urfa-Genel **298–299**
Erkek Heykeli

d- Kilisik **299–301**
1) Erkek Heykeli **299–300**
2) "T" Biçimli Heykel **300–301**

C- BETİMLEMELER
1- İÇ ANADOLU BÖLGESİ **301–308**
Çatalhöyük
1) Duvar Resimleri **301–307**
2) Betimli Levha **307–308**

2- DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ
1- Nevali Çori **308–309**
2- Göbeklitepe **309–310**

III. BÖLÜM- ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEM'DE TANRI VE TANRIÇA FİGÜRİNLERİ, HEYKELLERİ VE BETİMLEMELERİNİN KARŞILAŞTIRMASI

A- FİGÜRİNLER **310–336**
1- İÇANADOLU BÖLGESİ **312–321**
2- GÖLLER BÖLGESİ **321–326**
3- KUZEYBATI VE ORTA BATI ANADOLU BÖLGESİ **326–331**
4- DOĞE VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ **331–336**

B- HEYKELLER **336–341**
DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ **337–341**

C- BETİMLEMELER **341–347**
1- İÇ ANADOLU BÖLGESİ **341–345**
Duvar Resimleri **341–345**
2- DOĞU VE GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGESİ **345–347**
Çizgi Tasvirler **345–347**

IV. BÖLÜM SONUÇ **347–365**

KISALTMALAR VE KAYNAKLAR

TABLOLARIN LİSTESİ

LEVHALA

ÖNSÖZ

M.Ö. 10. binden 5. bin' e kadar, yaklaşık beş bin yıl gibi uzun bir süreyi kapsayan ve genel tanımıyla Neolitik olarak adlandırılan dönem içerisinde, Anadolu gibi büyük bir coğrafyada yaşayan halkların, siyasi, ekonomik, inançsal anlamda aynı kalmalarını beklemek kesinlikle imkânsızdır. Son dönem çalışmalarıyla, değişmeye başlayan "Neolitik" teriminin, besin üretimi ve yerleşik yaşam dışında çok farklı unsurları içerisinde barındıran uzun bir dönem olduğu anlaşılmıştır. Bu dönem, Anadolu'nun her yerinde aynı anda yaşanmaya başlanmadığı gibi, her bölgede farklı zamanlarda, farklı gelişim silsilesi sergilemiştir. Kuşkusuz bu değişimin en önemli sebebi ekonomik nedenleridir. Değişen besin ekonomisi, insanların yaşayışlarını değiştirmiş ve bu da, dolaylı olarak toplumun tüm kademelerine nüfus ederek, sosyal, kültürel, siyasi ve inançsal anlamda farklılaşmalarına neden olmuştur.

"Anadolu'da Neolitik Dönem'de Tanrı ve Tanrıça" başlıklı bu tez, özellikle son yıllarda yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkan buluntular ışığında ve çeşitli bilim insanlarının yorumlarıyla, Neolitik dönem toplumlarının inanç sistemlerine farklı bakış açıları ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Zafer Derin danışmanlığında yürütülen bu çalışmada her türlü yardımına başvurduğum, tez çalışmamın başlığının seçiminden, tezin şekillenip, son halini almasına kadar süren uzun aşamada yanımda olan tez danışmanım Yar. Doç. Dr. Zafer Derin'e; metnin şekillenmesinde ve tez çalışmasının içeriğinin hazırlanmasında gösterdiği titiz ilgiden dolayı sayın hocam Prof. Dr. Altan Çilingiroğlu'na; bana zaman ayırarak tezimin şekillenmesinde yardımcı olan, deneyimleri ve bilki birikimiyle tez çalışmamın içerisindeki buluntu gruplarına bakış açımı değiştiren, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Prehistorya Anabilim Dalı Başkanı sayın Prof. Dr. Mehmet Özdoğan'a; yine bu çalışmanın her aşamasında bilgilerini ve kaynaklarını benimle paylaşan hocam Yrd. Doç. Dr. Haluk Sağlamtimur'a; ve son olarak hayatımın her aşamasında maddi-manevi tüm desteklerini benden esirgemeyen sevgili anneme ve babama teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

"Anadolu'da Neolitik Dönem'de Tanrı ve Tanrıça" başlıklı bu tezin amacı, son yıllarda tartışma konusu olan, kadın, erkek heykel ve figürinlerinin, Neolitik Dönem inanç sistemi içerisindeki yerini anlamaya ve vurgulamaya çalışmaktır. Her ne kadar tez başlığımızın içerisinde "heykel", "figürin", "betimleme" gibi terimler kullanılmasa da, çalışmamızın içerisinde, Anadolu'daki Neolitik merkezlerden ele geçen figürin, heykel ve betimlemeler incelenmeye çalışılmıştır. Bu inceleme, bir katalog çalışmasından çok, söz konusu buluntu gruplarının özelliklerini ve bölgelere göre dağılımını vermesi açısından önemlidir. Buluntular arasında tipolojik inceleme yapılmamış, yerleşim bölgeleri ve merkezleri arasındaki benzerlik ve farklar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Konunun anlaşılması ve kazılardan ele geçen maddi unsurları, sosyal, ekonomik ve dinsel boyutta yorumlayabilmek adına, "Neolitik" kavramı ile ilgili kısa bir girişin yararlı olabileceği kanısındayım; "Neolitik" terimi ortaya atıldığı 1865 yılından bu yana sürekli olarak değişmiştir. Başlangıçta yalnızca ekonomiden yola çıkarak ortaya atılan bu terim, daha sonra Mezolitik Çağ buluntu toplulukları ile Tunç Çağı arasındaki dönem için kullanılmış ve zamanla gelişerek yerleşik yaşam ve yerleşik yaşamın "olmazsa olması" konumundaki besin üreticiliği ile birlikte düşünülmeye başlanmıştır[1]. Ne var ki, Neolitik dönem yalnızca arkeologların ilgi duyduğu bir konu olmaktan çıkarak birçok doğa bilimcinin de ilgilendiği bir kavram olmuştur. 1866 yılında Candolle'nin, tarımın esasını oluşturan tahılların, Neolitik dönem ile birlikte biyolojik bir değişiklik geçirdiğini, doğada yabanıl olarak bulunan bazı türlerin, bu dönemde farklı özellikler sergilemeye başladığını ileri sürmesi, "Neolitik" terimine yeni kavramlar yüklenmesini kaçınılmaz kılmış ve terim arkeoloji ile doğa bilimleri arasında birbirinden bağımsız bir gelişim göstermiştir.

1900'lü yıllara gelindiğinde ise, aslında bir coğrafyacı olan Pompelly'in ortaya attığı "vaha kuramı" hem arkeologlarca hem de konuya ilgisi olan diğer bilim dallarının temsilcileri tarafından büyük ilgi ve kabul görmüştür. Bu kuramın ortaya atıldığı yıllar, C. Darwin ile birlikte doruğa ulaşan "evrim teorisi" yani, -insanların doğal koşullar ve iklim gibi nedenlerle değişim gösterdiği düşüncesi- ile birlikte,

[1] Özdoğan 2004, 44.

dönemin geleneksel düşünce yapısına karşı gelen bilim insanları tarafından heyecanla karşılanmıştır. Bu kuramı geliştirerek daha kapsamlı hale getiren ve bunu "Neolitik Devrim" olarak adlandıran G. Childe, yerleşik yaşamın temellerini ekonomik temellerle birleştirerek, bu oluşumu Yakın Doğu'ya taşımıştır. G. Childe, ilk kez uygarlık tarihindeki kültür aşamalarının, ekonomik temellere bağlanabileceğini vurgulayarak, Paleolitik ve Mezolitik insan topluluklarının, Neolitik toplumlara göre doğaya çok daha fazla bağımlı yaşadıklarını, günlük yaşamlarını sürdürebilmek ve geçimlerini sağlayabilmek adına, avlanmak, yenebilecek bitkilerin tohum ve meyvelerini toplamak zorunda olduklarını ileri sürmüştür. Bu durum onları göçebe kılmış, bir yerde var olan besin kaynaklarını tükettiklerinde, yeni yerlere göç etme zorunluluğunu ve böylece yalnızca tüketici bir besin ekonomisinin oluşturduğu yaşam düzenini binlerce yıl koruyarak sürdürdüklerini savunmuştur[2]. G. Childe, çiftçiliğe geçiş aşamasında insanların değişen iklim koşullarının ve bu değişimin getirdiği zorunlu ekonomilerin etkili olduğunu Pompelly gibi ileri sürerek, yakın doğu coğrafyasının doğal çevre koşulları kısıtlı, yarı kurak ve kurak bölgelerde bulunmasının olumsuz koşullardan kaynaklandığını ileri sürmüştür. Childe'in bu kuramı, uzun süre "Neolitik" teriminin, insanların hafızalarında Mezolitik ve Paleolitik dönemlerden faklı olarak, yerleşik bir kültürün oluştuğu, fakat yine yaşam koşullarının zor olduğu, yalnızca varlıklarını idame ettirebilmek adına yaşam mücadelesi veren topluluklar olarak görülmesini sağlamıştır. Bu tür bir yaklaşımın uzun süre kabul edilen görüş olmasının doğal fakat olumsuz bir sonucu, kazılardan ele geçen eserlerin, maddi kalıntılar olarak kalması, bu süreci oluşturan nedenlere ve sonuçlara cevap olarak kullanılmamasıdır.

Bu durum Yakın Doğu ve Anadolu'daki kazıların sayısın artmasıyla yavaş yavaş değişmektedir. Her ne kadar komşu ülkelerle karşılaştırıldığında Anadolu'daki kazılar yetersiz kalsa da, kazılan alanların artması ve diğer bilim dallarıyla yapılan eş zamanlı çalışmalar, buluntuların analizleri ve birbirleriyle olan bağlantıları, bu dönemin anlaşılmasını ve "besin üreticiliği" kavramının genişletilmesini olanaklı kılmıştır. Kuşkusuz Neolitik dönem, birçok önemli gelişmenin çok hızlı yaşandığı bir dönemdir. Ancak bu aşamayı yalnızca besin üreticiliği ve bunun sonucunda elde edilen artı ürünün

[2] Childe 1998, 40.

insanlara sağladığı rahatlık gibi basit bir platforma indirgeyerek incelemek yanlış ve yetersiz olur. Çünkü aslında manzara göründüğünden çok daha karışık, çok daha kapsamlı ve geniştir. Toprağa yerleşme, mimari, mekân kullanımındaki farklılılar ve teknikler, sosyal yapı, sanat ve inanç sistemleri ya da dini tutumlar… Tüm bu olgular birlikte incelendiğinde Neolitik dönemin, ya da "ilk tarımcı köy topluluklarının" yaşam biçimi ile ilgili olarak ortaya çıkan gerçekler, düşünce sistemimizi değiştirmeye zorlayacak kadar önemlidir. Artık Neolitik dönemi tanımlarken katmanları belirli bir düzenden söz etmek mümkündür[3].

Tamamen teknolojik tanımlamalarla ortaya çıkan "Neolitik" kavramının içinin doldurulmasında en önemli coğrafyalardan birisi kuşkusuz Anadolu'dur. Yakın bir zamana kadar İç Anadolu'ya Güneydoğu Anadolu'dan ve Kuzey Levant'tan geldiği sanılan Neolitik kavramlar ve maddesel ürünler, bu bölgedeki araştırmalar sonucunda faklı bir tablo ortaya koymuş, neolitikleşme sürecinin yerel olma olasılığı ağırlık kazanmıştır. Dolayısıyla Neolitiğin başlangıcı ve gelişimini anlamak için Anadolu'nun önemi yadsınmaz bir gerçek durumuna gelmiştir.

Anadolu için neolitikleşme süreci sorunludur. Erken Neolitik yerleşimlerin kendine yeter modeller üzerindeki özellikle Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'den gelen bulgulara bakıldığında ürün yetiştirme üzerindeki bağımlılık şu an ciddi olarak problemlidir[4]. Avlanma ve toplayıcılık, Keramiksiz Neolitik dönemi boyunca, yiyecek üretmekten daha çok etkili anlamlar içermektedir. En azından, benzer doğal ortamlarda birlikte var olsalar bile, kendine yeter stratejilerin yerleşimden yerleşime oldukça çeşitlilik gösterdiği açıktır. Bazı yerleşimler tarıma çok daha bağlı iken, diğerleri hala avcılık ve toplayıcılıkla yaşamlarını sürdürmektedirler. Düşünüldüğünde, günümüz koşullarında bile toplumlar arasında coğrafi nedenlerden kaynaklanan, ekonomik, kültürel, sosyal alanda da birçok fark bulmak mümkündür. Bunu, Neolitik döneme yaydığımızda elbette Anadolu gibi büyük bir coğrafyada ekonomik ve sosyal farklılılarla karşılaşmak şaşırtıcı olmamalıdır. Anadolu'da ve Levant'ta, Neolitiğin

[3] Özdoğan 2004, 50.

[4] Yakın Doğu toplulukları arasındaki "yerleşik avcı toplayıcılar'ın var oluşunu önermek oldukça düşünülmezdi. Bu dönem tam olarak tanımlanamamasına rağmen anlaşılan toplanmalardan farklı olan bazı toplulukların var olduğunu gösterirdi (Bar-Yosef ve Belfer-Cohen 2002). Neolitik ile tarımın kavramının birleşmesi üzerine, Nesbitt 2002 ve 2004, 39; Willcox 2004'e bakılabilir.

coğrafi yayılımı, R. Braidwood'un önerdiği şekilde "Natural Habitat Zone" un dışına taşmıştır, dağları, çölleri, yamaçları içine alacak şekilde genişlemiştir. Uzun yıllardır tartışma konusu olan, yerleşmenin mi yoksa tarımın mı öncelikli olduğu sorusu artık önemini yitirmiştir. Besin üreticiliğin yerleşimlerin ön koşulu olmadığı ve hatta besin üretimine geçmenin Neolitik Dönemin başlangıcı için önemli bir girdi sayılamayacağı anlaşılmıştır. Besin üretiminin bu gelişmenin bir nedeni değil belki bir sonucu ya da son aşaması olması giderek daha iyi anlaşılan bir konudur.

Keramiksiz ya da Keramikli Neolitik dönem olsun genel olarak "Neolitik" kavramının değiştiği ya da bu çabanın oluşmaya başladığı bir dönem içerisindeyiz. Bu dönem için şimdilik söylenebilecek şey "tapınak ekonomisi", uzak bölgeler arası canlı ve karmaşık bir ticari sistem, etkin bir bilgi ve teknoloji aktarımı, uzmanlaşma gibi terimlerin kullanılmasının artık kulağa normal geldiğidir.

Neolitik dönemin genişleyen, onu daha iyi anlamamızı sağlayan ve son dönem kazılarıyla, döneme ilgi duyan insanları şaşırtan durumunun şüphesiz ki en önemli ve en çarpıcı noktası inanç sistemlerinin daha anlaşılır olması, tapınak olarak nitelendirilebilecek yapıların bulunması ve şimdiye kadar "üretim" toplumları için yakıştırılan "Ana Tanrıça" kavramının yeni boyutlar kazanmasıdır.

Neolitik dönem içerisinde diğer maddi kalıntılar da olduğu gibi, figürin ve heykeller hakkında da toplumun inançsal göstergeleri olarak pek çok kurgu yapılabilir. Ancak günümüz koşullarının düşünülmesiyle yapılacak olan kurgulama ve yorumların ne kadar sağlıklı olacağı tartışabilir bir durumdur. I. Hodder, bu buluntuların çeşitlilik ve farklılıklara duyarlı olarak kendi dünyaları içerisinde konumlandırılmaları gerektiğini önermiştir[5].

Figürinler ve heykeller genellikle inanç sistemlerinin göstergeleri olarak yorumlanmışlardır. Figürinler, heykelle karşılaştırıldığında daha küçük boyutlu, simgeleşmiş ama heykel gibi tek başına simge haline gelmemiş olan "insan bedeninin küçük eşlemleri"dir[6]. İnsan hayvan ve nesne figürinleri, geçmiş toplumların inanç sistemlerinin göstergesi olarak; ölü gömme gelenekleri, sıvalı kafatasları, maskeler, kült

[5] Hodder 2005, 10.
[6] Hodder 2005, 7.

binaları gibi verilerle birlikte, bazen bulundukları toplumların yaşadıkları dönemlere ve bölgelere bağlı olarak; bazen de nesnel şekilde yorumlanırlar.

İnsanlığın en eski inançları her zaman merak konusu olmuştur ve bu meraka ilişkin soruların yanıtlarına dair kanıtlar sunmak; bir kültürün maddi verilerinden yola çıkarak manevi yönlerini anlamak oldukça zordur. İnanç, mitoloji, cinsiyet gibi konularla ilgili yapılan tartışmalardaki sorun, tanımlamaların yanı sıra, bu konulardaki karşıt fikirlerin ve savların nasıl geliştirileceği üzerinedir. Diğer yandan Neolitik dönemde hemen her yerde bulunduğunu söyleyebileceğimiz ritüellerle ilgili olarak; Yakındoğu'da birçok somut verinin olması ve pek çok çalışmanın yapılmasına karşın; dönemin inanç sisteminin ne şekilde olduğu üzerine, herkesin kabul ettiği bir çalışma henüz bulunmamaktadır[7]. Problem, bu konuya olan ilgi eksikliğinden değil; arkeolojinin maddi verileriyle soyut kavramları yorumlamanın güçlüğünden kaynaklanmaktadır. Bu konuda çalışmamızda vurgulanabilecek bir başka konu ise din, inanç, ritüel[8] ve kült kavramları üzerine yapılmış olan tanımlamaların ve yorumların üzerine olabilir. Din, inanç, ritüel ve kült kavramlarını tanımlamak ve kuramlaştırmak, oldukça geniş, kapsamlı ve tartışmalı bir konudur. Toplumların, doğaüstüne tapınması inanç kavramından ayrılmaz olduğu ve inancın da topluluğu bağlayan ortak kuvvet olduğu düşünülürse, bu çalışmanın içinde "din" kavramını, inançla ilgili uygulamalar ve fikirler sistemi olarak almak mümkündür.

[7] Watkins 1997, 267.

[8] Konunun bir başka öğesi de ritüller ve ritiüel tanımı üzerinedir. Ritüel kelimesi, Latince "ritus" kökünden gelir. "rituals" ise ritüele ait demektir. Ritüel genel olarak tapınma işleminin nasıl yapılacağını gösteren bir rehber gibi algılanabilir. İfadenin esası, her zaman aynı işlemin yapılması ya da tekrarlanması ve her ayrıntının aynı kalmasına dayanır. Ritüller, basit olarak inançla ilgili teknik olgular (1); inançla ilgili olarak benimsenmiş alışkanlık, kişilerce kutsallaştırılmış davranışlar, biçimler, davranış biçimleri, temalar (2); yazılmamış olsa da sosyal ve dini kuralları ve düzeni olan hareketler (3); belirli aralıklarla yinelenen, dinsel ya da büyüsel bir nedene göndermede bulunan ve birlikte gerçekleştirilen eylemler(4) olarak tanımlanır. Türkçe karşılığı "ayinle ilgili dinsel tören" olarak verilmektedir. Ritüeller temel sosyal değerleri ve davranış kurallarını ifade etmekte, topluma düzen ve anlam katmaktadır. Kült uygulamaları toplumun davranışlarını, fikirlerini en geniş anlamıyla toplumun veya toplumdaki özel grupların değerlerini kontrol altında tutar. Ritüellerle (ölüm ve kutsal objeler bahane edilerek, insanların cezalandırılacakları veya onların davranışlarını kısıtlayıcı, korku ve tabular yaratarak) edinilen güç, uzun vadede fiziksel baskı yoluyla edinilen güçten daha etkili görünmektedir. Ritüel tanımları için Bakınız. Robbins 2000, 591–614.

Din[9] insan hayatında büyük bir yer kaplar. Geniş anlamıyla ele alınacak olursa din hayat felsefesi demektir. Daha dar anlamıyla ise, insanın günlük hayattaki davranışlarını etkileyen bir faktör olarak düşünülebilir. Belirli inançlar ve tutumlar, insanın, toplumun diğer üyeleriyle olan ilişkilerini şekillendirir. Unutulmaması gerekir ki, din kadar insan hayatının hemen her sahasına girmiş başka bir sosyolojik olgu yoktur. Din, toplumsal yaşamın bir parçasıdır. Var oluşundan bugüne kadar toplumların ekonomik, düşünsel ve sanatsal yapılarıyla iç içe gelişim göstermiştir.

İnsanlık tarihine bakıldığında tanrıların bugün düşünüldüğü tarzda soyut varlıklar olmayıp daha somut kuvvetler olarak düşünüldüğü gözlenmektedir. Yaşadıkları çevre ve hayat koşulları göz önünde bulundurulduğunda, insanların etrafında olup bitenleri anlama çabası, korkuları, endişeleri ve ihtiyaçları onların dine ve tanrılara bakış açısını daha duygusal ve zorunlu hale getirmiştir. Şöyle düşünecek olursak, göçebe toplumlar için ışığı, sıcaklığı ve yağmuru veren gökyüzünün gücü önemliyken, tarımla uğraşan toprağa bağlı yerleşikler içinse toprak-ana kutsallaşmıştır. Bu bağlamda; dinlerin temel amacı**,** dünyayı açıklamak değil, somut yaşantılardan esinlenerek dünyaya anlam kazandırmak, insanın çevreyle baş edebilmesini, kendi var oluşunu omuzlayabilmesini, başkalarıyla birlikte yaşayabilmesini sağlamaktır.

İlkel topluluklar incelendiğinde, tapınımların basitten karmaşığa doğru bir grafik çizdiği ve davranışların toplumun ekonomik ve bilinç seviyesine uygun şekiller aldığı görülmektedir. Henüz toplayıcılık ve avcılık aşamasında hayvanlar kutsal sayılmış ve onlara tapınılarak, avlar, törenler ve şenliklerle karşılanmıştır. Bu tür davranışların amacı yaşamalarını sağlayan kaynağa minnetlerini, şükranlarını sunmak ile birlikte avın daha verimli olması ve besinlerin çoğalmasıdır. İnsan, doğaya saygı duyarak, ona taparak, törenler yaparak ve adaklar adayarak doğayı denetim altına almaya uğraşmış ve doğanın gazabından korkarak, kendilerini aç bırakmasından ve

[9] Din; bu çalışmada sistemleşmiş, yapısallaşmış bir kurum değil; "inanç sistemi", "inanılan şey" anlamında kullanılmaktadır. Din; esas olarak zihni aşan her yerde hazır ve nazır olan bir şeyin varlığına inanmaktır. Ya da tasavvur edilemez olanı tasavvur etmeye yönelik bir çaba, sonsuza doğru bir arzu olarak tanımlanmaktadır. Max Müller ise dini, "Görünmeyene hasret, kavranamayan önünde hürmet, sonsuzluk önünde çekingenlik, sonsuzu tecrübe ve hissetmek" gibi sözlerle ifade etmeye çalışmıştır. James Frazer tarafından ise din, "doğanın ve insan yaşamının işleyişini yönetip kontrol ettiğine inanılan üstün güçlerin gönlünün alınması ya da ilgilerinin kazanılması" şeklinde tanımlanmıştır. Din tanımları için Bakınız. Spencer 1876, 37; Müller 1878, 23; Sarıkçıoğlu 2002, 1; Tambiah 2002, 78.

öldürmesinden endişe duymuştur. Bu güvensizlik hissi ve güven isteği, onları doğaya taparak onu yücelterek ve bunu tören ve şenliklerle somutlaştırarak doğayı dizginleme ve kendilerini güvenceye alma çabalarına yöneltmiştir.

Dini olayları ya da dini başlangıçta, inançlar ve dinsel törenler olarak iki temel kategoriye ayırmak mümkündür. İnançlar zihin halleri, dinsel törenler de belirli eylem biçimleridir. Ahlak kuralları da eylem biçimleri arasında yer alabilir, bu nedenle inançları eylem biçiminden ayırmak gerekir. Dinsel törenlerin özelliklerini ise inançlar meydana getirmektedir.

Dini olan her şeyin, ayırt edici özelliği olarak kabul edilenlerden biri de, "tabiatüstü" düşüncesidir. Bununla anlama kapasitemizi aşan eşya düzeni kastedilir; tabiatüstü gizemin, bilinmezin ya da anlaşılmaz olanın dünyasıdır. O zaman din, bilimin ve genel olarak açık düşüncenin sınırları dışında kalan her şey hakkında bir tür spekülasyondan ibaret bir şey demektir. Spencer'e göre dogmaları bakımından birbirleriyle taban tabana zıt olan dinler, içerdiği ve kuşattığı her şeyi ile birlikte dünyanın, açıklamaya ihtiyacı olan bir sır olduğu konusunda kısmen anlaşırlar. Tabiatüstü düşüncesi dinler tarihinde çok geç ortaya çıkmış olmalıdır[10]. Bu yalnızca ilkel diye isimlendirebileceğimiz toplumlar için değil, aynı zamanda entelektüel kültürün belli bir seviyesine ulaşmamış kimseler içinde yabancı bir fikirdir. Tabiî ki, insanları önemsiz nesnelere harikulade üstünlükler atfettiklerini,- birbirinden tamamen farklı unsurlardan oluşan ve aklın anlaması zor olan bir tür her yerde hazır ve nazır olma sıfatına sahip olan- kâinatı, bir takım garip esaslarla doldurduklarını gördüğümüz zaman, bu fikirlerde bir sır havası bulmak bizim için kolay olacaktır. İnsanların, modern aklımız için bu kadar problematik olan fikirleri kabul etmeleri, bize onların yerine daha makul olanlarını bulamamalarından kaynaklanıyor gibi görünmektedir[11]. Ancak gerçekte bizi bu kadar şaşırtan açıklamalar, ilkel insan için bu dünyadaki en basit şeymiş gibi görünmektedir. İlkel insan, bunları aklın ümitsizlik içinde kalarak kabul ettiği bir son çare olarak değil, fakat etrafında gözlemlediği şeyleri tasavvur etmenin ve anlamanın en kısa yolu olarak görür. Onun için, ses ile ya da mimikle cisimlere hükmetmekte, yıldızların hareketini durdurmak veya hızlandırmakta, yağmuru

[10] Durkheim 2005, 43.
[11] Durkheim 2005, 44.

yağdırmak ya da durdurmakta garip olan hiç bir şey yoktur. Toprağın ya da kendisini besleyen hayvan türlerinin bereketini garantilemek maksadıyla kullandığı ayinler, onun gözünde artık akıldışı bir şey değildir. Aynı maksatla bugünkü ziraatçıların teknik usulleri kullanmalarının bizim gözümüzdeki yeri ne ise, ayinlerin ilkel insan gözündeki yeri de o olmalıdır[12].

Tabiatüstü düşüncesinin var olması, onun olumsuzlanması olan ve hiçbir şekilde ilkellere has olmayan bir fikrin daha önceden var olduğunu gösterir. Belli olguları tabiatüstü diye isimlendirebilmek için, bir kimsenin daha önce, tabii şeyler diye bir düzenin yani, zorunlu ilişkilere uygun ve içsel olarak birbirleriyle ilişkili kurallar bütününün farkında olması gerekir. Bu esas prensip bir kez kabul edilmiş hale geldiğinde, söz konusu yasalardan ayrılanlar, zorunlu olarak tabiatın ötesinde ve böylece aklın ötesinde şeyler olarak kabul edilir. Bugün bile birçok dinin inananı, tanrısal iradenin bu dünyayı yoktan yarattığı ya da istediği şekilde bazı varlıkları başka varlıklara dönüştürebileceğine inanmaları gibi, bir yasa koyucunun emrederek, hiçten bir kurum yaratabileceği ve bir sosyal sistemi diğerine dönüştürebileceği inancına sahiptir. Yani toplumsal şeyler hususunda hala, ilkellerin zihin yapısına sahibiz. Sosyolojik meselelerde, bugün birçok insanın bu modası geçmiş düşünceyi koruyor olması, sosyal hayatın onlara, belirsiz ve gizemli görünüyor olmasından kaynaklanmamaktadır. Aksine bu tür açıklamalarla kolayca ikna olabilmeleri, tecrübe tarafından tekrar tekrar yalanlanan bu yanılsamalara bağlanabilmeleri, sosyal olayların bu dünyadaki en açık şey olarak görünmesinin bir sonucudur. Ayrıca, insanlar tecrübenin verdiği yenilikler ve tesadüfen ortaya çıkan şeyleri nasıl tanımlarlarsa tanımlasınlar, bu hiçbir zaman dini karakterize etmek için kullanılamaz[13]. Dini düşünceler her şeyden önce, istisnai ve normal olmayanı değil, sürekli ve düzenli olarak cereyan eden şeyleri ifade etmek ve açıklamak için kullanılır. Genel bir kural olarak tanrılar ise, evrenin normal akışı, yıldızların hareketi, mevsimlerin ritmik dönüşü, sebzelerin her yıl büyümeleri, türlerin sürmesinden daha çok anormal varlıkları, gariplikleri açıklamak maksadıyla kullanılırlar. Bundan dolayı, dini beklenilmeyen şeyle eşitleyen bir düşünce, çok yanlıştır. Dini güçleri bu şekilde düşünme, ilkellere has

[12] Durkheim 2005, 44.
[13] Durkheim 2005, 47.

bir düşünce tarzı değildir. İlkel insanlar, ilk önce bu güçleri, düzensizliği ve kazaları açıklamak maksadıyla ve çok daha sonra ise tabiattaki değişmezleri izah etmek için kullanmaya başlamıştır. Ancak insanların bunlara neden bu kadar zıt fonksiyonlar yükledikleri açık değildir. En basit dinlerden başlayarak görüldüğü gibi kutsal varlıkların en temel görevi, hayatın normal seyrinin devam etmesini sağlamak olmuştur[14].

Her çeşit dini inanışta, hiç değişmeyen özellik, gerçek ya da düşsel olan şeyleri, kutsal ve kutsal olmayan şeklinde iki sınıfa ayırmaktır. Kutsallık yalnızca tanrılara özgü bir nitelik değildir. Her şeyin kutsal olabilme ihtimali olduğu kadar, her toplumun kutsal anlayışı farklı olabilir. Kutsal şeylerin sınırları yoktur ve zamanla ya da toplumdan topluma değişim gösterirler.

Durkheim, bütün varlıkları kutsal, kutsal-dışı diye ikiye ayırmıştır. Tanrı ve ona bağlı olan her şey kutsaldır. Bunun dışında kalanlar ise kutsal değildir. Bu duruma göre dinin temel şartı, kutsal dışı olanların kutsal olanlara yaklaşmasını yasak etmektir. Tapınmanın iç yüzü ise kutsal olmayan insanın kutsal olan tanrıya yaklaşmasıdır. Bu sebepten ibadetin yapılabilmesi için yaratığın yaratana yaklaşması gerekir; bu ise ibadet edecek kimsenin kişisel duygudan kurtulması ile mümkündür. Çünkü ibadet eden kimse içten ve dıştan temizlenerek kutsallaşmalıdır ki aslında kutsal olan Tanrı'ya yaklaşabilsin[15].

İnsanı içten harekete geçirerek belli bir yönde davranışa sevk eden faktörler vardır. Bunlar ilgi, istek, ihtiyaç, arzu, dilek, emel, amaç, dürtü, ideal, tutku… Gibi kelimelerle ifade edilir. Bunlar bilinçli ya da bilinç dışı, fizyolojik, duygusal, zihinsel ve sosyal nitelikli olabilirler. Davranışlarımızın temelinde olan bütün bu faktörleri ifade etmek için genel olarak "güdü" kelimesi kullanılmaktadır. Bir ferdin davranışını belirleyen dinamik faktörler bütününe ise "güdülenme" denmektedir.

Güdü, insanın canlı varlığını sürdürebilmesi, çevresiyle uyum sağlaması, gelişmesi ve potansiyellerini açığa çıkarması için tatmin etmek zorunda olduğu ihtiyaçları ile yerine getirmeyi bir mecburiyet olarak hissettiği isteklerini içermektedir.

[14] Jevons 1944, 319.
[15] Durkheim 2005, 118.

Bir başka deyişle, güdüler çeşitli ihtiyaç ve isteklerden kaynaklanmaktadır ve insanı bu isteklerin tatmini yönünde bir hedefe zorlarlar. Örneğin, bir insan açlık duyar ve bunun sonucunda yemek ister; korkar ve sığınacak emin bir yer arar; yalnızlık hisseder ve arkadaş arar. Şiddetli bir baş ağrısı karşısında çare veya ilaç ister. Gıda, arkadaşlar, sığınacak bir yer… Fakat esas itibariyle hedefler gıda, arkadaş ve sığınacak bir yer değil, bu nesnelerle ilgili faaliyetlerdir. Yaşamsal olarak adlandırılabilecek bu ihtiyaçların yanında, insanın bir varlığa ya da daha net şekliyle bir "tanrı" ya inanmasını güdeleyen şey nedir? Bu soruya verilebilecek ilk cevap "dini ihtiyaç" ya da "inanma ihtiyacı" olacaktır. İnsanlığın var oluşundan bu yana, sistemli veya sistemsiz inançların ya da dini davranışların varlığı göz önünde bulundurulacak olursa, yaşamsal ihtiyaçların yanında bir de dini ihtiyaçtan söz etmek doğru olabilir mi?

İnsanın, gücünü aşan, kendisini çaresizlik içerisinde bırakan tehlikelerin ve felaketlerin karşısında doğaüstü bir varlığın yardımına ihtiyaç duyması çoğu zaman karşılaşılan bir durumdur. Böylesi durumlarda, ilkel ya da medeni olsun çoğu insan dualar, adaklar veya herhangi ibadet vasıtasıyla bütün sıkıntılarını tanrılara, ruhlara ya da inandığı her neyse o varlığa iletir. Burada önemli olan ve insanı böyle bir davranışa iten en önemli faktör kendi bilincinin ve kendi varlığının farkında olmasıdır. Böylece kafasında yarattığı doğaüstü varlığın da olabileceğine inanmaktadır.

Yapılan bazı araştırmalar çaresizlik tecrübelerinin kendiliğinden dini bir davranışa sevk etmede önemli rol oynadığını göstermektedir. Vergote[16] tarafından düzenlenen bir ankette insanların çoğunun ahlaki ve maddi güçlükler içerisinde bulundukları zaman, kendiliklerinden tanrı kavramını düşündükleri ortaya çıkmıştır. Bir diğer araştırma, bu konuda meslek ve sosyo-ekonomik seviyenin önemini işaret etmektedir. Ekonomik seviyesi düşük insanların ve dünyaya daha kapalı küçük toplulukların dine ve tanrı inancına daha çok ihtiyaçları olduğu ve bu kavramlara daha çok önem verdiği anlaşılmıştır. Ayrıca ölümcül hastaların davranışlarının da aşağı yukarı aynı seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Bu konuyla ilgili II. Dünya Savaşı boyunca yapılan bir araştırmada askerlerin %75'i ölüm tehlikesi karşısında duanın ve tanrının onlara yardım edeceği düşüncesinin kendilerine çok büyük yardımı olduğunu

[16] Vergote 1964, 31–44.

belirtmişlerdir. Tanrıya en çok, ölümle en fazla karşı karşıya bulunan ve en çok korku duyan kimseler başvurmaktadır. Burada önemli olan şey, bu davranışların askerlerin eğitim seviyesi veya dini inanç derecelerinden bağımsız olmasıdır. Ölüm korkusu insanlarda kendilerinden daha üstün ve onlara aciz durumlarında yardımcı olacak bir varlığın olduğunu düşündürerek bu düşünce sayesinde rahatlamalarını sağlamıştır.

Bu ve buna benzer gözlemler, insanda çaresizlik ve tanrı inancı arasında bir bağın varlığının düşünülmesini sağlamıştır. Hayatın maddi şartları, türlü felaketler ve yıkıntılar içinde insanlar, ilahi bir varlığın umulmadık müdahalesine büyük önem vermektedirler. Din duygusunu ve tanrı kavramını içten uyandıran duygular bu duygulardır. İnsanların hemen çoğunda dua ve ibadet yapmak için en kuvvetli eğilim savaş, deprem, hastalık, kaza, kıtlık gibi büyük maddi yıkıntılar içinde, ölümle yüz yüze bulunduklarında ve özellikle asıl kendi ölümleri karşısında kendisini göstermektedir. Ölüm tehlikesi ve daha genel olarak maddi yıkıntılar ve hastalıklar karşısındaki çaresizlik, kendiliğinden dini davranışın en güçlü kaynakları arasında yer almaktadır. Din, diğerleri yanında, bu tür engellemeler karşısında telafi edici bir rol oynayabilir. İnsan kendisini tehdit altında hissettiği zaman, en temel arzusu olan "yaşama isteği"nin tatmin edilmesine kadar, onu koruyacak ya da yaşadığı durumu sona erdirecek bir varlıktan yardım ister.

Malinowski ise, "herhangi bir kültür kuramı insanın organik ihtiyaçlarından başlamak zorundadır" diyerek, Trobriand yerlileri arasında yaptığı kapsamlı incelemeler ile dini insanın biyolojik ihtiyaçlarına bağlamaktadır[17]. Malinowski dini esasen yaşam-döngüsü ritüellerine, özellikle de ölüm üzerine odaklanan ritlere bağlamaktadır. Gerçektende O, ölümün var oluşsal durumunu dinin doğuşuyla yakından bağlantılı görmektedir. İnsanların muhtemelen derinlere yerleşmiş içgüdüleri nedeniyle ölümden büyük korku duydukları kanısındadır. Onlar, bitiş ya da yok oluş düşüncesiyle bütünüyle yüzleşemezler. Ve işte burada din psikolojik bir cankurtaran olarak ortaya çıkar. Cenaze ritüellerinin tam anlamıyla dinsel bir edim olduğunu öne sürer; tam burada din bireysel bir krizden, bireyin ölümünden kaynaklanır. Dinsel kurumların pek

[17] Morris 2004, 241.

çoğuna göre, dinsel esinin hepsi değilse de büyük kısmı yaşamın son krizinden çıkartılmıştır.

Böylece ruh düşüncesi ve ölümsüzlüğe inanç, dinin özünü biçimler ve bunların her ikisi de psikolojik bir kökene sahiptir. Din insanı ölümden ve yok olmaya teslimiyetten kurtarır ve insanların içgüdülerinden çıkar. Ölümden sonra manevi sürekliliğe olan kurtarıcı inanç, bireysel zihinde zaten yer almaktadır; toplum tarafından yaratılmaz[18]. Genellikle kendini koruma içgüdüsü olarak bilinen doğuştan gelen eğilimlerin toplamı, bu inancın temelidir.

Çeşitli tehdit ve saldırılara maruz kalan insan hayatının, yaşama isteği ve bu saldırıla karşı içinde bulunan üstesinden gelme çabalarının dini davranışın kaynağını oluşturduğu açıkça anlaşılmaktadır. Çaresizlik durumunda kendiliğinden harekete geçen korunma dürtüsü, insanların dine ve benzer düşüncelere yönelmesine olanak vermiştir.

Kısaca özetleyecek olursak; Neolitik Dönem'de yaşasın ya da çağdaş olsun insan, kendisine zarar veren ve onu tehdit eden her varlığı ezmek istemiştir. Fakat ilkel insanın korkusu ve acizliği buna engel olmuştur. Bu korkunun ona verdiği tecrübe sayesinde öğrendiği şey, bu düşmanlarla savaşmanın yetersiz ve yararsız bir çaba olduğudur. Çünkü ilkel insan, neslinin devamı için kendisini yaralayan taşlara, kulübesini veya yuvasını basan ve alıp götüren sellere, tepesine inen yıldırımlara karşı ok ve mızrağın tesir etmediğini anlamıştır. Bu acizlik durumu, onları bir takım inançlara, ismini henüz "din" olarak koymanın çok yanlış olacağı ve fakat çok sayıda bilim adamının büyü[19] olarak adlandırdığı, bazı inanışların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

---

[18] Morris 2004, 240.

[19] Psikolojik açıdan büyü ve din birbirine çok benzemektedir. Çünkü her ikisinin de farklı tutkuları arttıran yatıştırıcı bir işlevi vardır. Yaşamın krizleri karşısında, özellikle ölüm karşısında insanlar korktukları ve üzüntüye kapıldıkları zaman dinsel ritlerin yerine getirilmesinde bir yatıştırma bulurlar. Büyü de tıpkı din gibi, üzüntülü ve acılı durumlara insanın karşı koyma şeklidir. Demek ki; büyü ve din birbirlerini psikolojik durumlara indirgeyebiliyorlar. Gerilim, duygusal yoksunluk, heyecanlar, duygular, kompleksler ve her türlü düş kırıklığı. Büyünün yatıştırıcı işlevine gelince, bir birey ava gitmek, balığa çıkmak ve toprağı sürmek için niçin büyüye başvuruyor? Çünkü kendini yoksun durumda buluyor ve eğer bir gerilim durumundaysa ayinlerin yapılması onu rahatlatıyor. Marett' e göre ilkellerin yaşantısında büyüyü dinden ayırmak imkânsızdır. O yazılarında büyüsel-din terimini kullanmayı tercih etmiştir. Crawley ise; ilkel insanların tüm düşünsel alışkanlıkları dinseldi ya da boş inançlara sahipti. Bunun için büyüyü dinden ayırmanın imkânı yoktur der. Büyü ve din arasındaki bağlantı için Bakınız Evans-Pritchard 1998, 31–55.

İnsanın tüm düşüncelerinin derinliklerinde korku vardır. Bu duygu kısmen güdüsel ve az çok da bilinç dışından gelmektedir. Sonuç olarak tüm dinsel davranışlar ve kavramlar, az çok sabit psikolojik ve fizyolojik işlevlerden kaynaklanmaktadır. Din, korkunun, kuşkunun, girişimin, yokluğun, bilinçsizliğin ve ilkel insanın deneyim eksikliğinin bir ürünüdür. Demek ki din; kendi başına bir şey, toplumsal yaşamın bir yönü değildir ama yaşamın tüm bölümlerine sızan bir eğilimdir. Yaşamsal güdü ve yaşam istemi dinsel duyguyla karışmaktadır. Yaşamın, sağlığın ve gücün verdiği her şeye din kutsal bir nitelik verir. Dinsel duygunun ne olduğu sorusunun cevabı, öznel olmadığı ancak kutsallığa varan tüm duyguların eğilim ya da niteliği olduğudur

Her insan belli bir kültür çevresinde yetiştiğine göre, din, sanat, ekonomi v.s gibi birçok unsur insanı etkilemektedir. Din sosyal bir olaydır. Toplumsal yaşamın kendi doğasından doğar ve en basit toplumlarda ekonomi, sanat gibi toplumsal olaylara bağlıdır[20]. Özellikle din, toplumu basit bir bireyler toplamından başka bir şey yapan bir duygunun yansımasıdır. Dayanışmayı ve duygu sağlar[21].

Din ve toplumsal yapıların biçimleri arasında sıkı bir bağlantı bulunmaktadır. Ata kültlerinin sıkılıkla soy yapılarıyla ilişkili olduğuna, kurban ritüellerinin ise toplumsal dayanışmanın bağlı olduğu duyguların yeniden üretimine ve güçlendirilmesine hizmet ettiğini işaret etmektedir. Din, ataların kültüyle, klanın yaşlılarıyla başlar: kökeninde üretim ilişkilerinin ve bu ilişkilerin koşullandığı toplumun politik düzeninin bir yansımasıdır[22]. Demek ki din, her zaman toplumun ekonomik yapısının biçim alma yapısıdır ve birbirleriyle uyum içindedirler. Din, toplumsal yapının bir biçimidir, toplumsal ilişkilerin aynası ya da yansımasıdır. Fakat bazı toplumlarda din ve toplumsal yapı arasında doğudan bir ilişki olmakla birlikte, bazı toplumlarda bu ilişkinin her zaman kolaylıkla anlaşılamayacağı kabul edilen bir gerçektir[23].

İlkel toplumlar için, bir bütün olarak evren, adına doğal yasa değil de daha çok ahlaki ya da ritüel yasa dememiz gereken bir şey tarafından yönetilen ahlaki ve

[20] Durkheim 2005, 41.
[21] Evans-Prittchard 1998, 79.
[22] Evans-Pritchard 1998, 91.
[23] Morris 2004, 207.

toplumsal bir düzendir. Doğal olgular bu toplumsal düzene eklendikleri, onun bir parçası oldukları ölçüde ya kendileri olarak ya da onları temsil eden şeyler ve varlıklar aracılığıyla bir "ritüel değerle" sarmalanır. Sosyo-kültürel gelişmenin en altında bulunan bu toplulukların tanrıları ölümsüzdür, her şeyi bilir, yararlıdır, erdemlidir, yırtıcıdır, her şeye gücü yeter. Sosyal moral ve duygusal bakımdan insanların tüm gereksinimlerini karşılar. Bireyin ve toplumun varlığını sürdürebilmesi için, bu işlev temeldir. Kimi toplumların bilime, sanata ve felsefeye sahip olmaması ama buna karşılık dine sahip olmayan hiçbir toplumun bulunmaması bizi şaşırtmamalıdır.

Dini duyan, düşünen ve arzulayan bireylerdir. Çünkü toplum bu işlevi yerine getirebilecek nitelikte değildir. Bu nedenle din bireysel psikoloji olayıdır; öznel bir olaydır ve olduğu gibi incelenebilir. Bununla birlikte, daha az sosyal ve nesnel bir olayda değildir. Ona bu nesnelliği veren üç nitelik vardır. Önce din bir kuşaktan diğerine aktarılır; eğer bir anlamda din bireyselse, bir başka anlamda da bireyin dışındadır. Çünkü insanın doğumundan önce vardır ve ölümünden sonra da var olacaktır. Bir dil nasıl öğreniliyorsa, dinde öyle öğrenilir. Bunun için belli bir toplumun içinde doğmak gerekmektedir. İkincisi ise din geneldir. En azından kapalı bir toplum içinde herkes aynı inancı taşır ve tapınmayı yerine getirir. Bu genel ya da ortaklaşa özellik ona bir nesnellik kazandırmaktadır. Üçüncüsü ise din zorunludur. Olumlu ya da olumsuz cezalar bir yana, dinin genel bir özellik taşıması, kapalı bir toplumda zorunlu anlamına gelmektedir. Çünkü baskı olmasa bile bireyin başka bir seçeneği yoktur. Ve dili nasıl kabul ediyorsa herkesin kabul ettiği inancı da kabul etmek zorundadır.

Dinsel kavramlar, ortaklaşa hareket eden bireysel eğilimlerin birleşiminin sonucudur ama bir kere var olunca, bunun kendine özgü bir yaşamı olur. Duygular kavramlar ve imgeler bir kere yaratıldı mı, kendi öz yasalarına uyarlar[24]. Dinsel kavramların toplumsal düzene ve ekonomik, politik, ahlak gibi toplumsal olgularla ilişkili olduğu kabul edilebilir, bunlar toplumsal yaşamdan çıkabilir, şöyle ki toplum olmayınca ne din, ne de kültür olabilirdi.

Sonuç olarak din, korkunun, kuşkunun, girişim yokluğunun, bilinçsizliğin ve ilkel insanın deneyim eksikliğinin bir ürünüdür. Demek ki din, hem psikolojik hem de

[24] Evans- Pritchard 1998, 77.

sosyolojik bir olgudur. Yaşamın her sahasına yayılmıştır ve organik yaşamın temel süreçleriyle ve iklim koşullarıyla ilişkilidir. Korku ne kadar çoksa din de o kadar fazladır. Ve insan için ne kadar yararlıysa, toplumların devamlılığı, birlikteliği ve geleceği için o derece yararlıdır.

Anadolu'nun Neolitik dönem topluluklarının inanç sistemlerini ve "tanrı", "tanrıça" inançlarını, buluntular ve elde olan veriler ışığında incelenmesini amaçlayan bu çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır.

Çalışmamızın birinci bölümde, "tanrıça" kavramının anlaşılması açısından, tarihsel süreç içerisindeki cinsiyet kuramlarının kısa bir özeti verilmiştir. Bu bölümde çeşitli bilim insanlarının görüşleriyle birlikte, tanrıça inancının ve cinsiyet arkeolojisinin dönemlere ve akımlara göre, buluntulara ne derece yansıdığı ve bu yansımanın arkeoloji bilimine olası etkileri ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise, tez çalışmamınızın önemli bir kısmını oluşturan figürinler, heykeller ve betimlemeler, ayrı ayrı incelenerek, üç alt başlık altında ele alınmıştır. Her alt başlık ise, kendi içersinde kültür ve yerleşim bölgelerine ayrılarak incelenmiştir. Bu ayrım, Neolitik dönemde Anadolu platosunu kaplayan tek bir kültürün varlığından söz etmenin mümkün olamayacağı ve her bölgenin çevre kültürlerle benzemesinin yanı sıra, kendine ait farklı unsurları barındırması nedeniyle yapılmıştır. Eldeki bilgiler, Konya Karaman Bölgesi ile batısında kalan Göller Bölgesi'nin birbirlerine yakın olması yanı sıra, bu iki bölge arasında özellikle sosyal oluşum bakımından önemli farkların olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu fark Anadolu'nun diğer bölgelerinde de gözlenebilmektedir. Özellikle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin hem buluntular hem de kültür bağlamında sergilediği farklılık, çalışmamız içerisinde böyle bir ayrıma gitmemize neden olmuştur.

Bu bölüm, daha çok katalog çalışması mahiyetindedir. Fakat söz konusu katalog, tipolojik bir çalışmadan farklı olarak, buluntuların özelliklerinin tanıtılmasını amaçlamıştır. Buluntular incelenirken, 1'den başlayarak numaralandırılmış ve alt bölümlerde herhangi bir kesintiye gidilmeden, baştan sona kadar devam eden bir numaralandırma sistemi uygulanmıştır. Buradaki amaç, III. Bölümde tekrar değinilecek olan buluntu gruplarına gönderme yapılırken, herhangi bir karışıklık ve anlaşılmazlığı

önlemektir. Ayrıca yine II. Bölümde, ayrılan her kültür bölgesinin içerisinde kalan yerleşim merkezlerine kısaca değinilmiş, her yerleşim merkezi buluntularının tasnifinden önce kısaca tanıtılmıştır. Bu tanıtım, yerleşimleri tüm unsurlarıyla birlikte ele almaktan öte, buluntuları doğru yorumlayabilmek adına, yerleşimlerin tarihlendirilmesi ve genel özelliklerinin belirtmesi amacını taşımaktadır.

Üçüncü bölümde, II. Bölümde ayrı ayrı incelenen, figürin, heykel ve betimleme gruplarının arasındaki benzerlikler ve farklar, yine aynı kültür bölgeleri göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Bu bölümde daha çok kültür bölgelerinin, diğer bölgelerle olan benzerlikleri ve farkları, söz konusu buluntu gruplarının ele geçtiği yerleşim merkezlerinde ne amaçlarla kullanıldığı, tanrı ve tanrıça kavramına ne kadar yakın oldukları incelenmeye çalışılmıştır.

Dördüncü bölümü oluşturan sonuç bölümünde ise, edinilen bütün verilere dayanarak, "Tanrı" ve "Tanrıça" kavramının gelişmesini ve bölgeler arası farklılaşmaların, ekonomik kaygılarlarla oluşan dini inanışların değişimini, çalışmamızın tüm bölümleri göz önünde bulundurularak, genel bir değerlendirme ile vermeye çalıştık. Bu çalışma sonunda, Anadolu'nun Neolitik dönem inanışlarını gösterdiğine inandığımız buluntuların, tarih ve bölgeler kapsamında bir arada görülmesini olanaklı kılan, basit bir tablo (Tablo 11) hazırladık.

Ortaya koymaya çalıştığımız geçici öneriler doğrultusunda hazırlanan bu çalışma ve buluntu kataloğu, elbette ileride yapılan yeni arkeolojik kazılar ve ele geçen yeni buluntular çerçevesinde değişikliğe uğrayacak ve yeni çalışmalar sayesinde, inançsal anlamda Neoltik dönem için söylenebilecek bazı boşluklar doldurulabilecektir. Biz bu çalışmayla, figürinlerin, heykellerin ve ikonografik betimlerin o günün ideal dünyasının anlamını yeniden canlandırmaya çalıştık.

I. CİNSİYET KAVRAMI VE TAPINMA

Tarih öncesi döneme ait figürinlerin çoğunun kadın gövdesini ya da kadını temsil ettiğine dair yaygın bir inanç vardır. Kadın gövdesi ve kadınların ayrı ayrı ele alınması nadir görülen bir durumdur. Bununla birlikte, günümüzde, cinsel kimliğin toplumsal yapısını cinsiyete dayanan, bütünleyici roller olarak gösteren çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Cinsiyetin toplumsal yapısı üzerine yapılan araştırmalar özellikle feminist yaklaşımlarla birlikte ele alınmıştır. Anadolu için çevre kültürlerin aksine Neolitik buluntular ve yorumları hakkında yapılan cinsiyet arkeolojisi daha kısıtlıdır ve figürinlerin cinsiyetleri ile ilgili şimdiye kadar çok az şey söylenmiştir[25]. Neolitik dönem tanrıçaları olarak adlandırılan figürinlerin tamamı aslında dişil değildir[26]. Eril ve cinsiyetsiz figürinler de bulunmaktadır. Eril figürinler dışında, yine erkekliğin temsili olarak sayılan, erkeklik organı betimlerinin[27] görülmesi Neolitik döneme dayanmaktadır[28].

Cinsiyet kavramının bilincinde olduğumuz ve Hıristiyan tanrısının erkek olarak temsil edilmesinin giderek daha çok sorgulandığı günümüzde, tarih öncesi bir ana tanrıça kültü oldukça taraftar toplamaktadır. Özgün insan toplumunun anaerkil olduğu ve yakın zamanlarda hâkim duruma geçen ataerkilliğin, daha sonraki bir aşamada geliştiği kuramları 19. yüzyıldan günümüze kadar üretilmiştir.

19. yüzyılda Avrupalı düşünürler, kutsal kitapların yorumlarından ve Aristo'dan etkilenerek, toplumların siyasi gelişiminin ataerkil aile yapısıyla başladığına inanırlardı[29]. 18. yüzyılda Kuzey Amerika'da anaerkil toplulukların yaşadığına ilişkin somut verilerin elde edildiğinin öne sürülmesiyle, bu dönem 19. yüzyıl, dişil tanrıça inancındaki pek çok topluluğun varlığının bilindiği bir dönem olmuştur. 1861 yılında, İsviçreli antropolog Johann J. Bachofen, kitabı *Das Mutterreccht* [30]'ın ilk cildinde, hem aile hem de toplulukta otoritenin kadınların elinde olduğunu, anaerkil idarenin başka bir

[25] Hamilton 2000, 118.
[26] Özdoğan 2001, 313.
[27] Bundan sonra çalışmamız içerisinde *fallus* olarak adlandırılacaktır.
[28] Danielou 1995, 112.
[29] Rudeback 2000 alıntılayan, Hodder 2006, 208.
[30] The Mother Right- Analık Hakkı

değişle kadın egemenli bürokrasinin, üstün dişil yeryüzü tanrıçasının imgesi ile uyuştuğunu öne sürmüştür. Bu iddialar, 1859'da C. Darwin'in *On the Origin of Species* kitabında öne sürdüğü evrim teorisiyle uyum göstermiş; böylece insan evriminin daha erken bir anaerkil dönem yaşamış olduğuna dair yeni bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. Bu görüşler 19. yüzyılın ikinci yarısındaki ve 20. yüzyıldaki düşünürlerden S. Freud'u ve G. Childe, J. Cauvin gibi arkeologları oldukça etkilemiştir[31]. 19. yüzyılın sonuna doğru, Avrupa, Ege ve Yakındoğu'daki kazı alanlarında bulunan insan biçimli figürinler, duvar resimleri, kabartmalar ya da heykeller, anaerkilliğin göstergeleri olarak yorumlanmışlardır. Çoğunluğu dişi olan bu buluntuların betimleri genel olarak çıplaktır ve/veya cinsellik, doğurganlık, analık üzerine kurulu dişi merkezli inancın belgeleri olarak düşünülmüşlerdir. 20. yüzyılın ilk yarısında, Güney Avrupa'daki kazılarda pek çok figürin gün ışığına çıkarılmıştır. 1950'lerin sonunda bu buluntu grubu ile ilgili bir fikir birliği yoktur. Jarmo'da kullanımlarından çok yapım eylemlerinde yatan önermeleriyle; heykelciklerin istekler ve arzular için yapılan araçlar olduklarını ileri süren görüş, genel kabul görmez[32]. 1960'lı yıllara gelindiğinde ise Anadolu'nun Çatalhöyük, Hacılar gibi yerleşmelerinde yapılan kazılar oldukça ilgi çeker. Bu yıllarda J. Mellaart tarafından figürinlerle ilgili olarak üç yorum ortaya konmuştur; J. Mellaart'a göre; insani ve şematik figürinler tanrı ya da tanrıçalardır. Şişman kadınlarda bereket, boğa görüntüsünde ise bolluk vurgulanmaktadır. Bu yorum genel olarak kabul görmüştür. İnsansı ve hayvan figürinlerini ise *ex-voto*[33] betimlemeler olarak yorumlayan J. Mellaart'a göre; insansı figürinler belki de koruyucu bir işlev taşımakta ve hayvan figürinleri av büyüsünde kullanılmaktadır[34]. 1960'lı yılların sonlarında başlayan yeni feminizm hareketinin etkisiyle, figürinler ile ilgili değerlendirmelerin ve yorumların yeniden gündeme geldiği görülmektedir. İdeolojik olarak feministler, cinsel sömürüye karşı eylemlerde bulunurlarken, figürinlerin arkeolojik yorumlarında cinsel karakterlere çok daha fazla vurgu yapılmaktadır. Diğer görüşler ise heykelciklerin ölülere seks köleleri ve cariyeleri olarak sunulduğu[35], ölü kocalarıyla birlikte gömülmekten kaçınan

[31] Hodder 2006, 208.
[32] Barrett 1991, 8.
[33] Ex-voto; Latince adak anlamına gelmektedir. Tanrıların bir dileği yerine getirmesi ardından, bu dileğe karşı onlara sunulan, yeraltına gömülen hayvan veya eşya anlamına gelmektedir.
[34] Hamilton 2000, 136.
[35] Karageorghis 1981, 50.

eşler imajı[36], heykelciklerin tarih öncesi pornografisi olarak yapılmış olabilecekleri görüşü[37], doğurganlık sembolü olabilecekleri gibi görüşler bu vurgulama için örnek olabilirler. P. Ucko'nun 1968'de yayınlanan tezi, heykelcik çalışmaları üzerinde olasılıkla en yaygın biçimde bahsedilen çalışmadır. Bu çalışma ayrıntılı ölçümler ve analizlerden çok, vurguladığı etnografik benzerliklerle dikkat çeker. 1970'lı yıllarda ise başlatılan feminizm hareketlerine karşı görüşler oluşmaya başlamıştır. Arkeologlar, tarih öncesi inançlar hakkında böyle kapsamlı genellemelerin, dişil figürinlerinden daha somut ve farklı şeylere dayandırılması gerektiği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Kuşkusuz mezarlara koyulan, tapınak olarak adlandırılabilecek özel yapılardan ele geçen figürinler her zaman tanrıları ya da tanrıçaları simgelemiyor olabilmekte, bazı durumlarda cinsiyet bile önemsiz sayılabilmektedir.

1970'li yıllara kadar, Villendorf Venüs'ü ve bu figürine benzeyen diğer kadın heykelciklerine bakılarak, Peleolitik çağın insan betimlerinin oldukça başarılı yapıtlar olduklarına dair genel bir fikir oluşmuştur[38]. "Venüs"[39] olarak adlandırılan bu heykelcikler, ana tanrıça inancının toplumların üretime geçmeden çok önceleri başladığı düşüncesini doğurmuştur[40]. Yapılan bu çalışmalar Neolitik döneme bakış açısını değiştirmiştir. Sözü edilen yorumlar yine kadın heykelcikleri hakkındadır ve figürinlerin kendi içerisindeki çeşitliliğe bakıldığında kadın, konulu heykelciklerin başlıca temasıdır. Venüs figürinlerinin çokluğu ve geniş coğrafyalara yayılmış olması, Avrupa'da anatomik olarak ilk modern insanların inançlarını ve sosyal sistemlerini anlamada önemli birer kanıttır. Cinsel bölgesini gizlemeyen ve sarkık büyük karına sahip bu figürinler "steotopik"[41] teriminin de kullanılmasını sağlamıştır. Steotopik kadınlar tanımı daha sonraki değerlendirmelerde de vücut hatları abartılı, şişman heykelcikler için sıkça kullanılan bir tanım olarak görülür.

---

[36] Morris 1985, 162.
[37] Guthrie 1984, 35–73.
[38] Hansen 2005, 195.
[39] "*Venüs"*terimi*;* heykelciklerin tipolojik özelliklerine bakılarak, bütün şişman avcılık toplayıcılık dönemi kadın figürinleri için kullanılan ortak terim olmuştur. Ayrıntılı bilgi için Bakınız. Hahn 1993, 229.
[40] Ayrıntılı bilgi için Bakınız. Neolithic Figurines-East-West; Byzas 2, (ed. C.Lichter), "*How Did farming Reach Eurupe?"* Hansen 2005, 195.
[41] Bu terimi ilk kez kullanan kişi Piette'dir. Ayrıntılı bilgi için Bakınız. *Les Statuettes Feminines Paleolithiques dites Venus Steatopyges,* Nimes: Teissier (Luce Paaemard, 1938)

1970'lerde ise Arkeolog M. Gimbutas, *The Godsdesses of Old Europe* adlı kitabıyla başlayan ve 1999'da ölümünden sonra yayımlanan *The Living Goddesses'*la biten bir dizi kitapla ana tanrıçaya karşı oluşan kuşkucu eğilime doğrudan doğruya karşı çıkmıştır. M. Gimbutas, Güneydoğu Avrupa'nın Neolitik figürinlerini kullanarak tanrıçalara inanan ve anaerkil olan barışçı ilk üretim topluluklarının bir modelini oluşturmuştur. Bu sosyal düzen, Ortadoğu'dan Batı Avrupa'ya kadar uzanmaktadır. Ancak M. Gimbutas, yalnızca figürinleri yorumlamakla sınırlı kalmamış, ana tanrıça izlerini megalitik sanatın sarmal motiflerinde, Neolitik mezarların "rahim benzeri" karakterlerinde ve büyük ritüel anıtların dairesel planlarında aramıştır. M. Gimbutas'a göre figürinler tanrıça sembolleridir ve ana tanrıça inancına sahip toplumlar, M.Ö 4. ve 3. bin yılda Avrasya steplerinden gelen atlı insanların istilalarıyla savaşçı ataerkil topluluklara dönüşmüştür[42].

Yakın zamanda yapılan araştırmalar ise daha bilimsel ve kesin yargılardan uzak durularak ileri atılan yorumlamalardan ibaret olup daha çok bu buluntu grubunun amaca yönelik incelemesi üzerinedir. Neredeyse her dönemde benzer konularla karşımıza çıkan betimlemelerde kadınlar, cinsel özellikleri abartılmış, kucağında çocuk emzirir biçimde, ayakta, oturur, bir başına ya da yanında hayvanlarla gibi çeşitli durumlarda bulunmuş ve tipolojik özelliklerine göre değerlendirilmişlerdir. Bulunan figürinlerin büyük bir çoğunluğu, oturur durumda, elleri göğüslerinde, yüzleri ise belirsiz şekilde yapılmışlardır. Bu buluntular hakkında birçok yorum yapılmıştır. Kadın figürinlerinin yaygın olması ya da bunların kadın olduğuna dair yaygın inanç, genellikle biyolojik rolleriyle ilişki kurularak, bu nesnelerin anlamları ve işlevleri konusunda yorumlara yol açmıştır. Bu tür yorumlar kadını doğal doğurucular ve doğal analar olarak gören batılı bakıştan kaynaklanan bir onay görmüştür. Bu bakış, özellikle feminist yaklaşımı benimseyen arkeologlarca, kadının evsel alana kısıtlanmasının doğal görülmesinin bir parçası olarak yorumlanmaktadır[43]. Oysa Anadolu'da Çatalhöyük'te yapılan son dönem araştırmaları, kadın ve erkek arasında kesin bir iş bölümü ya da statü ayrımının olmadığını, aksine her iki cinsin de aynı oranda evde yaşadığını

[42] 1930'lu yıllarda arkeolojik belgelerden çıkarılan bu yorum, her yıl düzenlenen konferanslarla geliştirilir. "Büyük tanrıçalar" kavramı aynı zamanda Frobe Captany tarafından simgeselleşmiştir. Hansen 2005, 195.
[43] Hamilton 2000, 135.

doğrulamaktadır[44]. İskeletler üzerinde yapılan izotop ölçümlerinden hareketle, bu insanların diyetlerindeki benzerlik, yaşam alanlarını paylaşma ve iş gücü gibi cinsiyet ayrımı varsa bunun göstergesi olabilecek tüm veriler, erken dönem toplulukları arasında belirli bir cinsiyet ve statü farkının olmadığını işaret etmektedir[45].

Tanrıça yaklaşımını benimsemiş olan bazı arkeologlar, tanrıça inancının, anaerkil topluluklara benzetilen organize bir inanç olduğunu ileri sürmektedirler. Bazı kültürlerde, özellikle de Akdeniz uygarlıklarından böyle bir yorumun doğru olabileceği tartışılır ancak, bu görüşlerin pek çoğu dişil tanrıların baskın olduğu tarihi olaylara dayandırılmıştır[46]. Bu yaklaşımı benimsemeyen arkeologlar ise, ana tanrıça görüşüne karşı kuramların gelişmeye başlamasına ve tanrıça kavramının kesin ve tek yönlü bir bakış açısı taşıdığı konusunda yeni görüşler ortaya atılmasına neden olurlar. Figürinlerin dini içerikleri göz ardı edilmemekle birlikte, toplumdaki soy gibi başka rolleri oynamak amacıyla, yapılmış olabilecekleri ileri sürülmekte ve kadın ayinlerinde kullanılmış olabilecekleri; örneğin, yerinden çıkarılabilir başların[47] farklı yaşları, duyguları, ayinleri ya da benzeri durumları yansıtıp yansıtmadığı tartışılır[48]. Aynı görüşe göre, gruplarda betimlenen büyük insan gövdeleri, kimi toplumlara uzun yaşamış deneyimli üyelerin karar verme rolleriyle uyuşmaktadır.

Kadın figürinlerinin hangi amaçla yapılmış olabilecekleri uzun zamandır süregelen bir tartışma konusudur. LeRoy Mc. dermott, Paleolitik Dönem kadının figürinlerinin yapılma amacının, belki de bu figürinleri yapanların kendilerine benzettikleri küçük heykelcikler olabileceklerini ileri sürer. Mc. Dermott Üst Paleolitik döneme ait figürinlerin uzantılarını Neolitik dönemde aramaktadır ve figürinlerdeki anatomik çıkarımların ve oransal çarpıtmaların hamile bir bayanın kendi vücuduna baktığında nasıl göreceği gerçeği ile ilgili olabileceğini ileri sürmektedir. Heykelcikleri

[44] Kadınlarla erkeklerin benzer yaşam biçimleri sürdürdükleri, benzer beslenme alışkanlıkları ve benzer biçimde gömüldüklerine işaret eden bulguların çoğu, yerleşmenin alt ve orta tabakalarından (Tabaka V'e kadar) gelmektedir. Bu veriler ele geçtiği tarihte üst tabakalardaki gömütler henüz incelenmeye başlanmadığı için, varsa kesin cinsiyet ayrımı taşıyan tabakalara ait bulgulara şimdilik gelinmemiştir. V. Tabakadan sonra, figürinlerde cinsiyet ayrımı daha net olarak izlenmekle birlikte bu tabakaların gömütleri üzerinde inceleme yapılmamıştır. Bu durum, ilerde bu bilgilerin değişir olabileceğini ve bu bilgilerin kesin yargılardan uzak durularak verildiğinin altını çizmeliyim. Hodder 2006, 214.
[45] Hodder 2006, 173.
[46] Voight 2000, 261–263.
[47] Yerinden çıkarılabilir başlar için Bakınız. II. Ve III. bölümler.
[48] Hamilton 2000, 138–140.

yapanların, kendi fiziksel bireylikleri hakkında bilgi oluşturmak amacında olabileceklerini düşünen Mc. Dermott hamile kadınların kendi vücutlarına baktıklarında gördükleri görüntüyü fotoğraf gibi figürinlere yansıttığını ve bu figürinleri yalnızca kadınların yaptığını savunmaktadır[49]. Böyle düşünülecek olursa, heykelcikleri kadınların yaptığı gerçeği cinsiyetçi bir bakış açısı olarak algılanabilir. Öte yandan bu yorum akıllara "*eğer kadınlar kendilerini yapıyorlarsa neden saçları ve yüz hatları işlenmiyor?"* sorusunu da getirmektedir.

Bulunan figürinlerin içinde bulundukları topluma nasıl uyum sağladığı sorusu hala sorulmaktadır ve heykelciklere yönelik günümüz yaklaşımları geniş yelpazelidir. Bazı bilim insanlarına göre, kadın toplum içinde daha sıradan bir statüye sahip olabileceği gibi; bu heykelcikler günümüze benzer şekilde seksüel amaçlı kullanılan çıplak kadın imajları, fetiş objeleri ya da büyüsel içerikli objeler olabilirler[50]. I. Hodder, heykelciklerin çeşitli işlevleriyle birlikte, öncelikle dileklere ulaşmada ya da onların gerçekleşmesinde araç olarak kullanılabilecekleri görüşüne katılır ve heykelciklerin boyutlarının küçüklüğünü yalnızca kısa süreli eylemler için kullanılarak, daha sonra atılmalarına bağlamaktadır[51]. Bu görüşe göre heykelcikler günlük yaşamın olağan sıradanlığının bir parçasıdır ve çöp alanlarından ele geçmesinin nedeni de budur. Aynı görüşe paralel olarak bu heykelciklerin öğretici doğum figürleri olduğu ve kullan at modelinin bu düşünce için kaynak oluşturduğudur.

Paleolitik dönemden binlerce yıl sonra, Orta Avrupa Neolitik dönemin başladığı zamanlarda yapılmış olan kadın figürinlerinin sayısal dağılımına ve yoğunluğuna bakılarak; Paleolitik dönemde Avrupa'nın orta ve kuzey bölgeleri buzullarla kaplı olmasaydı olasılıkla tüm Avrupa'da aynı dönemde bu türde kadın figürinlerinin üretilmiş olabileceği söylenmektedir[52]. Neolitik dönemle birlikte figürinlerde çeşitlenme ve bölgesel değişiklikler ortaya çıkarak, devam eder. Konulu figürinlerin ortaya çıkması gibi; bu figürinler içinde giysili, şematik olanlar, steotopik özellikler, özenli yapılanlar gibi birçok sınıflandırma yapmak mümkündür. Hayvan

[49] Mc Dermott 1996, 227–275.
[50] Bu konuda daha detaylı bilgi için, Bakınız. Bailey 2005, 321–331; Hodder 2006, 194; Mc Dermott 1996, 227–275; Talalay 1987, 161–169; Voigt 2000, 253–293.
[51] Hodder 2006, 194.
[52] Hansen 2005, 195.

heykelleri ve taşınabilir sanat kapsamına alınan diğer nesneler, Avrupa'da belirgin bir şekilde göze çarpan "Venüs" figürinleri kadar yaygındır ve Rusya bozkırlarından güneybatı Fransa'ya ve kuzey İspanya'ya kadar olan alanda ele geçmişlerdir. Figürinler ile ilgili yapılan yorumlarda, özellikle de şişkin karınlı, çıplak betimli olanlar için, en yaygın olanlarından biri; toprak ve kadının özdeşleştirilmesidir. Toprağın bahar ve yaz aylarında verimliliğinin artması ve sonrasında kış mevsiminde yok olup tekrar canlanması döngüsünün, kadın bedeniyle sembolize edilmesi dönemin yaygın inanç sistemi olarak düşünülmektedir[53]. Neolitik dönem figürinlerinin çoğu dişil betimlemeler olarak yorumlanırken, bunların yanı sıra yer alan erkek temalı figürinler de çeşitli bakış açılarıyla değerlendirilirler. Örneğin, Çatalhöyük yerleşiminde görülen boğa başlarının dişil üreme sistemindeki şekle benzer olması nedeniyle Neolitik dönem topluluklarının derin bir anatomi bilgisi olduğu düşünülmektedir[54]. Oysa elimizde Neolitik dönem insanlarının ölü insanların vücutlarını incelediğine dair hiçbir kanıt yoktur.

Neolitik dönem figürinleri, çoğunlukla dişil olarak yorumlanmakla birlikte, bu figürinlerin yanı sıra bir o kadar da eril figürin vardır. Bu figürinlerden bazıları özel cinsiyet özellikleri göstermezler, bazıları da belki de ortak anlamı ifade eden bölgedeki benzer işaretleri, tasarımları sunarlar. Son günlere kadar, Neolitik dönemdeki tanrıçalar hakkında bilgilerimizin pek çoğu, figürinler, duvar boyamaları ve pişmiş çömleklere bağlıdır. Tanrıça figürininin cinsiyeti dişil olduğu için, her hangi bir cinsiyet göstergesi olmayan figürinler bile ana tanrıça ya da bereket tanrıçası olarak yorumlanırlar. Aslında şüphesiz ki Neolitik dönem arkeolojisinin başlangıç yıllarında yeniden elde edilen eril figürinler de vardır, fakat bunlar görmezlikten gelinir ya da ilahi çiftin diğer kısmı olarak yorumlanırlar[55]. Yakındoğu arkeolojisinde dişil figürinlerin Khiamian döneminden bu yana ortaya çıkışı, Sultanian dönemindeki bitki yetiştiriminin başlangıcıyla bağlantı kurulan yaratıcı dünyanın değişimiyle bağlantılı olarak görülmüştür[56]. İnsan biçimli kilden figürinlerin fonksiyonları hakkındaki tartışmalar, figürinler ritüel süreçlerle ilişkilendirilmiş ve özellikle dişil figürinler genellikle bereket ya da tanrıça simgeleri olarak yorumlanmışlardır. Keramiksiz Neolitik dönemdeki insan

[53] Aydıngün 2005, 16.
[54] Gimbutas 1991, 265.
[55] Özdoğan 2001, 314.
[56] Cauvin 2000, 105.

figürinlerine bakıldığında özellikle kadın figürinlerinin Natufien kültüründe sayılarının artması ve inançsal bir ilginin olduğu düşüncesi, üretimle ilgili görülmüştür. Ancak pek çok bilim insanı bu fikrin değişmesi gerektiğini savunmaktadır.

Figürinlerin hammaddelerine bakılarak gerek bağlam, gerek cinsiyet konularında ileri sürülen kuramlar, elde edilen verilerle birlikte, İç Anadolu'nun Neolitik merkezlerinden Çatalhöyük'ün erkek heykelleriyle yeniden yoruma açık duruma gelmiştir. 1960–1965 yılları arasında yapılan ilk dönem Çatalhöyük kazılarında gün ışığına çıkarılan erkek heykelciklerinin, Güneydoğu Anadolu'da çanak çömlek öncesi Neolitik dönemden itibaren görülen Baba Tanrı inancının devamının göstergesi olup olmadığı düşünülmektedir[57]. Çatalhöyük'te az sayıda heykelcik erkek olarak yorumlanmıştır. Bunların kimisi sakallıdır ve boğa sanılan hayvanların üzerinde oturmaktadırlar[58]. Boynuzlarının ya da ayırt edici başka özelliklerinin olamaması, leopar üzerinde açılan delikler düşünüldüğünde, bu hayvanların daha çok koyun olduğunu düşündürmektedir. Erkek olarak değerlendirilmelerine ise, birkaç sakallı örnek hariç, göğüslerinin olmaması dışında başka bir sav öne sürülemez[59].

Figürinlerle ilgili olarak sorulan soruların geçmişi anlama, inanç, algı ve anlam olarak çeşitli yorumlara açık olduğu görülmektedir. Figürinler, Neolitik dönemde görülen yeniliklerden biridir ve doğudan batıya Neolitik dönemin merkezi bölgelerinde 7. binyıl başlarında yayılmıştır. Bu heykelciklerin, Neolitik sosyal yapıların, özellikle günümüzdeki kadın erkek ilişkisi ve inançsal kavramlarının az ya da çok kurgusal görünümünün hakkında belge oldukları konusunda ortak bir fikir birliği hâkimdir. Bu figürinlere ilişkin yorumlarda gerçeklerin ve kurguların ayırt edilmesi önemlidir. J. Cauvin tarzında araştırmacıların figürinler üzerine Neolitik dönemde sembollerin gelişimin önemli bir parçası olarak görülmesi gibi daha dikkatli iddialar ortaya atılmalıdır[60].

Figürinlerin yapılma amaçları, anlamları ya da onları yapanların düşünceleri ve inançları ile ilgili soruları yanıtlamak için ortak nokta bulmak zordur. Konuyla ilgili

[57] Aydıngün 2005, 19.
[58] Bakınız. II. Bölüm Çatalhöyük erkek figürinleri.
[59] Hamilton 2000, 138.
[60] Hansen 2005, 195–196.

olarak yapılmış çalışmalar ve açıklamalar, hem oldukça fazla hem de çeşitlidir. Açıklamalara baktığımızda; paylaşılan inanç sistemleri, dünya bakış açısı, tarih, değerler; büyü, din, bilim, birikmiş bilgi; doğaüstü güçler ve varlıklar; kaynaklar, çizgisel tarih, gelişim; otorite, güç ya da ideolojinin kadınlar üzerine inşası, sınıflama, soy gibi başlangıç noktaları görürüz. Tüm bunlara dayanarak, yapılan açıklamalarda başlangıç noktasının, genellikle paylaşılan kavramların düşüncesi olduğu söylenebilir.

Son dönemde kültürel antropologlar ve arkeologlar, genellemeler yapmaktan kaçınmaktadırlar. Çünkü bugün yaşamakta olan veya yakın geçmişte yaşayan insan gruplarında kadın ve erkeğin farklı rolleri benimsemesi bu tür genellemeleri geçersiz kılmaktadır. Etnografik verilere göre, konuyu basite indirgeyerek ataerkil veya anaerkil toplumlardan bahsetmek yerine, daha karmaşık bir yapıdan söz edilebilir.

Figürinlerin kült uygulamalarının/ritüellerin bir parçası olarak kullanıldığı şeklinde düşünecek olursak, bu objeler ritüel bilgisi ve kültürün yayılımında önemli bir rol oynamıştır. Figürinlerin ve ritüelin varlığının geçmişte yaşamış olan insanların erken inanç sistemleri üzerinde yarar sağladığı düşünülebilir. Ancak günümüzde de görüldüğü gibi bahsedilen ritüel eylemlerin tanrı ya da tanrıça kavramına dayanması gerekmektedir. Ritüel uygulamalar pek çok nedenle, bilerek ya da bilmeyerek alışkanlıkla yapılmış olabilecekleri gibi, bu eylemleri gerçekleştirenlerin inançsal gelişimlerinin yanı sıra psikolojik olarak da rahatlamalarını sağlamış olabilirler. Geçmişte yapılan heykellerin tanrı ve/veya tanrıça, bereket kültü gibi kavramlarla ilişkilendirilebilmeleri için arkeolojik verilerde kurumsal bulgulara ulaşılması gerekmektedir. Figürinlerin değerlendirilmesinde yerleşmeye ait tüm buluntular ele alınarak, birlikte düşünülmelidir. Günümüze dek inanç ve bereketle ilgili yapılan yorumların gördüğü ilgiye karşın, hiçbir kuram diğerinin önüne geçememiştir. Figürinlerin üzerine yapılan araştırmalarda çok yönlü bakış açılarına ihtiyaç vardır ve çok çözümlü soruların daha gerçekçi olduğu görüşü giderek daha iyi anlaşılmaktadır.

Özetle M. Gimbutas ve diğer bilim insanlarının öngördükleri “ana tanrıça” varsayımı, günümüzde genel kabul görmeyen bir yaklaşımdır. Diğer yandan, kadınların veya dişi tanrıçaların, geçmişte çok farklı roller oynamış olabilecekleri de düşünülmektedir. Sonuç olarak, doğada her varlığının ikiliğe dayandığı ve inanç

sistemlerinin tek biçimli olmadığı yönündeki düşünce ağırlık kazanmakta ve tarih öncesi toplumlarda manevi hayatın, sosyo-ekonomik sistemle bağlantısı vurgulanmaktadır. Böylece, Neolitik dönemin inanç sisteminin, basit bir şekilde verimlilik fikrine ve bundan dolayı ana tanrıça kültüne dayanmadığı; sosyal sistemlerde ve geçim ekonomisinde yer alan değişikliklerle uyum sağlayarak, manevi sembolizmin de değiştiği düşünülebilir[61].

Yukarıda sözü edilen sosyal kuramların, düşüncelerin ve ileri sürülen savların, hem yöntemsel olarak, hem de arkeolojinin kendi içerisindeki gelişimine yönelik olarak olumlu katkılarının yadsınamaz olduğunu düşünmekle beraber; geçmişin incelenmesinde bazı yönlerin gözden kaçırılmasına neden olması ya da inceleme konularının saptırılması açısından olumsuz katkıları da azımsanmayacak niteliktedir. Kimi zaman erotik denebilecek pozlarda karşımıza çıkan, çıplak kadın figürinlerinin ya da fallus biçimde oyulmuş birçok buluntunun cinsel simgeselliği çok açıktır. Bunların inançsal anlamlarından da kuşku duyulmaz, ancak nerede ne derece kutsallık taşıdıkları, nerede tanrı ve/veya tanrıça olarak yorumlandıkları ya da Neolitik ve öncesi toplumların beyinlerinde ne oranda kutsallaştıkları hakkında kesin yorumlarda bulunmak şimdilik yanlış ve imkânsızdır.

[61] Özdoğan 2001, 313–318.

II- ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEM'DE TANRI VE TANRIÇA FİGÜRİNLERİ, HEYKELLERİ VE BETİMLEMELERİ

B- FİGÜRİNLER

1- İÇ ANADOLU BÖLGESİ

e- Çatalhöyük

Çatalhöyük, deniz seviyesinden 1000 m yüksekte, Çumra Ovası'nı sulayan Çarşamba Çayı'nın kıyısına kurulmuş, yak[62]laşık 450 x 275 m boyutlarında büyük bir höyüktür.

Çatalhöyük yerleşimi 1960'lı yılların başında J. Mellaart tarafından Konya Ovası'nda yapılan yüzey araştırması sırasında bulunmuş ve 1961–1965 yılları arasında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nün desteği ile yine J. Mellaart tarafından kazılmıştır. 1965 yılından sonra ara verilen kazılar, 1993 yılından itibaren I. Hodder başkanlığındaki ekipler tarafından devam etmektedir.

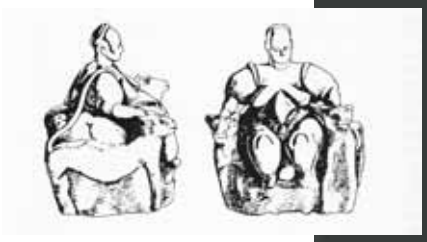
Konya Ovası'nın bundan 16.000 yıl öncesine kadar, bugünkü Van Gölü'nden çok daha büyük bir göl olması ve Pleistosen'de Konya Ovası'nı kaplayan tuz gölünün kurumaya başlamasıyla çölleşen bu alan, kuzeyden ve güneyden çevrili, kapalı ve korunaklı bir havza haline gelmiştir[63]. Böylece yerleşim için uygun koşullar ve verimli araziler oluşmaya başlamıştır ve M.Ö. 8500'lerden önce kurak bir iklime sahip olan ve bu nedenle yaşamak için çokta tercih edilmeyen bu alan, M.Ö. 8500'lerden sonra Neolitik Döneme doğru düzelen koşullarla her açıdan yerleşmeye uygun hale gelmiştir.

Doğu Çatalhöyük, 5–10 bin kişilik nüfusu ile İç Anadolu'nun büyük Neolitik merkezlerinden birisidir. J. Mellaart yönetimindeki ilk kazılarda alınan 14C örneklerinin sonuçlarına göre Çatalhöyük'te X. ve II. yapı katları, MÖ 6.500–5.700 arasında yaklaşık 800, 900 yıllık bir süre devam etmiş ve M.Ö. 5.600'lerden sonra yerleşme terk edilmiştir. 1996 sonrası 14C sonuçları, MÖ 7.150 ve MÖ 6.600 tarihlerini vermiştir.

---

[62] Tay 2, Çatalhöyük Maddesi
[63] Kurtuluş 1995, 18

5) Kadın Figürinleri

NO: 1

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: II. Tabaka

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 20 cm

DURUMU: Tanrıçanın ve soldaki leoparın başı onarılmıştır.

TANIMI: Ana tanrıça her bir kolu leopar o1an taht ya da benzeri bir yerde oturur durumda gösterilmiştir. Figürinin oldukça kalın ve pazulu kolları, leoparların başları üzerine dayanmıştır. Leoparların kuyrukları ise arkadan dolanarak figürinin omuzları üstünde durmaktadır. Göğüsler ve karın büyük ve sarkık gösterilmiş, göbek çukuru büyük bir daire şeklinde vurgulanmıştır. Bacaklar oldukça dolgun gösterilirken, diz kapakları daireler şeklinde belirtilmiş, ayaklar ise vücuda oranla küçük ve ayrıntısız işlenmiştir. Figürinin iki bacağı arasındaki yuvarlak nesnenin muhtemelen bir bebeğe ait olduğu ve bu tanrıçanın doğum yapıyor olduğu düşünülmektedir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 41, Lev.29

NO: 2

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: II. Tabaka, Kutsal mekân

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,4 cm

Genişlik: 6,7 cm

DURUMU: Baş kısmı onarılmıştır.

TANIMI: Bacaklarını sola doğru kıvırarak oturmuş durumda ve çıplak olan figürinin elleri göğüslerinin üzerindedir. Oldukça iyi işlenmiş bu figürinin saçları topuz şeklinde gösterilmiştir. Başta yüz ayrıntıları kulaklar ve burun gösterilmiş, gözler çizgiler ile ifade edilmiştir. Geniş iri omuzlu, büyük göğüslü, şişman ve sarkık karınlıdır. Göğüslerinin üzerine koyduğu ellerinin her parmağı ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Vücudun arkasında kalçalar ve bel ayrımı gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 38, Lev. 26

NO: 3

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: II. Tabaka

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,6 cm

Genişlik: 4,7 cm

DURUMU: Baş kısmı, sol kol ve ayakları ektiktir.

TANIMI: Kısa boylu, dolgun vücutlu, ayakta duran tanrıça, omuzlarını açıkta bırakan leopar postundan kısa saçaklı bir kıyafet giymiştir. Sağ kolu kıvrılarak göğsün üzerine yaslanmıştır ve kıyafetten dolayı göğüsler belirtilmemiştir. Beldeki yatay bant, deri giysinin arkada vücudu bele kadar örttüğünü göstermektedir. Vücut hatları abartılı olmayan figürinin kalçaları ve bacakları dolgun gösterilmiş fakat ayakları işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 39, Lev.28

NO: 4

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: II A Tabaka, l no lu oda

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,3 cm

Genişlik: 5,7 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Tanrıça figürini, bağdaş kurmuş oturur durumdadır. Kollar ve omuzlar dolgun gösterilirken, eller üst bacakların üzerine dayanmış ve parmaklar iyi betimlenmiştir. Göğüsler ve karın büyük ve sarkık gösterilmiş, göbek çukuru geniş fakat sığ bir çukurlukla belli edilmiştir. Bacaklar dolgundur ve yalnızca sağ ayak gösterilerek, küçük bir çıkıntı şeklinde belirtilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 42, Lev.31

NO: 5

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: II A Tabaka, l no lu oda

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,6 cm

Genişlik: 6,6 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Ana tanrıça figürini, ayaklarını kıvırarak vücudunun altına atmış oturur vaziyettedir. Dolgun kollara sahiptir ve sağ el sağ göğsün üzerindeyken, sol kol yanda gösterilmiş, ayrıca el parmakları özenle işlenmiştir. Şişman olan figürinin göğüsleri ve karnı sarkık gösterilmiş, kalçalar ve bacaklar da oldukça kalın işlenmiştir. Yalnızca sağ ayağının bir kısmı görünmekte ve görünen kısmı ile ayrıntısız işlendiği ve vücuda oranla küçük olduğu dikkat çekmektedir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 43, Lev.33

NO: 7

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: IIA Tabaka, I no lu oda

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,4 cm

Genişlik: 4 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Tanrıça, bacaklarını vücudunun altına almış ya da bağdaş kurarak oturur pozisyondadır. Abartılı vücut hatlarına sahip olan figürinin kolları kalındır ve elleri üst bacaklarının üzerinde durmaktadır. Oldukça yıpranmış olduğundan göğüsler ve karın kısmı çok büyük görünmese de orijinal haliyle büyük, sarkık göğüs ve karına sahip olduğundan şüphe yoktur. Kalça ve bacaklar dolgun gösterilmiştir. Ayaklar belli olmamaktadır.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 43, Lev.32

NO: 8

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: II. Tabaka

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,4 cm

Genişlik: 5,8 cm

DURUMU: Başı kısmı eksiktir.

TANIMI: Bağdaş kurmuş oturur pozisyonda olan tanrıça figürini, büyük göğüslü ve çıplak tasvir edilmiştir. Kolları oldukça dolgun olan figürinin, el parmakları iyi işlenmiş ve sağ el karın, sol el ise diz kapağı üzerinde gösterilmiştir. Karın kısmı büyük ve sarkıktır ve göbek çukuru belli edilmiştir. Kalça ve bacaklar dolgundur. Ayaklar küçüktür ve belli belirsiz gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 42, Lev.30

NO: 9

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: II Tabaka, 1 no lu ev

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 7,2 cm

Genişlik: 7,1 cm

DURUMU: Baş ve vücudun sağ kısmı eksiktir, pişirilmeden dolayı grimsi bir renk almıştır.

TANIMI: Ayakları vücudun altına kıvırarak oturan figürin, oldukça şişman ve dolgun hatlara sahiptir. Omuzlar ve kollar dolgun ve kalındır. Sol el diz kapağının üzerinde, kırık olan sağ el ise muhtemelen göğsün üzerinde durmaktadır ve elin parmakları ayrı ayrı işlenerek çok iyi belirtilmiştir. Karın büyük ve sarkık gösterilmiş, göbek çukuru belli edilmiştir. Kalçalar ve bacaklar geniş ve dolgundur.

T ARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 39, Lev.27

NO: 10

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: III A Tabaka

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,6 cm

Genişlik: 3,2 cm

DURUMU: Baş ve ayakları eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürinin çok şişman olmadığı dikkat çekmektedir. Kollar normale yakın kalınlıktadır ve eller karnın üzerinde birleşmiş, parmaklar tek tek gösterilmiştir. Karın hafif kabarıktır ve göbek çukuru gösterilmemiştir. Kadınlık derin çizgilerle, üçgen şeklinde belirtilmiştir. Bacaklar bitişiktir fakat derin bir yarıkla birbirinden ayrılmıştır.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 45, Lev.35

NO: 11

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: III Tabaka, Neolitik Dönem tapınağından

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Kireç taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,6 cm

Genişlik: 6,5 cm

DURUMU: Başı kısmı eksiktir.

TANIMI: Bağdaş kurmuş vaziyette oturur durumdaki figürinin omuz kısımları dolgun ve kolları kısadır. Eller işlenmiş ve oldukça küçük olan göğüslerin altına yerleştirilmiştir. Ellerde bilek ve parmaklar gösterilmiştir. Karın, kalçalar ve baldırlar şişmandır ve ayrımları derin yarıklarla belli edilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 44, Lev.34

NO: 12

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: III Tabaka

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,9 cm

Genişlik: 3,7 cm

DURUMU: Baş ve ayaklarının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran tanrıça figürini, dolgun omuzlar ve kollara sahiptir. Kollar dirsekten kıvrılarak karın üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler küçük ve abartısız işlenirken karın ve kalçalar şişman gösterilmiştir. Bacaklar kalındır ve dizlere kadar bitişik, dizlerden sonra ayrı işlenmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 45, Lev.36

NO: 13

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: III A Tabaka

CİNSİ: Leoparlı Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

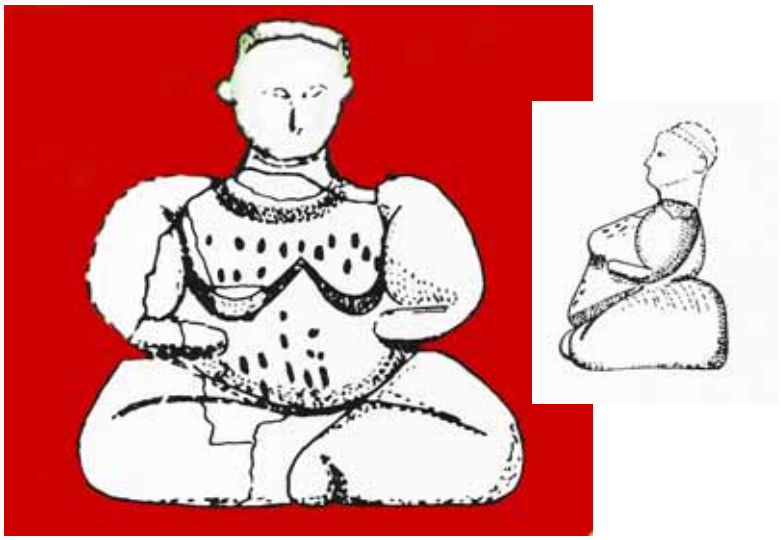
BOYUTLAR: Yükseklik: 7,0 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Tanrıça figürini iki yanında leopar yavrularıyla oturur vaziyettedir. İki leopar arasında figürinin göbek çukuru görülmektedir. Leoparların kuyrukları figürinin omuzları üzerinde gösterilmektedir. Bacaklar oldukça kalındır ve ön tarafta bir kütle şeklinde durmaktadır. Ayaklar kabartılı çizgilerle bacaklardan ayrılmıştır.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Mellaart 2003, 141, Fig.31

NO: 14

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: E.IV 4.

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,0 cm

DURUMU: Baş kısmı ve sağ kol, omuzdan bileğe kadar eksiktir.

TANIMI: Tanrıça figürini bağdaş kurarak oturur pozisyondadır. Üzerinde leopar postuna benzeyen bir giysi olmasına rağmen göğüsler belli edilmiştir. Eller göğsün biraz altında karın üzerinde birleşmiştir. Karın sarkık ve kalçalar dolgun gösterilmiştir. Bacakların oturuş pozisyonu derin yarıklarla belli edilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Mellaart 2003, 141, Fig.30

NO: 15

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: IV Tabaka, 4 no lu ev

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Alabaster

BOYUTLAR: Yükseklik: 12,4

Genişlik: 6,9 cm

DURUMU: Pişmeden dolayı üzerinde çatlaklar bulunmaktadır.

TANIMI: Ayakta duran figürin oldukça dolgun hatlara sahiptir. Başında bir başlık bulunmaktadır ya da saçlarını topuz şeklinde tepeye toplamış gibi görünmektedir. Yüz ayrıntıları kulaklar ve burun belli edilmiştir. Kollar dolgundur ve figürin göğüslerin altında duran elerliye sanki bir şey taşıyormuş gibi gösterilmiştir. Kalçalar ve bacaklar şişman ve bitişik gösterilirken, bacaklar derin yarıklarla birbirinden ayrılmıştır. Ayaklar belirtilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 37, Lev.24

NO: 16

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: V-IV tabaka, bina 42

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Mermer

BOYUTLAR: Yükseklik: 7,5 cm

Genişlik: 4 cm

DURUMU: Yüzeyi çok fazla aşınmıştır.

TANIMI: Ayakta duran figürin çok fazla aşınmıştır. Muhtemelen topuza benzer bir saç stiline sahip olan figürinin yüz ayrıntıları aşınmadan dolayı belli değildir. Dolgun omuzlara ve kollara sahiptir ve eller göğüslerini tutar pozisyonda gösterilmiştir. Karın kısmı büyük, sarkıktır ve bacaklardan derin çizgilerle ayrılmaktadır. Kalçalar oldukça dolgun ve şişmandır. Ayakları yıpranmadan dolayı eksiktir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6400–6300

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 125, Fig.1

NO: 17

BUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: V Tabaka, Avludan ele geçmiştir.

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,6 cm

Genişlik: 4,7 cm

DURUMU: Baş, sol kol ve omuz eksiktir.

TANIMI: Bağdaş kurarak oturur pozisyondaki figürin oldukça şişman gösterilmiştir. Kollar dolgundur ve eller ayrıntılı bir şekilde gösterilmiş, göğüslerin altına, sarkık göbeğin üzerine konmuştur. Göbek çukuru belli edilmiştir. Kalçalar ve bacaklar çok dolgun ve geniştir. Figürinin duruşu nedeniyle yalnızca sol ayağı görülmektedir.

TARİHEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 36, Lev.23

NO: 18

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, 61 no lu kutsal mekân

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,1 cm

Genişlik: 5,5 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki çıplak ve oldukça abartılı vücut hatlarına sahip figürinin, elleri dizlerinin üzerinde gösterilmiştir. Büyük ve sarkık göğüslerinde meme uçları küçük çukurlar şeklinde belirtilmiştir. Karın kısmı, bacakları ve göğüsleri arasında belli edilirken, göbek çukuru gösterilmiştir. Dolgun bacaklar vücudun ön tarafında birleştirilerek öne doğru uzatılmıştır. Her bir ayak bileği iki paralel derin çizgiyle gösterilmiş, ayaklar ise küçük küt çıkıntılar şeklinde işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 24, Lev.28

NO: 19

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, 61 no lu kutsal mekân

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,2 cm

Genişlik: 11,5 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir ve sağ kol ve omuz restore edilmiştir.

TANIMI: Oturur vaziyette gösterilen figürin oldukça dolgun hatlara sahiptir. Göğüsler büyük ve sarkıktır. Eller ucu sivri olarak işlenmiş ve parmaklar belirtilmemiştir. Sol el sol göğsün altında dayanmıştır. Vücudun alt kısmı geniş ve şişman gösterilmiş, bacaklar ve ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 23, Lev.7

NO: 20

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI Tabaka, 10 no lu kutsal ev

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmemiş kil

BOYUTLAR: Yükseklik: 12,6 cm

Genişlik: 1,4 cm

DURUMU: Tama yakındır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin oldukça yıpranmış durumdadır. Baş, omuzlarla bitişik gösterilmiş, boyun işlenmemiştir. Kollar yan taraflarda küçük çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Göğüsler belli edilmiş, bel oldukça ince gösterilmiştir. Belden aşağısı dolgundur ancak bacaklar ve ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 28, Lev.13

NO: 21

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI. Tabaka

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Siyah taş

BOYUTLARI: Yükseklik: 15,5 cm

Genişlik:7 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran Ana Tanrıça figürini çıplak olup eller göğüsün altında birleşmekledir. Saçlar başın üstünde topuz şeklinde toplanmıştır. Gözler çizgi olarak gösterilmiş, kulaklar ve burun işlenmiştir. Göğüs, kalça ve bacaklar normal boyutlarda gösterilmiş, bacaklar dikey bir yarıkla bölümlendirilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6.binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 20, Lev.3

NO: 22

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI. Tabaka, 25 no lu ev

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Mermer

BOYUTLAR: Yükseklik: 17,8 cm

Genişlik: 10,1 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran figürinin saçları başın üstünde topuz şeklinde toplanmıştır. Yüzde gözler çizgi şeklinde gösterilmiş, kulaklar ve burun belirtilmiştir. Göğüsler oldukça küçüktür ve ince kollar göğüslerin altında karnın üstüne dayanmıştır. Karın şişman değildir ve göbek çukuru gösterilmemiştir. Kalçalar dolgundur ve bacaklar baldırların en üstünde "V" şeklinde iki derin çizgi ile bölünerek gösterilmiştir. Ayaklar belirtilmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. MÖ. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 21, Lev.4

NO: 23

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, 10 no lu kutsal mekân

CİNSİ: Leoparlı Figürin

MALZEME: Kireç taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 10,6 cm

Genişlik: 8,8 cm

DURUMU: Figürinin göğüslerinden yukarısı tahrip olmuş ve baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, leoparın arkasında ayakta durur pozisyonda ve çıplak tasvir edilmiştir. Sağ kol leoparın başı üzerine dayanmış ve üzerinde derin çizgilerle işlenmiş üç sıra halinde bilezik vardır. Dar bele ve kalçaya sahiptir. Stilistik gösterilmiş hayvanın derisi üzerinde beyaz renkli benekler vardır.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6 binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 26, Lev.11

NO: 24

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka 10 no lu kutsal alan

CİNSİ: Çift Tanrıça Figürini

MALZEME: Mermer

BOYUTLAR: Yükseklik: 17 cm

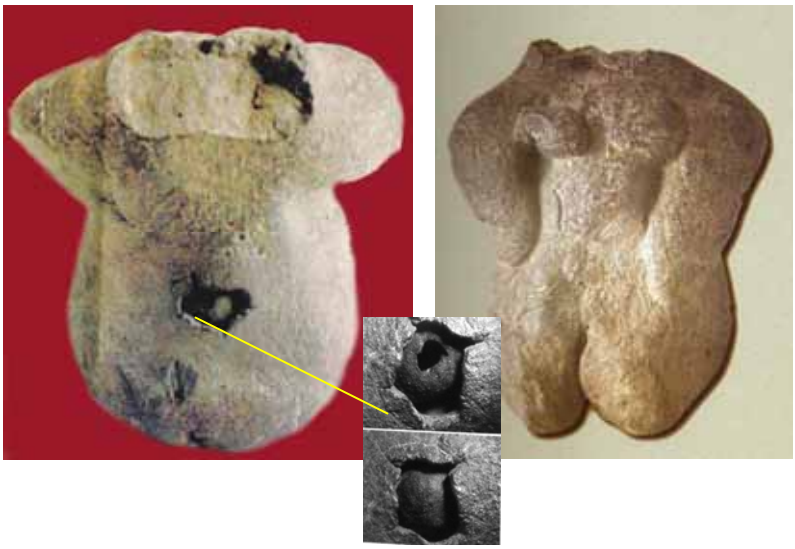
Genişlik: 9,7 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur vaziyetteki figürin, belden aşağısı ve kolları ortak, belden yukarısında ise çift başlı ve çift göğüslü olarak gösterilmiştir. Her iki başta da gözler ve burun derin çizgiler ile tasvir edilmiştir. Kollar normal boyutta olup, göğüslerin altında gösterilmiştir. Göğüsler, kabartma şeklinde küçük fakat sarkıktır. Figürinin alt kısmı blok şeklinde olup, iki yatay çizgiden oluşan daire şeklindeki bir bant vücudu sarmaktadır. Bacaklar ve ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 25, Lev.9

NO: 25

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: Güney alandan, yerleşimin üst tabakalarındaki süprüntü alandan ele geçmiştir.

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,8 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, oldukça kaba hatlara sahiptir. Kollar dolgudur ve dirseklerden kıvrılarak bacakların üstüne dayanmıştır. Eller belirtilmemiştir. Göğüsler küçüktür ve kabartı şeklinde belli edilmiş, karın kısmı ise abartıdan uzak gösterilmiş ve göbek çukuru belli edilmemiştir. Bacaklar dolgundur ve birbirinden derin bir yarıkla ayrılmıştır. Sırt kısmında yabanıl buğday tohumu bulunmaktadır.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell- Nakamura 2006, 117, Fig.1 (ön); Hodder 2006, 204, Fig.90

NO: 26

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: 4040 Alanı, çöplük

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Taş

BOYUTLAR: Yükseklik: 4, 6 cm

Genişlik: 4,7 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin oldukça stilize edilmiştir. Kollar ve göğüs ayrımları derin bir çizgiyle belli edilmiştir. Bel oyuntusu gösterilmiş ve geniş kalçalar blok şeklinde belirtilmiştir. Bacaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 116, Fig.2

NO: 27

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,49 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran figürin kaba hatlara sahiptir ve ayrıntıdan uzaktır. İnce uzun boyunla birlikte devam eden bir başa sahiptir. Yüzde ayrıntılar gösterilmemiştir. Kollar dirsekten kıvrılarak göğsün üstünde gösterilmiş fakat eller ve göğüsler belirtilmemiştir. Büyük şişman bir karnı, dolgun kalçaları vardır ve göbek çukuru belli edilmemiştir. Bacaklar kısa, kalın ve birbirinden derin bir yarıkla ayrılmaktadır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 117, Fig.2

NO: 28

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,8 cm

Genişlik: 1,5 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürinin kolları, yanlara doğru açılmış ve uca doğru sivrilen küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Baş kısmı eksiktir ve omuzlar arasında başın gireceği bir sokma baş deliği bulunmaktadır. Göğüsler belli edilmemiş, karın ise büyükçe ve sarkıktır. Bacaklar önce küt çıkıntılar şeklinde belirtilmiş, ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 126, Fig.3

NO: 29

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini Parçası

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,7 cm

Genişlik: 6,2 cm

DURUMU: Belden yukarısı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürinin korunan kısmından anlaşıldığı kadarıyla, vücudunun altı blok şeklinde biçimlendirilmiş ve eller dizlerin üzerinde gösterilmiştir. Bacaklar kalın ve bitişiktir. Bacak ayrımları, diz ve bilekler derin çizgilerle belli edilmiştir. Ayaklar küt olarak şekillendirilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 36, Lev.22

NO: 30

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,5 cm

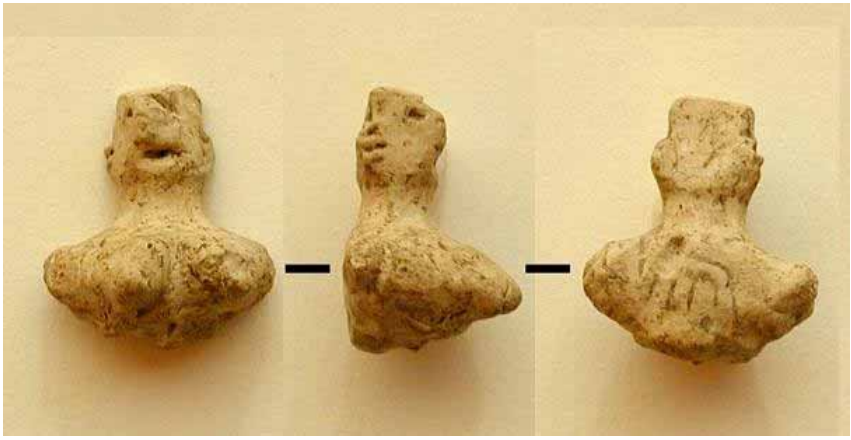
Genişlik: 6,8 cm

DURUMU: Baş ve ön tarafın alt kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin çift taraflıdır. Omuzlar arasında sokma baş için açılmış yivli bir delik bulunmaktadır. Ön taraf, oldukça dolgun ve göğüsleri belli edilmiş bir kadına aittir. Boyun etrafında ve göğüslerin arasında ve el bileklerinde ince çizgiler halinde kırmızı boya bulunmaktadır. Çok ince kollar ve seçilebilen parmaklar, göğüslerin üzerine dayanmıştır. Figürinin ön kaidesi kayıp olmakla birlikte bacak bacak üstüne atarak oturduğu belli olmaktadır. Arka tarafta ise omurgası, leğen kemiği ve omuzlarının üzerinden dışarı taşan kürek kemiği şekillendirilmiş, belirgin bir iskeleti tasvir etmektedir. Ayaklar korunmuştur.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 109, Fig.1

NO: 31

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,7 cm

Genişlik: 1,5 cm

DURUMU: Göğüs kısmından aşağısı eksiktir.

TANIMI: Figürinin ele geçen kısmı ile duruşu belli olmamaktadır. Ayrıntıları ile işlenmiş bir baş, ince bir boynu vardır. Yüzde gözler küçük çukurlar ve ağız derin bir çizgiyle belli edilmiştir. Burun ve kulaklar işlenmiştir. Göğüsler, büyük ve dik olarak gösterilmiştir. Sırt kısmında boya izleri bulunmaktadır.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: http://www.catalhoyuk.com

2) Erkek Figürinleri

NO: 32

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, Leoparlı Kutsal Mekân

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,9 cm

Genişlik: 6,3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Kollarını ileri doğru uzatmış, leoparın başını tutar şekilde gösterilen figürinin bacakları diz kapağından kıvrılmıştır. Duruşundan dolayı bacaklarında oluşan kas görüntüsü, derin bir çizgiyle belli edilmiştir. Figürinin vücut hatlarından, genç olduğu anlaşılmaktadır. Üzerine bindiği leoparın benekleri, beyaz boya ile gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 30, Lev.16

NO: 33

BULUNTU YERI: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI. Tabaka

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Siyah taş

BOYUTLAR: Yükseklik: 10,8 cm

Genişlik: 8,3 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Stilize bir boğa üzerine binmiş olarak gösterilen figürin, sakallı bir erkeği temsil etmektedir. Kalın bir boyun ve dar omuzlara sahiptir. Yüzde gözler kabartma şeklinde gösterilmiş, burun ve ağız çizgilerle vurgulanmıştır. Eller boğanın başı üzerinde, boğayı tutar pozisyondadır ve parmaklar belirtilmiştir. Figürinin alt kısmı blok şeklinde yapılmış, ne bindiği hayvanın ne de figürinin bacakları işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 31, Lev.17

NO: 34

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, Leoparlı kutsal mekân

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Beyaz renkli taş

BOYUTLAR: Yükseklik: 10,5 cm

Genişlik: 9,2 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Boğa üzerinde ve elleriyle boğayı tutar pozisyonda gösterilen sakallı bir erkek figürinidir. Kalın bir boynu vardır ve yüzde ayrıntılar işlenmiştir. Gözler, kulaklar ve dudaklar derin çizgiyle gösterilmiş, burun kabartı olarak ifade edilmiştir. Figürinin alt kısmı blok şeklinde gösterilmiştir. Üzerine bindiği boğanın gözleri işlenmiş, bacakları küçük, yuvarlak çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 32, Lev.18

NO: 35

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, 10 no lu oda

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Taş

BOYUTLA R: Yükseklik: 8,8 cm

Genişlik: 4,1 cm.

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran erkek figürini, başlıklı ve pelerinlidir. Kalın boyunla birlikte devam eden başta yüz ayrıntıları belli belirsiz işlenmiştir. Belirgin olmayan gözlerin yanı sıra burun vurgulanmış, dudak derin çizgilerle ifade edilmiştir. Vücut blok şeklindedir. Kollar derin yivlerle bölümlendirilmiş ve vücudun önünde birleşmektedir. Her iki kolun üst kısmında bilezik olabilecek çizgiler yer almaktadır. Bacaklar ve ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 34, Lev.20

NO: 36

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI. Tabaka

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Mermer

BOYUTLAR: Yükseklik: 21,8 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Tabure üzerine oturan genç erkek figürininin kolları dirsekten kıvrılarak, vücudun her iki yanında vücuda bitişik, eller diz kapakları üzerinde gösterilmiştir. Başın üst kısmı köşeli, kulaklar yanlarda küçük çıkıntılar şeklinde işlenmiştir. Figürinin gözleri çizgiler halinde, burnu çıkıntı olarak belli belirsiz ifade edilmiş, ağız belirtilmemiştir. Göğüs düz, bacaklar ayrı ayrı işlenmiştir. Ayaklar kalın ve küttür.

TARİHEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 121, Fig.1

NO: 37

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI. Tabaka

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Mermer

BOYUTLAR: Yükseklik: 12,2 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürinin, başında leopar derisinden yapılmış bir başlık vardır ve koluna bilezikler işlenmiştir. Boyun kısmı kalın ve omuzlar oldukça dar gösterilmiştir. Yüzde ayrıntılar vurgulanmış, gözler İki derin yivle, kulaklar ve burun kabarık tasvir edilmiş, ağız ise İnce bir çentik ile gösterilmiştir. Kollar dirseklerden kıvrılmış, tek tek parmakları işlenen elleri, dizlerin üzerine dayanmıştır. Vücudun alt kısmı blok şeklinde gösterilmiş bacaklar derin bir çizgiyle ayrılmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 35, Lev.21

3) Cinsiyetsiz ve Şematik Figürinler

NO: 38

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, 10 no lu kutsal mekân

CİNSİ: Leoparlı Figürin

MALZEME: Mavi kireç taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,8 cm Genişlik: 11 cm

DURUMU: Baş kısmı ve sol kol eksiktir.

TANIMI: Leoparın arkasında ayakta duran figürin çıplak olarak tasvir edilmiştir ve omuzlarında leopar derisinden yapılmış üçgen bir şal bulunmaktadır. Sağ kol leoparın kafasının üzerinde gösterilmiştir. Leoparla kolun birleştiği yerde hem leoparın hem de kolun üzerinde delikler bulunmaktadır. Göğüsler, karın vurgulanmamış ancak göbek çukuru bir delikle gösterilmiştir. Kalça ve baldırlar dolgun değildir. Bacaklar aşağıda yatay bir çizgi ile belirtilmiştir. Leoparın benekleri beyaz renkli yuvarlaklar halindedir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 27, Lev.12

NO: 39

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VII. Tabaka

CİNSİ: Figürin

MALZEME: Kalsit

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Boğaya benzer bir hayvan ya da bir iskemlenin üzerinde dururken gösterilmiştir. Kalçalar hafif kabarık gösterilirken, göğüs, karın kollar işlenmemiştir. Bacaklar ve ayaklar vurgulanmamıştır.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: http://catalhoyuk.com

NO: 40

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,1 cm

Genişlik: 0,9 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, bacaklarını öne uzatarak oturur durumdadır. Baş kısmı ince ve düz bir şekilde boyunla birlikte işlenmiştir. Yüz ayrıntıları belli edilmemiştir. Kollar dirsekten kıvrılarak, hafif şişkin olan karın üzerinde durmaktadır. Eller işlenmemiştir. Öne doğru uzattığı bacakları birbirinden derin bir çizgiyle ayrılmıştır. Dizler ve ayaklar belli edilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 120, Fig.2

NO: 41

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: 4040 Alanı, Bina 42

CİNSİ: Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,8 cm

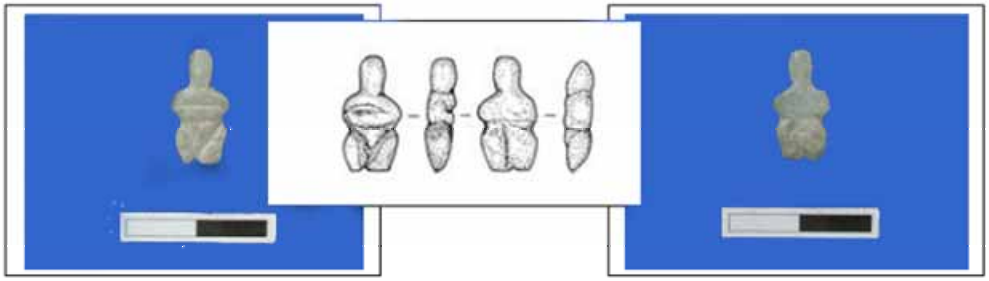
Genişlik: 1,4 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran figürinin kolları vücudun yanlarında, vücuda bitişik gösterilmiştir. Baş kısmı kalın bir boyundan sonra, üst kısmı yanlardan hafif basıktır ve yüz ayrıntıları belirtilmiştir. Gözler hafif çukurluklarla gösterilmiş, burun ve kulaklar oldukça büyük işlenmiştir. Göğüsler küçük kabartı şeklinde vurgulanmıştır ve karın kısmı büyüktür. Bacaklar kalındır ve dizden yukarısı bitişik gösterilmiş, derin bir çizgiyle ayrılmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 124, Fig.3

NO: 41

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: Doğu Höyüğü, TP alanı, Bina 33

CİNSİ: Şematik Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,7 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran figürin oldukça stilize edilmiştir. Kolları dirseklerden kıvrılarak göğüs üzerinde birleşmiş, eller işlenmemiştir. Baş kısmı blok şeklinde boyunla birlikte devam etmektedir ve yüz ayrıntıları belirtilmemiştir. Göğüsler vurgulanmamıştır. Bacaklar kalın ve bitişik gösterilmiş, derin bir çizgiyle ayrılmıştır. Bu ayrım yukarıda "V" ve şeklinde bir alan oluşturmuş bu alan da ya kadınlık ya da giysi gibi görünmektedir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Türkcan 2003, 47, Fig.29

NO: 42

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Şematik Figürin

MALZEME: Taş

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,2 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oldukça şematik olan figürin, ayakta durur pozisyondadır. Boyun ince ve uzun, baş yuvarlak hatlara sahiptir. Yüz ayrıntıları işlenmiş, gözler çizgi şeklinde, burun hafif kabarık gösterilmiştir. Kollar vücuda yapışık olarak, göğüslerin üzerinde birleşmiştir ve vücuttan derin çizgilerle ayrılmaktadır. Bel oyuntusu gösterilmiş ve geniş kalçalar vurgulanmıştır. Vücudun belden aşağısı blok şeklinde olup, bacaklar ve ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 123.

N0: 43

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, 10 no lu mekân

CİNSİ: Figürin

MALZEME: Su mermeri

DURUMU: Belden aşağısı eksiktir.

TANIMI: Figürinin göğüs kısmından aşağısının eksik olması nedeniyle, duruşu belli olmamaktadır. Figürin, İlk bakışta erkeği andırmasına rağmen göğüslerinin iyi işlenişi ve zarifliği ile kadın olabileceğini de düşündürmektedir. Boyun çok kısa gösterilmiş, çene kısmı öne doğru uzun işlenmiştir. Yüzde ayrıntılar işlenmemiştir. Kollar oldukça kalın ve pazuludur.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Mellaart, 2003, 143, Fig.15

NO: 44

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Şematik İnsan Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: -

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin oldukça yıpranmıştır. Kollar iki yanda küt çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Vücut blok şeklinde ve ayrıntıdan uzaktır. Bacaklar ve ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 122, Fig.2

NO: 45

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Şematik İnsan Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,6 cm

Genişlik: 2,1 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki şematize figürin, kalınca bir boyunla devam eden başa sahiptir. Yüzde ayrıntılar belli edilmiş, gözler yuvarlak daireler şeklinde, burun kabartı olarak gösterilmiştir. Kulaklar ve ağız belirtilmemiştir. Kollar yanlarda üçgen şeklinde çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Bel oyuntusu belli edilmiş, vücudun belden aşağısı blok şeklinde, ayrıntısız işlenmiştir. Bacaklar ve ayaklar belirtilmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 124, Fig.2

NO: 46

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI. Tabaka Leoparlı Mekân

CİNSİ: Stilize İnsan Figürini

BOYUTLAR: Yükseklik: 7,3 cm

Genişlik: 5,6 cm

TANIMI: Aşırı derecede stilize edilmiş figürünün başı, boynundan derin bir çizgiyle ayrılmıştır. Gözler ve burun hafif kabartı olarak gösterilmiştir. Kollar karın üzerinde çizgiyle vurgulanmıştır. Vücut yuvarlak ve blok şeklindedir. Bacaklar ve ayaklar belli edilmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 22, Lev.5

NO: 47

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük:

YAPI KATI: VI. Tabaka

CİNSİ: Stilize İnsan Figürini

MAZLEME: Pişmemiş kil

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,6 cm

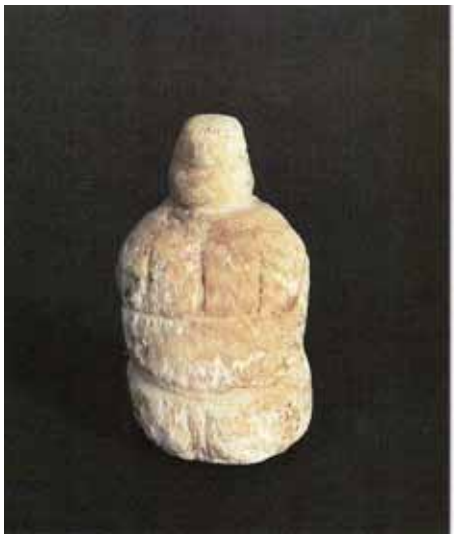
Genişlik: 6,5 cm

DURUMU: Belden yukarısı eksiktir.

TANIMI: Bej renkli kilden yapılmış olan figürinin belden yukarısı eksiktir. Kalçalar oldukça dolgun gösterilmiştir. Vücut blok şeklinde olup, bacaklar ve ayaklar işlenmemiştir

TARİHLEME: Neolitik Dönem 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 22, Lev.6

NO: 48

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI B Tabaka, Kutsal mekân

CİNSİ: Stilize İnsan Figürini

MALZEME: Alabaster

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,5 cm

Genişlik: 3 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin, oldukça küçükbaşlıdır. Boyun, oyularak inceltilmiş, özellikle belli edilmiştir. Yüzde gözler çizgi şeklinde, burun kabartı olarak ve oldukça büyük, dudaklar derin bir çizgiyle belirtilmiştir. Vücut blok şeklinde işlenmiştir. Kollar ve göğüslerin arası dikey yarıklarla belirtilmiş, vücudun orta bölümü, iki yatay çizgi ile baldırlar ve göğüslerden ayrılmıştır. Bacaklar ayrı ayrı iki dikey yiv ile gösterilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 26, Lev.10

NO: 49

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka

CİNSİ: Stilize İnsan Figürini

MALZEME: Beyaz Mermer

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,1 cm

Genişlik: 2,2 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur pozisyonda tasvir edilen figürin, küçük şekilsiz bir başa sahiptir ve oldukça stilize edilmiştir. Kollar, vücudun ön tarafında, göğüslerin üzerinde vücuda bitişik kabartılar şeklinde gösterilmiş, eller işlenmemiştir. Vücut blok şeklindedir. Bacak kısımları, belli belirsiz kabartılarla belli edilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 28, Lev.14

NO: 50

BULUNIU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI. Tabaka

CİNSİ: Stilize Fallik Figürin

MALZEME: Kireç taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 8 cm

Genişlik: 3,5 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran figürin, konik bir vücuda sahiptir. Boyun kısmı oyularak inceltilmiş, vücut, baş ve gövde kısmından oluşmak üzere iki parça haline getirilerek, figürine fallik bir görüntü verilmiştir. Yüzde ayrıntılar gösterilmiş, gözler ve dudak derin çizgilerle belirtilmiş, burun kabarık olarak gösterilmiştir. Kollar, kalçalar ve bacaklar derin çizgiler ile belirtilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 29, Lev.15

NO: 51

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka

CİNSİ: Stilize İnsan Figürini

MALZEME: Kireç taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 19,6 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran figürinin yalnızca üst kısmı insan başı şeklinde oyulmuştur. Boyunla birlikte devam eden silindirik bir başı bulunmaktadır. Yüzde burun, ince uzun bir kabartı, gözlerse küçük delikler şeklinde belirtilmiştir. Vücudun alt kısmı işlenmemiş, doğal taş görünümü korunmuştur.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Mellaart 2003, 144, Fig.16

NO: 52

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Stilize İnsan Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,6 cm

Genişlik: 1,8 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin oldukça stilize edilmiştir. Baş kısmı, boyunla birlikte gösterilmiş ve uca doğru sivrilerek devam ederek, ucu yuvarlatılmıştır. Kollar yanlarda küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Ayrıntıdan uzaktır ne göğüsler, ne de göbek işlenmemiştir. Bel oyuntusu yoktur. Blok şeklinde devam eden vücudun alt kısmında bacaklar ve ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 126, Fig.1

NO: 53

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,21 cm

Genişlik: 2,9 cm

DURUMU: Vücut kısmı ele geçmemiştir.

TANIMI: Oldukça iyi işlenmiş figürin başında saçlar, çizgiler şeklide gösterimiş, kulaklar işlenmiştir. Gözler ve ağız çizgilerle belirtilmiş, çene kısmı belli edilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 116, Fig.1

4) İnsansı (Humanoid) Figürinler

NO: 54

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,9 cm

Genişlik: 1,5 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, uzun bir gövde ve boyunla birlikte devam eden, hafifçe kalınlaştırılmış baştan oluşmaktadır. Yüzde ayrıntılar işlenmemiş, yalnızca burun kısmı hafifçe kabartı olarak gösterilmiştir. Kollar, göğüsler ve karın belirtilmemiştir. Bacaklar vücudun ön kısmında küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 118, Fig.1

NO: 55

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,85 cm

Genişlik: 1,45 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, uzun bir boyun ve gövdeden oluşmaktadır. Boyun kısmı oyularak belli edilmiş, baş ve gövdenin ayrılması sağlanmıştır. Yüzde ayrıntılar işlenmiş, kulaklar ve burun kabartı şeklinde, gözler küçük çukurlar olarak gösterilmiştir. Kollar, göğüsler ve karın belirtilmemiştir. Bacaklar vücudun ön kısmında, ileri doğru uzatılmış konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 118, Fig.2

NO: 56

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,9 cm

Genişlik: 2,1 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, hafifçe öne doğru eğilmiş vaziyettedir. Baş kısmı çok işlenmemiş, üstte yuvarlak bir hatla belli edilmiştir. Yüzde ayrıntılar işlenmemiş, yalnızca burun kısmı hafifçe kabartı olarak gösterilmiştir. Kollar, göğüsler ve karın belli edilmemiştir. Bacaklar, vücudun ön kısmında küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 118, Fig.3

NO: 57

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR:

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin oturur durumdadır. Uzun bir boyun ve vücuttan oluşmaktadır. Oldukça stilize edilmiş başta yüz ayrıntıları işlenmemiş, yalnızca burun kısmı olduça belirgin gösterilmiştir. Kollar, göğüsler ve karın belli edilmemiş, bacaklar, vücudun ön kısmında, tek parça halinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 118, Fig.4

NO: 58

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,5 cm

Genişlik: 2 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, vücuduyla bitişik bir başa sahiptir. Yüzde ayrıntılar işlenmemiş, vücutta kollar, göğüsler ve karın belirtilmemiştir. Bacaklar vücudun ön kısmında, ileri doğru uzatılmış konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 119, Fig.1

NO: 59

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,9 cm

Genişlik: 1,4 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, öne doğru hafif eğimlidir. Baş kısmı belli belirsizdir. Yüzde ayrıntılar işlenmemiş, yüz kısmı büyükçe bir buruna benzer şekilde öne doğru çekilmiştir. Vücutta kollar, göğüsler ve karın belirtilmemiştir. Bacaklar vücudun ön kısmında, ileri doğru uzatılmış çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 119, Fig.

NO: 60

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,9 cm

Genişlik: 1,5 cm

DURUMU: Sağ bacağın ucu eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, uzun bir boyun ve vücuttan oluşmaktadır. Baş kısmı belli belirsizdir. Yüzde ayrıntılar işlenmemiştir. Vücutta kollar, göğüsler ve karın belirtilmemiştir. Bacaklar vücudun ön kısmında, ileri doğru uzatılmış çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 119, Fig.3

NO: 61

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,7 cm

Genişlik: 1 cm

DURUMU: Sağ bacağın ucu eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, uzun bir vücuttan oluşmaktadır. Boyun kısmı hafifçe inceltilerek belli edilmiştir. Yüzde ayrıntılar gösterilmemiştir. Vücutta kollar, göğüsler ve karın belirtilmemiştir. Bacaklar vücudun ön kısmında, ileri doğru uzatılmış çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 119, Fig.4

NO: 62

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,7 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oldukça küçük olan figürin, oturur durumdadır. Boyun kısmı hafifçe inceltilerek belli edilmiştir. Yüzde ayrıntılar gösterilmiş, gözler ve ağız küçük deliklerle ifade edilmiştir. Kollar, vücuda bitişik olarak, eller yanakların üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler ve karın belirtilmemiştir. Bel oyuntusu belli edilmiş fakat vücudun alt kısmı blok şeklinde işlenmiştir. Bacaklar belirtilmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: http://www.catalhoyuk.com

NO: 63

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: -

CİNSİ: İnsansı Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,9 cm

Genişlik: 1,5 cm

DURUMU: Sağ bacağın ucu eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, uzun bir boyun ve vücuttan oluşmaktadır. Baş kısmı boyundan sonra hafifçe kalınlaştırılarak belli edilmiştir. Yüzde ayrıntılar işlenmemiştir. Vücutta kollar, göğüsler ve karın belirtilmemiştir. Vücudun belden aşağısı, yere doğru açılmaktadır ve alt kısmı düzdür. Bacaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Meskell-Nakamura 2006, 122, Fig.3

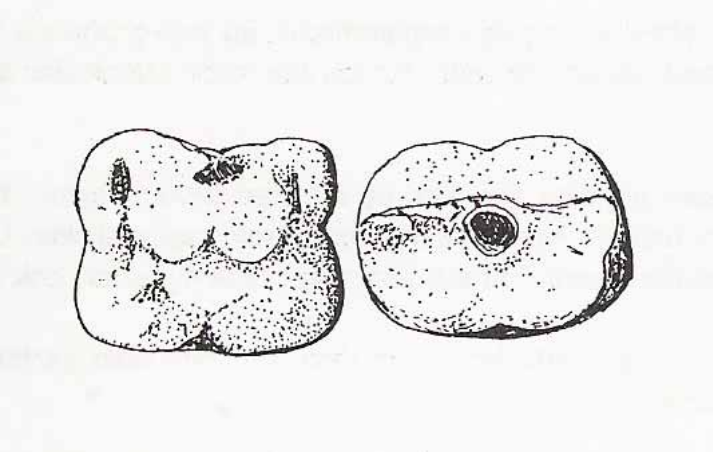
f- Çukurkent

Çukurkent, Konya il merkezinin batısında, Beyşehir İlçesi'nin yaklaşık 30 km kuzeybatısında yer almaktadır. 1910 yılında H. Ormerod tarafından bulunmuş ve J. Mellaart yerleşim etrafında yüzey araştırması yapmıştır[64].

Yerleşim yerinin yüzeyinde birçok figürin parçasının ele geçmesi ve sürülmüş tarlalardan ele geçen figürinler, bu yerleşimin Neolitik döneme tarihlenen, önemli bir yer olduğunu düşündürmektedir.

Buluntular tarihleme açısından çeşitli bilim adamları tarafından farklı yorumlanmıştır. J. Mellaart, yontma taş endüstrisinin özelliklerine bakarak, buluntuları, "Çukurkent buluntu topluluğu" olarak isimlendirmekte ve bu topluluğu, Hacılar IX-VI tabakaları ile çağdaş Geç Neolitik dönem olarak tarihlendirmektedir. I. A. Todd ise, Çatalhöyük tabakalanmasındaki 3. ve 4. evrelerin Çukurkent'le çağdaş olduğunu ileri sürmektedir.

[64] Tay 2, Çukurkent Maddesi

NO: 64

BULUNTU YERİ: Çukurkent

YAPI KATI:

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

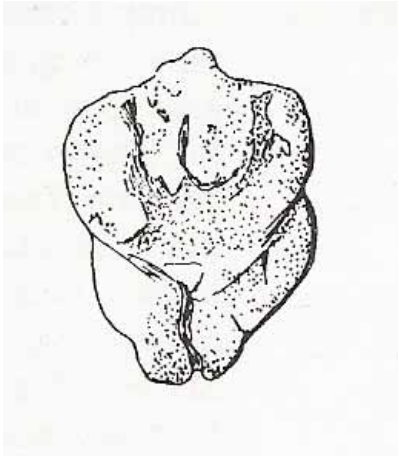
BOYUTLAR: Yükseklik: 2,7 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oldukça şişman olan figürin bağdaş kurmuş vaziyette oturmaktadır. Boyun kısmının oturması için omuzlar arasında yuvarlak bir boşluk bırakılmıştır. Ellerinden biri bacağının, diğeri ise göğsünün üzerinde durmaktadır. Göğüsler dolgun ve sarkık, karın ise normal boyutlarda gösterilmiştir. Göbek çukuru belirtilmemiştir. Bacak ayrımları keskin çizgilerle belli edilmiş, ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Bilgi 1980, 2, Lev.1/1

NO: 65

BULUNTU YERİ: Çukurkent

CİNSİ: Kadın figürini

MALZEME: Kireç taşı

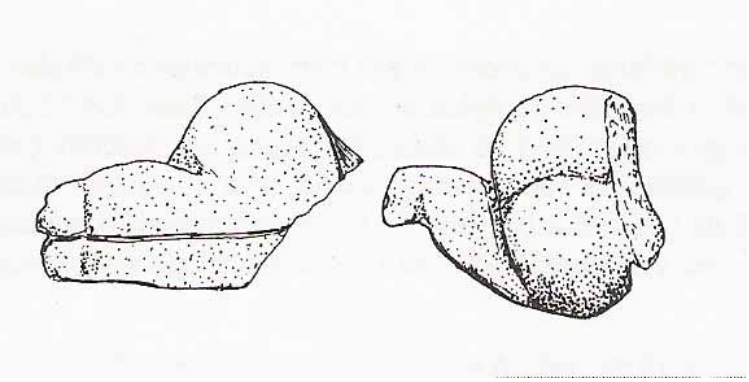
BOYUTLAR: Yükseklik: 1,6 cm

DURUMU: Baş kısmı ve ayakları eksiktir.

TANIMI: Kadın figürini, ayaklarını öne uzatmış olarak oturur durumdadır. Dolgun kollar, vücudun yanlarında dirsekten hafif kıvrılarak dizlerin üzerinde birleşmiştir. Göğüsler, büyük ve sarkık gösterilmiştir. Kalçalar oldukça geniştir, göbek kısmı ise kolların altında gösterilmiştir. Bacaklar ön tarafta birleştirilmiş ve birbirinden keskin bir yarıkla ayrılmıştır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Bilgi 1980, 2; Lev.1/2

NO: 66

BULUNTU YERİ: Çukurkent

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Yeşil taş

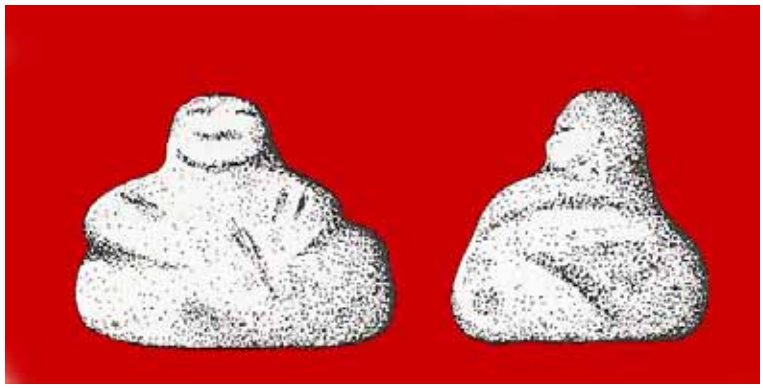
BOYUTLAR: Uzunluk: 4,4 cm

DURUMU: Figürinin vücudunun üst kısmı eksiktir.

TANIMI: Belden yukarısı eksik olan kadın figürin, yatar pozisyonda gösterilmiştir. Kalçalar oldukça dolgun ve yuvarlak hatlara sahiptir. Bacaklar birbirine bitişik fakat keskin bir çizgiyle belli edilmiştir. Figürinin ayakları belirtilmiş, uçları küt olarak kabaca işlenmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Bilgi 1980, 2, Lev.1/3

NO: 67

BULUNTU YERİ: Çukurkent

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR:

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur pozisyondaki figürin, oldukça dolgun hatlara sahiptir. Yarı stilize edilerek işlenen figürinin yüz ayrıntıları belli edilmiş, gözleri ve ağzı çizgi şeklinde gösterilmiştir. Kollar vücuda bitişik, kabartı şeklinde işlenmiş ve eller karnın üzerine dayanmıştır. Göğüsler belli edilmemiş, kalça kısmı ise çok dolgun gösterilmiştir. Vücudun alt kısmı blok şeklindedir, bacaklar ve ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Çukurkent Maddesi, Lev.7

NO: 68

BULUNTU YERİ: Çukurkent

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: -

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin, oldukça dolgun hatlara sahiptir. Kollar, vücudun yan taraflarında dirseklerden hafif kıvrılarak göğüslerin altına dayanmış, eller işlenmemiştir. Karın oldukça büyük ve sarkık gösterilmiş, göbek çukuru belli edilmemiştir. Kalçalar geniş ve yuvarlak hatlara sahiptir. Bacaklar birbirine bitişik ve kalındır, ancak bacak ayrımları keskin bir çizgiyle belirtilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: http://www.perso.orange.fr

NO: 69

BULUNTU YERİ: Çukurkent

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Yeşil Taş

BOYUTLAR: -

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, ayakta durur pozisyondadır. İnce bir boyuna ve yuvarlak hatlı bir başa sahiptir. Yüzde, ayrıntılar gösterilmiş, gözler ve ağız derin çizgilerle, burun, kabartı olarak gösterilmiştir. Kollar, vücuda bitişik işlenmiş, derin çizgilerle belli edilerek, göğüslerin altında birleştirilmiştir. Eller, işlenmemiştir. Bel oyuntusu vurgalanan figürinin, karın kısmı normal boyutlardadır ve göbek çukuru belirtilmemiş, buna karşılık, kalçaları oldukça geniş işlenmiş ve kadınlık, üçgen şeklinde vurgulanmıştır. Bacaklar birbirinden derin çizgilerle, ayaklar ise, bileklerden derin yarıklarla ayrılarak belli edilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: http://perso.orange.fr

c- Köşk Höyük

Köşk Höyük**,** Niğde'nin Bor İlçesine bağlı, Bahçeli Beldesi yakınlarında, il merkezine yaklaşık 17 km uzaklıkta yer alan, 80 m çapında ve 18 m yüksekliğinde, Erken Kalkolitik ve Geç Neolitik tabakaları veren bir yerleşimdir.

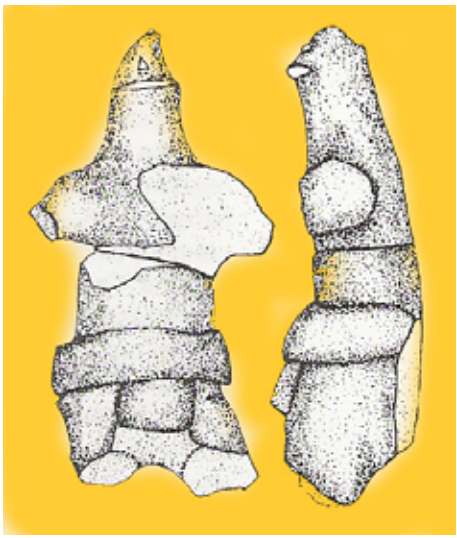
Köşk Höyük, Köşk Pınarı adıyla 1964–66 yıllan arasında I. A. Todd'un yüzey araştırmaları sırasında keşfedilmiştir. Ankara Üniversitesi tarafından yürütülen kazı çalışmaları, 1981'den itibaren U. Silistreli başkanlığında sürdürülmüş ve 1995'te A. Öztan ve S. Özkan yönetiminde yeniden başlatılmıştır.

Köşk Höyük, yerleşmesinde çanak çömlek karşılaştırmaları sonucunda 4 tabaka saptanmıştır. Buna göre;

I - II Tabaka: Erken Kalkolitik Dönem.
III Tabaka: Geç Neolitik dönemin son evresi.
IV-V. tabakalara sondaj çalışmaları sonucu ulaşılmıştır[65].

Köşk Höyük'ün Çatalhöyük, Can Hasan ve Hacılar'la paralellikler gösterdiği, Buna göre; Köşk Höyük kültürünün III. yapı katının Çatalhöyük Neolitik kültürünün geç evresi ile I. ve II. yapı katlarının ise, Çatalhöyük Batı, Can Hasan (2B) ve Hacılar Erken Kalkolitik evreleriyle birlikte ele alınabileceği önerilmektedir

[65] Tay 2, Köşk Höyük Maddesi

NO: 70

BULUNTU YERİ: Köşk Höyük

YAPI KATI: II. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,7 cm

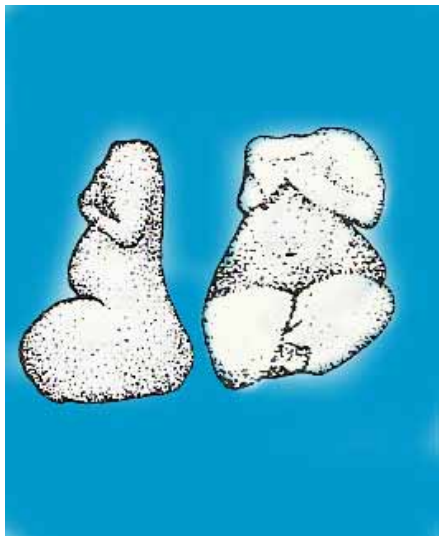
Genişlik: 6 cm

DURUMU: Figürinin kolları, omzuna yakın kısmından, ayaklar ise dizlerinin üstünden eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur vaziyette işlenen figürinin başında külah şeklinde başlık bulunmaktadır. Yüz hatları belirtilmemiştir. Kollarının duruş şeklinden iki yana açık oldukları anlaşılmaktadır. Göğüsler ve karın vurgulanmamıştır. Kırmızı aşı boyalı, perdahlı figürinin, bel ve kalça kısmını saran, beyaz renkli ve kabartma olarak yapılmış, oldukça kalın bir kuşak bulunmaktadır. Kuşağın altından çıkıp aşağı sarkan yine beyaz boyalı bant da ön tarafını örtmektedir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Silistreli 1989, 467–498, Lev.1 / 1–2

NO: 71

BULUNTU YERİ: Köşk Höyük

YAPI KATI: II. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,9 cm

Genişlik: 3 cm

DURUMU: Heykelciğin başı, sağ eli, sağ omzunun ve göğsünün yarısı eksiktir.

TANIMI: Dizlerini bükmüş durumdaki heykelcik, ayaklarını sağ tarafta altına alarak oturur pozisyondadır. Korunmuş olan sol kolu şişman ve pazuludur ve eliyle göğsünü tutmaktadır. Hafif şişkin olan karında göbek çukuru belli edilmiştir. Kalça ve kasık çizgileri derin hatlarla belirtilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Silistreli 1989, 498-499, Lev.II / 3-4

NO: 72

BULUNTU YERİ: Köşk Höyük

YAPI KATI: III. Tabaka, taban altı mezarından

CİNSİ: Ana Tanrıça Heykelciği

MALZEME: Alçı taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 14 cm

DURUMU: Heykelciğin sağ kolu omuz kısmından eksiktir.

TANIMI: Sağ ayağını altına almış, sol bacağı dizinden yukarı doğrı kıvrılarak oturan figürin, çıplak gösterilmiştir ve oldukça dolgun hatlara sahiptir. Saçlar arkadan öne doğru çapraz olarak taranmış, tepede topuz şeklinde toplanmıştır. Yüzde ayrıntılar işlenmiş, geniş bir alın ve kabartma şeklindeki kaşlar, aplike edilmiş, çekik, büyük badem gözler vurgulanmıştır. Kollar kalındır ve elleriyle göğüslerini tutmaktadır. Bel ince, kalçalar iri ve taşkındır. Karnı bacaktan ayıran kazık çizgisi, derin bir çizgiyle vurgulanmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem, 6. bin yılın ikinci yarısı

KAYNAK: Silistreli 1989, 499, Lev.III

NO: 73

BULUNTU YERİ: Köşk Höyük

YAPI KATI: III. Tabaka

CİNSİ: Kadın heykelciği

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,5 cm

Genişlik: 1,4 cm

DURUMU: Heykelciğin göğüslerinden itibaren üst tarafı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyettedir. Kollar oldukça ince gösterilmiştir ve elleri göğüslerinin hemen altında birleşmiştir. Ellerinin parmakları tek tek gösterilmiş, fakat göğüsler vurgulanmamıştır. Figürinin üzerinde göbek hizasında başlayan, beyaz boyalı, ayaklarını da kapatacak şekilde aşağı doğru inen bir giysi bulunmaktadır. Bu giysi, arkada belini saran, ortası uzantılı bir kuşağa dönüşmekte ve koyu kırmızı boyalı, perdahlı kalçaları ile bacaklarını açıkta bırakmaktadır. Ayaklar işlenememiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Silistreli 1989, 500, Lev.IV

NO: 74

BULUNTU YERİ: Köşk Höyük

YAPI KATI: II. Tabaka

CİNSİ: Kadın heykelciği

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 7 cm

Genişlik: 3,6 cm

DURUMU: Bacaklar baldırdan itibaren noksandır.

TANIMI: Oturur durumdaki kadın heykelciğinin elleri önde göğüs hizasında, fakat göğse dayanmadan kavuşmuştur. Başında arkaya eğimli silindirik bir başlık bulunmaktadır. Yüz ayrıntıları oldukça iyi işlenmiş olan figürinin, kaşları kabartmalar halinde ve kavisli, gözleri badem şeklinde ve iri gösterilmiştir. Burun kısa ve düzgündür. Kollar iri pazulu ama incedir. Bel ince, karın sarkık, kasık çizgisiyse derin çizgilerle vurgulanmıştır. Kalçalar ve baldırlar şişman gösterilmiştir.

TARİHLEME: M.Ö. 6. binin ikinci yarısı

KAYNAK: Uzunoğlu 2004, 60, Lev.A 60

d- Suberde / Görüklüktepe

Konya il merkezinin güneybatısında Seydişehir İlçesi'nin 11 km güneydoğusunda, Suğla Gölü'nün kuzey batı kıyısında 700 x 70 m genişliğinde, göl yüzeyinden 30 m yükseklikte ince uzun kalker bir yükseltinin üzerinde yer alan höyük, 3,5 – 4 m kalınlığında kültür toprağına sahiptir.

1963 yılında R. Solecki tarafından, Colombia Üniversitesi'nin "Beyşehir - Suğla Gölleri Yüzey Araştırması" nda tespit edilmiş, 1964–65 yıllan İçinde de J. Bordaz başkanlığında kazılmıştır.

J. Bordaz başkanlığında yapılan kazıda, yerleşimde üç tabaka tespit edilmiştir. Buna göre;

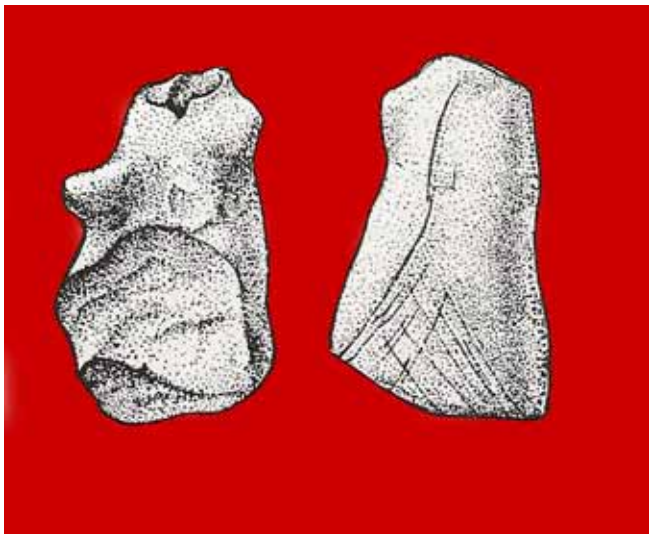
I. Tabaka: (Yüzey tabakası) Osmanlı, Bizans, Roma, Helenistik, Frig Dönemi ve Tunç Çağ tabakaları,

II. Tabaka: üst Prehistorik Tabaka.

III. Tabaka: Alt Prehistorik Tabaka.

IV. Tabaka: Ana kaya / Steril toprak[66].

[66] Tay 2, Suberde/Görüklüktepe Maddesi

NO: 75

BULUNTU YERİ: Suberde/ Görüllük Tepe

YAPI KATI: II. Tabaka

CİNSİ: Kadın figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 8 cm

DURUMU: Figürinin başı ve alt kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran figürin oldukça yıpranmıştır. Omuzlar arasında sokma baş için açılan delik bulunmaktadır. Göğüsler büyük ve dik olarak vurgulanmıştır. Ön tarafta belden aşağısı eksik olan figürinin, arka tarafında kıyafet olabileceği düşünülen, birbirini kesen çizgiler bulunmaktadır.

TARİHLEME: Neolitik Dönem

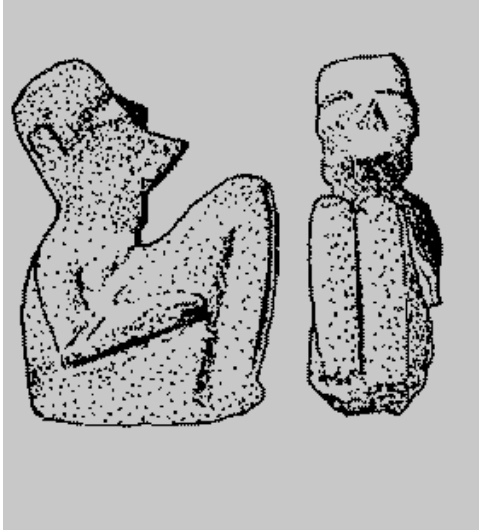
KAYNAK: Bordaz 1968, 51, Fig.24

e- Hatip Höyük

Konya il merkezinin güneybatısında, Hatip ilçesi'nin yakınında yer alan bir höyüktür. Höyükte taştan yapılmış erkek figürinleri bulunmuştur. Üslup açısından Çatalhöyük VI' dan bilinen figürinlere benzemektedir. Bu değerlendirme sonucunda Hatip Höyük'ün Erken Neolitik döneme tarihlendiği düşünülmektedir[67].

[67] Tay 2, Hatip Höyük Maddesi

Erkek Figürinleri

NO: 76

BULUNTU YERİ: Hatip Höyük

YAPI KATI:

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Yeşil taş

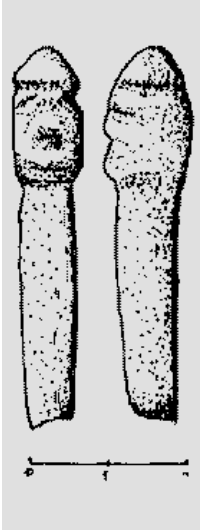
BOYUTLAR: Yükseklik: 4,4 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Dizlerini yukarıya doğru kıvırarak oturmuş olan figürinin kolları bacaklarının yan tarafında, vücuda bitişik olarak gösterişmiş, elleri ise, üç parmaklı olarak tasvir edilmiştir. İnce bir boyun ve köşeli bir başa sahip olan figürinin yüz ayrıntıları kabaca işlenmiştir. Gözler ve ağız çizgi şeklinde gösterilmiş, kulaklar belirtilmişti. Çenenin oldukça iri olarak gösterilmesi sakal olarak yorumlanmaktadır. Bacaklar bitişiktir ve birbirinden derin bir yarıkla ayrılmıştır.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem

KAYNAK: Bilgi 1980, 2, Lev.II / 4

NO: 77

BULUNTU YERİ: Hatip Höyük

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Yeşil taş

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,5 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin çok uzun bir boyundan ve baştan oluşmaktadır Başın üzerinde görülen konik biçimli kabartma, bere türü şapkayı temsil etmektedir. Yüzde ayrıntılar gösterilmiş, gözler ve ağız çizgi şeklinde, burun kabartı olarak vurgulanmıştır. Çenenin çıkıntılı olması sakallı olduğuna işaret etmektedir. Boyun kısmı inceltilerek fallik bir görünüm verilmiştir. Bacaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem

KAYNAK: Bilgi 1980, 2, Lev.II / 5

2- GÖLLER BÖLGESİ

a- Hacılar

Hacılar, Burdur'un 26.5 km kadar güneybatısında, Hacılar Köyü'nün 1,5 km batısında yer alan, 135 m çapında ve 5 m yüksekliğinde bir yerleşimdir. 1957–1960 yılları arasında Ankara, İngiliz Arkeoloji Enstitüsü tarafından J. Mellaart başkanlığında kazılmıştır[68]. Ana toprak üzerine oturan ve Hacılar'ın ilk yerleşmesini oluşturan Keramiksiz Neolitik yerleşme, yedi (VII) yapı katıyla temsil edilir[69]. Geç Neolitik dönem tabakaları ise M.Ö. 5800–5600 yıllarına tarihlenmektedir. J. Mellaart döneminde yapılan kazılarda, steril toprağın üzerindeki bu yapılarda hiç çanak çömlek ele geçirilmemiştir. Bu nedenle, bu tabakanın Keramiksiz Neolitik döneme ait olduğu düşünülmüştür ve bu döneme "A-keramik Hacılar kültürü" adı verilmiştir. Oysa 1985–1986 yıllarında aynı alanda R. Duru tarafından yapılan kazılarda, renkli oda tabanları üzerinde birçok çanak çömlek parçasının ele geçmesi, önceleri Keramiksiz Neolitik Dönem'e tarihlenen bu tabakaların daha sonraki Erken Neolitik döneme ait olduğu anlaşılmıştır[70]. Hacılar'da sırt sırta bir blok halinde inşa edilmiş evlerin yanında, tapınak denilebilecek özel bir yapı bulunmamıştır.

Höyükte 3 ana kültür dönemi saptanmıştır.

I - V tabakalar: Erken Kalkolitik

VI – IX tabakalar: Geç Neolitik-

VI. Tabaka yakl. G.Ö. 7550 M.Ö. 6600–6440

IX. Tabaka yakl. G.Ö. 7770 M.Ö. 6400–6340 olarak tarihlenmektedir[71].

En eski kültür dönemi ise ana toprak üzerinde yer alan ve J. Mellaart tarafından Neolitik dönemin keramiksiz evresine tarihlenen tabakalardır[72].

[68] Belli 2001, 10–11.
[69] Tay 2, Hacılar Maddesi.
[70] Sevin 2003, 67.
[71] Duru-Umurtak 2005, 144.
[72] Tay 2, Hacılar Maddesi.

Kadın Figürinleri

NO: 78

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 24 cm

Genişlik: 10,5 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta duran figürin, oldukça dolgun hatlara sahiptir. İnce bir boyun ve yuvarlak hatlı başı bulanan figürinin yüzünde ayrıntılar işlenmiştir. Gözler badem şeklinde çizgilerle belirtilmiş, burun kabartı şeklinde yapılmıştır. Kollar vücuda bitişik olarak vücudun iki yanında, eller kalçaların üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler hafif kabarık, karın şişkindir ve göbek çukuru vurgulanmıştır. Bacaklar diz kısmına kadar bitişiktir fakat derin bir yarıkla ayrılmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 46, Lev.37

NO: 79

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 10,2 cm

Genişlik: 5,6 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin çıplak gösterilmiştir. Küçük bir baş ve ince bir boyuna sahiptir. Saçları tepede topuz şeklinde toplanmıştır. Yüzde ayrıntılar işlenmiş, gözler badem şeklinde ve kulaklar küçük kabarıklıklar olarak vurgulanmıştır. Oldukça dolgun olan kollar, dirsekten kıvrılarak göğüsün üzerine dayanmış, eller ise işlenmemiştir. Göbek sarkık, kalçalar dolgun ve kalın gösterilmiştir. Bacaklar diz kısmına kadar bitişiktir ve derin bir yarıkla ayrılmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 46, Lev.38

NO: 80

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,7 cm

Genişlik: 4,7 cm

DURUMU: Kollar ve ayaklar eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin restore edilmiştir. Yüzde ayrıntılar gösterilmiş, gözler badem şeklinde çizgilerle ifade edilmiştir. Kollar eksiktir fakat sol kolun korunan kısmı, göğsünün altına dayanmıştır. Göbek hafif kabarık ve sarkıktır ve göbek çukuru belli edilmiştir. Figürinin belinde kalçalarını çevreleyen bir giysi bulunmaktadır. Kalçaları oldukça geniş olan figürinin bacakları dize kadar bitişiktir ve derin bir yarıkla ayrılmıştır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 48, Lev.39

NO: 81

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 8,9 cm

Genişlik: 4,8 cm

DURUMU: Baş kısmı ve kolları eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin, çıplak gösterilmiştir. Göğüsler, korunan kısmından anlaşıldığı kadarıyla, normal boyutlardadır. Karın kısmı oldukça büyük ve sarkıktır ve derin yatay bir çizgi ile göbek çukuru vurgulanmıştır. Geniş kalçalara sahip olan figürinin bacakları dize kadar bitişiktir ve birbirinden derin bir yarıkla ayrılmıştır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 46, Lev.40

NO: 82

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 10,3 cm

Genişlik: 4,7 cm

DURUMU: Baş kısmı ve kolları eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin, çıplak gösterilmiştir. Göğüsler, oldukça büyük ve sarkıktır. Karın kısmı abartılı boyutlarda ve oldukça sarkıktır. Geniş kalçalara sahip olan figürinin bacakları dize kadar bitişiktir ve birbirinden derin bir yarıkla ayrılmıştır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.bin

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 49, Lev.41

NO: 83

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka,Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,2 cm

Genişlik: 4 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur pozisyondadır. Kolları ya da göğüsleri? konik çıkıntılar şeklinde iki yana açılmıştır. Bel oyuntusu belirtilmiş, karın oldukça büyük ve sarkık gösterilmiştir. Göbek çukuru küçük bir delikle belirtilmiştir. Kaçlar dolgundur ve figürinin üzerinde kalçaları kapatan üçgen bir kıyafet vardır. Bacaklar kalındır ve dizlere kadar bitişik gösterilmiş, dizlerden sonra ayrılmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 50, Lev.42

NO: 84

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka,Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,2 cm

Genişlik: 6,1 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin, sol kolunun altında uzun kuyruklu bir hayvan tutunmaktadır. Kollar dirseklerden kıvrılarak, eller göğüslerin altına yerleştirilmiştir. Göğüsler belirgindir fakat büyük değildir. Büyük ve sarkık göbeğinde göbek çukuru vurgulanmıştır. Belden itibaren kalçaları saran bir kıyafet vardır. Bacaklar dize kadar bitişik gösterilmiş ve keskin bir çizgiyle birbirinden ayrılmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ortaları

KAYNAK: Mellaart 1970, 182, Fig.195

NO: 85

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9 cm

DURUMU: Baş kısmı ve sol kolu eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran figürinin kolları dirsekten kıvrılarak sarkık göğüslerinin üzerinde gösterilmiştir. Büyük ve sarkık karnı ve göbek çukuru vurgulanmıştır. Bacakların üst kısmı birleşiktir ve dizlerden sonra aşağı doğru açılmaktadır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 51, Lev.45

NO: 86

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9 cm

DURUMU: Baş kısmı, sol kolu ve sağ göğsünün uç kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur pozisyondadır. Dolgun kollar dirsekten kıvrılarak göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Göğüsler oldukça büyüktür ve yanlara doğru açık olarak gösterilmiştir. Karın oldukça büyük ve sarkıktır ve göbek çukuru küçük bir delikle belirtilmiştir. Bacaklar kalındır ve dizlere kadar bitişik gösterilmiş, dizlerden sonra ayrılmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 51, Lev.45

NO: 87

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q4 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,1 cm

Genişlik: 4,5 cm

DURUMU: Vücudunun üst kısmı ve ayakları eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran figürinin elleri göğüslerini tutmaktadır. Figürin ince belli, şişman karınlı ve oldukça geniş kalçalıdır. Karın bölgesinin sarkıklığı derin bir çizgiyle vurgulanmıştır. Bacaklar ön kısımda dize kadar birleşmiştir ve bacakların ön kısmında kafes motifleriyle bezenmiş bir kıyafet ya da önlük benzeri bir giysi tasvir edilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6. bin

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 52, Lev.46

NO: 88

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q4 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,5 cm

Genişlik: 3,8 cm

DURUMU: Baş kısmı ve sağ bacağın bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürinin boynunda başın yerleştirilmesi için hazırlanmış bir delik bulunmaktadır. Kollar dirsekten kıvrılarak göğüslerin üzerinde gösterilmiş, eller ve göğüsler işlenmemiştir. Karın kısmı basık gösterilmiştir ve göbek çukuru vurgulanmıştır. Bel, oldukça ince ve kalçalar dolgun gösterilmiştir. Bacaklar bitişiktir ve birbirinden derin yarıklarla ayrılmaktadır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 52, Lev.47

NO: 89

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,6 cm

Genişlik: 7,5 cm

DURUMU: Bacaklarının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürinin, elleri göğüslerini tutmaktadır. İnce bir boyun ve yuvarlak hatlı bir başa sahiptir. Saçlar tepede topuz şeklinde toplanmış ve derin çizgilerle gösterilmiştir Yüzde ayrıntılar belirtilmiş, gözler badem şeklinde çizgilerle ifade edilerek, dış kenarları beyaz renkle doldurularak vurgulanmıştır. Karın oldukça büyük ve sarkık gösterilmiş, göbek çukuru belli edilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 53, Lev.48

NO: 90

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, P.1 Evi

CİNSİ: Şematize Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,2 cm

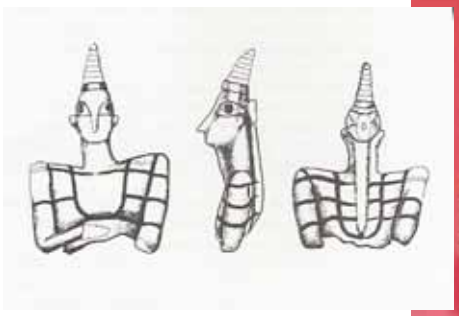
Genişlik: 3,9 cm

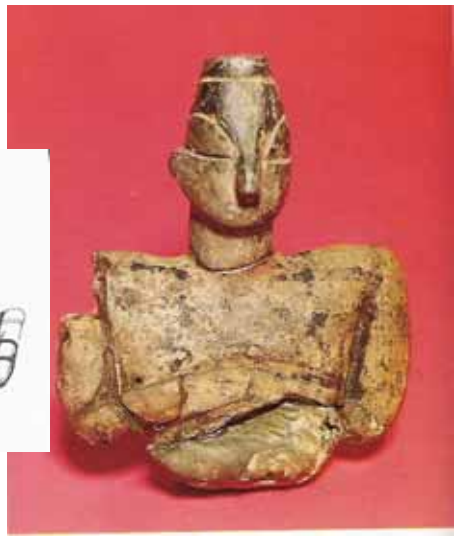
DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran figürinin kolları yanlara doğru açılmış ve küt olarak gösterilmiştir. Göbek kolların hemen altından dışarıya çıkık biçimde belli edilmiştir. Figürinin hatları oldukça kabadır ve şematize edilmiştir. Bacaklar kalın ve düz işlenmiştir. Ayaklar belli edilmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 54, Lev.49

NO: 91

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q4 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,3 cm

Genişlik: 5 cm

DURUMU: Göğüs kısmından aşağısı eksiktir.

TANIMI: Kolları dirsekten kıvrılarak göğüslerinin altında birleşen figürinin vücudunun önü ve arkası siyah renkte kare motifleriyle bezelidir. İnce bir boyuna ve iyi işlenmiş bir başa sahip olan figürin, başını çevreleyen bir başlık giymiş ve saçlar vücudun arka tarafında tek tek örgü şeklinde gösterilmiştir. Yüzde ayrıntılar işlenmiş, büyük iri badem gözler çizgi ile burun ve kulaklar ise kabarık olarak vurgulanmıştır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 54, Lev.50

NO: 92

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmemiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 12,6 cm Genişlik: 6 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, kucağında yavru bir leoparı tutuyor ve leopar şeklinde yapılmış bir iskemlede oturuyor pozisyondadır. Oldukça dolgun hatlara sahip olan figürinin ve üzerine oturduğu leoparın yüz ayrıntıları belli edilmiş, çizgi ile tasvir edilen badem şeklindeki iri gözleri ve kabartı şeklinde gösterilmiş burunları vurgulanmıştır. Figürinin kolları kalındır ve kucağındaki leopar yavrusunu iki eliyle kavrar durumda gösterilmiştir. Karın ve kalçalar şişman olarak vurgulanmış ve göbek çukuru belirtilmiştir. Kucağındaki yavru leopar ise uzun kuyrukludur ve ön pençelerini figürinin boynuna atmış ve figürine bir çocuk gibi sarılmış pozisyondadır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö 6. binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 55, Lev.51

NO: 93

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q 5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 8,3 cm Genişlik: 7 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oldukça dolgun hatlara sahip olan figürin, bacaklarını kıvırarak vücudunun altına almış ve kucağında bir çocuk taşır pozisyonda gösterilmiştir. İnce bir boynu ve uzunca bir yüzü olan figürinin yüz ayrıntıları belli edilmiş, gözler iri badem şeklinde, burun küçük gösterilmiş, kulaklar tasvir edilmiştir. Geniş omuzları ve kalın kolları bulunan figürinin sol kolu göğüs üzerinde, sağ kolu çocuğu tutar vaziyette, çocuğun sağ kolu ise figürinin boynuna sarılmış pozisyondadır. Oldukça şişman ve sarkık gösterilen karında göbek çukuru belli edilmiş, kalçalar, baldırlar ve bacaklar da çok şişman gösterilmiştir. Ayaklar işlenmemiş, küçük çıkıntılar olarak belli edilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 56, Lev.52

NO: 94

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q 5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmemiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,2 cm

Genişlik: 6,8 cm

DURUMU: Sağ kol ve bacakların bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin oturuyor pozisyondadır. Oldukça dolgun hatlara sahip olan figürinin yüz ayrıntıları belli edilmiş, çizgi ile tasvir edilen badem şeklindeki iri gözleri ve küçük çıkıntılar şeklinde gösterilen kulakları vurgulanmıştır. Figürinin kalın ve pazulu kolları göğüslerinin üzerinde birleşmektedir. Şişman ve sarkık karında göbek çukuru belirtilmemiş, kalçalar ve baldırlar oldukça dolgun gösterilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö 6. binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 57, Lev.53

NO: 95

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q 5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmemiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,2 cm

Genişlik: 7,7 cm

DURUMU: Sağ kol göğüsten itibaren ve bacakların bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürin, kalın ve pazulu kollarını dirsekten kıvırarak göğüsleri tutuyor vaziyette gösterilmiştir. Uzun, ince bir boyun ve yüze sahip olan figürinin, oldukça iyi işlenmiş bir burnu ve badem şeklinde gösterilmiş gözleri bulunmaktadır. Figürinin şişman karnı, bacaklarının üstüne kadar sarkmış ve göbek çukuru vurgulanmıştır. Kalçalar ve baldırlar dolgun gösterilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 58, Lev.54

NO: 96

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmemiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9 cm

Genişlik: 6,7 cm

DURUMU: Göğüslerinden yukarı kısmı ve sol kol eksiktir

TANIMI: Oldukça dolgun hatlara sahip olan figürin, bacaklarını sağ tarafa kıvırarak vücudunun altına almış pozisyonda gösterilmiştir. Kollar dirsekten kıvrılarak, göğüslerini tutar vaziyettedir. Karın hafif kabarıktır ve göbek çukuru vurgulanmıştır. Kalçalar, baldırlar ve bacaklar çok şişman gösterilmiştir. Ayaklar işlenmiş, ucu sivri küçük çıkıntılar olarak belli edilmiştir

TARİHLEME: M.Ö 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 58, Lev.55

NO: 97

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q3 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,3 cm

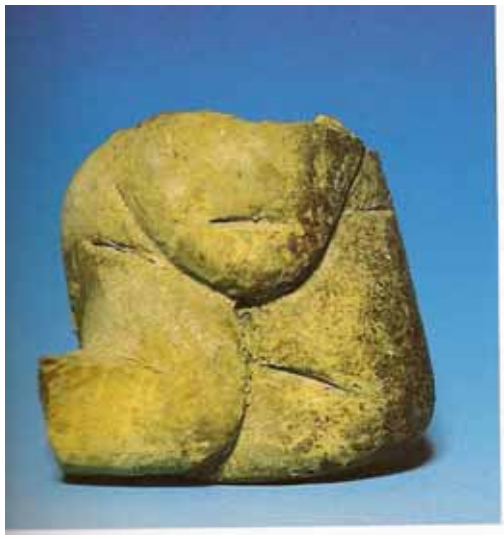
Genişlik: 2,5 cm

DURUMU: Baş kısmı ve vücudun sol üst bölümü eksiktir.

TANIMI: Figürin, bacaklarını sağ tarafa kıvırarak vücudunun altına almış vaziyette gösterilmiştir. Sağ kol dirsekten kıvrılarak, göğsünün üzerine dayanmıştır. Göğüsler ve karın normal boyutta işlenmiş ve göbek çukuru belirtilmemiştir. Kalçalar ve baldırlar oldukça şişman ve dolgun işlenmiştir. Ayaklar küçük sivri çıkıntılar olarak gösterilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 59, Lev.56

NO: 98

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3 cm

DURUMU: Gövdenin belden yukarı kesimi ve bacaklarının alt kısmı eksiktir.

TANIMI: Dolgun hatlara sahip olan figürin, bacaklarını sağ tarafa kıvırarak vücudunun altına almış pozisyonda gösterilmiştir. Oldukça şişman gösterilen ve bacaklara doğru sarkık olarak işlenen karında göbek çukuru vurgulanmıştır. Bacakların kıvrımları derin yarıklarla ifade edilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 59, Lev.57

NO: 99

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,4 cm

Genişlik 5,3 cm

DURUMU: Sol kol ve sağ ayak eksiktir.

TANIMI: Sol yana uzanmış olarak gösterilen figürin, oldukça dolgun hatlara sahiptir. Yüzde, gözler badem şeklinde çizgilerle belli edilmiş, kulaklar belirtilmiştir. Saçlar derin çizgilerle gösterilmiş ve arkada topuz olarak toplanmıştır. Kalın ve pazulu kollar dirsekten kıvrılarak göğüsleri tutar pozisyondadır ve eller işlenmiştir. Göğüsler büyük ve sarkıktır. Yatar pozisyonun bir sonucu olarak, karın sol tarafa doğru sarkık gösterilmiş ve göbek çukuru vurgulanmıştır. Kalçalar ve baldırlar oldukça şişmandır, ayaklar belirtilmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 60, Lev.58

NO: 100

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka Q5 Evi

CİNSİ: Kucaklaşmış Tanrı ve Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,7 cm

DURUMU: Erkeğin vücudunun belden yukarısı ve kadının her iki kolu eksiktir.

TANIMI: Bir erkek ve kadının birbirlerine sarılmış pozisyonda gösterildiği figürinler bel kısmından birbirine bitişik durumdadır. Kadın, küçük bir buruna ve badem şeklinde gözlere sahiptir. Göğüsleri belirtilmemiştir fakat kalça ve baldır kısımları oldukça dolgun gösterilmiştir. Kadına sahip durumdaki erkek ise kadına göre oldukça zayıftır ve kadının kalça kısmını eliyle tutar pozisyondadır. Ellerinin parmakları tek tek belli edilmiştir. Her ikisinin de ayakları işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 60, Lev.59

NO: 101

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q5 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Uzunluk: 7,6 cm

Genişlik: 6,2 cm

DURUMU: Sağ kol ve göğüs uçları eksiktir.

TANIMI: Çıplak tasvir edilen figürin yüz üstü yatar pozisyonda, dizlerini bükerek bacaklarını altına almış, başı yukarıya doğru kalkık, ileri doğru bakıyor gibi gösterilmiştir. Yüzde ayrıntılar işlenmiştir, gözler badem şeklinde çizgilerle belirtilmiş, kulaklar vurgulanmıştır. Elleriyle göğüslerini tutan figürinin, dolgun bacakları ile baldırları kalın bir yarıkla birbirinden ayrılmaktadır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6. binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 61, Lev.60

NO: 102

BULUNTU YERİ: Hacılar

YAPI KATI: VI. Tabaka, Q4 Evi

CİNSİ: Ana Tanrıça Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,7 cm

Genişlik: 7,9 cm

DURUMU: Baş ve gövdenin alt kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, eller göğüslerinin altında, sol yana yatmış durumda gösterilmiştir. Karın, büyük ve sarkıktır, göbek çukuru vurgulanmıştır. Kalçalar olukça geniş ve dolgundur.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem M.Ö. 6.binin ortaları

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 61, Lev.61

b- Höyücek

Burdur ili, Bucak İlçesi'nin batısında, Burdur- Antalya karayolu üzerinde yola yaklaşık 100 m uzaklıktadır. Höyücek, yaklaşık 12 m çapında, küçük ve alçak bir höyüktür.

Höyük, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eski Dönem Tarihi Anabilim Dalı üyelerinden M. Özsait başkanlığındaki Pisidya Bölgesi yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilerek, yüzey araştırması yapılmıştır. 1989–92 yı1ları arasında ise R. Duru başkanlığında, İstanbul üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nca kazılmıştır.

Höyücek yerleşiminin, mimarisi bulunamayan ve M.Ö. 6900-6700'lerde başladığı anlaşılan en erken tabakalarının üzerindeki iki yapı katı sırasında, yerleşme yerinin bir köyden çok kutsal bir ziyaret yeri görünümünü taşıdığı belirlenmiştir. Özellikle orta yapı katında bulunan iki odalı tapınak oldukça sağlam durumda ele geçmiştir[73].

Höyücek'in en geç evresi (I.Tabaka), Kutsal Alanlar Dönemi olarak Adlandırılan Geç Neolitik Dönem yerleşmesine aittir.

İki evreli Erken Neolitik'in (II Tabaka) yeni evresi - Tapınak Dönemi, eski evresi "Erken Yerleşmeler Dönemi"dir.

Kutsal Alanlar ile Tapınak Dönemi arasında tüm kültürel öğelerde izlenen farklılıklar, arada olası bir boşluğun olduğunu göstermektedir. Buna göre;

Karışık Birikim (KB)- EKÇ ve Geç Dönem yakl. M.Ö. 5600

----------Ara---------- M.Ö. 5700

Kutsal Alanlar Dönemi (KAD)- GNÇ yakl. M.Ö. 5900

----------Ara----------yakl. M.Ö. 6000

Tapınak Dönemi (TD)- ENÇ yakl. M.Ö. 6500

----------Ara----------yakl. M.Ö. 6500

Erken Yerleşmeler Dönemi (EYD)- ENÇ yakl. M.Ö. 7000

----------Ana Toprak---------- şeklinde tabakalanmaktadır[74].

[73] Tay 2, Höyücek Maddesi
[74] Duru-Umurtak 2005, 145.

1) Kadın Figürinleri

NO: 103

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, I. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9 cm

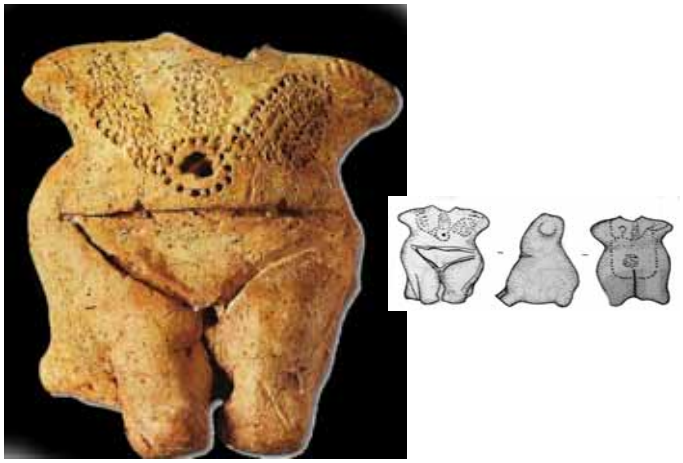
Genişlik: 6,6 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, arkalıksız iskemle/ tabure üzerinde oturur pozisyondadır. Baş kısmı uzun silindirik sopa biçimindedir. Yüz ayrıntıları belirtilmemiş, burun kabarık bir çıkıntı olarak vurgulanmıştır. Kollar dirsekten kıvrılarak, ellerini göğüslerinin altında birleştirmiştir. Figürini üzerinde süslü bir giysi olduğu düşünülen, soluk beyaz renkte boya ile yapılmış bezemeler bulunmaktadır. Ayaklar işlenmemiş, ucu sivliltilmiş küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.111.1; 154.1; 158. 1

NO: 104

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, I. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,7 cm

Genişlik: 4,6 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir

TANIMI: Figürinin, kısa ayaklı, arkalıksız bir iskemle/tabure üzerinde oturur pozisyondadır. Omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kolları yanlarda küçük çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Figürinin göğüsleri belli edilmemiş ancak, göğüs ve sırt kısmı noktalarla bezenmiştir. Olasılıkla bir giysiyi ifade eden bu noktaların belirli bir düzene göre yapılmış olduğu açıktır, ancak; anlamları konusunda bir bilgi yoktur. Göbek çukuru vurgulanmış, karın hafif kabarık gösterilmiştir. Kadınlık ön tarafta büyük bir üçgenle belirtilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.111.2; 158. 2

NO: 105

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka I. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,5 cm

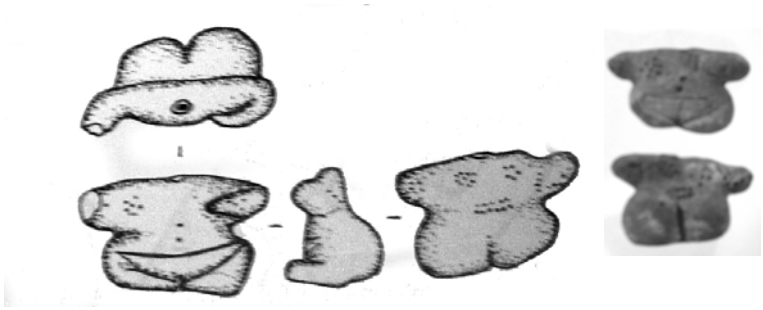
Genişlik: 3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin arkalıksız sandalye üzerinde oturmuş, sol kol dirsekten kıvrılarak yukarı kaldırılmış pozisyondadır. Sağ kol vücudun yan tarafında küt bir çıkıntı olarak belirtilmiştir. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Göğüste ve sırt bölgesinde anlamı belirsiz noktalar mevcuttur. Göbek çukuru ve üçgen şeklindeki kadınlık belli edilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.159. 1

NO: 106

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, I. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2, 2 cm

Genişlik: 3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, bağdaş kurmuş vaziyette oturur durumdadır. Başın olması gereken yerde omuzların arasında yuvarlak bir delik yer almaktadır bu da ayrı bir sokma başın olduğuna işaret etmektedir. Sol kol göğüs üzerinde, sağ kol yan tarafta gösterilmiştir. Göbek çukuru ve üçgen şeklindeki kadınlık belli edilmiştir. Vücudun ön kısmında ve sırt kısmında çok sayıda nokta vardır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.111. 4; 159. 2

NO: 107

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,4 cm

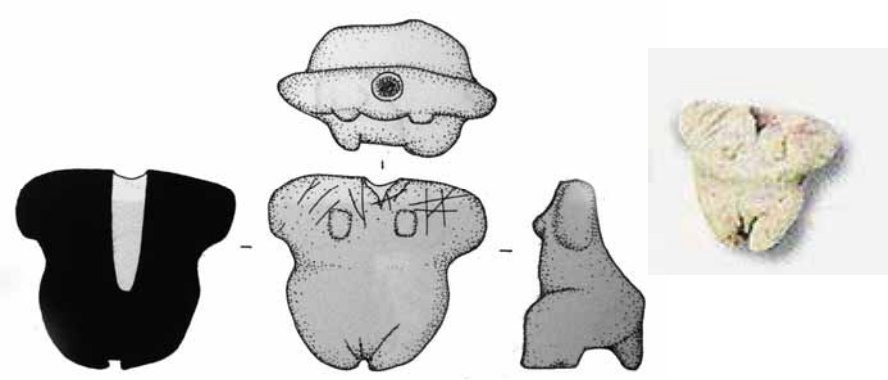
Genişlik: 3,7 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Basitçe biçimlendirilen figürin, bağdaş kurmuş pozisyonda oturmaktadır. Omuzlar arasında sokma başın girdiği delik bulunmaktadır. Kollar belirtilerek, göğüs üzerinde birleştirilmiştir. Eller gösterilmiş, göbek çukuru ve üçgen şeklindeki kadınlık vurgulanmıştır. Kalçalar arkaya doğru oldukça geniştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.112. 1; 159. 3

NO: 108

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5 cm

Genişlik: 5, 2 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Arkalıksız iskemle üzerine oturan figürin, kolları küt çıkıntılar şeklinde vücudun yan tarafına açmış vaziyette gösterilmiştir. Başın olması gereken yerde yuvarlak bir delik yer alır. Bu deliğe kuşkusuz uzun sopa biçiminde başka maddeden yapılan baş sokulmaktadır. Göğüsler küçük çıkıntılar şeklinde gösterilmiş ve kadınlık belli edilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.112. 2; 159. 4

NO: 109

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,5 cm

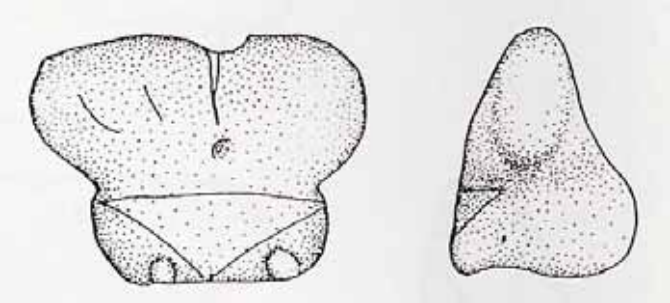
Genişlik: 5,4 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, basitçe biçimlendirilmiştir ve bağdaş kurarark oturur vaziyette gösterilmiştir. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar, yanlarda küt çıkıntılar şeklinde, göğüsler, hafif kabarıklıklarla belli edilmiştir. Göğsün üst kısmında anlamı belirsiz birbirini kesen eğik çizgiler bulunmaktadır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.112. 3; 159. 5

NO: 110

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,3 cm

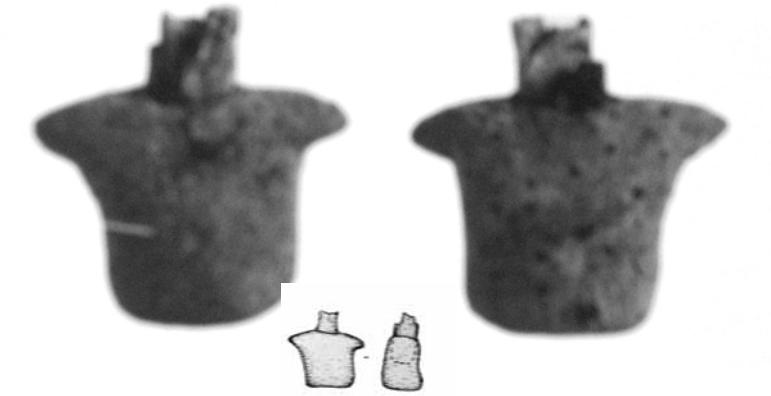
Genişlik: 4,8 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, basitçe biçimlendirilmiş ve ileri derecede stilize edilmiştir. Bağdaş kurmuş vaziyette oturmaktadır ve kollar yanlarda küt çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Sokma başın gireceği delik, figürini boydan boya geçmektedir. Kadınlık üçgenle belirtilmiştir. Ayaklar, küçük çıkıntılarla belli edilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.113. 1; 160. 1

NO: 111

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,6 cm

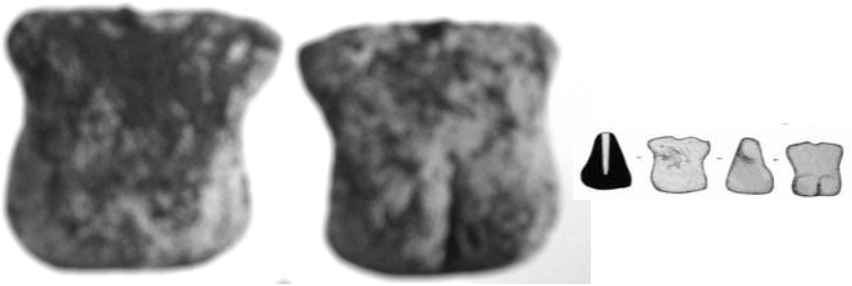
Genişlik: 2 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Çuval Vücutlu idol, basitçe biçimlendirilmiştir. Kollar yan taraflarda küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Omuzlar arasındaki silindir şeklindeki sokma baş kemikten yapılmıştır

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.113. 2; 160. 2

NO: 112

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,7 cm

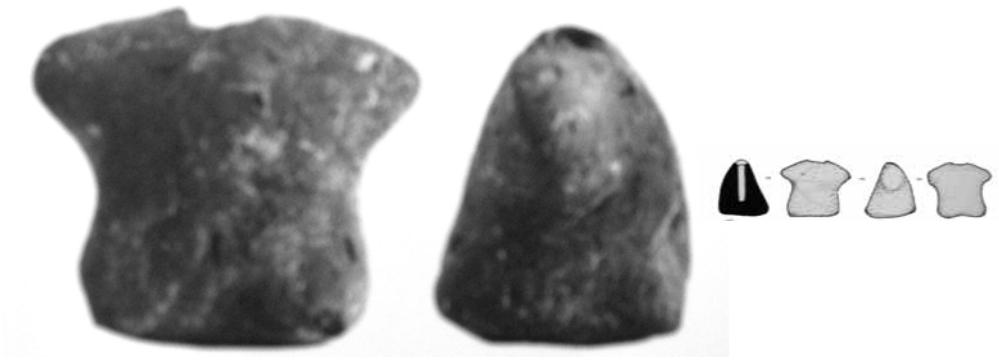
Genişlik: 3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur ve fazla ayrıntıya yer verilmeden, basitçe biçimlendirilmiştir. Kollar yan taraflarda küt çıkıntıla şeklinde işlenmiştir. Göğüs kısmında gelişi güzel çizgiler bulunmaktadır. Kalça kısmı arka tarafta oldukça dolgun gösterilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.113. 3; 160. 3

NO: 113

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2 cm

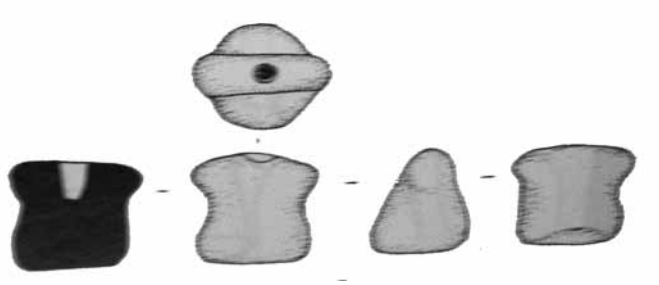
Genişlik: 2,5 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yan taraflarda çıkıntılar şeklinde işlenmiştir. Fazla ayrıntıya yer verilmeden, basitçe biçimlendirilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.113. 4; 160. 4

NO: 114

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,5 cm

Genişlik: 3,2 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur ve ayrıntısız işlenmiştir. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küçük çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.113. 5

NO: 115

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4 cm

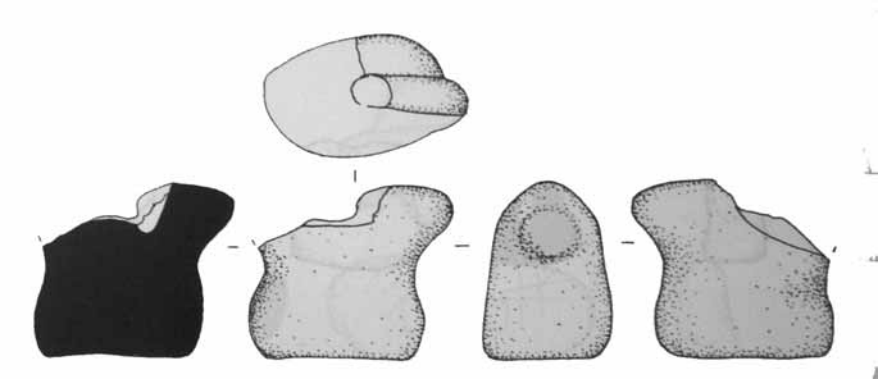
Genişlik: 4,6 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol**,** çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik, göğüs üzerinde gelişi güzel çizgiler bulunmaktadır. Kollar yan taraflarda küçük ve sivri çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir. Üçgen şeklindeki kadınlık ve göbek deliği vurgulanmış, kalçalar arka tarafta dolgun gösterilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.114. 1; 160. 6

NO: 116

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,5 cm

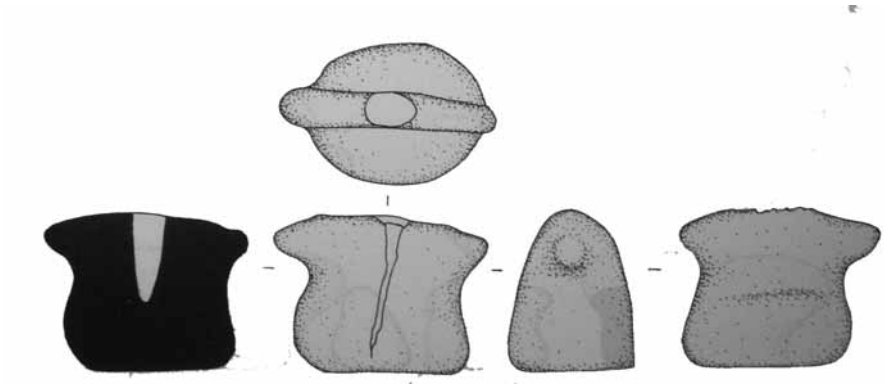
Genişlik: 3,4 cm

DURUMU: Baş ve omuz kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yan taraflarda küçük çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.114. 2

NO: 117

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,2 cm

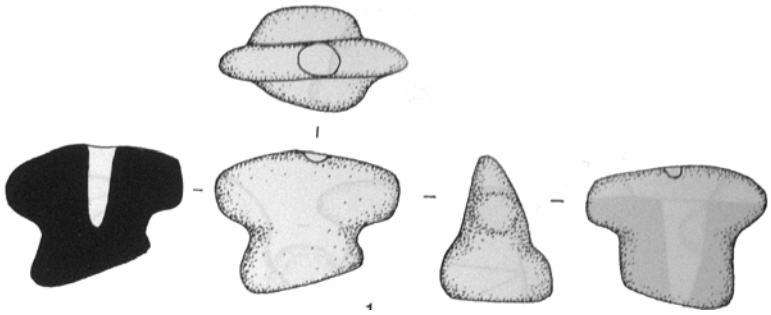
Genişlik: 4,6 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar belirtilmiştir. Ayrıntı işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.114. 3

NO: 118

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3 cm

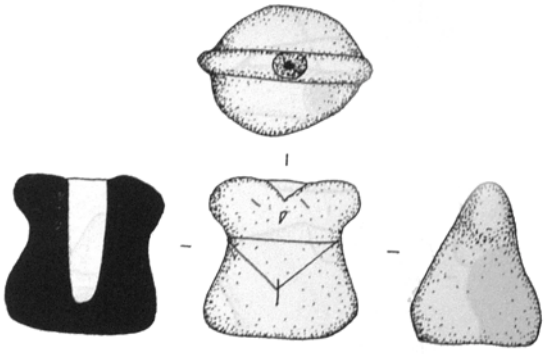
Genişlik: 3,7 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar, yanlarda küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Ayrıntı işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.115. 1

NO: 119

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,1 cm

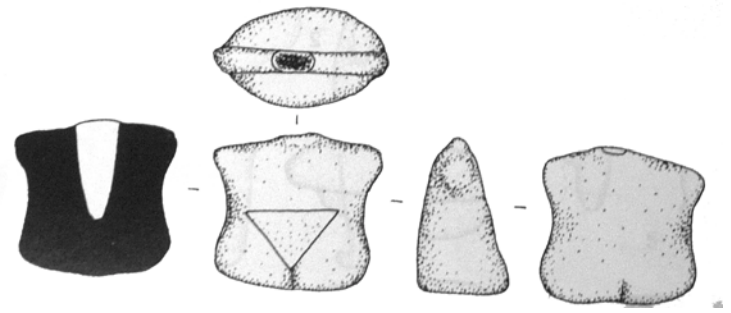
Genişlik: 3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yan tarafta küçük çıkıntılar olarak gösterilmiş, kadınlık bir üçgenle belirtilmiştir. Bacak ayrımı küçük bir çizgi ile ifade edilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.115. 2

NO: 120

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,9 cm

Genişlik: 3,1 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Çuval vücutlu olan idolün omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar, yanlarda küçük çıkıntılar olarak işlenmiş, kadınlık bir üçgenle belirtilmiştir. Bacaklar küçük bir çizgi ile birbirinden ayrılmıştır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.115. 3

NO: 121

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,8 cm

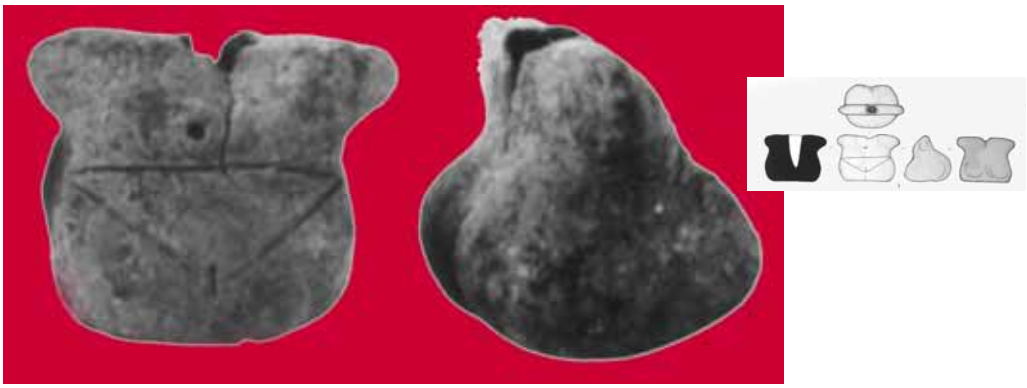
Genişlik: 4,1 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küçük sivri çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Göbek çukuru, küçük nokta şeklindeki bir delikle vurgulanmıştır. Kadınlık çizgi ile üçgen şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.115. 4; 160. 5

NO: 122

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,9 cm

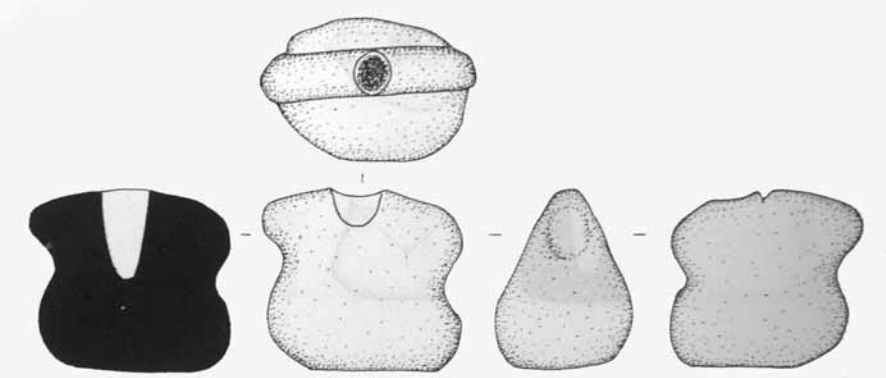
Genişlik: 4,9 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Çuval vücutlu olan idolün omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir. Göbek çukuru ve üçgen şeklindeki kadınlık vurgulanmıştır. Kalçalar arka tarafta oldukça dolgun olarak gösterilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.116. 1; 160. 7

NO: 123

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,4 cm

Genişlik: 5,5 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur ve omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Ayrıntılar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.116. 2

NO: 124

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,7 cm

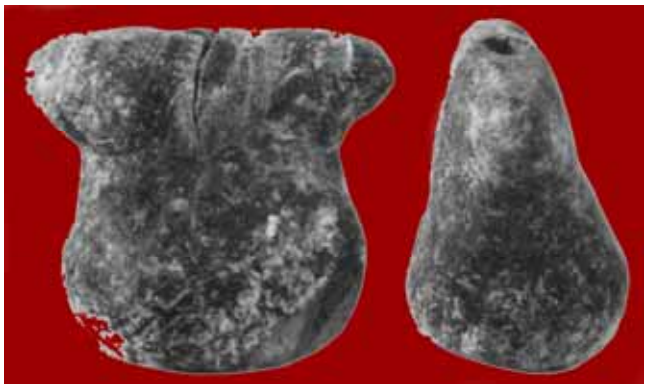
Genişlik: 4,8 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Çuval vücutlu olan idolün omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Ayrıntılar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.116. 3; 161. 1

NO: 125

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,8 cm

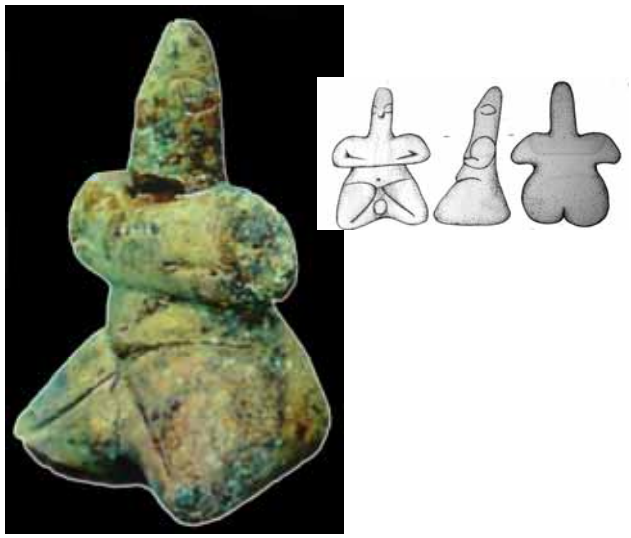
Genişlik: 6,8 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küçük çıkıntılar şeklinde işlenmiştir. Ayrıntılar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.161. 2

NO: 126

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,8 cm

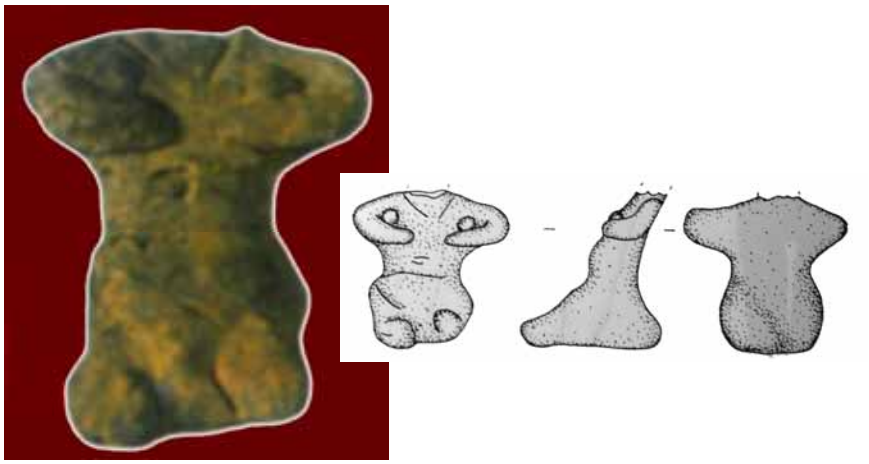
Genişlik: 3 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Bağdaş kurmuş şekilde oturan figürinin kolları göğüs üzerinde birleşmektedir ve eller işlenmemiştir. Baş kısmı uzundur ve tepeye doğru sivrilmektedir. Yüzde badem şeklinde gözler ve burun belirtilmiştir. Karın kısmı hafifçe kabarıktır ve kadınlık vurgulanmıştır. Kalçalar geniştir. Bacak ve karın geçişleri derin çizgilerle belli edilmiştir. Ayakları işlenmemiştir fakat ayakların olması gereken yerde, muhtemelen doğmakta olan bebeği temsil eden bir kabartı yer almaktadır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.118. 1; 162. 1

NO: 127

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,5 cm

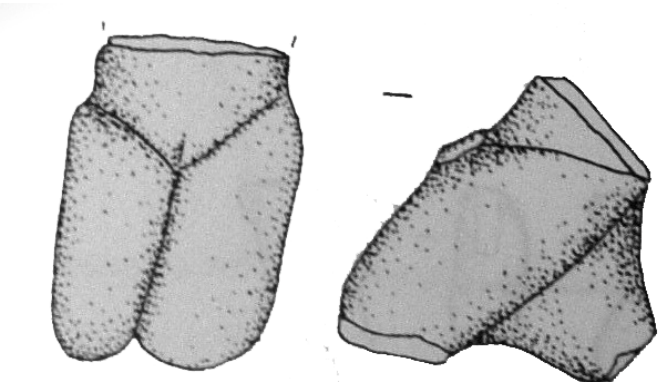
Genişlik: 3,6 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur vaziyettedir figürinin kolları göğüs üzerinde birleşmektedir. Eller işlenmemiştir. Göğüs, karın ve bacaklar normale yakın betimlenmiştir. Göbek çukuru ve kadınlık belirtilmiştir. Bacaklar, küçük çıkıntılar şeklinde özensiz işlenmiştir. Ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.118. 2; 155. 2

NO: 128

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,3 cm

DURUMU: Belden üst kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur vaziyettedir. Figürin bir iskemleye? oturuyor ya da bir dayanak yardımıyla ayakta duruyor gibi görünmektedir. Kalçalar normal betimlenmiştir. Kadınlık ve bacaklar çizgilerle belli edilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.118. 4

NO: 129

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oldukça basit olarak şekillendrilmiş idolün omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küçük çıkıntılar şeklinde işlenmiştir. Küçük çıkıntılar şeklinde bacakları gösterilmiştir. Ayrıntılar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.119. 1; 163. 1

NO: 130

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,3 cm

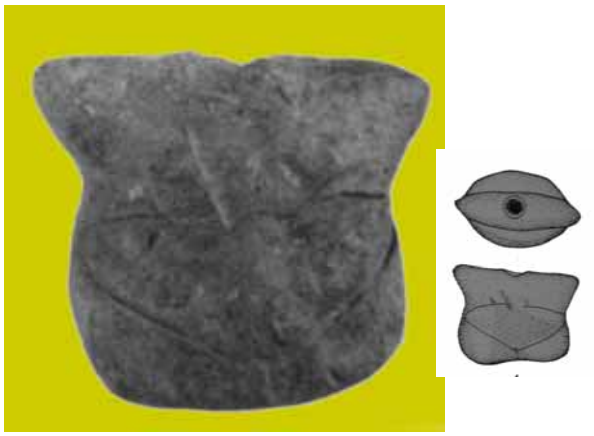
Genişlik: 3,1 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur ve omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir. Ayrıntılar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.119. 3; 163. 2

NO: 131

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,6 cm

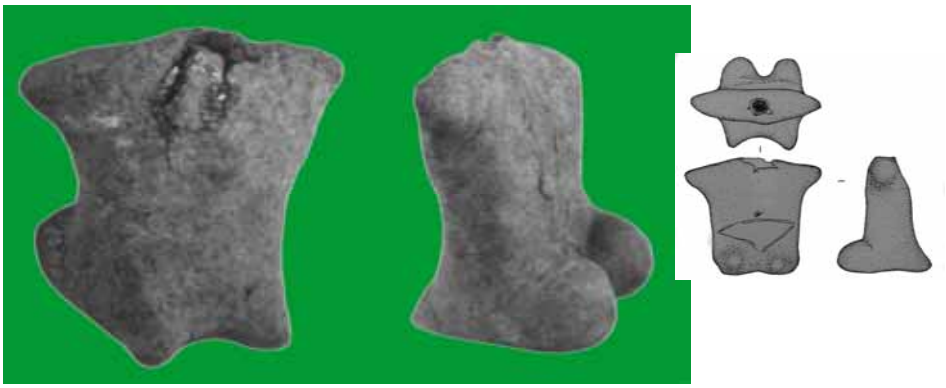
Genişlik: 4,6 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda çıkıntılar şeklinde belirtilmiştir. Kadınlık çizgi ile üçgen şeklinde vurgulanmıştır. İdolün üzerinde anlamsız, gelişi güzel çizgiler bulunmaktadır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.119. 4; 163. 3

NO: 132

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,7 cm

Genişlik: 5,8 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur ve omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küt çıkıntılarla vurgulanmıştır. Göbek deliği gösterilmiştir. Kadınlık üçgen şeklinde çizgiyle vurgulanmıştır. Kalçalar abartılı şekilde arkaya doğru çekilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.119. 5; 163. 4

NO: 133

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,3 cm

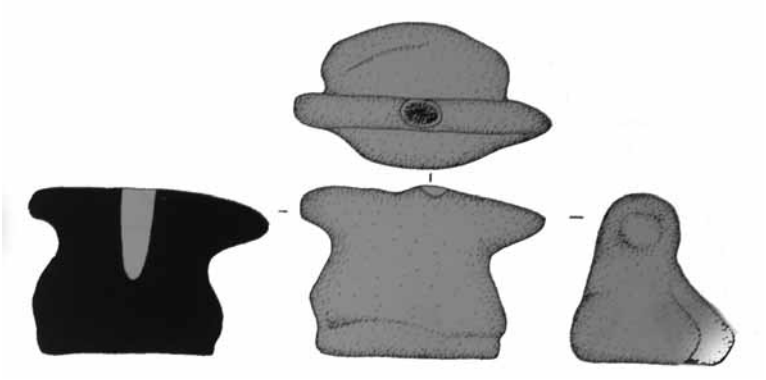
Genişlik: 4,2 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Çuval vücutlu olan idolün omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küt çıkıntılarla vurgulanmıştır. Kadınlık üçgen şeklinde çizgiyle belirtilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.163. 5

NO: 134

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,3 cm

Genişlik: 5,5 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küt çıkıntılarla vurgulanmıştır. Basit işlenmiş, ayrıntılara yer verilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.120. 1

NO: 135

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,9 cm

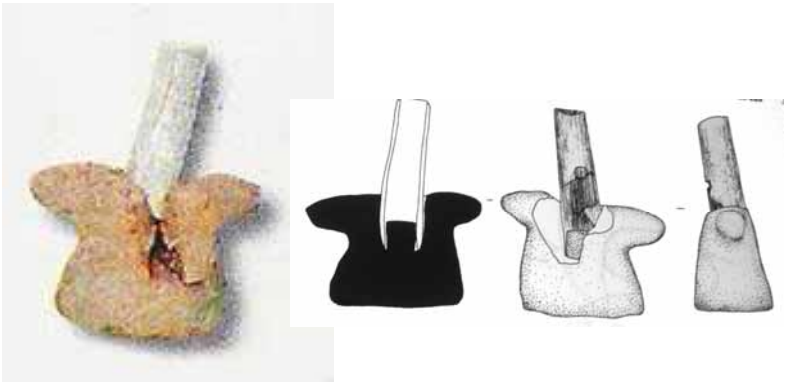
Genişlik: 5,5 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küt çıkıntılarla vurgulanmıştır. Kadınlık üçgen şeklinde çizgiyle belirtilmiştir. Basit işlenmiş, ayrıntılara yer verilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.120. 2; 163. 6

NO: 136

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5 cm

Genişlik: 7,1 cm

DURUMU: Ön tarafında kırık bulunmaktadır.

TANIMI: İdol, çuval vücutlu ve sokma başlıdır. Baş silindir şeklinde bir kemikten oluşmaktadır. Kemiğin bir yüzünde küçük bir delik bulunmaktadır. Kollar yanlara doğru açılmış ve koniktir. Basit işlenmiş, ayrıntılara yer verilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.121.1; Umurtak 2002, 107.

NO: 137

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6 cm

Genişlik: 9 cm

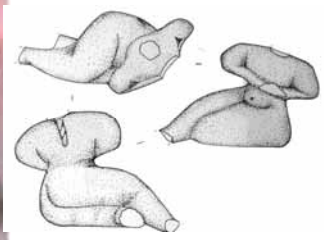
DURUMU: Göğüslerin üst kısmında boyuna doğru kırık bulunmaktadır.

TANIMI: Sokma başlı ve çuval vücutlu idolün başı, içi dolu kemikten yapılmıştır. Kemiğin bir yüzünde küçük bir delik bulunmaktadır. Kollar yanlara doğru açılmış ve konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Basit işlenmiş, ayrıntılara yer verilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.121. 2; 155. 3

NO: 138

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,4 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin gövdesi belden aşağı yan dönmüş ağırlığını sola vererek oturur vaziyettedir. Bacaklar dizden kıvrılarak yan tarafta toplanmıştır. Başı eksik olan figürinin sırtına doğru bir saç örgüsü uzanmaktadır. Kollar ön tarafta göğüs üzerinde birleşmiştir. Ellerinin üzerindeki kırıktan bir nesne taşıyor olabileceği düşünülmektedir. Karın sarkık gösterilmiş ve göbek çukuru belirtilmiştir. Kalçalar ve bacaklar oldukça dolgundur.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev. 122. 1; 165. 1

NO: 139

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,8–10 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur pozisyondaki figürin, göğüs üzerinde, figürine sırtı dönük olan bir çocuk taşımaktadır. Çocuk kollarını yukarı kaldırarak, kadına tutunmuş durumdadır. Kadının gövdesi belden başlayarak geriye dönmüş, bacaklar dizden kırılarak güç bir pozisyon almıştır. Kalçalar ve baldırlar oldukça dolgundur. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.122. 2; 155. 4; 165. 2

NO: 140

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

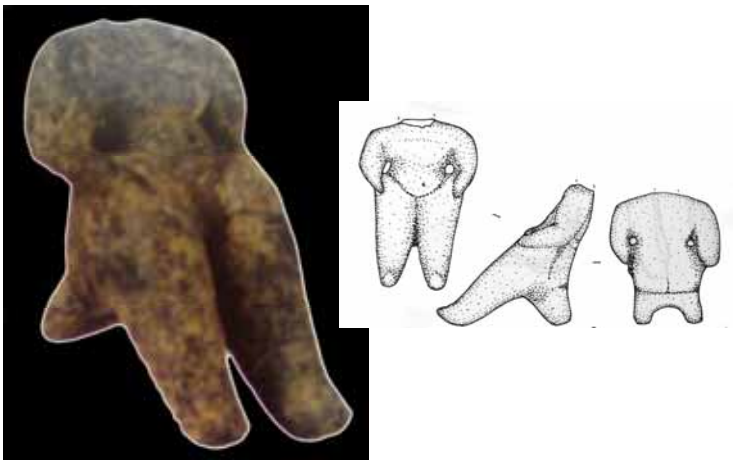
BOYUTLAR: Yükseklik: 9,2 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki sokma başlı figürin, bir tabure ya da iskemle üzerinde gösterilmiştir. Omuzlar geniş ve dirsekten kıvrılarak göğüslerini tutar pozisyondaki kollar, oldukça dolgun ve pazuludur. Göğüsler abartısızdır. Karın kabarıktır ve göbek çukuru gösterilmiştir. Bacaklar dizden kıvrılarak ileriye doğru uzatılmıştır. Ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.166. 1

NO: 141

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,4 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Sokma başlı figürin, bir tabure ya da iskemleye oturur vaziyettedir. Göğüsler abartısızdır. Karın kabarıktır ve göbek çukuru gösterilmiştir. Bacaklar dizden kıvrılarak ileriye doğru uzatılmıştır. Ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.123. 2; 156. 2

NO: 142

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

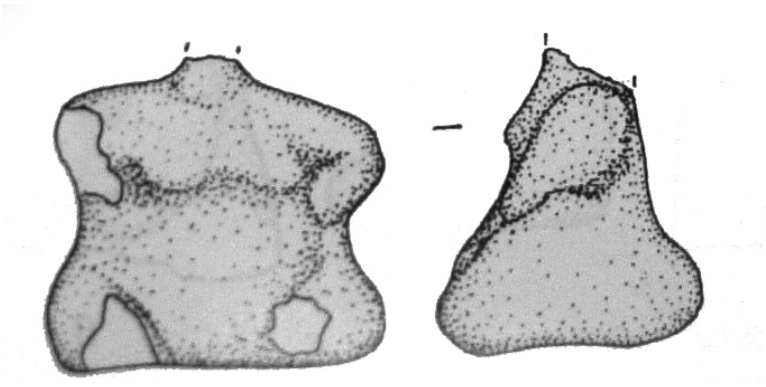
BOYUTLAR: Yükseklik: 5,3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin çıplaktır ve bağdaş kurmuş vaziyette oturmaktadır. Kollar göğüs üzerinde birleşmiştir. Eller işlenmemiştir. Göğüsleri abartıdan uzaktır. Göbek çukuru gösterilmiştir. Kalçalar ve baldırlar dolgundur. Ayaklar küt ve özensiz işlenmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.167. 1

NO: 143

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

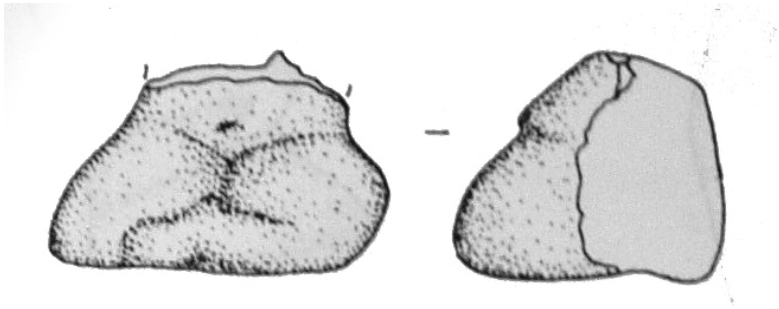
BOYUTLAR: Yükseklik: 5,3 cm

DURUMU: Baş kısmı ve sağ kol eksiktir.

TANIMI: Figürin, çıplaktır ve bağdaş kurmuş vaziyette oturmaktadır. Kollar göğüs üzerinde birleşmiştir. Eller işlenmemiştir. Göğüsleri ve göbek çukuru vurgulanmıştır. Kalçalar dolgundur. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.123. 5

NO: 144

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,5 cm

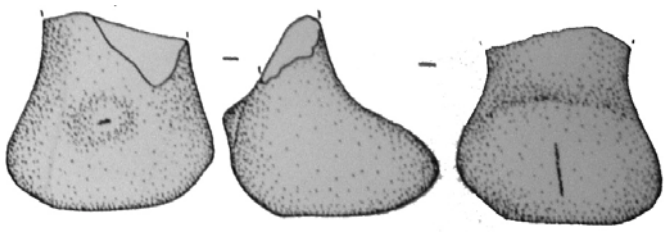
Genişlik: 2,5 cm

DURUMU: Belden yukarısı ve arkasının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, çıplaktır ve bağdaş kurmuş vaziyette oturmaktadır. Göbek çukuru belli edilmiştir. Karın hafif kabarıktır. Ayaklar işlenmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.124. 1

NO: 145

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,5 cm

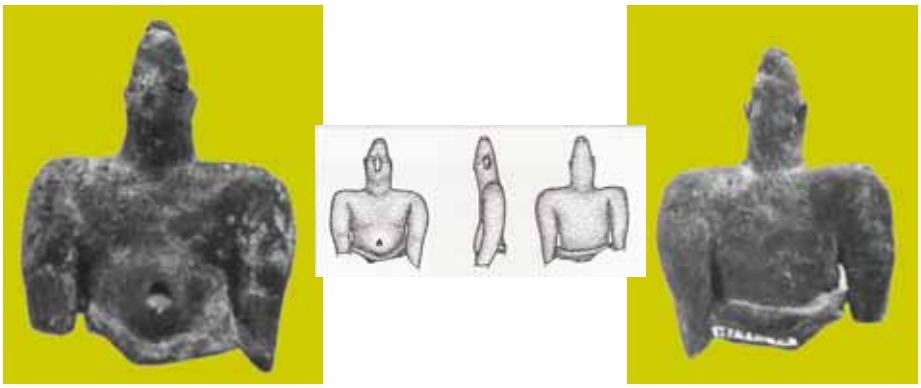
Kalınlık: 3,5 cm

DURUMU: Belden yukarısı eksiktir.

TANIMI: Alt kısmı çuval vücutlu idole benzeyen figürinin? baş geçme deliği kısmen korunmuş durumdadır. Göbek çukuru belli edilmiştir. Kalçalar arkaya doğru abartılı işlenmiştir. Bacaklar ve ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.124. 2

NO: 146

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,9 cm

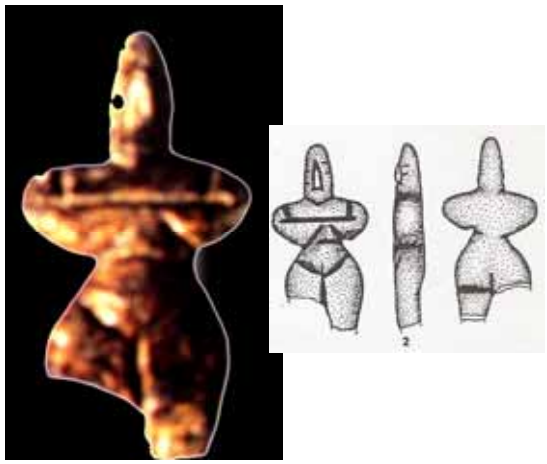
Genişlik: 4,5 cm

DURUMU: Belden aşağısı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur pozisyondadır. Başın üzerinde küçük bir topuz vardır. Omuzları oldukça geniştir. Kollar yanlardan aşağıya doğru uzanmış ve vücuda bitişiktir. Yüz ayrıntıları belli edilmiş, gözler iri badem şeklinde gösterilmiş, kulaklar ve burun işlenmiştir. Göbeği şişkindir ve göbek çukuru belli edilmiştir. Bel kısmında bir kuşak sarılıdır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.124. 3; 167. 2

NO: 147

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,5 cm

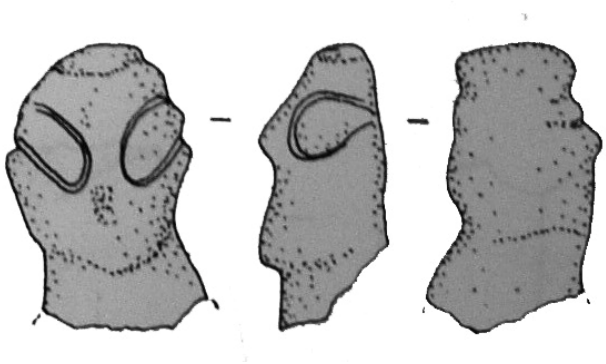
Genişlik: 3 cm

DURUMU: Sol bacağın dizinden aşağısı, sağ bacağın tamamına yakını eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran figürin, kolları dirsekten kıvrılarak, elleri göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Başı uzundur ve yukarıya doğru hafifçe sivrilmektedir. Yüzde gözler alt alta birbirine paralel kısa iki çizgi ile ve burun kabartı şeklinde vurgulanmıştır. Karın hafifçe kabarık ve kalçalar geniştir. Karın, kalça, kasık ve bacaklar derin çizgilerle belli edilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.124. 4; 156. 3

NO: 148

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

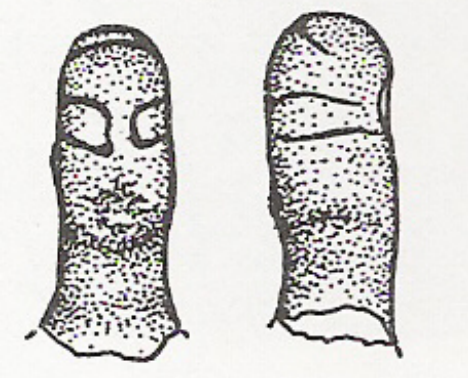
BOYUTLAR: Yükseklik: 4,1 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir

TANIMI: Saçlarının sınırı bir yivle belirtilmiştir. Yüzde gözler iri badem şeklinde vurgulanmıştır. Burnu küçüktür. Çene kısmı belirtilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.124. 5

NO: 149

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

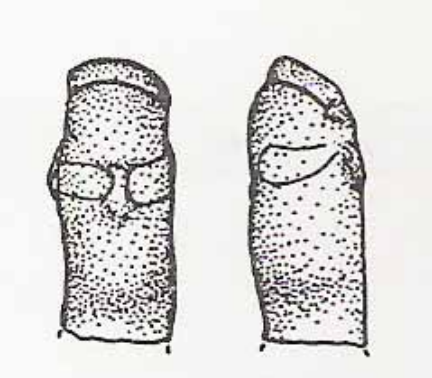
BOYUTLAR: Yükseklik: 2,9 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir

TANIMI: Saçlarının sınırı bir yivle belirtilmiştir. Gözleri, çenesi ve burnu vurgulanmıştır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.124. 6

NO: 150

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

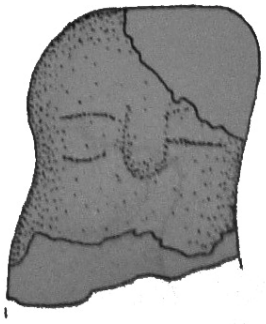
BOYUTLAR: Yükseklik: 3 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir

TANIMI: Saçlarının sınırı bir yivle belirtilmiştir. Gözleri, çenesi ve burnu vurgulanmıştır. Gözler badem şeklinde ve iridir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.124. 7

NO: 151

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 3. Kutsal Alan

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir

TANIMI: Üzeri düz ve kare şeklindeki baş, çok kaba şekillendirilmiştir. Gözleri ve burnu çizgi şeklinde belli edilmiştir. Ağız işlenmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.124. 8

NO: 152

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan-Karışık

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 7,6 cm

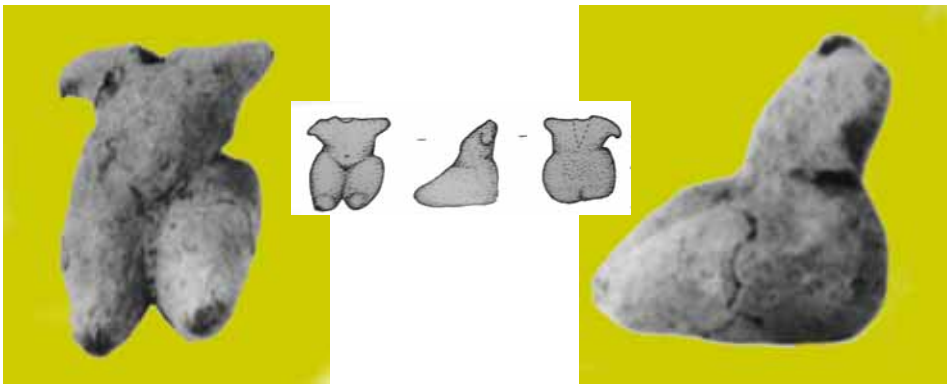
Genişlik: 7,6 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin çıplak olarak gösterilmiş ve bacaklarını sola doğru uzatmış, vücudunun altına alarak oturur vaziyettedir. Kollar, dirsekten kıvrılarak, hafif kabarık olan göğüsler üzerinde birleşmiştir. Eller işlenmemiştir. Karın kabarıktır ve göbek çukuru gösterilmiştir. Kalçalar ve baldırlar dolgundur.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.156. 1

NO: 153

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan-Karışık

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Bacaklarını öne doğru uzatmış oturur vaziyetteki figürin, çıplak gösterilmiştir. Omuzlar arasında sokmabaş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar iki yanda çıkıntılar halinde gösterilmiştir. Göğüsleri belli belirsizdir. Karın şişkindir ve göbek çukuru vurgulanmıştır. Kalçalar ve baldırlar dolgundur.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.125. 2; 168. 2

NO: 154

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan-Karışık

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,2 cm

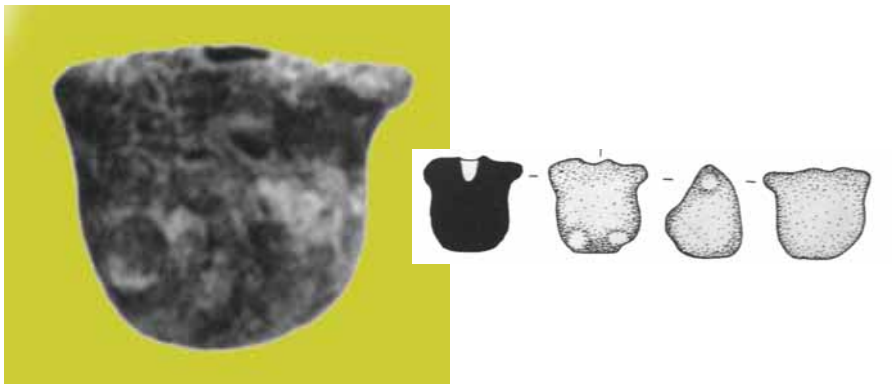
Genişlik: 6,2 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin çıplaktır ve oturur vaziyette gösterilmiştir. Başın iki yanında belki saçları sınırlayan çizgiler vardır. Gözler ve burun belli edilmiştir. Kollar iki yanda çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Göğüsleri ufak fakat belirgindir. Karın şişkindir ve göbek çukuru vurgulanmıştır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.126. 1; 156. 4

NO: 155

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,2 cm

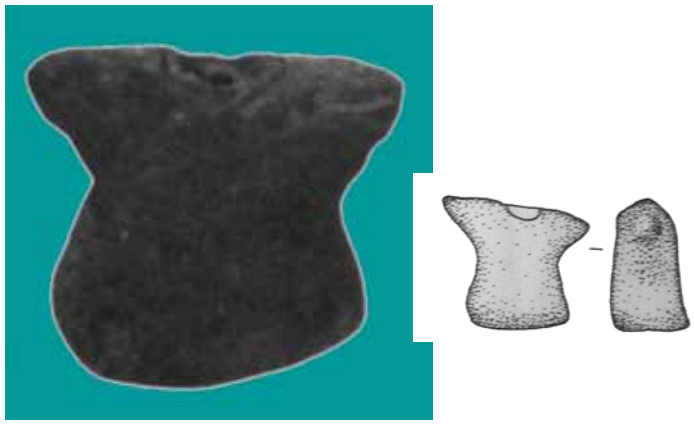
Genişlik: 2–2,5 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için oluşturulmuş delik bulunmaktadır. Kollar ve ayaklar ufak ve küt çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Basit işlenmiş, ayrıntılara yer verilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.126. 2; 169. 2

NO: 156

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

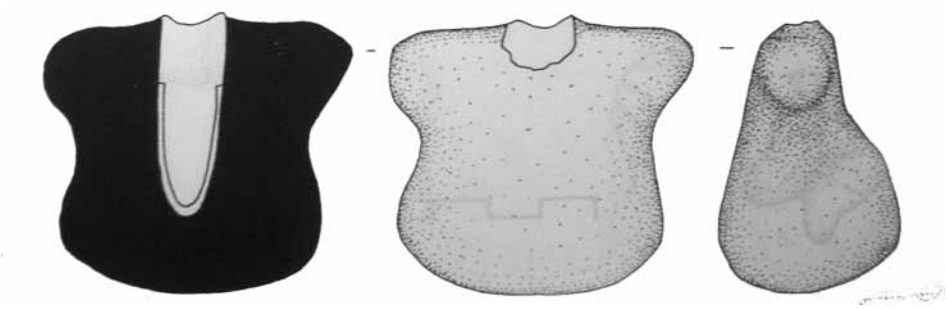
BOYUTLAR: Yükseklik: 2,4 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için oluşturulmuş delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küt çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Basit işlenmiş, ayrıntılara yer verilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.126. 3; 169. 3

NO: 157

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6,2 cm

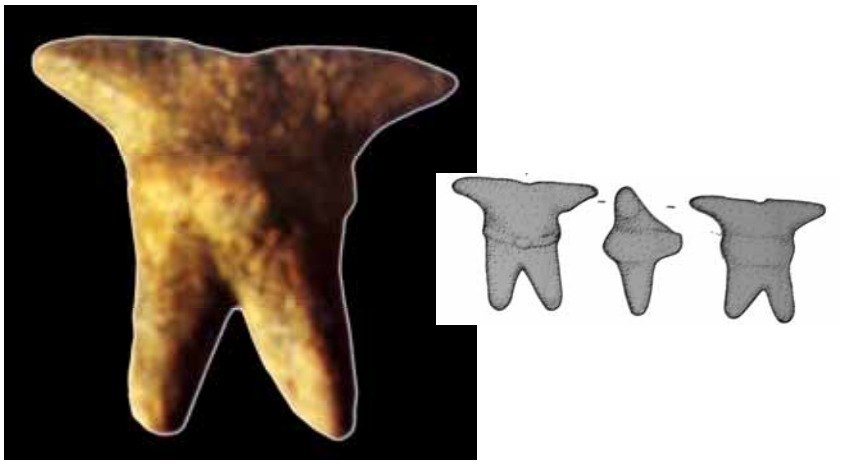
Genişlik: 6,9 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Omuzlar arasında sokma baş için oluşturulmuş delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küt çıkıntılarla gösterilmiştir. Basit işlenmiş, ayrıntılara yer verilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.126. 4

NO: 158

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,6 cm

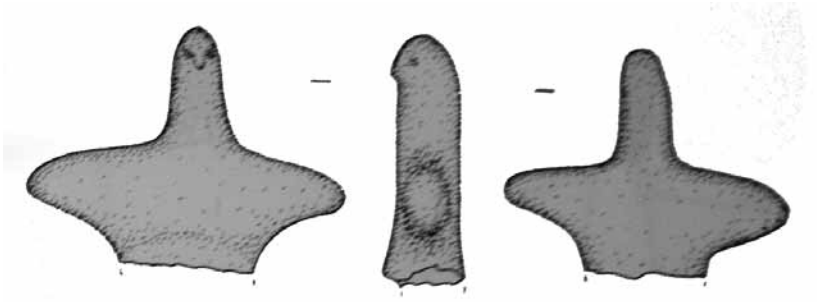
Genişlik: 2,9-4,9 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta dururu pozisyondaki idolün konik biçimindeki kolları yan tarafa doğru açık vaziyette gösterilmiştir. Omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Göğüsler gösterilmemiştir. Göbek ve kalçalar vurgulanmıştır. Bacaklar da kollar gibi konik biçimde işlenmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.127. 1; 156. 5

NO: 159

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,3 cm

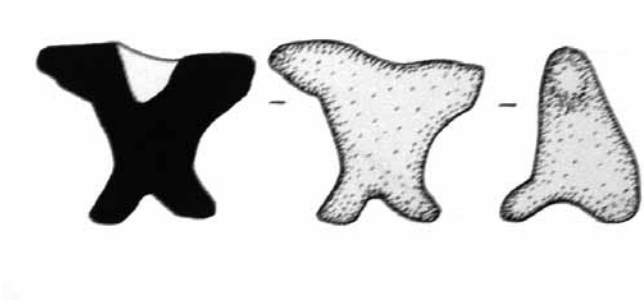
Genişlik: 5,6 cm

DURUMU: Vücudun alt kısmı eksiktir.

TANIMI: İnce uzun boyunla birlikte devam eden bir başa sahiptir. Yüzde ayrıntılar işlenmemiş, sadece burun gösterilmiştir. Kollar iki yanda konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.127. 2

NO: 160

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

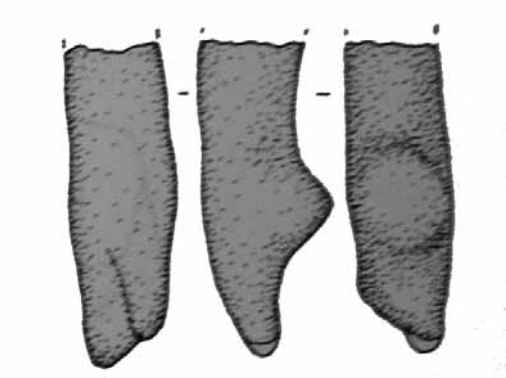
BOYUTLAR: Yükseklik: 2,6 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: İdol, çift ayaklı bir iskemleye oturuyor gibi görünmektedir. Omuzların arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar ve bacaklar konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.127. 3

NO: 161

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,9 cm

DURUMU: Baş kısmı ve omuz kısmı eksiktir.

TANIMI: Kalçalar abartılı şekilde vurgulanmıştır. Çok kaba işlenmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.127. 4

NO: 162

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: Kadın Figürini Parçası/ İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,2 cm

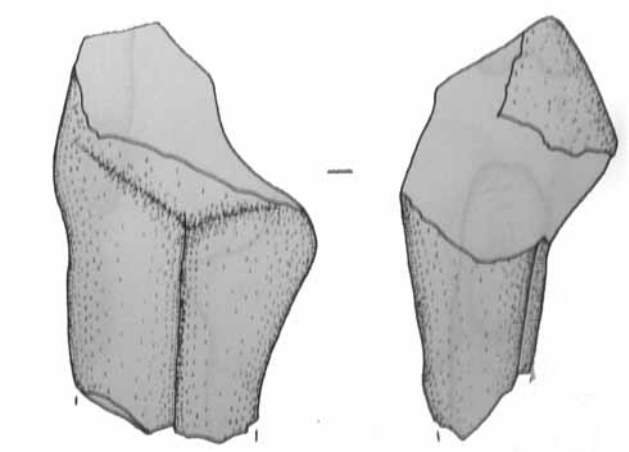
Genişlik: 5,7 cm

DURUMU: Belden yukarısı eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki figürin/idol, sokma başlıdır ve sokma baş deliği idolün derinlerine kadar devam etmektedir. Kadınlık üçgen bir alanla gösterilmiştir. Kalça ve göbek kısımları zayıf gösterilmiştir. Bacaklar birbirine bitişiktir. Bacakların ön kısmında küçük baskılarla oluşturulmuş birçok çentik bulunmaktadır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.128. 1; 170. 1

NO: 163

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: Kadın Figürini Parçası

MALZEME: Pişmiş toprak

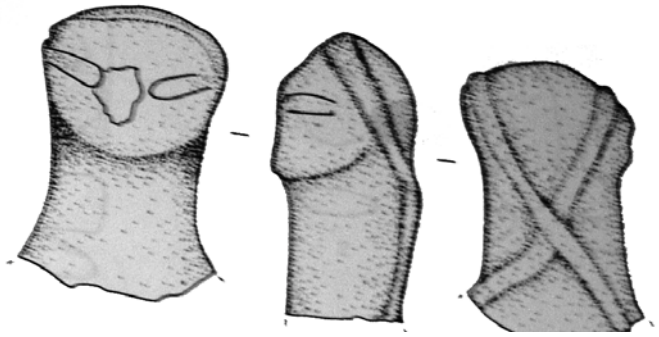
BOYUTLAR: Yükseklik: 8 cm

DURUMU: Yalnızca orta kısmı bulunmaktadır.

TANIMI: Devetüyü renklidir. Karın bölgesinden dizlerine kadar olan kısmı korunmuş durumdadır. Figürin ayakta durmaktadır ve çıplaktır. Kasık, kalça ayrımları çizgilerle belli edilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.128. 2

NO: 164

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 6 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir

TANIMI: Başta badem şeklindeki gözler ve çene vurgulanmıştır. Burun kırık durumdadır. Başın üzerinde, iki yandan çıkan kabartma bantlar, çapraz biçimde boyuna ulaşmaktadır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.129.1

NO: 165

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,2 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir.

TANIMI: Başta gözler ters üçgen şeklinde vurgulanmıştır. Saç ortadan ayrılmış, yüzün iki yanında zik zak yapan çizgilerle belirtilmiştir. Başın arkasında bir topuz yer almaktadır. Boyun çok uzundur.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev. 129. 2; 170. 2

NO: 166

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

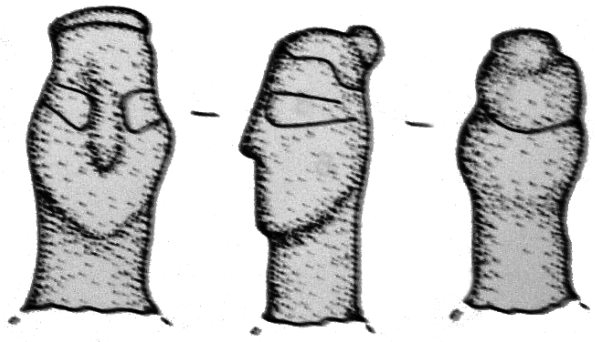
BOYUTLAR: Yükseklik: 5 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir

TANIMI: Başta tüm ayrıntılar vurgulanmıştır. Gözler oldukça iri ve badem şeklinde kaşlar ise çizgi şeklinde işlenmiştir. Burun, kulaklar ve çene belirtilmiştir. Başın üzerinde ufak bir topuz görülmektedir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.129. 3; 170. 3

NO: 167

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir.

TANIMI: Başta tüm ayrıntılar vurgulanmıştır. Gözler badem şeklindedir, burun ve çene vurgulanmıştır. Başın üzerinde saçlar topuz halinde toplanmıştır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.129. 4

NO: 168

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,5 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir.

TANIMI: Başta badem şeklindeki gözler ve burun vurgulanmıştır. Burun oldukça uzun gösterilmiştir ve kuş gagasını andırmaktadır. Boyun çok uzundur.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.170. 4

NO: 169

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir

TANIMI: Devetüyü renklidir. Başta gözler ve burun vurgulanmıştır. Gözler doğallıktan uzak ve çok iridir. Saçlar, alında hafif bir çizgi şeklinde arkaya doğru zik zak olarak geçmektedir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.170. 5

2) Cinsiyetsiz Figürinler

NO: 170

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,6 cm

Genişlik: 2,2 cm

DURUMU: Baş kısmı ve sağ omuz eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran idolün omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küçük çıkıntılar şeklinde işlenmiştir. Cinsiyet belli edilmemiştir. İki parça halinde bulunmaktadır. Bacaklar oldukça kalındır ve birbirinden derin bir yarıkla ayrılmıştır. Ayaklar küçük çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.117. 3; 161. 3

NO: 171

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,6 cm

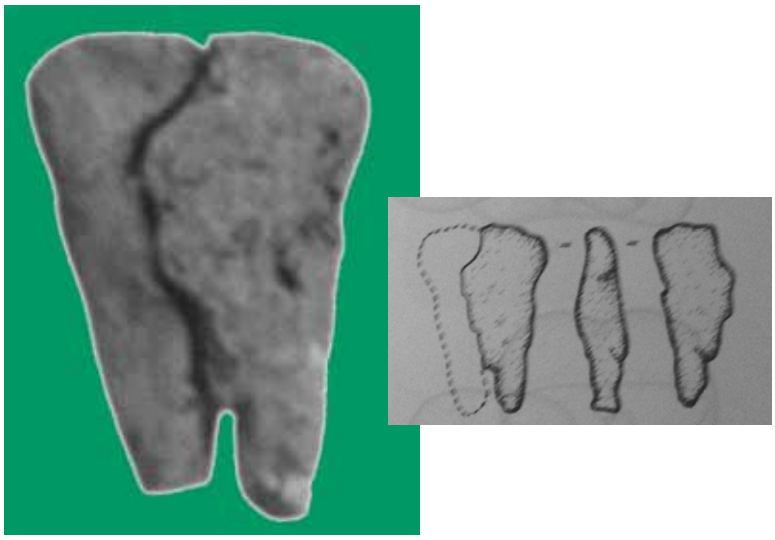
Genişlik: 4 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran idolün omuzları arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Kollar yanlarda küçük çıkıntılar şeklinde işlenmiştir. Cinsiyet belli edilmemiştir. Yassı vücutludur.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.117. 4; 161. 4

NO: 172

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,9 cm

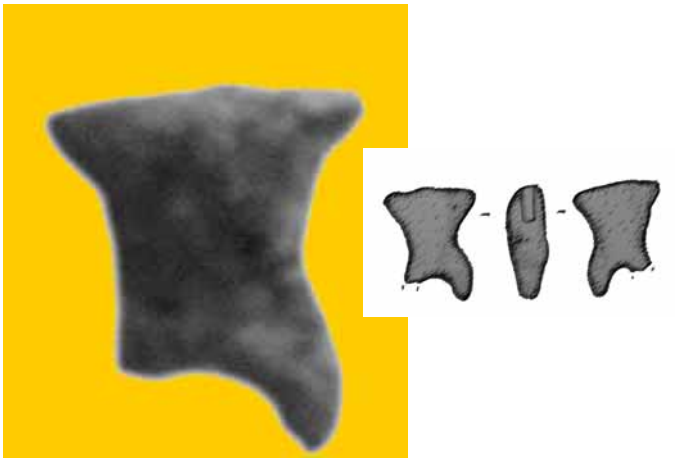
Genişlik: 1,6 cm

DURUMU: Baş ve vücudun sağ yarısı eksiktir.

TANIMI: İdol ayakta durur pozisyondadır**.** Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Yassı vücutludur ve cinsiyeti belli edilmemiştir. Karın kısmı hafifçe kabartılmıştır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.117. 5; 161. 5

NO: 173

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,3 cm

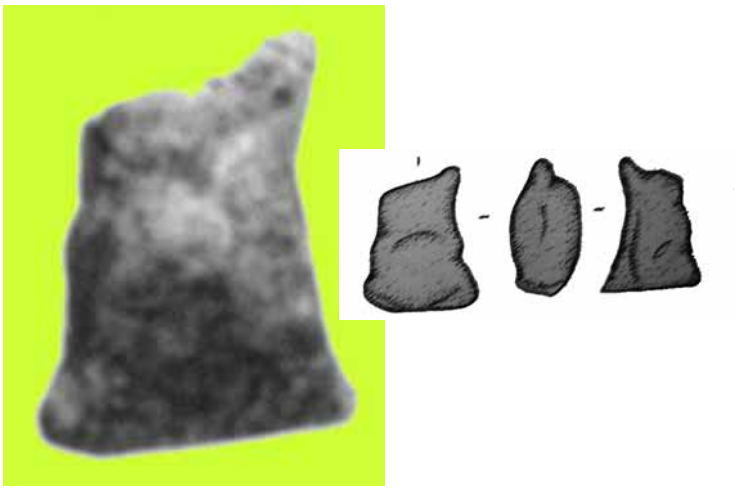
Genişlik: 1,9 cm

DURUMU: Baş ve sol bacak eksiktir.

TANIMI: İdol ayakta durur pozisyondadır**.** Omuzlar arasında sokma baş için hazırlanmış delik bulunmaktadır. Yassı vücutludur ve cinsiyeti belli edilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.117. 6; 161. 6

NO: 174

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: I. Tabaka, 1. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3 cm

Genişlik: 2,5 cm

DURUMU: Baş eksiktir, bir omzu? kırıktır.

TANIMI: Alt tarafı çuval vücutlu idollere benzeyen, fakat ayakta durur pozisyonda şekillendirilen idolün, sol tarafında omuz ya da kol uzantısına benzeyen bir çıkıntı bulunmaktadır. Karın hafif kabarık gösterilmiştir. Cinsiyeti belli edilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.117. 7; 161. 7

NO: 175

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: 2. Kutsal Alan

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 7,7 cm

Genişlik: 6,2 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Baş gövdeye organik olarak bağlıdır. Kollar kısa ve çıkıntılıdır. Göğüs önünde, birbirini çapraz kesen çizgiler bulunmaktadır. Vücut dikdörtgen ve yassıdır. Basit işlenmiş, ayrıntılara yer verilmemiştir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.120. 3; 164. 1

NO: 176

BULUNTU YERİ: Höyücek

YAPI KATI: Kutsal Alan- Karışık

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 7,8 cm

Genişilik: 4,8 cm

DURUMU: Vücudun alt kısmı eksiktir.

TANIMI: Ayakta durur pozisyondaki idolün başı doğrudan omuzla birleşmektedir. Yüz ayrıntıları işlenmiştir. Gözler çizgi ile gösterilmiş burun ise kabartı şeklinde vurgulanmıştır. Boyunda birbirini "V" şeklinde kesen çizgiler kolyeyi andırmaktadır. Kollar küt çıkıntılar halindedir. Yassı olan gövde üzerinde herhangi bir cinsiyet belirtisi bulunmamaktadır. Alt kısmında dörtgen şeklinde kadınlık? olarak yorumlanan, fakat daha çok eteği andıran kazıma bir alan bulunmaktadır.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru-Umurtak 2005, Lev.169. 4

c- Kuruçay

Burdur İli'nde batıya Yeşilova ve Tefenni yönüne giden karayolunun hemen yakınındaki Kuruçay Köyü'nün 1,5 km kadar güneybatısında yer alır. Höyük, 90x 60 m boyutlarında, yaklaşık 8 m yüksekliğindedir.

İlk araştırma, 1964 yılında Hacılar kazı ekibinden J. Birmingham'ın yüzey toplamasıdır. Daha sonra Burdur Müzesi ve 1972–74 ve 75 yıllarında ise İstanbul Üniversitesi, ilk dönem Tarihi'nden M. Özsait bölgedeki araştırmaları sırasında Kuruçay'ı ziyaret ederek, malzeme toplaması yapmıştır. 1978–88 yıllan arasında ise R. Duru başkanlığında İstanbul Üniversitesi, Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi Anabilim Dalı tarafından kazılmıştır.

Kuruçay höyük, Neolitik, Kalkolitik dönem ve Tunç Çağ'larına ait 13 yapı katı içermektedir[75]. Buna göre;

1. Yapı Katı - Erken Tunç Çağ II
2. Yapı Katı - Erken Tunç Çağ II-I
3. 3A; 4–6, 6A Yapı Katı - Geç Kalkolitik

7–10 Yapı Katı - Erken Kalkolitik

11. Yapı Katı - Geç Neolitik G.Ö. 7045, M.Ö. yakl. 6010, 5800

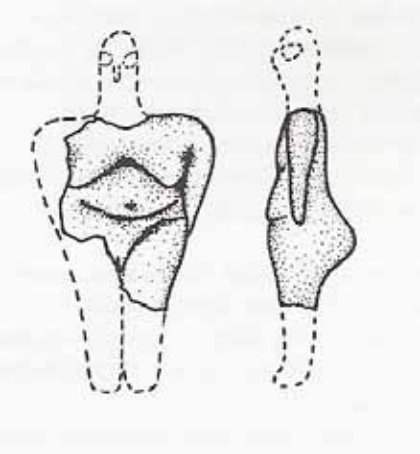
l2.Yapı Katı - Erken Neolitik G.Ö. 7140, M.Ö. yakl. 6160, 6050

13. Yapı Katı – Erken Neolitik G.Ö. 7310, M.Ö. yakl. 6380, 6230

Ana Toprak olarak tabakalanmaktadır[76].

[75] Tay 2, Kuruçay Maddesi
[76] Duru-Umurtak 2005, 145.

Kadın Figürinleri

NO: 177

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

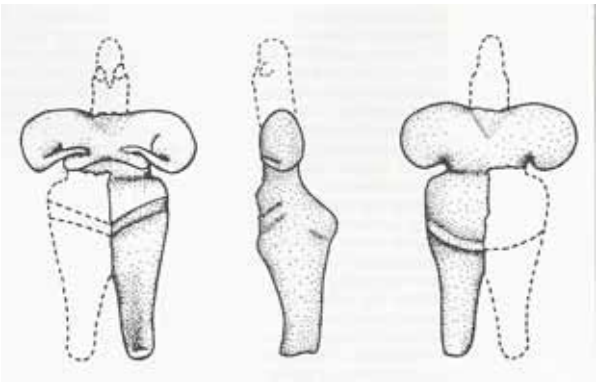
Genişlik: -

DURUMU: Figürinin başı, bacaklarının bir kısmı ve sağ kol omuzdan eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran figürinin kolları kalçalarının yanında, vücuduna bitişik halde durmaktadır. Figürinin göğüsleri sarkık, kalçalar geniş, bel kalın ve baldırlar iridir. Karın şişkindir ve göbek çukuru gösterilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru 1994, 185, Lev.1

NO: 178

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

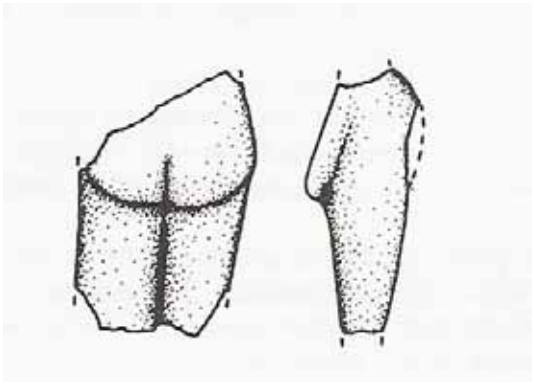
Genişlik:-

DURUMU: Figürinin başı ve sağ bacağı eksiktir.

TANIMI: Ayakta dururu pozisyondaki figürin çıplaktır. Omuzlar ve üst kol oldukça kalın işlenmiştir. Kollar göğüslerinin üstünde durmaktadır. Göğüsler sarkık gösterilmiştir. Karın kısmı abartısız olmakla birlikte kalçaları geniştir. Kasık ve kalça ayrımı derin çizgilerle belli edilmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru 1994, 185, Lev.2

NO: 179

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

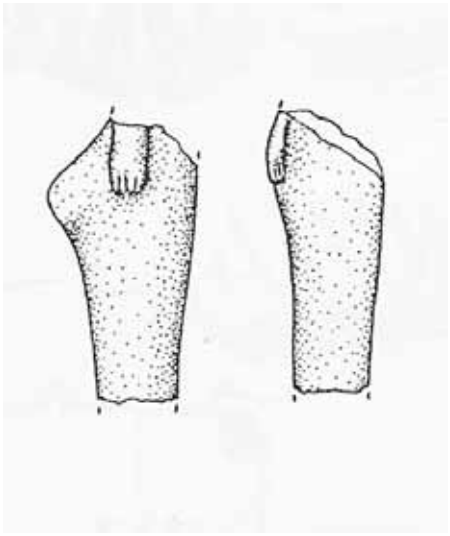
Genişlik: -

DURUMU: Belden yukarısı ve bacaklarının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyettedir. Diğer kadın figürinlerine bakıldığında kalça kısmı hiç abartılı değildir. Bacaklar bitişiktir ve derin çizgiyle ayrılmıştır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Kuruçay Maddesi

NO: 180

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

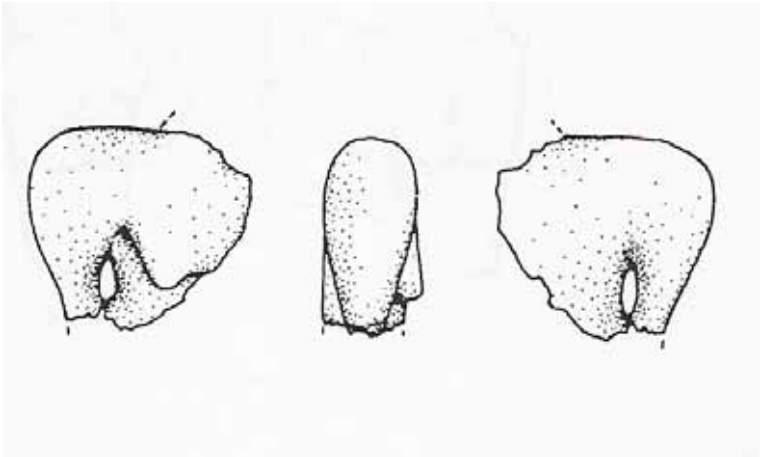
BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Figürinin belden yukarısı ve ayakları eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran figürinin kolları kalçalarının üzerinde iki yanda durmaktadır. Ellerin üzerinde parmaklar belirtilmiştir. Kalça kısımları ve baldırlar abartılı değildir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Kuruçay Maddesi

NO: 181

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

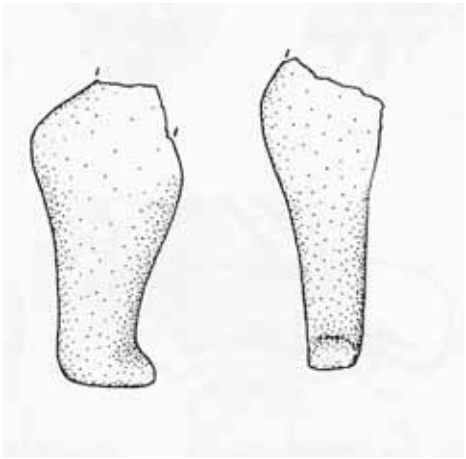
BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Figürinin sağ omzu ve gövdesinin bir kısmı ele geçmiştir.

TANIMI: Figürinin omuzları geniş, kollarının üst kısmı çok güçlü yapılmıştır. Vücuda oranla göğüsler küçüktür. Bel oyuntusu belli olmaktadır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Kuruçay Maddesi

NO: 182

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

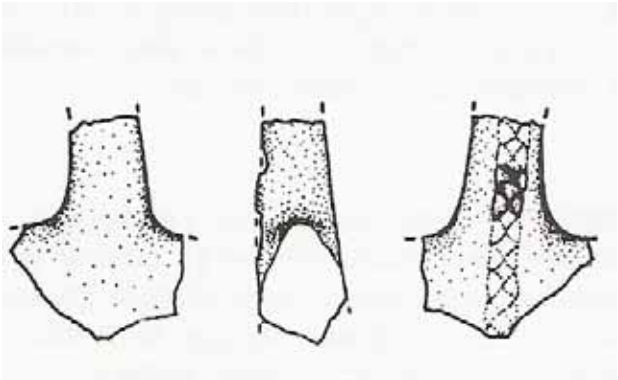
BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Figürinin sağ bacağı dışında tamamı eksiktir.

TANIMI: Ayakta duran figürinin diğer figürinlere oranla kalça kısmı ve baldırları daha geniştir. Ayaklar küçük ve kit işlenmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Kuruçay Maddesi

NO: 183

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

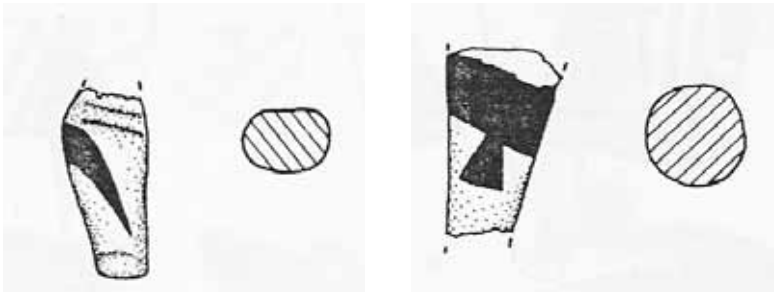
BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Figürinin yalnızca omuz kısımları ve boynu bulunmaktadır.

TANIMI: Figürinin çok büyük bir kısmı eksiktir. Buluntunun ensesinden aşağı doğru sarkan uzun saç örgüsü ana tanrıça figürini olduğunu göstermektedir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Kuruçay Maddesi

NO: 184

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Bacak Parçaları

MALZEME: Pişmiş toprak

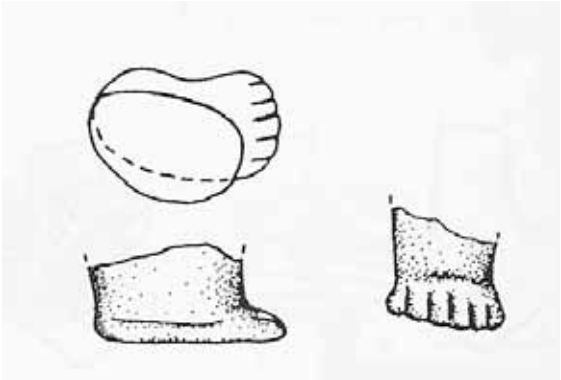
BOYUTLAR: Yükseklik: 11,2 cm

DURUMU: Belden yukarısı eksiktir.

TANIMI: Bacak parçaları üzerinde boya izleri vardır. Figürinlerin giysili olarak tasvir edildiği düşünülmektedir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Duru 1994, 186, Lev.4–5

NO: 185

BULUNTU YERİ: Kuruçay

YAPI KATI: 11. Tabaka

CİNSİ: Ayak Parçaları

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Yalnızca ayakları bulunmuştur**.**

TANIMI: Ayaklar özenle işlenmiştir. Ayak, altıparmaklı olarak gösterilmiştir ve parmaklar özellikle belli edilmiştir. Bilek ayağın büyüklüğüne oranla oldukça kalındır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

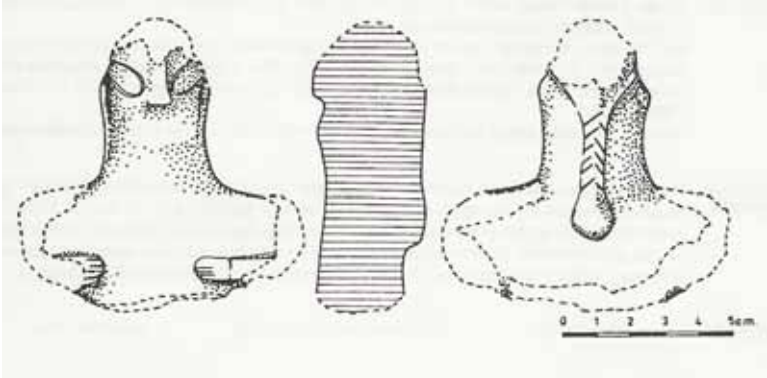
KAYNAK: Duru 1994, 186, Lev.6

d- Düden

Düden yerleşimi, Burdur il merkezinin güneybatısında, Yeşilova İlçesi'nin kuzeydoğusunda, Düden Mevkii'nde yer almaktadır. Höyük, hemen hemen ova seviyesindedir ve üzerinde tarım yapıldığı bildirilmektedir. M. Özsait tarafından bulunan ve isimlendirilen höyüğün boyutları bildirilmemiştir[77].

Düden'de, Geç Neolitik-Erken Kalkolitik dönem dışında, Hacılar Kalkolitik Çağ mallarından da çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Yerleşimde, Hacılar VI. tabakası çanak çömlekleri ve diğer buluntularının benzerleri vardır. Göller Bölgesi'nin, yoğun avcı ve toplayıcı grupların ilk üretime geçişleri için çok elverişli şartlar taşıdığı sanılmaktadır. Bu açıdan yörede yalnız Erken Neolitik dönem değil Keramiksiz Neolitik Çağ bulguları da olması gerekmektedir. Düden Höyük'ün Erken Neolitik dönem buluntularının benzerleri İncirdere, Höyücek, Karamusa, Keçili (Helvacıköy), Seydiler, İlyas, Karaaliler ve Çığırtkankaya'da görülmüştür[78].

[77] Tay 2, Düden Maddesi
[78] Tay 2, Düden Maddesi

NO: 186

BULUNTU YERİ: Düden

YAPI KATI:

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 8,5 cm

DURUMU: Alt kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürinin belden aşağı kısmının günümüze kadar korunamamasından dolayı duruş pozisyonu belli olmamaktadır. Kalın bir boynu ve yuvarlak bir başı olan figürinin yüzünde gözler, iri badem şeklinde gösterilmiş ve burun vurgulanmıştır. Saçlar ise arka tarafta, ense kısmında örgülü olarak toplanmış olarak belli edilmiştir. Eller göğüslerin üzerindedir ve parmaklar işlenmiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem

KAYNAK: Özsait 1986, Lev. I.1

3- KUZEYBATI VE ORTA BATI ANADOLU BÖLGESİ

a- Ilıpınar

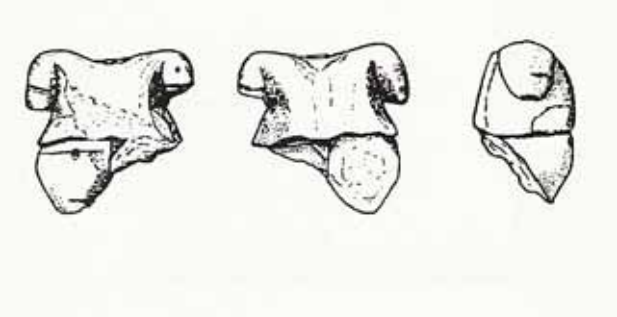
Ilıpınar, Bursa il merkezinin kuzeydoğusunda, Orhangazi İlçesi'nin 1,5–2 km güneyinde yer almaktadır. Yerleşim alanının genişliğinin yaklaşık 2,5 hektar, çapının 250 m, yüksekliğinin batı kesiminde 3 m, doğu kesiminde ise 10 m olduğu bildirilmektedir.

Ilıpınar yerleşimi, İlk defa 1948 yılında İ. Kökten ve 1960 yılında J. Mellaart tarafından araştırılmış ve 1987 ile 1995 yılları arasında, İstanbul Hollanda Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü adına J. Roodenberg yönetiminde kazılmıştır.

Ilıpınar'da 10 tabaka tespit edilmiştir. X. tabaka: Hacılar ile Fikirtepe kültürünün olduğu Son Neolitik Dönem tabakasıdır. MÖ 6. bin yılın sonuna tarihlenmektedir[79].

[79] Tay 2, Ilıpınar Maddesi

Kadın Figürinleri

NO: 187

BULUNTU YERİ: Ilıpınar

YAPI KATI: -

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik:

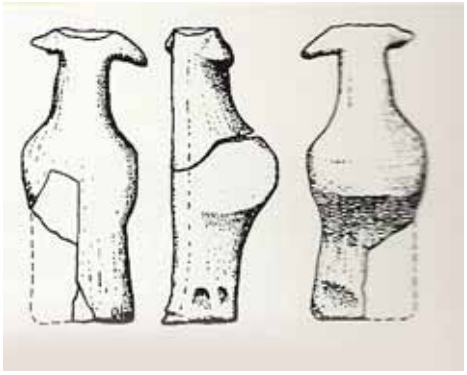
Genişlik:

DURUMU: Figürinin başı, kolları ve bacaklarının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürinin bacakları eksik olmasına rağmen ayakta durduğu anlaşılmaktadır. Kollar yanlarda muhtemelen öne doğru kıvrım yapmaktadır. Göğüsler belli edilmemiştir. Bel oyuntusu belli edilmiştir. Kalçalar ve baldırlar geniştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Roodenberg 1999, 162, Fig. 1

NO: 188

BULUNTU YERİ: Ilıpınar

YAPI KATI: -

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

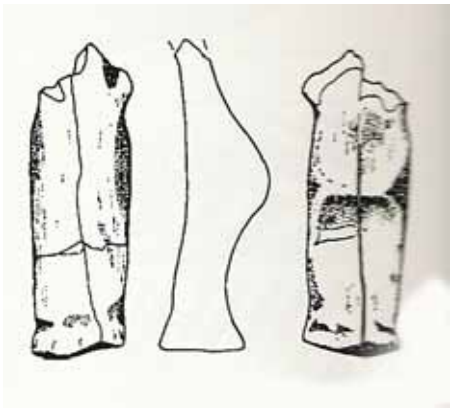
Genişilik: -

DURUMU: Figürinin başı ve sağ bacağı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette işlenmiştir. Omuzlar dardır ve her iki kol yanlarda küçük ve konik çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Göğüsler ve göbek hiç işlenmiştir. Uzun ince bir beli vardır ve belden sonra kalçalar geniş bir şekilde başlamaktadır. Kalça, baldırlar dolgundur ve arkaya doğru çıkık gösterilmiştir. Daha çok Tunç Dönem figürinlerinin vücut yapılarını anımsatmaktadır. Bacaklar bitişik işlenmiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Roodenberg 1999, 162, Fig. 2

NO: 189

BULUNTU YERİ: Ilıpınar

YAPI KATI: -

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

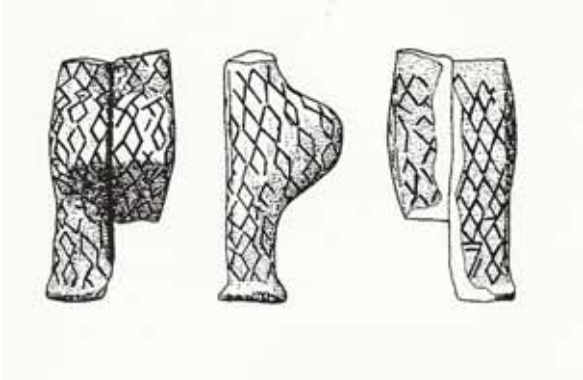
Genişlik: -

DURUMU: Figürinin belden yukarısı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette işlenmiştir. Bacaklar bitişiktir ve ortadan bir çizgiyle ayrılmaktadır. Zayıf hatlara sahiptir ancak kalça kısmı büyükçe işlenmiştir ve arkaya doğru çıkıntılıdır. Ayaklar özensiz ve küttür.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Roodenberg 1999, 162, Fig. 4

NO: 190

BULUNTU YERİ: Ilıpınar

YAPI KATI: -

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

Genişlik: -

DURUMU: Figürinin belden yukarısı ve sol bacağının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette işlenmiştir. Bacaklar bitişiktir ve ortadan bir çizgiyle ayrılmaktadır. Diğer Ilıpınar figürinlerinde de olduğu gibi, zayıf hatlara sahiptir ancak popo kısmı büyükçe işlenmiştir. Figürinin tamamı baklava motifine benzer bezemelerle işlenmiştir. Bu motifler giyilen bir elbiseyi temsil ediyor olabilir. Ayakları küt işlenmiştir ve parmaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Roodenberg 1999, 162, Fig. 3

b- Hoca Çeşme

Hoca Çeşme yerleşimi, Edirne il merkezinin güney-güneybatısında, Enez ilçe merkezinin 4 km güneydoğusunda yer almaktadır.

Yaklaşık 300 m uzunluğunda doğal bir kayalık olan sırtın üzerinde, buluntu dağılımına göre 80 x 70 m boyutlarında küçük bir yerleşme yeridir. Buraya gelen göçerlerin bu kayalığı yurt yeri olarak tercih etmelerindeki en önemli nedenin, kayalığın hemen altındaki debisi kuvvetli tatlı su kaynağı olduğu düşünülmektedir.

İlk defa 1984 yılında Enez kazı ekibinden S. Başaran tarafından tespit edilen höyükte bilimsel kazı, 1990 yılında başlamış ve dört yıl sürmüştür. Bu kazı Enez kazılarının bir parçası olarak M. Özdoğan'ın bilimsel başkanlığında gerçekleştirilmiştir.

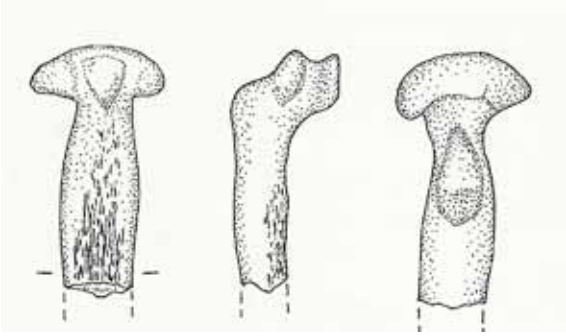
Boyutlarına göre oldukça geniş bir alanda yapılan kazılar sonucunda Trakya'nın şimdilik en eski yerleşim yeri olduğu anlaşılan höyükte, yüzeyden ana kayaya kadar 7 tabaka tespit edilmiş, bu tabakalar çanak çömlek özelliklerine ve 14C tarihlerine göre 4 evrede toplanmıştır[80]. Buna göre;

1. tabaka - 1. evre
2. tabaka - 2. evre
3. tabaka - 2. evre
4. tabaka - 2. evre
5. tabaka - 3. evre
6. tabaka - 3. evre
7. tabaka - 4. evre

Bunlardan 4. Tabaka 14C sonuçlarına göre M.Ö. 6500'e tarihlenmektedir.

[80] Tay 2, Hoca Çeşme Maddesi

Kadın Figürinleri

NO: 191

BULUNTU YERİ: Hoca Çeşme

YAPI KATI: -

CİNSİ: Stilize Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

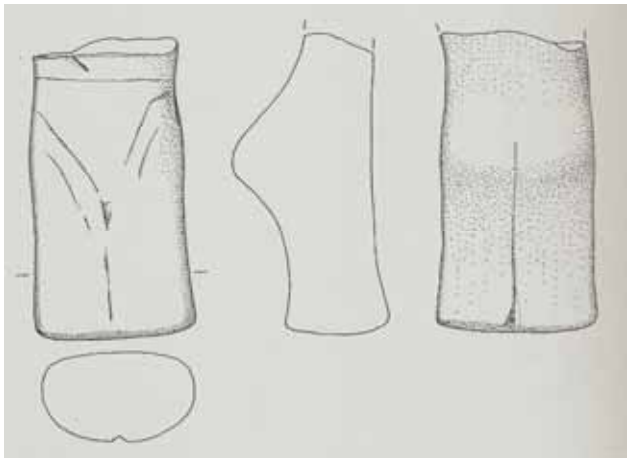
Genişlik: -

DURUMU: Figürinin alt kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette işlenmiştir. Aşırı derecede stilize edilmiştir. Baş kısmı yoktur. Yanlarda kollara benzeyen ve her iki tarafa açık pozisyonda küt çıkıntılar bulunmaktadır. Daha çok bir balığın kuyruğunu andıran görüntüsü vardır. Üzerinde ne olduğu anlaşılmayan çentikler bulunmaktadır.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Özdoğan, 1999, 186, Fig.26a

NO: 192

BULUNTU YERİ: Hoca Çeşme

YAPI KATI: -

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

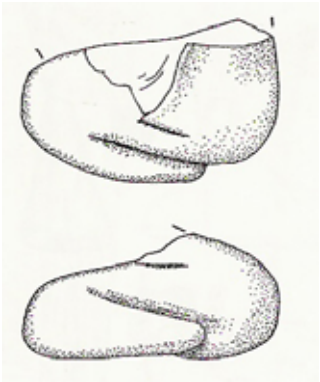
Genişlik: -

DURUMU: Figürinin belden yukarısı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette işlenmiştir. Göbek bölgesinin koruna gelen kısmından anlaşıldığı kadarıyla figürin büyük karınlı değildir. Belden alt kısmı boru şeklinde ayaklara kadar aynı kalınlıkla devam etmektedir. Kalçalar abartılı değildir ve bacaklar bitişik gösterilmiştir. Önden bakıldığında sanki bir kıyafet giymiş görünümündedir. Fakat arkadan çıplak olarak işlenmiştir. Ön kısımdan yer alan çizgiler belki de figürinin kasık, bacak ve kadınlık organlarının ayrımı olabilir. Ya da yalnızca ön tarafında giysi ile resmedilmiş olabilir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Özdoğan 1999, 186, Fig.26g

NO: 193

BULUNTU YERİ: Hoca Çeşme

YAPI KATI: -

CİNSİ: Bağdaş kurmuş Kadın Figürini Bacakları?

MALZEME: Taş

BOYUTLAR: Yükseklik: -

Genişlik: -

DURUMU: Figürinin yalnızca bacakları ele geçmiştir.

TANIMI: Figürin bağdaş kurmuş şekilde oturmaktadır. Sağ bacak vücudun ön tarafında, sol bacak ise vücudun altında işlenmiştir. Figürinin koruna gelen kısmın anlaşıldığı üzere ayrıntılara yer verilmemiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Özdoğan 1999, 186, Fig.26d

c- Pendik

Pendik höyüğü İstanbul il sınırları içinde, Pendik'in yaklaşık 1,5 km doğusundadır. Marmara denizinin kıyısında, Çanak çömlek buluntularının dağılım yoğunluğuna bakılarak höyük yaklaşık 170 x 280 m boyutlarında ve Oval biçimli ve çok yayvan bir görünüme sahiptir[81]. Yerleşme yerinin en azından kuzeydoğu kesiminde bir hendek ile çevrili olduğu SSK Hastanesi'nin yapımı sırasında açılan inşaat çukurlarının kesitinde gözlenebilmiştir. Günümüzde SSK hastanesinin tamamen altında kalmış durumdadır.

Höyükte 1961 yılında Ş. A. Kansu başkanlığında yapılan sondaj niteliğindeki çalışmada, höyüğün tabakalanmasının yapılmasını sağlamıştır. 1981 yılında bir yapı kooperatifinin ait temel çukurlarını, höyüğün kuzeybatı eteğinde kalması nedeniyle, çukurlarının çevresinde İstanbul Arkeoloji Müzeleri ve İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Prehistorya Anabilim Dalı öğretim elamanları tarafından bir kurtarma kazısı yapılmıştır.

1981 ve 1992 kazı dönemlerinde ortaya çıkan tabakalanmalar, iki kazı yerinin birleştirilememesi yüzünden tek bir stratigrafik düzen içinde belirginleşmemiştir. Her iki kazıda da, içinde arkeolojik buluntu vermeyen, sarımsı kırmızı renkli çok killi, sert ana toprağa inilmiştir. 1981 yılı kazısında en altta Son Neolitik Dönem bulguları veren, en çok 6 evreli tabaka tespit edilmiştir[82].

1- En üstte Klasik ve Bizans Dönemi çanak çömlekleri ile karışık 20 cm kalınlığında yüzey tabakası, 2- Onun altında 60–80 cm kalınlığında Bizans Dönemi tabakası, 3- En altta ise Son Neolitik Dönem bulguları veren, en çok 6 evreli tabaka tespit edilmiştir. 1992 yılı kazısında: En üstte, yüzeyde Klasik Dönem; altta olasılıkla şiddetli erozyon sonucu ortadan kalkmış ve ancak birkaç kalıntı ve mezarla belgelenen üst tabaka; onun altında tek kültür tabakası içinde 3 veya 6 yapı evreli bir tabakalanmanın var olduğu anlaşılmıştır. Alttaki tabakalar Son Neolitik-İlk Kalkolitik döneme tarihlenmektedir.

[81] Tay 2, Pendik Maddesi
[82] Özdoğan 2000, 42

Kadın Figürini

NO: 194

BULUNTU YERİ: Pendik

YAPI KATI: -

CİNSİ: Ayakta Duran Kadın Figrünini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

Genişlik: -

DURUMU: Baş ve kolların bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur pozisyondadır**.** Kırık durumda olmasına rağmen kolların iki yanda durduğu anlaşılmaktadır. Göğüsler kabartı şeklinde gösterilmiştir ve çok büyük değildir. Bel kalındır. Kalçalar geniştir. Figürinin kalçalarının üzerindeki zik zak motiflerinden, kıyafetli olduğu anlaşılmaktadır. Bacaklar kısa ve küttür. Ayaklar gösterilmemiştir.

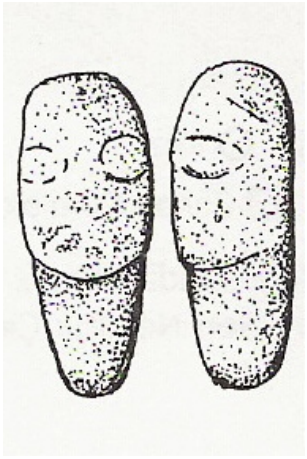
TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Özdoğan 1999, 187, Fig.27a-b

d- Alıçlı Höyük

Uşak il merkezinin doğusunda, Banaz ilçesi yakınında yer alan Alıçlı Höyük'ten ele geçen biri baş, diğeri gövde iki heykelciğin, Son Neolitik Dönem, özellikle Hacılar VI heykelcikleriyle benzerlik gösterdiği bildirilmektedir[83].

[83] Tay 2, Alıçlı Höyük Maddesi

NO: 195

BULUNTU YERİ: Alıçlı Höyük

YAPI KATI:

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş toprak

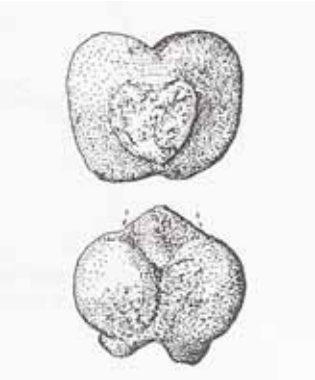
BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir

TANIMI: Gözler iri badem şeklindedir. Ağız ve burun gösterilmemiştir. Boyun uzun ve incedir.

TARİHLEME: Kutsal Alanlar Dönemi, Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Alıçlı Höyük Maddesi

NO: 196

BULUNTU YERİ: Alıçlı Höyük

YAPI KATI:

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Belden yukarısı ve bacaklar eksik durumdadır.

TANIMI: Çok az kısmı ele geçmiştir. Kalçalar dolgun ve şişman gösterilmiştir. Hacılar VI figürinlerine benzemektedir.

TARİHLEME: Geç Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Alıçlı Höyük Maddesi

e- Ulucak Höyük

Höyük, İzmir il merkezinin ve Bornova İlçesi'nin doğusunda, Kemalpaşa'nın 7 km batı-kuzeybatısında, Bornova-Turgutlu-Ankara karayolunun 15. km'sinde, karayolunun 150 m kuzeyinde bulunmaktadır. Höyüğün hemen güney yanında Socotap Tütün Fabrikası yer almaktadır.

Ovada yer alan höyük, 5 m yüksekliğinde, 90 m çapında, yuvarlak biçimli, yayvan bir tepedir. Yerleşim alanının daha büyük olduğu tahmin edilmektedir. Tepenin güney ve doğu kesimi, köye giden yol ve sanayi kuruluşlarının çevre düzenlemeleri yüzünden kısmen tahrip olmuştur. Höyük kuzeye doğru alçalmaktadır. Kemalpaşa Ovası, çevredeki yüksek dağlardan gelen akarsuların taşıdığı alüvyonlarla dolarak, höyüğün çevresinde verimli alanlar oluşmuştur. Bu ova, Bornova kıyı ovasından Bel kahve eşiği ile ayrılmaktadır.

Höyük, 1960 yılında D.H. French tarafından tespit edilmiş, 1994 yılında ise İzmir Arkeoloji Müzesi'nin yönetiminde, Prof. Dr. A. Çilingiroğlu'nun aşkanlığında, Ege Üniversitesi Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Anabilim Dalı'nca kazılmaya başlamıştır[84].

Höyükteki tabakalanma;

I. Geç Roma-Erken Bizans: a, b, c

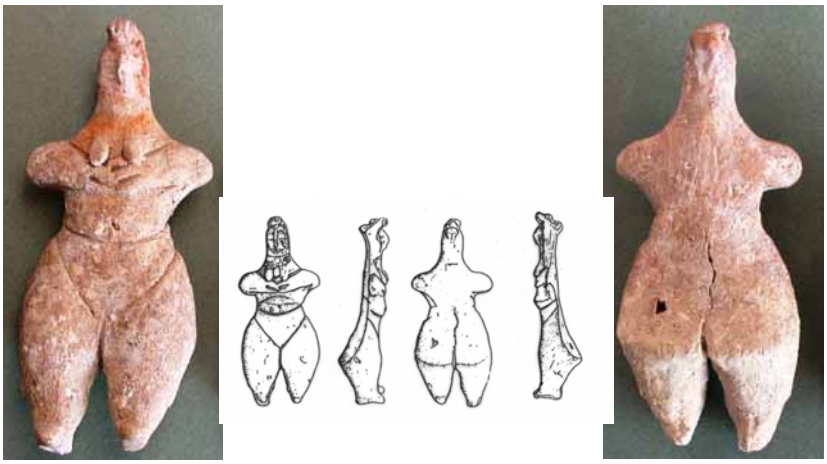
II. İlk Tunç Çağ (II): a, b 1/2

III. Geç Kalkolitik (I)

IV. Geç Neolitik: a, b 1/2, c, d, e, f, g[85].

[84] Tay 2, Ulucak Höyük Maddesi
[85] Çilingiroğu-Derin-Abay-Sağlamtimur-Kayan 2004, 38.

1) Kadın Figürinleri

NO: 197

BULUNTU YERİ: Ulucak Höyük

YAPI KATI: IVb2 katı, N13d, 13 No.lu Mekân

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

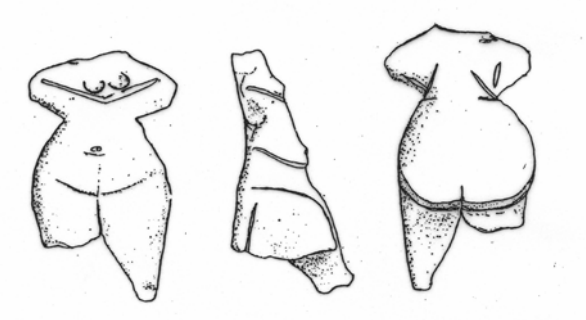
BOYUTLAR: Yükseklik: 11,9 cm **Genişlik**: 4,9 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette gösterilmiştir. Saçları topuz şekilnde tepesinde toplanmıştır. Yüz ayrıntıları işlenmiştir. Gözler çizgi şeklinde, burun ise kabartı olarak vurgulanmıştır. Boynunda kırmızı, kızıl kahve boya izleri vardır. Göğüsler çok yukarda ve küçük gösterilmiştir. Kollar göğüslerin altındadır. Eller vurgulanmıştır ancak 3 parmaklı ve ayrıntısızdır. Karın büyük değildir ve göbek çukuru gösterilmiştir. Kalçalar ve baldırlar geniştir. Üzerinde kıyafet bulunmaktadır. Ayaklar küçük gösterilmiştir.

TARİHLEME: M.Ö 6. bin

KAYNAK: Çilingiroğlu-Derin-Taşlıalan 2002, 249, Fig.10; Ulucak Höyük Kazı Arşivi

NO: 198

BULUNTU YERİ: Ulucak Höyük

YAPI KATI:

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

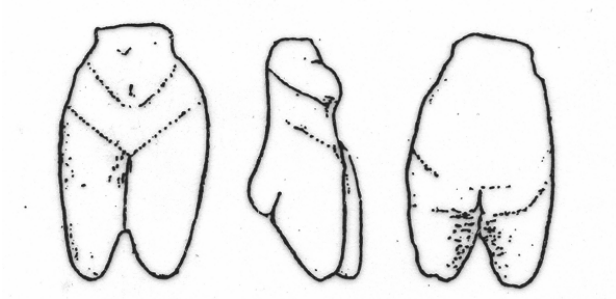
BOYUTLAR: Yükseklik: 6,2 cm Genişlik: 3,0 cm

DURUMU: Kolları, başı ve sağ bacağı eksiktir.

TANIMI: Figürin önden bakıldığında ayakta, yandan bakıldığında ise sanki bir yere oturuyor izlenimi vermektedir ve çıplaktır. Göğüsler figürine oranla küçük vurgulanmıştır. Göğüslerin alt kısmında "V" biçimli bir kazıma bulunmaktadır. Göbek büyük değildir. Göbek çukuru gösterilmiştir. Kalçalar ve baldırlar geniştir. Ayaklar vurgulanmamıştır.

TARİHLEME: M.Ö 6. bin

KAYNAK: Derin- Abay- Özkan 2001, 349, Fig.15–16.

NO: 199

BULUNTU YERİ: Ulucak Höyük

YAPI KATI: N 12b

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,7 cm Genişlik: 1,4 cm

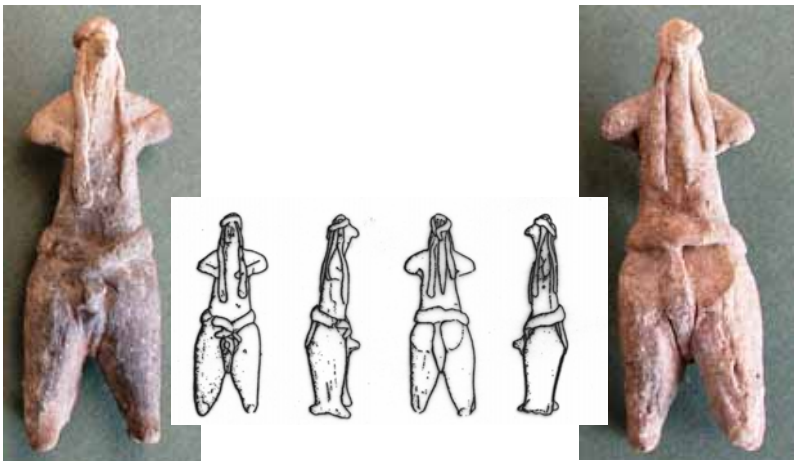
DURUMU: Belden yukarısı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette gösterilmiştir. Göbek hafif kabarıktır ve göbek çukuru gösterilmiştir. Bel ince, kalçalar ve baldırlar geniştir. Üzerinde kıyafet bulunmaktadır. Bacaklar belli bir yere kadar bitişik gösterilmiş ayaklara doğru ayrılmıştır. Ayaklar vurgulanmamıştır.

TARİHLEME: M.Ö 6. bin

KAYNAK: Derin- Abay- Özkan 2001, 349, Fig.15–16.

2) Erkek Figürini

NO: 200

BULUNTU YERİ: Ulucak Höyük

YAPI KATI: IVb2 katı, N13d, 12 No.lu Mekân

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 9,3 cm Genişlik: 3,0 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette gösterilmiştir. Başında kafasını saran bir başlık bulunmaktadır. Bu başlığın altından, önde iki arkada üç tane olmak üzere saça benzeyen ya da başlığın bir uzantısı olan, toplam beş tane parça sarkmaktadır. Figürinin yüz ayrıntıları işlenmemiştir. Ancak büyükçe bir burnu bulunmaktadır. Eller göğüslerin üzerinde gösterilmiştir. Gövde kısmı uzundur. Figürinin başında olduğu gibi belini de arkadan öne doğru saran bir kuşak bulunmaktadır. Erkeklik özellikle vurgulanmıştır. Ayaklar küçük gösterilmiştir.

TARİHLEME: M.Ö 6. bin

KAYNAK: Çilingiroğlu-Derin- Taşlıalan 2002, 249, Fig.10; Ulucak Höyük Kazı Arşivi

f- Yeşilova Höyük

Yeşilova Höyüğü; İzmir ili Bornova ilçesi sınırları içinde, Karacaoğlan Mahallesi'nde Manda Çayı'nın güneyinde yer almaktadır. Höyük kuzey-güney doğrultusunda yaklaşık 200–300 m.lik bir alana yayılmaktadır.

2005 yılında başlayan çalışmalar sonucunda, Yeşilova Höyüğü'ndeki yerleşimin 3 kültür katından oluştuğu anlaşılmıştır. Buna göre katlar, yüzeyden başlayarak;

I. Kat Geç Roma-Erken Bizans Dönemi
II. Kat Kalkolitik Dönem
III. Kat Neolitik Dönem şeklinde sıralanmaktadır.

3 m. yüksekliği ile höyüğün en uzun süreli ve en kalın kültür katı olan Neolitik Dönem, 8 yapı tabakasına sahiptir[86].

[86] Derin 2006, 40.

NO: 201

BULUNTU YERİ: Yeşilova Höyük

YAPI KATI: Tabaka III–2

CİNSİ: İdol

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,8 cm

Genişlik: 1,5 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: İdol, çuval vücutludur. Baş kısmı yoktur ve omuzlarının arasında baş için hazırlanmış delik de bulunmamaktadır. Kollar, yanlarda uca doğru sivrilen, küçük çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Ayrıntı işlenmemiştir.

TARİHLEME: M.Ö 6. bin

KAYNAK: Yeşilova Höyük Kazı Arşivi

g- Ege Gübre Yerleşimi

Ege Gübre Neolitik Yerleşimi, Aliağa Kendirci Mevkii Ege Gübre Fabrikası'nın içinde bulunmaktadır. Kazılar 2004 yılından beri İzmir Müzesi ile Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi, Yrd. Doç.Dr. Haluk Sağlamtemir tarafından yürütülmektedir. 3–4 metre alüvyonal dolgunun altında ortaya çıkartılan Ege Gübre Yerleşim yeri Batı Anadolu'daki birçok neolitik yerleşimin alüvyonal dolgunun altında olabileceğini göstermiştir. Ege Gübre yerleşiminin yuvarlak planlı yapı geleneği ve diğer buluntulara göre Batı Anadolu kıyı neolitiği içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. İmpresso çanak çömlek geleneğinin varlığı da bu görüşü destkemektedir. Yerleşim özellikle aynı bölgedeki Ulucak IV ile V arasındaki geçiş evresi ile çağdaş olmasına rağmen, taş temelli yuvarlak planlı bir yapıya sahiptir ve Edirne, Hoca Çeşme yerleşiminin IV. ve III. Tabakalarından bilinen yuvarlak planlı ahşap yapılarla benzerlik gösterir[87].

Eldeki sonuçlara göre yaklaşık 350 yıl kadar yerleşilmiş olan bu alanda, mimari evrelerin üst üste gelmemesi, yerleşim yerinin artan nüfus karşısında yatay olarak genişlediğini göstermiştir[88]. Yerleşim alanından alınan 5 adet 14C sonucuna göre Ege Gübre yerleşimi, yaklaşık M.Ö. 6230–5880 tarihleri arasına tarihlenmektedir.

[87] Sağlamtimur 2006, 185.
[88] Sağlamtimur 2006, 185.

NO: 202

BULUNTU YERİ: Ege Gübre Yerleşimi

YAPI KATI: -

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Sol bacağın bir kısmı ve sağ bacak eksiktir.

TANIMI: Figürin, ayaklarını öne doğru uzatarak oturur pozisyonda gösterilmiştir. Baş üzerinde muhtemelen saç ya da benzeri bir maddenin aplike edilmesi için on üç adet delik açılmıştır. Yüzde ayrıntılar belli edilmiş, gözler derin çukurlar şeklinde gösterilmiştir. Kollar, vücudun her iki yanında açılmış, sivri çıkıntılar olarak belirtilmiştir. Eller işlenmemiştir. Göğüsler belirtilmemiş, karın hafif kabartı şeklinde belli edilmiştir. Figürinin alt kısmında, büyük ihtimalle sopa ya da benzeri bir şeye tuturulmak için açılmış delik bulunmaktadır.

TARİHLEME: M.Ö 6. bin

KAYNAK: Ege Gübre Yerleşimi Kazı Arşivi

NO: 203

BULUNTU YERİ: Ege Gübre Yerleşimi

YAPI KATI: -

CİNSİ: Figürin Başı

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,3 cm

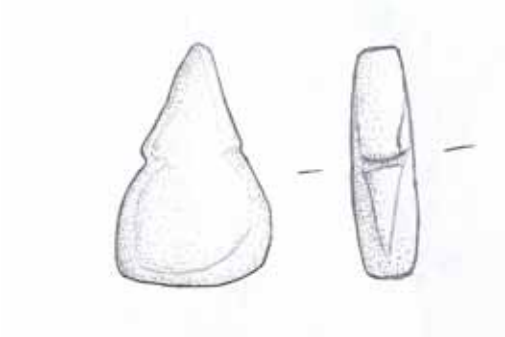
Genişlik: 2,3 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir.

TANIMI: Saç kısmı, alında ve şakaklarda zik zak çizgilerle belli edilmiştir. Yüzde ağız ve burun gösterilmemiştir. Gözler iri badem şeklindedir.

TARİHLEME: M.Ö 6. bin

KAYNAK: Ege Gübre Yerleşimi Kazı Arşivi

NO: 204

BULUNTU YERİ: Ege Gübre Yerleşimi

YAPI KATI: -

CİNSİ: Şematik Figürin

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

Genişlik: -

DURUMU: Tamdır

TANIMI: Oldukça stilize edilmiş olan figürinin baş kısmı üçgen şeklinde, tepeye doğru sivri olarak gösterilmiştir. Yüzde ayrıntılar belirtilmemiştir. Vücut kısmı çuval vücutlu idollere benzemektedir. Ayrıntısız işlenmiştir.

TARİHLEME: M.Ö 6. bin

KAYNAK: Ege Gübre Yerleşimi Kazı Arşivi

4. DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

a- Cafer Höyük

Cafer Höyük, doğu Toroslar'ın eteklerinde, Fırat nehrinin sağ yakasında deniz seviyesinden 750 m. yükseklikte kurulmuş bir Keramiksiz Neolitik dönem yerleşmesidir. Yaklaşık olarak 150 x 28 boyutlarında doğu-batı yönünde uzanan yayvan bir höyüktür. Karakaya Baraj Gölü altında kalacak yerleşmeleri tespit ve kurtarma amacıyla M. Özdoğan başkanlığında gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında bulunmuştur. 1979–86 yılları arasında ise, Fransız Ulusal Bilimsel Araştırma Merkezi (CNRS) adına, J. Cauvin yönetiminde kazılmıştır.

Cafer Höyük'ün ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayanmaktadır. Neolitik dönem yerleşmesinde ele geçen bitki kalıntıları arasında tahıllardan Emmer ve Einkorn buğdayları, en alt tabakadan itibaren kültüre alınmıştır, ancak yabani olarak da mevcuttur. Mercimek ve bezelye, yabani ve kültüre alınmış olarak ele geçmiştir. Diğer buluntular arasında çavdar ilginçtir; arpa üst evreye doğru kültüre alınmaya başlamıştır. Yeni evrelere doğru yabani bitkilerin sayıca artması, faunayla karşılaştırıldığında, araştırmacılara, topluluğun beslenme stratejisinde belli bir değişiklik olabileceğini düşündürmüştür.

Yerleşimin stratigrafisi 6 m. kalınlık oluşturan 13 yaşam tabakasından oluşmaktadır. Yerleşim süreklilik göstermesine karşın mimari özellikler ve buluntu evrimi açısından 3 evreye ayrılmaktadır. İlk Evre, I-IV. tabakaları; Orta Evre, V-VIII. tabakalar; Eski Evre, IX-XIII. tabakaları şeklindedir. Doğudaki açmanın sonuçlarına göre tabakalanma, üstten başlayarak, İçlerinde yalnızca V. tabaka Va ve Vb olarak ikiye ayrılmaktadır. Batı açmasındaki tabakaların doğu açmasının en üstteki tabakaları ile (I-IV, Yeni Evre) çağdaş olduğu saptanmıştır. Kesin olmamakla birlikte, bu evre günümüzden 8500 yıl öncesine tarihlendirilmektedir[89].

[89] Cauvin-Cauvin -Aurenche- Balkan-Atlı 1999, 88.

1) Kadın Figürinleri

NO: 205

BULUNTU YERİ: Cafer Höyük

YAPI KATI: VI b

CİNSİ: Oturan Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,2 cm

Genişlik: 1,4 cm

DURUMU: Sol bacağının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin oturur vaziyette gösterilmiştir. Baş kısmı sivri ve küçük olarak işlenmiştir. Yüz ayrıntıları işlenmemiştir. Kollar yanlarda çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. İri damla şeklindeki göğüslerinden birisi düşmüştür. Kalçalar genişçe, bacaklar birbirine bitişik olarak gösterilmiştir ve derin bir yarıkla birbirinden ayrılmaktadır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem, yakl. M.Ö. 7000

KAYNAK: Uzunoğlu 2004, 45. Lev. A19; Cauvin- Aurenche- Atlı 1999, 75, Fig.26

NO: 206

BULUNTU YERİ: Cafer Höyük

YAPI KATI: VI b

CİNSİ: Oturan Kadın Figrünini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,4 cm

Genişilik: 1,3 cm

DURUMU: Sağ bacağının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin oturur vaziyette ve iki büklüm öne doğru eğilmiş vaziyette gösterilmiştir. Figürinin başı sivridir ve yüz ayrıntıları işlenmemiştir. Sağ kol, sakatmışçasına vücudun içerisine doğru kıvrılmıştır. Göğüsler işlenmemiştir. Göbek büyük değildir. Bacaklar bitişik şekilde öne doğru uzatılmıştır ve her iki bacağı derin bir yarık ayırmaktadır. Ayaklar vurgulanmamıştır.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem, yakl. M.Ö. 7000

KAYNAK: Cauvin- Aurenche- Atlı 1999, 75, Fig.27

2) Erkek Figürini

NO: 207

BULUNTU YERİ: Cafer Höyük

YAPI KATI: VI b

CİNSİ: Erkek Figrünini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,8 cm

Genişlik: 1,4 cm

DURUMU: Sağ bacağının bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durur vaziyette gösterilmiştir. Baş sivri biçimde ayrıntısız işlenmiştir ve gözleri ya da yüzün diğer ayrıntıları belli edilmemiştir. Kolları belli belirsiz, yanlarda çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Erkeklik organı özellikle belli edilmiştir. Ayakları gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem, yakl. M.Ö. 7000

KAYNAK: Cafer Höyük Kazı Arşivi

b- Çayönü

Çayönü yerleşimi, Diyarbakır'ın Ergani ilçesinin 7 km. güneybatısında Dicle'nin kollarından Boğazçay kıyısında yer almaktadır. Doğal bir tepenin üzerindeki höyük 4,5 m. yüksekliğinde olup 30.000 m2'lik bir alanı kaplar. İlk kez 1963'te başlayan kazı çalışmalarını, İstanbul Üniversitesi'nden Halet Çambel ve Chicago Üniversitesi'nden Robert Braidwood birlikte yürütmüşlerdir. Kazılar; 1985'ten beri de Mehmet Özdoğan başkanlığında yürütülmektedir[90].

Çayönü yerleşim merkezi, Anadolu'da bugüne değin bilinen en eski yerleşik köy düzenine ilişkin bulguların saptandığı ve ilk üretimciliğe geçiş evresine ait oluşumların bir gelişim silsilesi halinde izlenebildiği ilk buluntu yeridir.

Çayönü yerleşimi, günümüzden 10.000 ile 5000 yıl öncesi arasında kalan yaklaşık 5000 yıllık dönemi, Neolitik Çağ'ın tüm gelişim sürecini kesintisiz olarak veren, Eriha'dan sonra Yakındoğu'da en uzun tabakalanmaya sahip olan yerleşim yeridir[91]. Yerleşim silsilesi şu şekilde gelişim göstermiştir. Ana toprak **Evre I**, Çayönü Esas evresi/ Keramiksiz Neolitik Çağ Yuvarlak planlı çukur yapılar evresi (PPNA), Izgara planlı yapılar evresi (PPNA/B), Kanallı yapılar evresi (PPNB), Taş döşemeli yapılar evresi (PPNB), Hücre planlı yapılar evresi (PPNB), Geçiş evresi (PPNC), Geniş odalı yapılar evresi (PPNC), **Evre II**, Keramikli Neolitik, Kalkolitik Çağ, İlk Tunç Çağı I.**Evre III**, İlk Tunç Çağı II-III, MÖ 2. bin Demir Çağı ve Ortaçağ şeklindedir[92].

Keramiksiz Neolitik dönem boyunca Çayönü'nde konut mimarisi, yuvarlak planlı basit kulübelerden, taş temelli-kerpiç duvarlı kompleks yapılara kadar sürekli bir gelişme göstermektedir [93]. Ancak Çayönü'nde karşılaşılan ve diğer yerleşim yerlerinde görülmeyen özellik, her bir tabakada yalnızca tek bir tip ev bulunması, bir sonraki tabaka başladığında tüm yapıların ortadan kalkarak yerlerine yenilerinin yapılmasıdır. Bu nedenle Çayönü Keramiksiz Neolitik döneme ait her evre, belirli ev tipiyle anılmaktadır. Çanak çömlek öncesine ait 6 evre ve bunların tarihlemesi aşağıdaki şekildedir.

[90] Tay 2, Çayönü Maddesi.
[91] Özdoğan-Özdoğan-Yosef-Zeist 1994, 104.
[92] Tay 2, Çayönü Maddesi.
[93] Özdoğan-Özdoğan-Yosef-Zeist 1994, 106.

Kadın Figürinleri

NO: 208

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI:

CİNSİ: Oturan Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 2,2 cm

DURUMU: Kolları ve akyaları eksiktir.

TANIMI: Figürinin başı yoktur. Oturur vaziyettedir. Stilize edilmiştir. Kalçalar hafif geniş, göbek büyük ve sarkıktır. Göğüsler gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem

KAYNAK: Özdoğan 1999, 35, Fig. 74.

NO: 209

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI: Geniş Odalı Yapılar Evresi- D0 Yapısı

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,9 cm

Genişlik: 2,3 cm

DURUMU: Bacak kısmı yapıştırılmıştır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürinin başı küçük bir sivrilik olarak gösterilmiştir. Kollar yanlarda küt olarak işlenmiş ve iki yana açılmış durumdadır. Göbek hafif bir kabarıklıkla, göbek çukuru derin bir çukurla gösterilmiştir. Bacaklar tek parça halinde öne doğru küt olarak uzanmıştır. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem, Yakl. M.Ö. 7000

KAYNAK: Uzunoğlu 2004, 41. Lev. A9

NO: 210

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI: Geniş Odalı Yapılar Evresi- Avludan

CİNSİ: Oturan Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3 cm

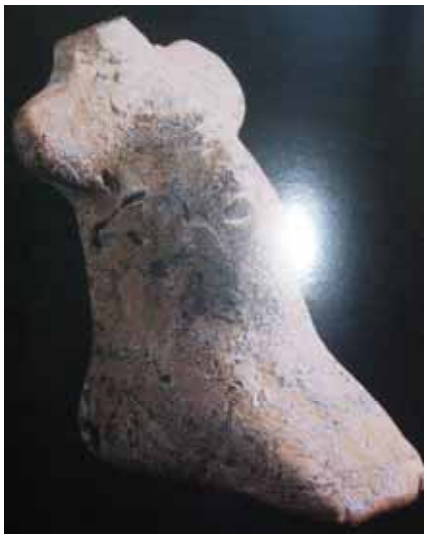
Genişlik: 3 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Oturur durumdaki figürinin başı üçgen olarak gösterilmiştir. Kollar, göbek çukuru ve göğüsler işlenmemiştir. Kalçalar dolgundur. Bacaklar iki yanda açık vaziyette sivri çıkıntılar olarak gösterilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem, Yakl. M.Ö. 7000

KAYNAK: Uzunoğlu 2004, 41. Lev. A8

NO: 211

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI:

CİNSİ: Oturan Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 3,7 cm

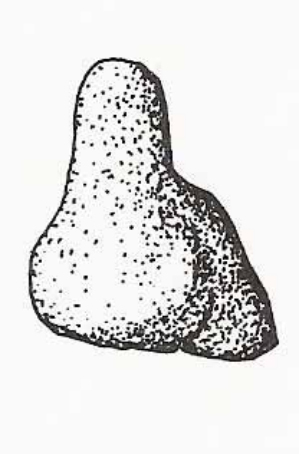
Genişlik: 2,3 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Oturur durumdaki figürinin başı kopuktur. Kollar boyun kısmının hemen altında iki yana doğru geniş çıkıntılar halinde gösterilmiştir. Kol hizasından bacaklara kadar olan bölümde karın kısmı iyice şişkin olarak biçimlendirilmiş ve göbek çukuru gösterilmiştir. Bacaklar ön tarafta ve kütle halinde işlenmiştir.

TARİHLEME: Keramikli Neolitik Dönem

KAYNAK: Uzunoğlu 2004, 43. Lev. A11

NO: 212

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI:

CİNSİ: Oturan Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

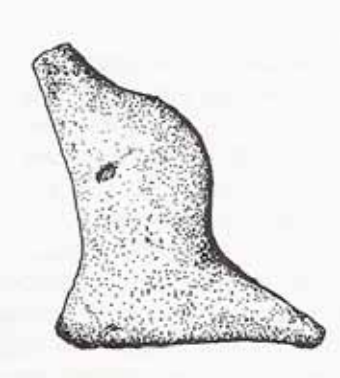
BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Baş ve sağ bacağın bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürinin başı yoktur. Stilize edilmiştir. Kalçalar geniştir. Göbek ve göğüsler gösterilmemiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Çayönü Maddesi, Lev.2

NO: 213

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI:

CİNSİ: Oturan Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Baş kısmı ve kollar eksiktir.

TANIMI: Figürinin başı yoktur. Oturur vaziyette gösterilmiştir. Göbek ve göğüsler sanki birleştirilerek çok büyük gösterilmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Çayönü Maddesi, Lev.3

NO: 214

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI:

CİNSİ: Oturan Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

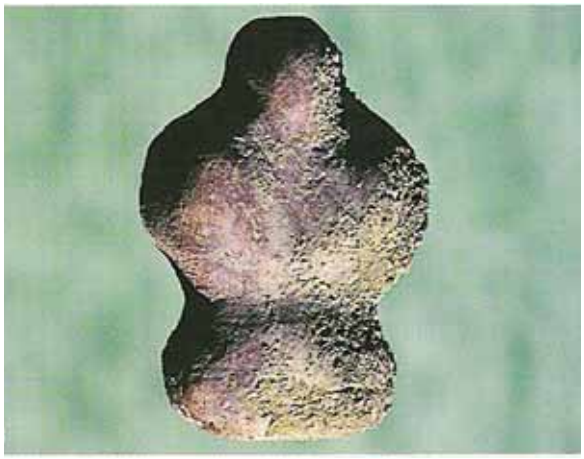
BOYUTLAR: Yükseklik: 2,6 cm Genişlik: 1,7 cm

DURUMU: Tama yakındır.

TANIMI: Figürin oturur durumdadır ve baş kısmı arkaya doğru hafifçe yükselerek küt biçimde gösterilmiştir. Kollar iki yana açılmış ve üçgen çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir. Göğüsler ve karın belli edilmemiştir. Bacaklar öne doğru uzatılmıştır ve tek kütle biçiminde işlenmiştir.

TARİHLEME: Keramikli Neolitik Dönem

KAYNAK: Uzunoğlu 2004, 43. Lev. A12

NO: 215

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI:

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Taş

BOYUTLAR: Yükseklik: 3 cm

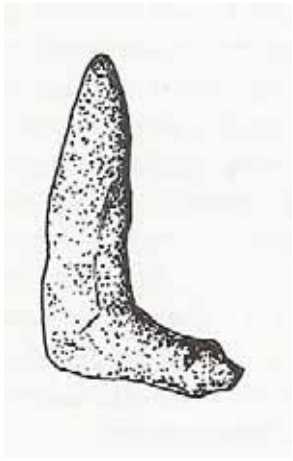
Genişlik: 2 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin stilize edilmiştir. Çömelmiş ya da oturur durumda olması muhtemeldir. Baş vücuda oranla küçüktür ve omuzlara bitişik gösterilmiştir. Kollar yanlarda çıkıntı şeklinde, vücuda bitişik durumdadır. Göğüsler hafif kabartı şeklinde gösterilmiştir. Bel girintisinin altında kalçalar geniştir. Bacakların birbirinden ayrımı ortada bir girinti ile belli edilmiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem, Yakl. M.Ö. 7000

KAYNAK: Özdoğan 1999, 35, Fig.73

NO: 216

BULUNTU YERİ: Çayönü

YAPI KATI: -

CİNSİ: Oturan Kadın/ Erkek ? Figürini

MALZEME: Pişmiş Toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Yalnızca gövde ele geçmiştir.

TANIMI: Figürin oturur durumdadır. Kollar, göğüsler v.b hiç bir ayrıntı gösterilmemiştir. Oturur pozisyonunu sağlayan öne doğru işlenmiş uzantı ya aşırı stilize edilmiş bacaklar ya da vurgulanmaya çalışılan erkekliktir.

TARİHLEME:

KAYNAK: Tay 2, Çayönü Maddesi, Lev.4

c- Göbekli Tepe

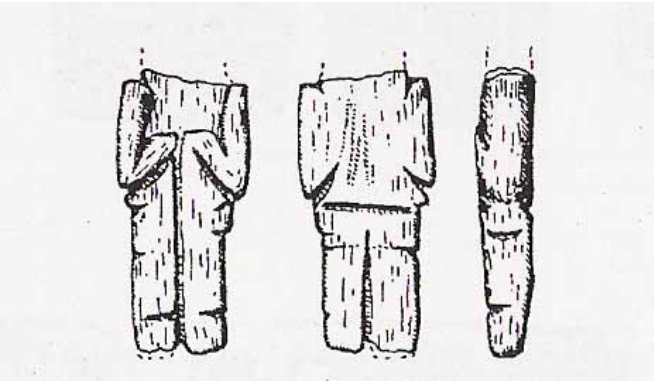
Göbekli Tepe, Şanlıurfa il merkezinin 15 km kuzeydoğusunda, Karaharabe (Örencik) Köyü'nün 2.5 km kuzeydoğusunda yer almakta ve Harran Ovası'nı kuzeyden sınırlayan 200–300 m. kadar yükseklikteki kireçtaşı kayalığında bulunan höyük dizelerinden oluşmaktadır. Göbeklitepe, Keramiksiz Neolitik bir yerleşim olarak 1963 yılında İstanbul ve Chicago Üniversiteleri Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi çerçevesinde gerçekleştirilen yüzey araştırmasında bulunmuştur. Yontma taş endüstrisinin örnekleri daha çok sırtın üzerinden ve sırtın otluk olan batı yamacından toplanmıştır. 1995 yılında ise Şanlıurfa Müzesi Müdürü A. Mısır ile İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü'nden H. Hauptmann başkanlığında, Almanya Heidelberg Üniversitesi Tarihöncesi Enstitüsü'nün ortak projesi olarak kazı çalışmalarına başlanmıştır.

Bugüne kadar Göbeklitepe'nin tüm buluntu sahası dikkate alındığında tarımsal açıdan "Neolitik" hayatın yaşandığına dair bir belirtiye neredeyse hiç rastlanmamıştır. Buna karşılık zengin çeşitlilik gösteren yaban fauna ise yerleşimcilerin avcılık yönlerini kesin bir şekilde vurgulamaktadır. Fakat Göbeklitepe yabani tahılların yayılım sahasının merkezinde bulunduğundan, bunu daha çok avcılar açısından dağın inançsal boyutu ve ritüel bir işlev oluşturması sonuncunda, anıtsal yapıların kült işlevi doğrultusunda gelişim göstermesi şeklinde açıklamak mümkündür[94].

Mimari kalıntıların tarihlendirilmesi, öncelikle Nevali Çori'yle yakın kültürel bağlar ile mümkün olabilmektedir. Nevali Çori'den bilinen biblos tipi bir çok ok uçlarıyla, çakmaktaşı endüstrisi, yerleşimin erken ve orta Akeramik Neolitik B ile bağlantısını onaylamaktadır. Bununla birlikte Nermik ve Helwan ok uçlarının varlığı buradaki yerleşimin Akeramik Neolitik B döneminden daha eski bir süreçte başladığını göstermektedir. "Aslan Sütunlu Yapı"dan daha önceki bir döneme tarihlenen "Yılan sütunlu Yapı"dan alınan iki radyokarbon numunesi M.Ö. 10 bin ile 9. bin yılın başına, yani Kuzey Suriye Akeramik Neolitik tarihlemesini veren Müreybet periyoduna tarihlenmektedir[95].

Erkek Figürini

[94] Schmidt 1999, 6.
[95] Schmidt 1999, 6.

NO: 217

BULUNTU YERİ: Göbekli Tepe

YAPI KATI:

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik:

DURUMU: Baş ve omuzlar eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durmaktadır. Kollar işlenmiştir. Ancak figürinin üzerinde uzun bir elbise ya da ceket bulunmaktadır ve figürin elleriyle bu giysiyi havaya kaldırır pozisyonda işlenmiştir. Ayaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem

KAYNAK: Schmidt 1999, 11, Fig.3

d- Kumar Tepe

Kumar Tepe, Şanlıurfa il merkezinin 1,5 km kuzeybatısında bulunmaktadır. Günümüzde Atatürk Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır.

1982 yılında Kurban Höyük kazıları sırasında, yakın çevrede planlanan arkeolojik ve jeomorfolojik yüzey araştırmaları çerçevesinde T. J. Wilkinson tarafından tespit edilmiştir ve bu araştırmada ile Neolitik döneme tarihlenebilecek çanak çömlek parçaları bulunmuştur. Kazı, 1983 yılında Hollanda Tarih ve Arkeoloji Enstitüsü, Chicago Doğu Bilimleri Enstitüsü ve Şanlıurfa Müzesi'nin ortak projesi ile Hayaz Höyük kazısı ekibi tarafından J. Roodenberg yönetiminde, S. Bedri-Baykan'ın katılımıyla yapılmıştır.

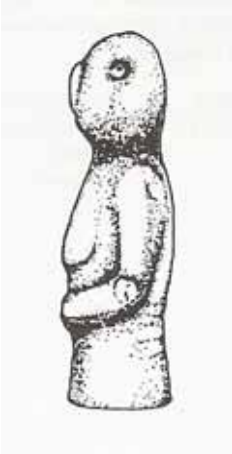
Kazıda, yerleşme yerinin çeşitli yerlerinde, Fırat Nehri kıyısındaki kesit/yamaç açması da dâhil olmak üzere, yedi adet sondaj niteliğini geçmeyen küçük açma açılmıştır. Bu kesitte kültür dolgusunun kalınlığının yaklaşık 2,5 – 3 m olduğu saptanmıştır. Bu dolguda kabaca iki evrenin olduğu söylenmektedir[96].

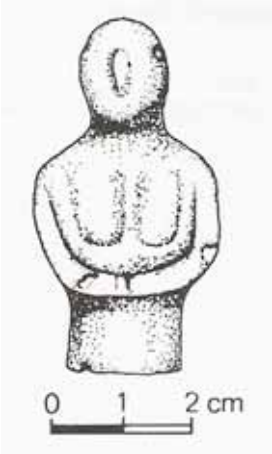
Üstteki evre: Tüm açmalarda üstteki 1–1,5 m kalınlığındaki dolgu toprağında az sayıda çakmaktaşı bulgular ile karışık, gene az sayıda çanak çömlek parçasının dağınık bir şekilde bulunduğu görülmüştür. Bulgular karışıktır.

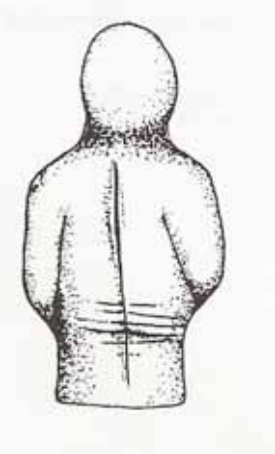
Alttaki evre: Altta yer alan ve yüzeyden 1,5 m derinde başlayan kumlu topraklı tabaka (?) ise yerleşme kalıntıları vermiştir. Çeşitli açmalarda ana toprağa kadar inilerek yerleşme dolgusunun tüm alanda fazla kalın olmadığı saptanabilmiştir

[96] Tay 2, Kumar Tepe Maddesi

Erkek / İnsan Figürini

NO: 218

BULUNTU YERİ: Kumar Tepe

YAPI KATI: Çaytaşı Döşeme

CİNSİ: Erkek/ İnsan? Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,5 cm

DURUMU: Bacak kısımları eksiktir.

TANIMI: Figürin ayakta durmaktadır. Cinsiyeti belli değildir. Gözleri kuşa benzer biçimde kafanın çok yanındadır ve burun abartılıdır. Kafasına ve yüzüne bakıldığında erkeği andıran figürinin göğüsleri belli edilmiştir. Kollar göbekte birleşmiştir. Dirsekler belli edilmiş ancak eller gösterilmemiştir. Figürinin sırtında bir tane boylamasına, beş tane enlemesine olmak üzere, altı derin yarık bulunmaktadır.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem

KAYNAK: Tay 2, Kumartepe Maddesi, Lev.1

e- Mezra-a Teleilat

Mezra-a Teleilat yerleşimi, Şanlıurfa ili Birecik ilçesinin 5 km güneyinde yer almaktadır. Yerleşme, 1989 yılında G. Algaze başkanlığında, Fırat Nehri üzerinde Kargamış Baraj gölü suları altında kalacak olan arkeolojik yerlerin saptanmasına yönelik yüzey araştırması sırasında tespit edilmiştir[97].

Mezra-a Teleilat yerleşiminin en uzun kullanıldığı dönem, Neolitik dönem dolgularıyla tanınmaktadır. Burada yaklaşık M.Ö. 7 bin yıllarında başlayan yerleşim, kesintisiz olarak, M.Ö. 5 bin yıllarına kadar devam etmiştir. Mezra-a Teleilat, Yakındoğu'da Keramiksiz Neolitik dönemden, Keramikli Neolitik döneme geçişi ve bu yeni kültürel oluşumun gelişmesini, Yakındoğu'da en iyi yansıtan yerleşmelerden birisidir.

Erkek Figürinleri

Mezra-a Teleilat'ın Kireçtaşından Heykelcikleri, Özdoğan, 2003, 519.

[97] Tay 2, Mezra-a Teleilat Maddesi

NO: 219

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, tahtında ya da arkalıklı bir iskemlede arkaya doğru gerilerek oturmaktadır. Omuzlar dar, baş kısmı büyüktür. Kulaklar dâhil olmak üzere yüzün tüm ayrıntıları gösterilmiştir. Gözler çukur şeklindedir, burnu ise abartılı biçimde uzundur. Ağız gösterilmemiştir. Vücut ayrıntıları işlenmemiştir. Göğüs kısmında kol ya da göğüs olabilecek kabartılar bulunmaktadır. Hatlar arasında geçitler neredeyse yok gibidir. Erkeklik özellikle belli edilmiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem- Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

NO: 220

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, ayakta durur pozisyondadır. Omuzlar dar, baş kısmı büyüktür. Yüz ayrıntıları gösterilmiştir. Gözler çukur yuvarlaklar şeklindedir, burnu uzundur. Ağız gösterilmemiştir. Vücut ayrıntıları işlenmemiştir. Kollar göğüs hizasında ama öne doğru uzatılmıştır, kısadır ve ön tarafta birleşmiştir. Vücut hatları belli edilmemiştir. Ön tarafında ya karın ya da erkeklik belli edilmiştir. Bacaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem-Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

NO: 221

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, tahtında ya da arkalıklı bir iskemlede arkaya doğru gerilerek oturmaktadır. Vücut ayrıntıları işlenmemiştir. Kollar ön tarafta birleşmiştir. Hatlar arasında geçitler belli edilmemiştir. Erkeklik özellikle belli edilmiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem-Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

NO: 222

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, oturur vaziyette gösterilmiştir. Kollar ön tarafta birleşmiştir. Yüz ayrıntıları belli edilmiştir. Gözler çukur şeklinde yuvarlak, burun uzun ve düzdür. Kulaklar gösterilmiştir. Hatlar arasında geçişler belli edilmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem-Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

NO: 223

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin sandalye ya da bir tahta oturur vaziyette gösterilmiştir. Omuzlar dar, baş kısmı büyüktür. Kulaklar dâhil olmak üzere yüzün tüm ayrıntıları gösterilmiştir. Gözler çukur şeklindedir, burun uzundur. Ağız gösterilmemiştir. Kollar ön tarafta birleşmiştir. Vücut ayrıntıları gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem-Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

NO: 224

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, tahtında ya da bir düzlemin üzerinde sanki dizlerini kendine doğru çekmiş pozisyonda oturmaktadır. Kollar vücudun iki yanından dizlerin üzerinde birleşmiştir. Bacaklar ve ayaklar belli edilmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem-Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

NO: 225

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, ayakta durur vaziyettedir. Kollar ön tarafta birleşmiştir. Üzerinde bir giyisi bulunmaktadır.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem-Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

NO: 226

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, tahtında ya da arkalıklı bir iskemlede arkaya doğru gerilerek oturmaktadır. Kollar ön tarafta birleşmiştir. Hatlar arasında geçitler belli edilmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem-Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

NO: 227

BULUNTU YERİ: Mezra Teleilat

YAPI KATI: -

CİNSİ: Erkek Figürini

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: -

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, tahtında ya da arkalıklı bir iskemlede arkaya doğru gerilerek oturmaktadır. Vücut ayrıntıları işlenmemiştir. Kollar ön tarafta birleşmiştir. Hatlar arasında geçitler belli edilmemiştir.

TARİHLEME: Erken Neolitik Dönem-Yaklaşık M.Ö 8.Bin

KAYNAK: Özdoğan 2003, 519, Fig.13

f- Nevali Çori

Güney Toroslar'ın ön bölgesinde bulunan Nevali Çori, Şanlıurfa ilini sulayan Orta Fırat'ın bir yan kolu olan Kantara Deresi vadisinin olduğu kesimde yer almaktadır. Sarp meyilli kireçtaşı kitlesinin çıkıntısında bulunan yerleşim platosu, sadece 90 m. uzunluk ve 40 m. genişliğe sahiptir. Kantara deresi boyunda, iki kurumuş dere yatağıyla sınırlanmış ve Fırat vadisi ile yüksek konumlu teraslar arasında korunaklı bir mevkide konumlanmıştır. Asıl yerleşim üç tarafı korunaklı alanda bulunurken, aynı döneme ait bir yapı da vadinin batı kesiminde yer almıştır. Tamamı beş tabakadan oluşmaktadır. 1980 yılında, H. G. Gebel yönetimindeki yüzey araştırmaları sırasında bulunmuş; 1983–1991 yıları arasında H. Hauptmann başkanlığında, Heidelberg Üniversitesi ile Urfa Müzesi tarafından ortaklaşa kazılmıştır. Nevali Çori'de, toplam 7 kazı sezonu çalışılmış ve 1992'den sonra, Atatürk Barajı'nın arkasındaki gölün suları altında kalmıştır[98].

Nevali Çori yerleşiminde, üstten başlayarak Roma, İlk Tunç Çağ I, Kalkolitik Dönem ve Keramiksiz Neolitik döneme ait yerleşme izleri bulunmuştur. Bunlardan Keramiksiz Neolitik döneme ait Nevali Çori I' de 5 Nevali Çori II' de 2 yapı katı tespit edilmiştir.

Nevali Çori'de yapılan kazılar sonucunda, burasının Çayönü ile mimari gelişimine bakıldığında, Nevali Çori seviye I'in başlangıcını, Çayönü Alt-aşama 2'ye yani "Izgara Planlı yapılar evresi"ne tarihlemek mümkündür[99]. En erken seviye I/II için M.Ö 8400 ve 8100'ü veren üç 14C örneği, Çayönü'ne yönelik erken tarihlerle düzenli bir paralellik göstermektedir; yani Nevali Çori'deki yerleşim, PPNA dâhilinde başlamış olabilir[100].

[98] Hauptman 1999a, 70.
[99] Hauptmann 1999a, 75.
[100] Hauptmann 1999a, 78.

1) Erkek / Cinsiyetsiz Figürin

NO: 228

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: Kült Yapısı II

CİNSİ: Erkek? Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,8 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Figürin, ayakta durur pozisyondadır. Yüz ayrıntıları gösterilmemiştir. Kolları kendini kucaklarmışçasına önde çapraz oluşturacak şekilde arkaya doğru dolanmıştır ve kolların üzerinde delikler vardır. Bacakları keskin bir ayrıkla ayrılmıştır. Ayakları küt olarak gösterilmiştir. Parmaklar gösterilmemiştir.

KAYNAK: Hauptman 1999b, 50, Fig.21

2) Minyatür İnsan Başları

NO: 229

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: Kült Yapısı II

CİNSİ: Minyatür Baş

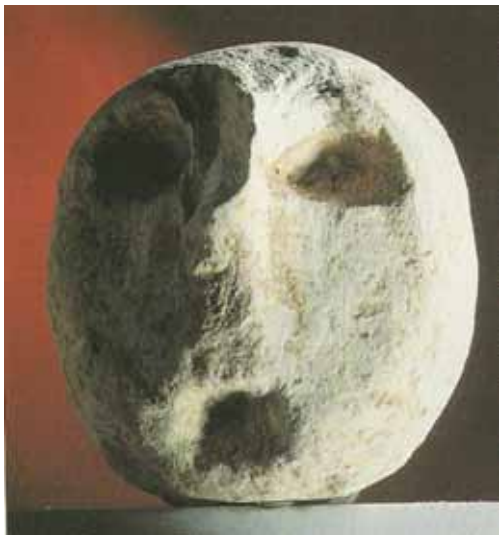
MALZEME: Kireçtaşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,9 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Minyatür başın saçları dışında tüm ayrıntıları işlenmiştir. Büyük ihtimalle erkek olduğu düşünülen başın gözleri çukurluklarla belli edilmiştir. Kulaklar yanlarda doğal bir görünüme sahiptir. Dudaklar ve burun birleşik gösterilmiştir.

KAYNAK: Hauptman 1999b, 49, Fig.18

NO: 230

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: -

CİNSİ: Minyatür Baş

MALZEME: Kireçtaşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 4,4 cm

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Minyatür baş insan ya da bir hayvana ait olabilir ancak kazı envanterine insan betimi olarak geçmiştir. Kulaklarının işlenmemiş olması herhangi bir hayvan betimi olabileceğini düşündürmektedir. Gözler iri iki çukur olarak gösterilmiştir. Burun bir kabartı şeklindedir fakat olasılıkla yıpranmadan dolayı görüntüsünü kaybetmiştir. Ağız da tıpkı gözler gibi derin bir çukurla gösterilmiştir.

KAYNAK: Hauptman 1999b, 49, Fig.19

g- Gritille

Adıyaman/Samsat yakınlarında ve Fırat'ın batı kıyısında yer alan büyük bir höyüktür. Bugün Atatürk baraj gölünün suları altında kalmıştır. 13 m. kalınlığında kültür dolgusuna sahip, Fırat nehri tarafından tahrip olmakla birlikte, tamamı 150 x 100 m boyutlarında oval görünümlü bir höyüktür. Höyüğün yerleşme yeri olarak seçilmesinin nedeni Fırat nehrinin kıyısında yer alması ve batısındaki verimli düz arazilerin var olması ile açıklanabilmektedir. Höyük, çevresel özellikleri bakımından her dönem ilgi çekecek düzeydedir.

Höyük, 1975 yılında Ü. Serdaroğlu başkanlığındaki ekip tarafından tespit edilmiştir. 1977 yılında Atatürk ve Karababa Barajları göl suları altında kalacak olan kültür varlıklarının saptanması amacıyla başlatılan Aşağı Fırat Projesi çerçevesinde, M. Özdoğan başkanlığında İstanbul Üniversitesi, Prehistorya Anabilim Dalı öğretim üye ve yardımcılarından oluşan bir ekip tarafından tekrar araştırılmıştır. Aynı proje dâhilinde 1981 ile 1984 yılları arasında, ABD Kuzey Carolina Üniversitesi adına R.S. Ellis yönetiminde kazılmıştır.

İlk kazı çalışmaları genelde tabakalanmanın tespitine yönelik olmuştur. Kazıda daha çok Neolitik döneme ait tabakalar araştırıldığından, bu çağa ait buluntular vermesinden dolayı höyüğün doğu-güneydoğu yamacı kazı alanı olarak tespit edilmiştir. Neolitik Çağ tabakaları, İlk Tunç Çağı'nın bitiminden ana toprağa kadar 5 tabaka olarak saptanmıştır. Tepenin en üstünden 9 m derinde başlayan En az 4 m kalınlığında olan bu tabakalardan üstteki dördü A, B, C, D olarak isimlendirilmiş, ana toprağın üzerinde en altta yer alan 5. tabakaya ise "dipteki tabaka" adı verilmiştir[101].

Gritille yerleşiminin Neolitik dönem tabakalarının kazısı, höyüğün biçimsel özelliğinden ve mimari kalıntılarının durumundan dolayı ancak oldukça dik bir alanda gerçekleştirilmiştir. Kazının 14C analizleri sonucunda, B tabakası için düzeltilmemiş olarak: M.Ö. 6100–6200, C tabakası için düzeltilmemiş olarak, M.Ö. 6500–6900, Dipteki evre için düzeltilmemiş olarak, M.Ö. 7000 tarihleri alınmıştır.

[101] Tay 2, Giritille Maddesi.

1) Kadın Figürini

NO: 231

BULUNTU YERİ: Gritille

YAPI KATI: -

CİNSİ: Kadın Figürini

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5 cm

Genişlik: 2,8 cm

DURUMU: Baş kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin, ayakta durur pozisyondadır. Baş kısmı eksiktir. Kollar yanlarda çıkıntı şeklinde işlenmiş, dirsekten kırılarak arkada birleşir pozizyonda gösterilmiştir. Göbek olasılıkla hamile görüntüsü verimliye çalışılarak, ayrı bir kil kütlesinin vücuda yapıştırılmasıyla oluşmuştur. Göbek çukuru derin ve büyük olarak işlenmiştir. Bacaklar ve ayaklar gösterilmemiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem, Yakl. M.Ö. 7000

KAYNAK: Uzunoğlu 2004, 44. Lev. A15

2) Cinsiyetsiz Figürin

NO: 232

BULUNTU YERİ: Gritille

YAPI KATI:

CİNSİ: Cinsiyetsiz Figürin

MALZEME: Pişmiş toprak

BOYUTLAR: Yükseklik: 5,3 cm Genişlik: 2,8 cm

DURUMU: Alt kısmı eksiktir.

TANIMI: Figürin olasılıkla bağdaş kurmuş pozisyonda oturmaktadır. Baş kısmı boru şeklinde uzunca bir boyunun üzerinde küçük bir yuvarlak olarak gösterilmiştir. Gözler çukur şeklinde belli edilmiştir. Kollar belirtilmemiştir. Vücut kalçalara doğru genişlemektedir ve figürinin kucağında olasılıkla bir bebek ya da başka bir nesne taşıdığı, karın bölgesindeki kopma izleri ve pişme rengi farkından anlaşılmaktadır. Bacaklar işlenmemiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem, Yakl. M.Ö. 7000

KAYNAK: Uzunoğlu 2004, 45. Lev. A16

C- HEYKELLER

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

a- Göbeklitepe

1) Erkek Heykeli

NO: 233

BULUNTU YERİ: Göbeklitepe

YAPI KATI:

CİNSİ: Erkek Heykeli

MALZEME: Taş

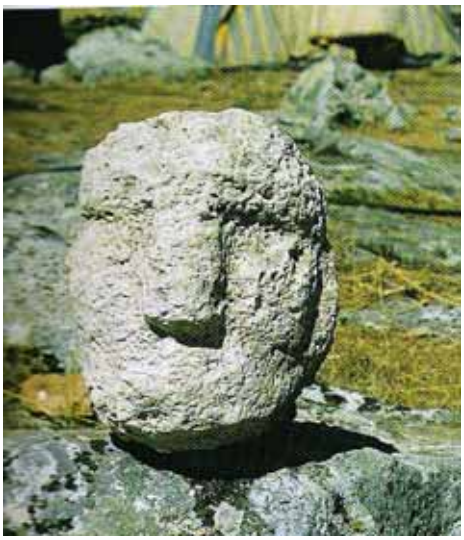
BOYUTLAR: Korunan Yükseklik: 40,5 cm

DURUMU: Alt kısmı ve kolları eksiktir.

TANIMI: Arka kısmından belirgin olduğu üzere yuvarlatılmış bir forma sahiptir. Baş kısmı büyük ve yuvarlak gösterilmiştir. Heykelin yüz ayrıntıları özenle işlenmiştir ve büyük bir buruna sahiptir. Başın arkasında yılana benzer tasvirler bulunmaktadır. Yoğun aşınmadan dolayı heykellerin yan kısımları neredeyse tamamen aşınmıştır. Blok halindeki gövde muhtemelen ayak kısmına kadar uzanmaktadır. Erkeklik özellikle belli edilmiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 9.000

KAYNAK: Beile-Bohn-Gerber-Morsh-Schmidt 1998, 72, Fig.34

NO: 234

BULUNTU YERİ: Göbeklitepe

YAPI KATI:

CİNSİ: Heykel Başı

MALZEME: Taş

BOYUTLAR: Yükseklik: 23 cm

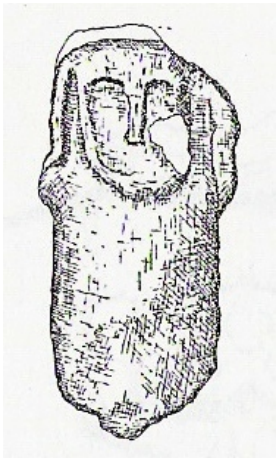
DURUMU: Gövde kısmı eksiktir.

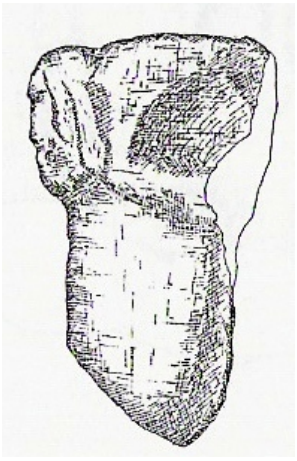
TANIMI: Olasılıkla bir heykele ait olan başın yüz ayrıntılırı işlenmiştir. İlk bakışta bir erkek olduğu anlaşılan heykel başının, gözleri çizgi şeklindeki çukurlar olarak gösterilmiştir. Burun oldukça büyük ve kütleseldir. Ağız kısmı muhtemelen aşınmadan dolayı belli olmamaktadır.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö.9.000

KAYNAK: Hauptman 1999b, 53, Fig.28

2) İnsan-Hayvan Betimli Heykeller

NO: 235

BULUNTU YERİ: Göbeklitepe

YAPI KATI:

CİNSİ: İnsan-Hayvan Betimli Heykel

MALZEME: Taş

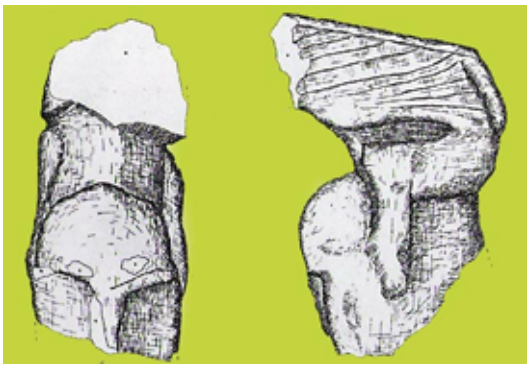
BOYUTLAR: Korunan Yükseklik: 35 cm

DURUMU: Büyük bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Büyük taş bloğun ön kısmında insana ait bir baş kabartması görülmektedir. Yüz ayrıntıları belli olan bu insanın, yırtıcı bir kuşun ayakları arasında olması muhtemeldir. Heykelin diğer kısımları kırık olduğundan çok fazla ayrıntı belli olmamaktadır.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 9.000

KAYNAK: Beile-Bohn-Gerber-Morsh-Schmidt 1998, 68, Fig.31

NO: 236

BULUNTU YERİ: Göbeklitepe

YAPI KATI:

CİNSİ: İnsan-Hayvan Betimli Heykel

MALZEME: Taş

BOYUTLAR: Korunan Yükseklik: 40,9 cm

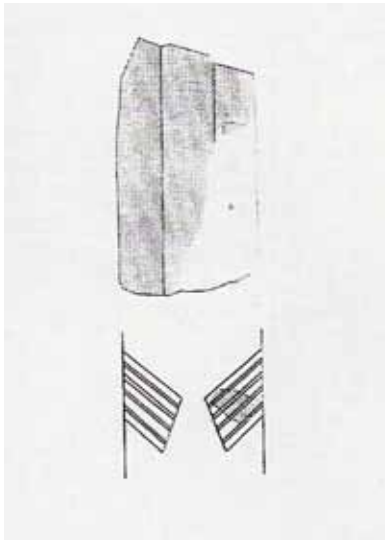
DURUMU: Büyük bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Büyük taş bloğun ön kısmında insana ait bir baş kabartması ve üzerinde muhtemelen bir kuş bulunmaktadır. Yüzde gözler ve burun korunmuştur. Kuşun ise kanatları çizgilerle belli edilmiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö.9.000

KAYNAK: Schmidt 1998, 160, Fig.9

3) “T” Biçimli Heykel

NO: 237

BULUNTU YERİ: Göbeklitepe

YAPI KATI:

CİNSİ: “T” Biçimli Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Korunan Yükseklik: 1 m

DURUMU: “T” başı eksik durumdadır.

TANIMI: Üst kısmın “T” formu eksik olan heykelin stilize edilmiş elleri ön tarafta gösterilmiştir. Resimde gösterilmeyen geniş yüzde ise kollar tasvir edilmiştir. bu heykellerin stilize insan betimleri olduğu düşünülmektedir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1993, 96, Fig. 27

b- Nevali Çori

1) İnsan-Hayvan Betimli Heykeller

NO: 238

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: Ev 3

CİNSİ: İnsan-Hayvan Betimli Heykel

MALZEME: Taş

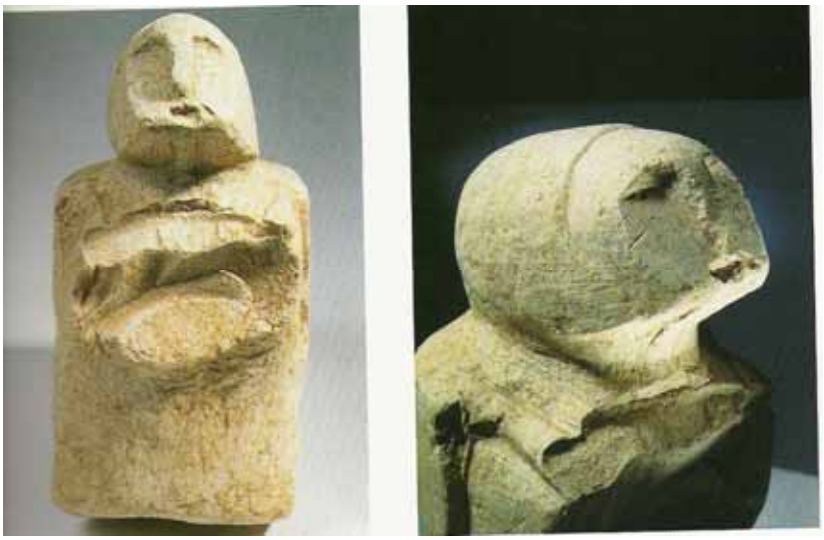
BOYUTLAR: Baş Yükseklik: 29 cm Kuş Figürü ile Birlikte Yükseklik: 37 cm

DURUMU: Büyük bir kısmı eksiktir.

TANIMI: Bir heykele ait bu baş, dört adet ayrı parçanın birleştirilmesiyle, sütun oluşturabilecek durumdaki parçaların anlamlı olarak koruna gelen tek kısmıdır. Bir kuşun gövde ve bacakları önünde gösterilen başın, yüz ayrıntıları oldukça iyi işlenmiştir. Saçlar ön tarafta kahkül oluşturacak şekilde ve çizgi çizgi gösterilmiştir. Gözler doğala yakın biçimde çukur olarak gösterilmiş ve ifade çok iyi verilmiştir. Heykel başı büyük olasılıkla bir kadına aittir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1999b, 46, Fig.13

NO: 239

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: Ev 3

CİNSİ: İnsan-Hayvan Betimli Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 23 cm

DURUMU: Belden aşağısı eksiktir.

TANIMI: Güçlü stil özellikleri taşıyan bu heykel, önden bakıldığında bir insan, yandan bakıldığında ise bir kuş görünümündedir. Baş kısmı hafif yukarıya kalkıktır ve yüz ayrıntıları işlenmiştir. Ön kısmı kırık olduğundan ayrıntılar belli olmamaktadır. Bu heykel de diğerleri gibi muhtemelen bir sütun üzerinde durmaktadır.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1999b, 4, Fig.12A-B

NO: 240

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: Ev 13 C- doğu duvarı

CİNSİ: Heykel Başı

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 37 cm

DURUMU: Gövde kısmı eksiktir.

TANIMI: Doğal boyutların üzerinde olan heykelin başı keldir ve başın arka tarafında ense kısmından tepeye kadar, yılan şeklinde bir kabartma motif bulunmaktadır. Yılan kıvrımlar yaparak başın tepesine kadar uzanmaktadır. Heykelin kulakları gösterilmiştir ve doğala yakın işlenmiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1999b, 44, Fig.10

NO: 241

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI:

CİNSİ: İnsan-Hayvan Betimli Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 1 m

DURUMU: Gövde kısmı korunmuştur.

TANIMI: Heykel dört kırık parçadan oluşmaktadır. Sırt sırta çömelen iki simetrik insan kafası ve üzerlerinde bir kuş betimlenmiştir. Yüzde ayrıntılaş işlenmiştir. Saçlar ağ şeklinde, birbirini kesen çizgilerden meydana gelmekte ve en altta işlenen kadın başının omuzlarına düşmektedir. Resimde belli olmasa da burada işlenen kadın tasvirlerinin kadınlık organları belli edilmiştir ve bu temanın muhtemelen bir doğum tasviri olduğu ileri sürülmektedir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1999b, 47, Fig.14A-B

2) İnsan Betimli Heykeller

NO: 242

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI:

CİNSİ: Heykel Parçası

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 37 cm

DURUMU: Gövde kısmı korunmuştur.

TANIMI: Belden aşağısı, kolları ve başı kırık olan heykel parçasının olasılıkla doğal boyutlardaki bir insana ait olabileceği düşünülmektedir. Parça çok yıpranmış olduğundan ayrıntılar belli olmamaktadır.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1999b, 45, Fig.11 A-B

NO: 243

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: Kült Yapısı II

CİNSİ: Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

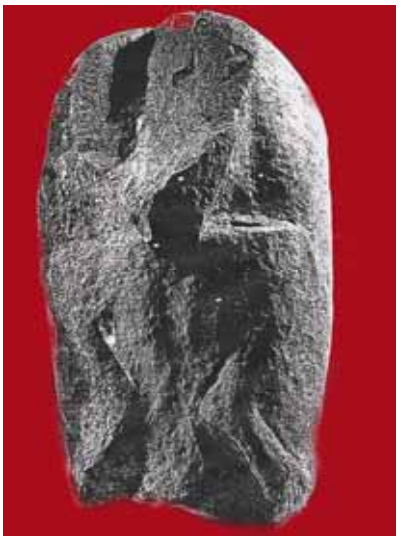
BOYUTLAR: Yükseklik: 60 cm

DURUMU: Belden aşağısı ve kolları eksiktir.

TANIMI: Güçlü stil özellikleri taşıyan bu heykelin alt kısmı eksiktir. Üst kısmı hocker şeklinde bir insani yaratığı temsil ediyor olup, kollarını öne uzatarak, bacaklarının arasına almıştır. Baş kısmı kısa bir boyunla gövdeden ayrılmakta ve başta insani ayrıntılar gösterilmektedir. Gözlerin çukur olması, olasılıkla gözlerde başka bir maddenin kullanıldığını düşündürmektedir. Arkasında uzun dökümlü saçları çaprazlama oyuk çizgilerle gösterilmiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1993, 64, Fig.25

NO: 244

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI:

CİNSİ: Heykel / İnsan Betimi

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 45 cm

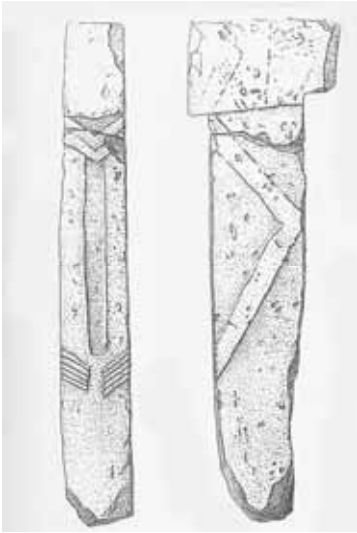
DURUMU: Çok az kısmı koruna gelmiştir.

TANIMI: 45 cm yüksekliğindeki bir kireç taşı bloğuna yüksek kabartma olarak işlenmiş bu kurbağa biçimli insan tasviri, kollarını iki yana açarak vücudunu öne atar pozisyonda gösterilmiştir. Yüz kısmı kırıktır ve ayrıntılar belli olmamaktadır. Diğer figürlerde görülen işçilik kalitesine ulaşmamıştır.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1993, 65, Fig.26

3) “T” Biçimli Heykeller

NO: 245

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI:

CİNSİ: “T” Biçimli Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

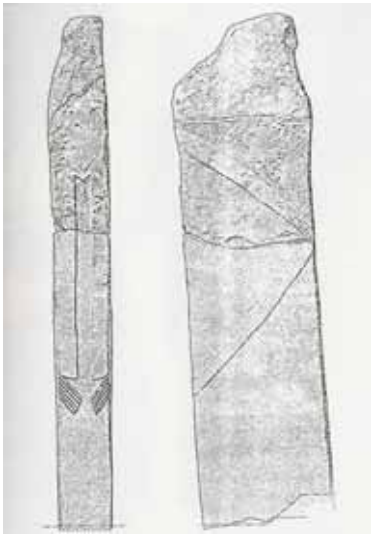
BOYUTLAR: Yükseklik: 2, 35 m

DURUMU: Tama yakındır.

TANIMI: Geometrik çevresiyle açılandırılmış kolları ve simetrik olarak karşı karşıya duran elleriyle antromorfik bir tasvirdir. Arka tarafında eller üzerinde “M” şekilli çizgilerle bağlantılı kravata benzer bantlar görülmektedir. Bu bantlar, kesin olmamakla birlikte bir kıyafet parçası olarak düşünülmektedir. “T” şekilli başın ön tarafı, arka tarafından uzun tutulmuş, böylece profilden bir insan kafası gibi algılanması sağlanmıştır.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1993, 144, Res.13

NO: 246

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: Nevali Çori Kült Yapısı III

CİNSİ: "T" Biçimli Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

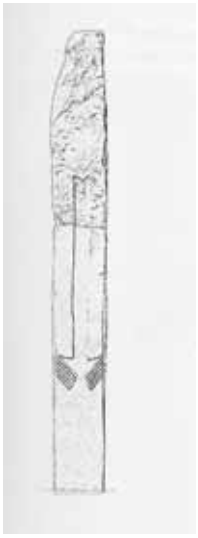
BOYUTLAR: Korunan Yükseklik: 3 m

DURUMU: "T" başı eksik durumdadır.

TANIMI: Alçak kabartmayla yapılmış kollar yine yan taraflarda dirseklarden kıvrılarak gösterilmiş ve ön tarafta ellerle birleşmiştir. Ön tarafta eller, beş parmağı da gösterilerek özenli bir şekilde işlenmiştir. Üst kısmın "T" formu eksik olmasına rağmen, eksik bölümde başarılı bir insan yüzünün de olması muhtemeldir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1993, 144, Res.14

NO: 247

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI:

CİNSİ: "T" Biçimli Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 3 m

DURUMU: "T" başı eksik durumdadır.

TANIMI: Alçak kabartmayla yapılmış kollar yine yan taraflarda dirseklerden kıvrılarak gösterilmiş ve ön tarafta ellerle birleşmiştir. Ön tarafta eller, beş parmağı da gösterilerek özenli bir şekilde işlenmiştir. Üst kısmın "T" formu eksik olmasına rağmen, eksik bölümde başarılı bir insan yüzünün de olması muhtemeldir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Hauptman 1993, 144, Res.15

c- Urfa Genel

Erkek Heykeli

NO: 248

BULUNTU YERİ: Urfa- İnşaat Alanı

YAPI KATI:

CİNSİ: Erkek Heykeli

MALZEME: Taş

BOYUTLAR: Yükseklik: 1,93 m

DURUMU: Tamdır.

TANIMI: Birebir insan boyutlarında olan heykel ayakta durmaktadır ve yandan bakıldığında yalnızca ince bir plaka görünümündedir. Bacaklarının ve ayaklarının belli edilmemiş olması, bu boyuttaki bir heykel için bir yerde dikili olarak durduğunu düşündürmektedir. Dört parça halinde ele geçmiştir ve ilk kırık parçası olan baş kısmı üzerinde tüm ayrıntılar özenle gösterilmiştir. Saçları işlenmeyen heykelin, gözleri çukurdur ve bu çukurluklara obsidyen dilgi parçaları yerleştirilmiştir. Kulaklar ve burun gösterilmiştir. Boynun alt kısmında bir kolyeyi andıran iki şerit halinde V şekilli bant bulunmaktadır. Kollar yanlarda hafif açılarak vücudun iki yanına dayanmıştır. Erkeklik özellikle belli edilmiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem yakl. M.Ö. 10.000

KAYNAK: Özdoğan 2003, 38.

d- Kilisik

Erkek Heykeli

NO: 249

BULUNTU YERİ: Kilisik

YAPI KATI:

CİNSİ: Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

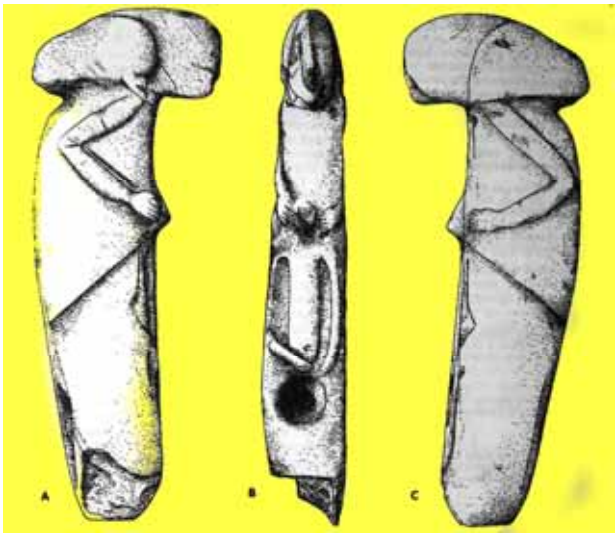
BOYUTLAR: Yükseklik: 59 cm Genişlik: 16 cm

DURUMU: Gövde ve baş kısmı korunmuştur.

TANIMI: Birebir insan boyutlarında olan bu heykelin dikkati çeken özelliği, başının hem arka hem de ön kısmına da yüz işlenmiş olmasıdır. Yüzlerden her ikisinde de ayrıntılar işlenmiştir, ön tarafta olan ve diğerinden daha önce yapıldığı düşünülen yüzün gözleri çukur, kulakları ise belirgindir. Arka taraftaki yüze göre daha yıpranmış olan ön yüz, daha pürüzsüz ve perdahlıdır. İkinci yüz heykelle çok orantılı değildir çünkü heykelin kolları ve duruşu ön taraftaki yüze göre ayarlanmıştır. Heykelin ön yüzünde erkeklik organının belirgin olduğu ve bunun ikinci yüzün yapımı sırasında bilerek kırıldığı düşünülmektedir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem

KAYNAK: Çelik 2005, 29, Fig.1.2.3

NO: 250

BULUNTU YERİ: Kilisik

YAPI KATI:

CİNSİ: Heykel

MALZEME: Kireç Taşı

BOYUTLAR: Korunan Yükseklik: 80 cm

DURUMU: Tama yakındır.

TANIMI: Oldukça iyi bir işçilik gösteren bu heykel, "T" biçimli antromorfik heykellerin daha az stilize edilmiş halidir. Heykel iç içe geçmiş 2 insandan meydana gelmiştir. Büyük olan heykel belki bir erkeklik organı betimidir ve yandan bakıldığında kolları, elleri çok iyi işlenmiştir. Bu heykele önden bakıldığında ise elleri arasında kendi göbeği ya da erkeklik organı olan, fakat ikinci bir figürünse başını oluşturan bir çıkıntı göz çarpmaktadır. İç içe geçmiş bu iki insan betiminin her ikisin de önünde kadınlık göstergesi olabileceğini düşündüren büyük bir delik bulunmaktadır. Bu delik ve ikinci figürün başı şunları düşündürmektedir; bu heykel bi-seksüel olabilir ya da iki cinsiyetin bir arada betimlendiği bir heykel olabilir. Ancak böyle bir durumda erkeğin konum ve şekil bakımından kadına göre daha ön planda betimlendiği söylenebilir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem

KAYNAK: Çelik 2005, 9, Fig.9

C- BETİMLEMELER

1- İÇ ANADOLU BÖLGESİ

Çatalhöyük

1) Duvar Resimleri

NO: 251

Tabaka V'e ait tapınakta, ön odayı geçtikten sonra sol tarafta bulunan duvar resminde, bir erkek geyik ve onu çevreleyen on yedi erkek figür görülmektedir. Geyiğin dış hatları turuncu boya ile çizilmiştir. İlk yapıldığında başının kabartma olarak biçimlendirildiği ve büyük olasılıkla gerçek geyik boynuzlarına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yapı terk edilip içi doldurulduktan sonra, baş ve boynuzlar kaldırılmıştır. Resimde bir grup erkek, geyiği kapana kıstırırken betimlenmiştir. İnsanların bir kısmı geyiğin dilini, kuyruğunu, boynuzunu ya da burnunu çekiştirir durumda gösterilmiştir. Figürlerin silah taşımıyor olması, bu sahnenin av ile ilişkili olmasından çok bir ritüelin parçası olabileceği görüşünü desteklemektedir. Tüm figürler siyah saçlı ve sakalı olarak gösterilmiş, ayrıca ten renkleri pembemsi kırmızı olarak boyanmıştır ve benekli leopar postu giymiştir. Panonun sağ tarafında ise tanrıça olması muhtemel olan büyük, kırmızı ve çıplak bir kadın yapılmıştır. Kadının kolları yanlarda beline dayanmış ve uzaktan olanları seyrediyor gibi resmedilmiştir. Steatopik özellikli ve sivri göğüslü olan bu kadının hemen altında köpek olabilecek bir hayvan resmedilmiştir.

KAYNAK: Mellaart 1993, 72, Res.58, 59

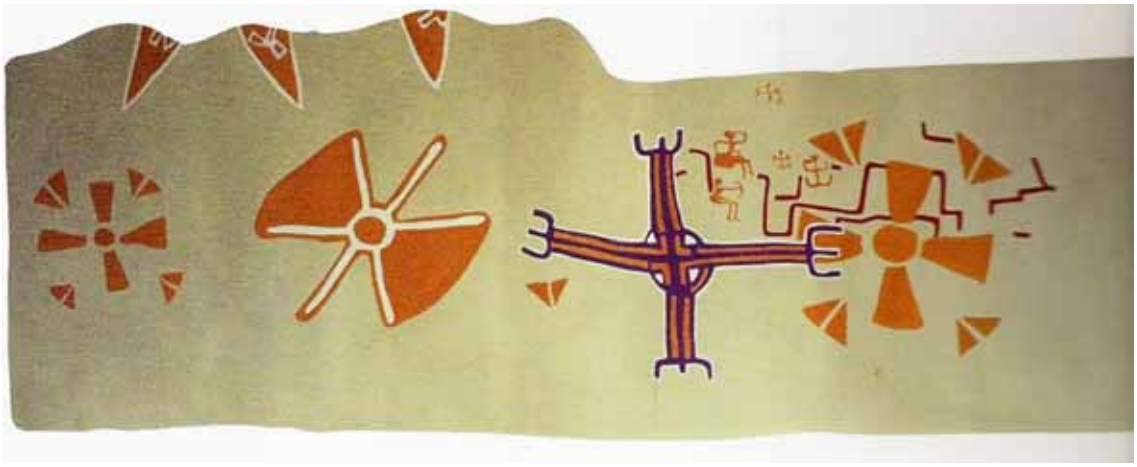

NO: 252

Tabaka V' deki bir binaya ait bu duvar resminde ana panoda büyük bir boğa resmedilmiştir. Büyük boynuzları, püsküllü bir kuyruğu ve toynakları olan boğanın önünde altı figürden oluşan son derece canlı bir grup vardır. Bu figürler çok gerçekçi ve hareketli resmedilmiştir ve bir figür boğanın dilini tutmaya çalışırken, diğerleri boğaya ağ atar şekilde betimlenmiştir. Bu betimlemede diğerlerinden farklı renklerde yapılmış olan figürler ilginçtir. Bu renkte yapılmış olan figürler genellikle boğanın önündedirler. İlk figürün yarısı kırmızı, yarısı soluk pembedir ve kuyruklu bir post giyer. Tüm olarak bulunan, yarısı siyah yarısı kırmızı olan diğer bir figür ise siyah bir kuşak ve yan tarafından bağcıklıymış gibi görünen farklı bir giysi giymektedir. Bu daha büyük ve farklı yapılmış figürlerin neden böyle resmedildikleri bilinmemektedir. Ancak büyük ihtimalle avın liderleri, rahipler veya toplumun ileri gelenleridir.

Resmin en altında, yani duvar dibindeki frizde ise yedi tane yabani eşek ve en sağda bir köpek görülmektedir. Sağ taraftaki eşek ile köpek arasındaki yedi figürün elinde yay ve sepet gibi eşyalar vardır ve hemen hemen hepsi farklı hareketler yapmaktadırlar. Her eşeğin başında ayakta duran en az bir erkek figür bulunur. Soldan ikinci eşeğin yukarısında diğer figürlerden farklı olarak yapılmış iki insan figürü vardır. J. Mellaart'a göre bu figürlerden birisi kadındır ve erkek olan figür, kadına abartılı el kol hareketleri ile kur yaparken resmedilmiştir. Boğanın hemen altında; sarkık göğüslü, steatopik ve olasılıkla hamile bir kadın betimlenmiştir. Kadının koltuk altları ve ayaklarının alt kısmı siyah yapılmıştır.

KAYNAK: Mellaart 1993, 197, Res.16

NO: 253

Çatalhöyük'teki en küçük tapınak olan VI.A.66'da bulunan bu panoda ilk bakışta dikkat çekenler; "çift balta"yı andıran bir nesne ile her kolunun ucunda çıkıntılar olan, ayrıca ortasında bir çember bulunan leylak rengi ve turuncu bir artı şeklidir. Sağdaki çiçek ile artı motiflerinin arasına üç küçük tanrıça ve bu figürlerin üzerine iki insan figürü; bir erkek okçu ile steatopik bir kadın çizilmiştir. Tanrıça, Çatalhöyük'te çoğu zaman boyalı ya da boyasız kabartmalarla betimlenmiş olmasına rağmen bu tapınak duvarında yukarı kalkmış kol ve bacakları ile üç ayrı tanrıça resmi yapılmıştır. Bu figürler, duvar kabartmalarından da bilinen ve daha sonra aynı şekilde gösterilmiş, olasılıkla bir ayı olabileceği düşünülen mühüre benzemektedirler.

Resimlerin üst üste boyandığı anlaşılmakla beraber, aralarında beyaz bir sıva katmanının bulunmadığı da gözlenmiştir. Yani, yeni figürler ve eklemeler birçok ilkel duvar resminde ve Üst Paleolitik'te olduğu gibi doğrudan var olan figürün üzerine yapılmamıştır. Bu resim Çatalhöyük'te bu uygulamanın tek örneğidir. J. Mellaart bu resme yönelik birtakım önerilerde bulunmuştur. Bu önerilere göre, resmin üzerinde çift balta olabileceği varsayılan nesne bir tür böcekte olabilir.

KAYNAK: Mellaart 1993, 64, Res.44

NO: 254

Tabaka V'e ait duvar panosunun devamı olan ve ana panonun sol duvarında yer alan bu resimde, geyikten boğaya kadar uzanan alanda, alt kısımdakiler dışında yirmi altı tane figür betimlenmiştir. Bunların arasındaki sivri göğüslü şişman kadının ana tanrıça betimi olduğu düşünülmektedir. Kadının sol eli belinde resmedilirken, sğ elinde bir şey taşıdığı dikkat çekmektedir. Kadın erkek figürlere göre oldukça kilolu ve kısa boylu gösterilmiştir. Diğer şişman kadın figürlerinde olduğu gibi yine olayları seyreder gibi görünmektedir. Burada insanların çoğu yay, sopa veya balta kuşanmıştır. Figürlerin çoğu çıplaktır, bazılarıysa daha farklı tipte postl giymişlerdir.

KAYNAK: Mellaart 1993, 195, Res.13

NO: 255

Av sahnesi ile ilgili olmayan; fakat Çatalhöyük'teki diğer resim gruplarından çok farklı olan bir sahne de A.IV.1 no'lu alandan gelmiştir. Bu resim Çatalhöyük'te müzisyenlerin resmedildiği tek betimlemedir. Resmin merkezinde dans eden ve hareketlerinden dolayı saçları uçuşan üç tane kadın vardır. Bu kadınlardan ikisi hemen hemen aynı pozisyonda; elleri yukarıda alkışlar durumda ve koşar vaziyette yapılmıştır. Altta olan bu kadın ve onun arkasındaki daha küçük yapılmış ikinci kadın sivri göğüslü betimlenmişlerdir. Bu kadınların etrafında; yedi tanesi sol tarafta, altı tanesi sağ tarafta yapılmış olan on üç kişi vardır. Bu figürlerden sol tarafta olanların altı tanesi oturur biçimde ve vurmalı çalgılar çalarken yapılmıştır. Sağ tarafta olan figürlerin ise hepsi ayakta ve üflemeli çalgılar çalarken resmedilmiştir. Resmin her iki alt köşesindeki insanların en arkasında koşar gibi yapılmış daha küçük figürler vardır. Bu figürlerin çocuk olabileceği düşünülmektedir.

KAYNAK: Mellaart 1993, 170, Res.23

NO: 256

En çok tahrip olmuş tapınaklar arasında sayılan tabaka IV'e ait bir yapı olan E.IV.1'de gömü ritüelleriyle ilgili bir sahneyle karşılaşılmıştır**.** E.IV.1'in doğu duvarının güney panosunda yer alan bu resimde; beyaz bir kuşağı olan kırmızı boyalı bir erkek gövdesinin altında, sakallı bir erkek başı bulunur. Siyah saçlı, bıyıklı ve gözleri kapalı olan bu insan başının ölü bir adama ait olduğu çok açıktır. Çünkü ağzı ve alnı kan bulaşmışçasına kırmızıya boyanmış ve gözleri kapalı resmedilmiştir. Yanaklarında da kırmızı lekeler vardır. Bu başın solunda, biraz daha yukarda diğer bir figüre ait olabilecek olan kalıntılar vardır. Eğer bu bir baş örneği ise büyük ihtimal bir kadına ait olmalıdır. Çünkü kalıntılardan anlaşıldığı kadarıyla yuvarlak disklerden oluşan bir alınlık takmış gibidir. Üst kısımdaki gövde, iki veya daha fazla insan başı taşıyor gibi görünmektedir. Sahnenin geri kalan kısmında yorumlanması çok güç olan kısa bacaklı, tombul gövdeli ve kollarını kaldırmış olan küçük beyaz bir figür resmedilmiştir. Bu figür olasılıkla bir tanrıçadır (ayrıntı). Güney duvardaki resimlerden yalnızca kırmızı boyalı bazı figürlerin bacakları günümüze ulaşmıştır. Bu kalıntılardan figürlerin en az 18 cm. yüksekliğinde olduğu anlaşılır. Doğu duvarın ana panolarındaki figürler çok kötü durumdadır. Birçok beyaz nesne ve insan betiminin arasından yalnızca küçük bir erkek figürünün üst kısmı belirgindir.

KAYNAK: Mellaart 1993, 70, Res.55

2) Betimli Levha

NO: 257

BULUNTU YERİ: Çatalhöyük

YAPI KATI: VI A Tabaka, 30 no lu kutsal mekân

CİNSİ: Kutsal Evlenme Konulu Kabartma Levha

MALZEME: Kalker

BOYUTLAR: Yükseklik: 11,6 cm

Genişlik: 11,8 cm

DURUMU: Tama yakındır.

TANIMI: Figürler, yeşilimsi gri kalker levha üzerine yüksek kabartma olarak işlenmiştir. Kabartmanın solunda birbirine sarılmış bir kadın ve bir erkek, sağında kucağında çocuk tutan bir kadının görüldüğü sahne yer almaktadır. Yüzler cepheden, vücutlar profilden gösterilmiştir. Solda uzanmış olan erkek, kadına oranla daha alçak kabartma olarak işlenmiş, erkeğin sol gözü, sol yanağı, sağ kulağı ve çenesinin bir kısmı belirtilmiştir. Her ikisi de çıplak olan figürlerden erkek, sağ eliyle karşınındaki kadının beline, kadın ise sol eliyle erkeğin omzuna sarılmıştır. Kadın erkeğe göre daha yuvarlak hatlara sahiptir ve kalçaları kabartmanın en yüksek kısmını oluşturmaktadır. Sağdaki sahnede ise yüzler kırık olduğundan ayrıntılar belli olmamaktadır. Vücutlar orantılıdır ve kadın yine yuvarlak hatlarıyla gösterilmiştir. Kadın-erkek cinsel ilişkisi ve bunun sonucu olarak kadının çocuk sahibi olması olayı, hikâyeci bir üslupla işlenmiştir. Bu kabartma uygarlık tarihinin ilk kutsal evlenme sahnesidir.

TARİHLEME: Neolitik Dönem. M.Ö. 6. binin ilk yarısı

KAYNAK: Kulaçoğlu 1992, 19, Lev.2

2- DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

a- Nevali Çori

NO: 258

BULUNTU YERİ: Nevali Çori

YAPI KATI: Konut 3, Taban Altı

CİNSİ: Betimli Levha

MALZEME: Kireç taşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 13,5 cm

DURUMU: Yalnızca bir kısmı ele geçmiştir.

TANIMI: Muhtemelen kırılmış bir kireç taşı kabın yeniden kazanımıyla elde edilmiş bu parça üzerinde, bir erkek ve diğeri hamile olması muhtemel bir kadın ve bu iki figürün arasında kurbağaya benzeyen bir hayvan bulunmaktadır. Her üç figürün de kolları yukarıya kaldırmış ve yüzleri önden resmedilmiştir. Yüz ayrıntıları çizgilerle gösterilmiştir. Bu sahne muhtemelen bir rirüelin seremonisini sergilemektedir. Levhanın kırık bölümünden anlaşıldığı kadarıyla sahnede farklı figürler de bulunmaktadır.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem

KAYNAK: Hauptman, 1999b, 48, Fig.16

b- Göbeklitepe

NO: 259

BULUNTU YERİ: Göbeklitepe

YAPI KATI: Aslan Direği Yapısı, Yer Levhası Üzeri

CİNSİ: Betimli Levha

MALZEME: Kireçtaşı

BOYUTLAR: Yükseklik: 28,2 cm

DURUMU: Yalnızca bir kısmı ele geçmiştir.

TANIMI: Bu yer levhası üzerinde, çömelmiş çıplak bir kadın bulunmaktadır. Kadının açılmış bacakları ve çok büyük resmedilmiş "V" şeklindeki kadınlık organı dikkat çekmektedir. Kadın çok zayıftır ve hiçbir steotopik özellik taşımaz. Baş kısmı ters kalp şeklindedir. Bu, ya iki taraftan kabarık bir saç modelini ya da bir hayvanı temsil ediyor olabilir. Göğüsler yanlarda küçük ve sarkık resmedilmiştir. Eller ve ayaklar iyi bir şekilde, ayrıntılı olarak işlenmiştir.

TARİHLEME: Keramiksiz Neolitik Dönem

KAYNAK: Schmidt 1998, 167, Fig.16

III- ANADOLU'DA NEOLİTİK DÖNEM'DE TANRI VE TANRIÇA FİGÜRİNLERİ, HEYKELLERİ VE BETİMLEMELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

A- FİGÜRİNLER

Figürin, sözlük anlamı olarak genellikle canlı varlıkları betimleyen, kolay taşınabilir nitelikte olan, üç boyutlu küçük sanat ürünleri olarak tanımlanmaktadır. Figürinler, taş, ahşap, pişmiş toprak, maden gibi her türlü malzemeden yapılabilirler. İdoller ise, tanrı görüntüsü veya resmi, tanrılara adak olarak sunulan taş veya çeşitli hammaddelerden yapılmış, stilize, tanrı ve tanrıça heykelcikleri, tapınma aleti ya da nesnesi olarak kullanılmış eserler şeklinde tanımlanmaktadır.

İnsan betimlemesinin bilinçli olarak abartılması, şematize edilmesi veya kısaltılması idollerin figürinlere göre farklı tanımlanmasını sağlamaktadır[102]. Anadolu arkeolojisinde gelişen bir terim olarak ele alırsak; genellikle yüksek plastik biçimli, doğal özellikler gösteren örnekler için "figürin", ya da "heykelcik" yassı veya silindirik tarzda, ayrıntıdan arınmış, çok daha soyut olanlar için de yaygın olarak "idol" terimi kullanılmaktadır[103].

İnsan, hayvan ve nesne figürinleri, geçmiş toplumların inanç sistemlerinin göstergesi olarak; ölü gömme gelenekleri, sıvalı kafatasları, maskeler, kült binaları gibi verilerle birlikte, bazen bulundukları toplumların yaşadıkları dönemlere ve bölgelere bağlı olarak; bazen de nesnel şekilde yorumlanabilirler. Figürinler, çok çeşitli şekillerde değerlendirilebilirler. Ancak, ister tipolojik, ister anlamsal farklılıkları açısından ele alınmış olsunlar, son derece çeşitlilik gösteren, kapsamlı nesnelerdir ve yorumlanmaları da en azından bu nesnelerin kendileri kadar geniş bir kategori oluşturur.

Figürinler, insan kültürünün doğada var olmayan bir nesnesinin yapılması anlamında ilk ve gerçek üretimlerden birisidir. Bu nesneler, kültürün önemli bir öğesi olarak değerlendirilmektedir ve kültürün yönleriyle sistemli bir ilişki içindedir. Figürinler onları yapan insanların kültürlerini bize aktarırlar. Figürinlerin toplumsal kültür içindeki anlamları ve yerleri düşünüldüğünde; bu objelerin işlevsel, toplumsal, teknolojik, inançsal gibi çok çeşitli anlamlar yüklendiği görülmektedir.

[102] Gündoğan 1994, 3.
[103] Aydıngün 2003, 3.

Yapılan değerlendirmelerde, figürinler çeşitli özellikleri göz önünde bulundurularak konu, şekil, tür gibi çeşitli kategorilere ayrılırlar. Ancak hiçbir kategoriye girmeyen figürinlerin; çeşitliliğe, ince ayrımlara, farklılığa ve yapımlarındaki ustalığa göre kendi başlarına ele alınarak değerlendirilmeleri gerektiği düşünülmektedir. Arkeolojide yoğun olarak kullanılan bu değerlendirme, nesnel bakış şeklinde yorumlanabilir[104].

Bu buluntu türünün, yapıldıkları ve kullanıldıkları dönemlerde nasıl bir amaca hizmet ettikleri uzun süre düşünülen ve tartışılan konulardan birisi olmuştur. Ancak figürinlerin ortaya çıkışları, birbirlerinden farklılaşmaları, birbirlerini etkilemeleri, yayılımları, ortadan kalkışları türlü etkenlere bağlı olarak gelişim göstermektedir ve bu nedenle değerlendirilmeleri için figürinlere çok yönlü bakış açıları ile yaklaşmak gerekir.

Bir kültürün anlaşılabilmesi, tanınabilmesi için o kültürü meydana getiren insanların, o günkü doğal çevrelerinin, içinde yaşadıkları biyolojik ortamı oluşturan hayvan ve bitki topluluklarının, insan, hayvan ve bitki ilişkilerinin, ellerindeki kaynaklardan yararlanma biçim ve derecelerine bağlı olarak ekonomilerinin, teknolojilerinin, sosyal, politik, sanatsal düzeylerinin anlaşılması gerekmektedir. Aynı bağlamda, o kültürleri oluşturan insan kaynaklarının içinde, figürinler çoğu zaman teknolojik ve tipolojik bir sınıflama yapılarak incelenirler. Yapısal özellikleri, biçimleri, miktarları, yapım ve kullanım amaçları, değişimleri, yayılımları gibi çalışmalar figürinlerin doğru bir şekilde kavranması ve anlaşılması açısından oldukça önemlidir.

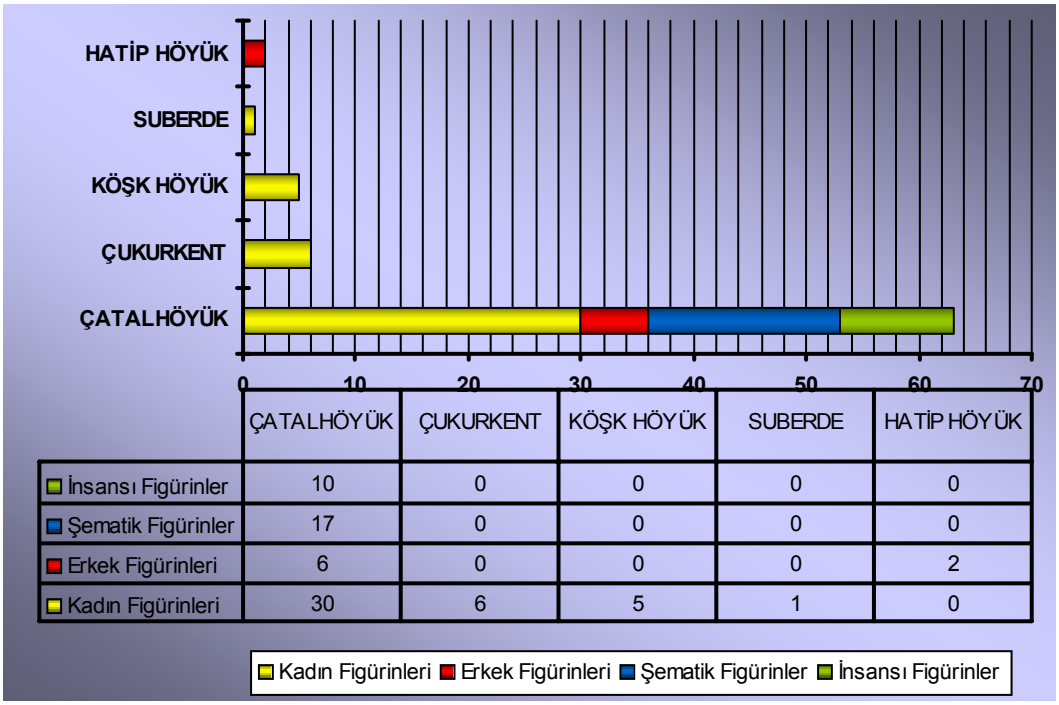
Çalışmamızın II. Bölümünde, figürinlerin ele geçtiği merkezleri, yerleşim bölgelerine göre ayrılarak, bu merkezlerden ele geçen figürinlerin, temel biçim ve gövdelerinin tanımlanmasının yanı sıra, duruşlarına, baş ve boyun tiplerine, kol biçimlerine göre, tek tek tanımlanması yapılmıştır. Araştırmamızın bu bölümünde ise, II. Bölümde incelenen figürinlerin değerlendirilmesi sonucunda, ortaya çıkan, ortak ya da farklı yönler belirlenerek, gerek kendi durumları, gerekse diğer yerleşimlerle karşılaştırmaları ile çeşitli bakış açıları geliştirmeye çalışılmıştır.

[104] Hodder, kendi dünyamızda eşyaları nesnelleştirmemiz, onlara hareketsiz ve cansız şeyler muamelesi yapmamızdan söz eder. Hodder'ın düşüncesine göre; geçmişteki figürinlerden etkilenmemizin bir nedeni de, bunların eşyaların kendilerine ait özel anlamları ve güçlerinin olduğu bir dünyayı hatırlatmalarıdır. Ayrıntılı bilgi için Bakınız. Hodder 2005,10.

1- İÇ ANADOLU BÖLGESİ

Figürinlerin Neolitik dönemde İç Anadolu'da daha çok Konya Ovası'ndaki yerleşim merkezlerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu bölgede ele geçen figürinler, gerek fizyolojik işleniş, gerekse üslup açısından benzer özellikler göstermenin yanı sıra, çeşitli farklılıklar da ortaya koymaktadır. Çalışmamızın bu kısmında, Konya Ovası'nda yer alan figürinlerin birbirleriyle olan benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koyabilmek adına, söz konusu buluntu grubunun yoğunluğu açısından, diğer merkezlere göre daha fazla başvuracağımız Çatalhöyük yerleşimi incelenecek ve yer yer diğer Konya Ovası yerleşimleriyle karşılaştırma yapılacaktır.

Konya ovası'nda Çatalhöyük, Çukurkent, Köşk Höyük, Suberde ve Hatip Höyük olmak üzere toplam beş merkezden figürin ele geçmektedir. Bu merkezlerden en erkene tarihlenen yerleşim, çalışmamız içerisine şematik bir kadın figürini ile incelediğimiz Suberde yerleşimidir. En geçe tarihlenen yerleşim merkezi ise, birçok steotopik kadın figürinin ele geçtiği Köşk Höyük'tür.

	ÇATALHÖYÜK	ÇUKURKENT	KÖŞK HÖYÜK	SUBERDE	HATİP HÖYÜK
İnsansı Figürinler	10	0	0	0	0
Şematik Figürinler	17	0	0	0	0
Erkek Figürinleri	6	0	0	0	2
Kadın Figürinleri	30	6	5	1	0

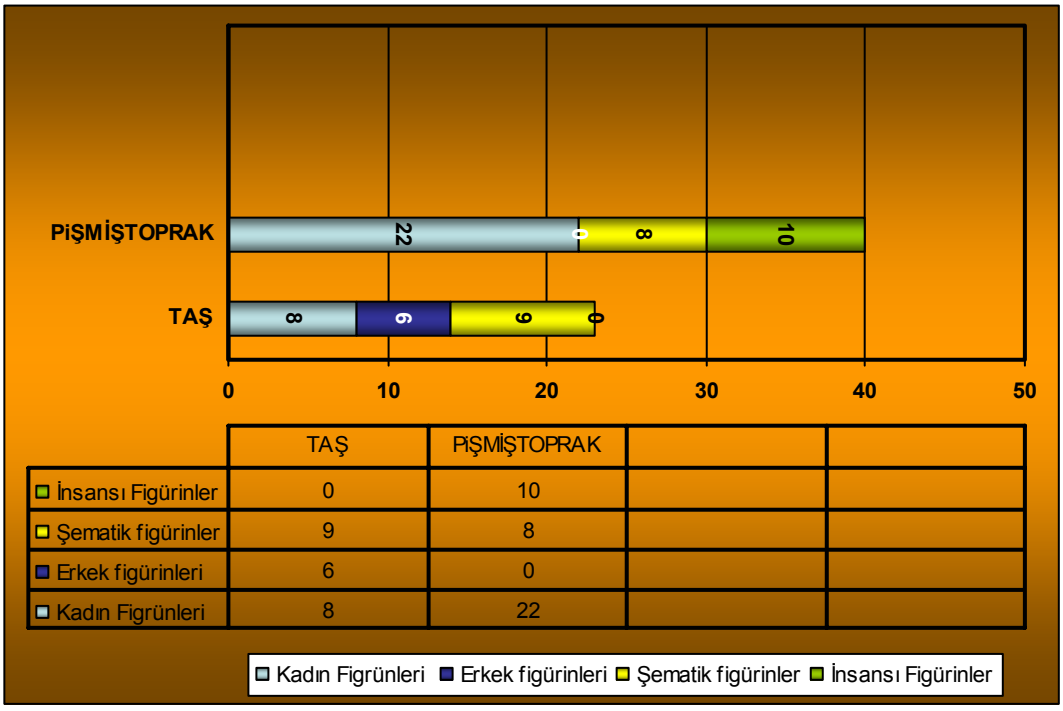
Tablo 1. Konya Ovası yerleşimleri ve Ele Geçen Figürinlerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımı

İç Anadolu'daki yerleşimlerden ele geçen figürinler, sayısal yoğunluklarına göre incelendiğinde, Çatalhöyük yerleşiminin diğer merkezlere oranla daha fazla buluntu

içerdiği gözlenmektedir. Tablo 1 incelendiğinde ise, Çatalhöyük'ten ele geçen figürinlerin hem yapısal olarak hem de çeşitlilik olarak daha farklı özellikler sergilediği dikkat çekmektedir. Örneğin, Çatalhöyük'te görülen erkek figürinleri bu bölgede, Hatip Höyük dışındaki hiçbir merkezden ele geçmemektedir. Bu bağlamda, Hatip Höyük yerleşiminin tarihlemesi yapılırken de, Çatalhöyük'teki erkek figürin envanteri göz önünde bulundurulmuş ve Çatalhöyük VI. Tabakasıyla Hatip Höyük çağdaş sayılmıştır[105].

Çatalhöyük'te ele geçen figürinlerin, duvar resimleri ve kabartmalar kadar sembolik bir değer taşıdığı anlaşılmaktadır. Büyük kalçalı ve göğüslü kadın figürinleri genel olarak "Ana Tanrıça" olarak yorumlanmış ve hem Çatalhöyük'ün hem de diğer Neolitik dönem yerleşimlerinin en bilinen imgeleri olarak günümüze kadar gelmiştir.

Çatalhöyük'te üç tip antromorfik figürin bulunmaktadır. Bunlar; insan figürinleri adı altında tek bir gurup olarak ele alınan "kadın ve erkek figürinleri", şematik figürinler ve insansı figürinlerdir.

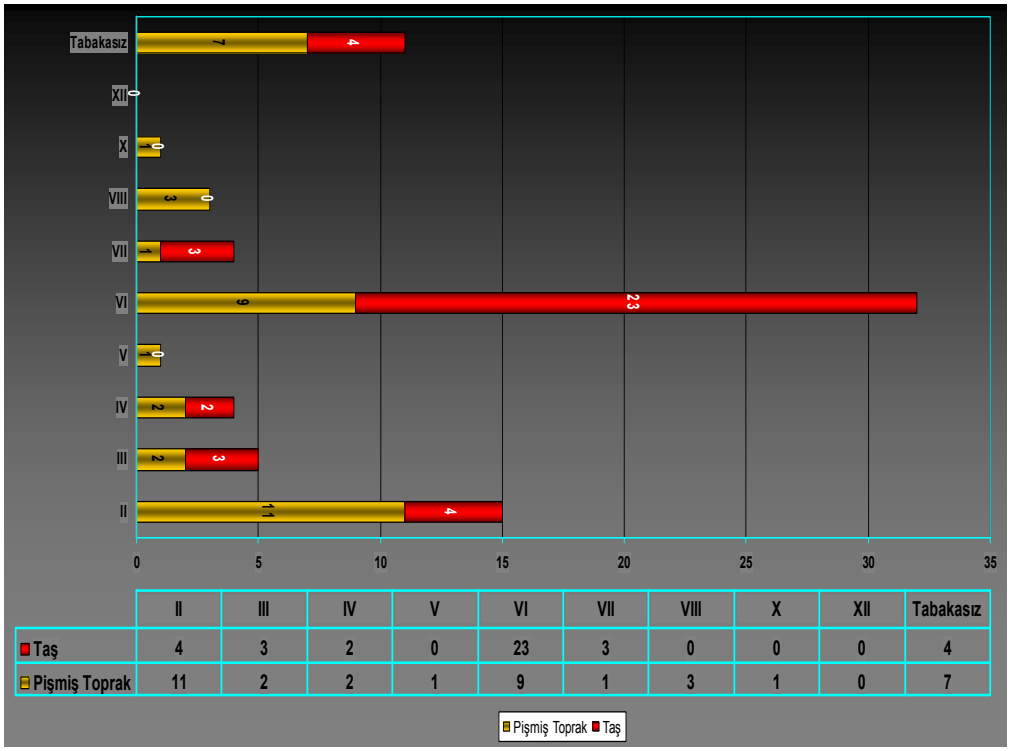

Tablo 2. Çatalhöyük Yerleşiminde Bulunan Figürinlerin Hammaddelerine Göre Dağılımı (Şimdiye Kadar Yayınlanan Figürinler Temel Alınarak Oluşturulmuştur.)

[105] Tay 2, Hatip Höyük Maddesi

Buna karşılık diğer Konya Ovası yerleşimlerinde bu kadar çok figürin çeşitliliği bulunmamaktadır. Bu durumun sebebi, merkezlerin kullanım gördüğü zaman dilimleriyle ve büyüklükleriyle yakından alakalı olmalıdır.

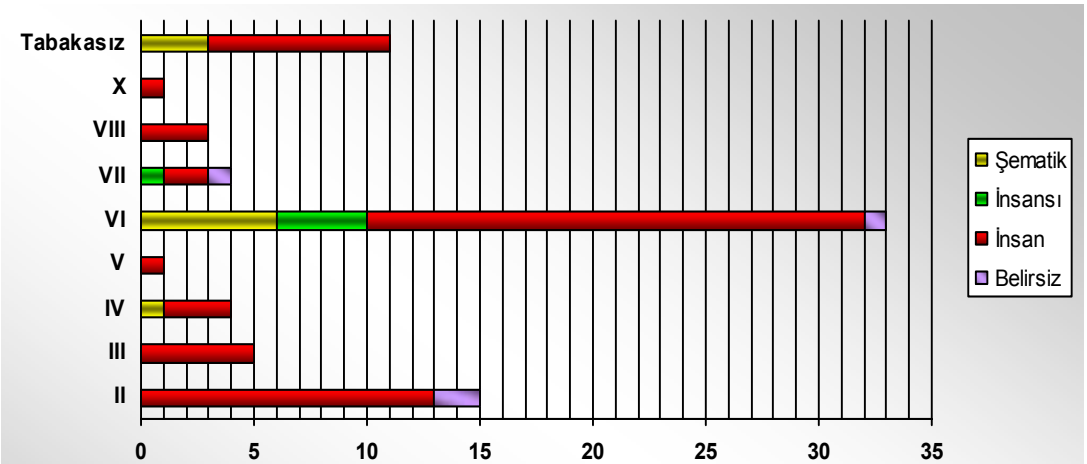
Çatalhöyük yerleşiminde figürinler ağırlıklı olarak pişmiş toprak kullanılarak yapılmıştır. Bunda kilin hammadde olarak kolay bulunur ve ucuz olması etkili olmuş olabilir. Ancak tablo 2'da da görüldüğü üzere ele geçen erkek figürinlerinin tamamının yapımında kullanılan hammaddenin taş olması, beraberinde de birçok soruyu da getirmektedir. Aynı bağlamda figürinlerin hammaddelerinin tabakalara göre dağılımları incelendiğinde VI. Tabakanın hem figürin sayısındaki fazlalık, hem de taşın kullanımının yoğunluğu açısından farklı bir yapısı olduğu dikkati çekmektedir. Tablo 3 incelendiğinde, VI. Tabakada toplam 32 figürin ele geçtiği ve bu figürinlerden 24 tanesinin yapıldığı maddenin taş olduğu gözlenmektedir. Figürinlerin diğer tabakalara göre dağılımlarına bakıldığına ise, pişmiş toprak kullanımının yoğunluğu dikkat çekmektedir. Ve XII. Tabaka dışında tüm tabakalarda kadın figürini ele geçmiştir.

	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	X	XII	Tabakasız
Taş	4	3	2	0	23	3	0	0	0	4
Pişmiş Toprak	11	2	2	1	9	1	3	1	0	7

Tablo 3. Çatalhöyük Yerleşimi, Hammadde ve Tabakalara Göre Şematik Figürinler ve İnsan Figürinleri

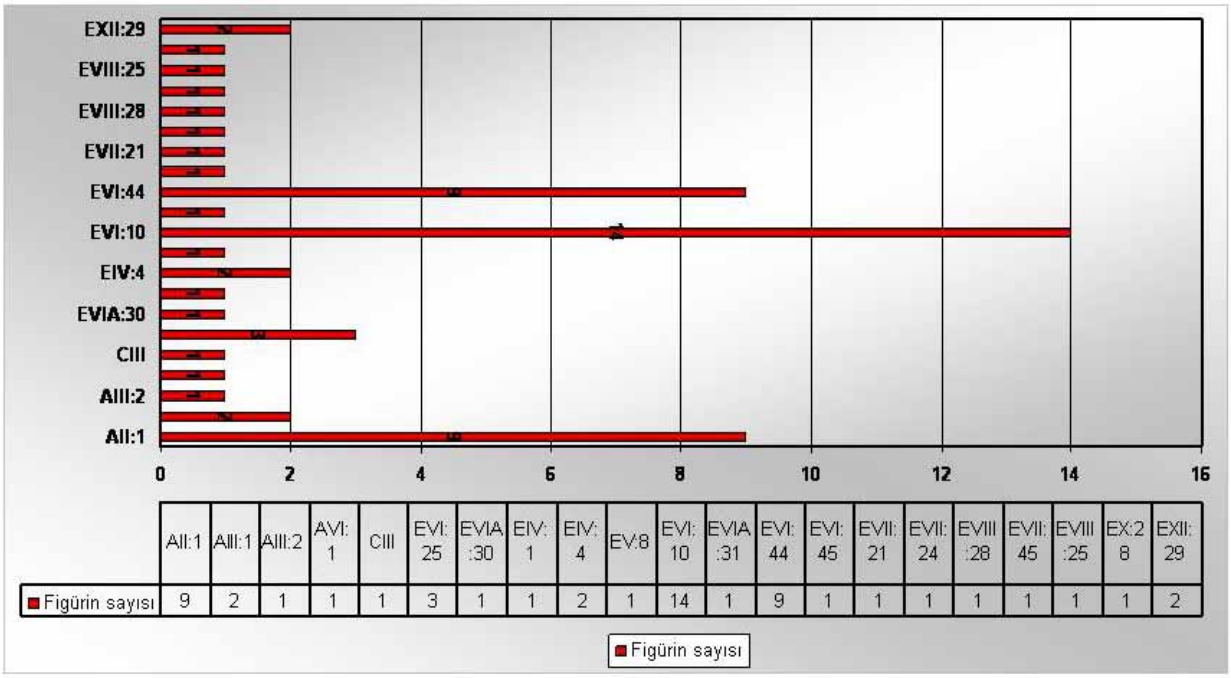
Çatalhöyük yerleşiminin hammadde ve tabakalarına göre dağılım şeması incelendiğinde (Tablo 3) VI. tabakada yaşanan gözle görülür değişim, olasılıkla bu dönemin ekonomik ya da sosyal bir takım farklılıkların yaşanmaya başladığı dönem olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü büyük göğüslü figürinler bu tabakada başlarlar ve daha sonraki tabakaları belirlerler. Malzeme, üslup ve tipler bu tabakayla birlikte değişim göstermektedir. VI. Tabakadan sonra erkek olarak yorumlanabilecek figürinler ve cinsiyetsiz figürinler ortadan kalkmakta ve hayvanlara binen insan figürinlerine artık rastlanmamaktadır. Daha sonraki tabakalarda göğüssüz figürinler görülse de, baskın form kadındır (Tablo 4). Bu aşamadan sonra, erkek olduğu kanıtlanan figürinlerle kıyaslandığında, kadın figürinlerinin çokluğu, önceki tabakalarda daha az rastlanan kadın figürü üzerinde artık daha yoğun bir odaklanma olduğunu düşündürmektedir. VI. Tabakadan sonraki figürinlerde kadınlığın önem kazanması, doğurganlıktan çok dişiliğin vurgulandığı büyük göğüslü kadınları betimleyen figürinlerin varlığı, bunun yanında erkek figürinlerin az görülmesi kadının oynadığı rollere karşı gittikçe artan bir ilgiyi düşündürmektedir.

	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	X	Tabakasız
Belirsiz	2	0	0	0	1	1	0	0	0
İnsan	13	5	3	1	22	2	3	1	8
İnsansı	0	0	0	0	4	1	0	0	0
Şematik	0	0	1	0	6	0	0	0	3

Tablo 4. Çatalhöyük J. Mellart Dönemi Kazıları, Tabakalara Göre Figürin Sayıları

Çatalhöyük'te ele geçen figürinlerin çoğu yapılardan ele geçmektedir. Tablo 5'ten de incelenebileceği üzere, J. Mellaart döneminde kazılan 200 yapının yalnızca üçünde yoğun olarak figürinle karşılaşılmıştır. Bunlar; AII:1, EVI:10, EVI:44 olarak adlandırılan yapılardır. Ele geçen figürinlerden ise sadece 21 tanesi insan figürini olmakla beraber, 14 yapıda ise yalnızca birer figürin ele geçmiştir. Kontekstle ilgili olarak, elde bulunan sınırlı veriden açıkça görüldüğü gibi, figürinlerin sayısı yapılar ile açık alanlar arasında oldukça değişmektedir. Ayrıca kazılan bir dizi açık alan ve avlunun bir bölümünde, insansı figürinler de ele geçmiştir

	AII:1	AIII:1	AIII:2	AVI:1	CIII	EVI:25	EVIA:30	EIV:1	EIV:4	EV:8	EVI:10	EVIA:31	EVI:44	EVI:45	EVII:21	EVII:24	EVIII:28	EVII:45	EVIII:25	EX:28	EXII:29
Figürin sayısı	9	2	1	1	1	3	1	1	2	1	14	1	9	1	1	1	1	1	1	1	2

Tablo 5. Çatalhöyük'te Yapılara Göre Figürin Sayısı

İç Anadolu Bölgesi Neolitik dönem merkezlerinde görülen figürinlerde en büyük gurubu doğal üslupla işlenmiş insan figürinleri oluşturmaktadır. Bu grubunun tüm Anadolu için en belirgin ve genel özelliği, kadının şişmanlığını ön plana çıkaran, dolgun görünümlü dişil figürinlerin yoğunluğudur. Az da olsa doğumla ilgili görüntülerle de karşılaşılmaktadır. Ancak genel tema, yeni doğum yapmış veya hamile, şişman sarkık karınlı ve büyük göğüslü kadınlardır. Bu tip figürinler, daha öncede bahsettiğimiz üzere Çatalhöyük VI. Tabakasından sonra ve Hatip höyük dışındaki, tüm

Konya Ovası merkezlerinde sıkça karşılaşılan, bereket ve doğurganlık temasını düşündüren figürinlerdir. Bu temayı doğrulayacak figürinler, Çatalhöyük'ten ambar olarak nitelenebilmek yerden çıkan leoparlı tanrıça (No: 1) ile sırtında yabanıl buğday tohumu olan figürindir (No: 25). Burada figürinin doğum ve ölüm döngüsünü, baharda yeniden başlayan hayatın, kadının doğurganlığıyla özdeşleştirilmesi örtüşüyor gibi görünmektedir.

Doğal olarak işlenmiş figürinler, Konya Ovası'nda Suberde dışında ele alınan bütün merkezlerde görülmektedir. Bu merkezlerden Çatalhöyük (No: 32–37) ve Hatip Höyük'te (No: 76, 77) diğerlerinden farklı olarak erkek figürinleri ele geçmiş olup, bu figürinler sakallı olmaları dışında herhangi bir erkeklik belirtisi göstermemekle birlikte fallik vurgulama da içermemektedir.

İnsan figürinlerinde iki ana motif vardır; birincisi bacakları çapraz bir şekilde vücudun altına alarak ya da bağdaş kurmuş vaziyette oturan ve elleri göğüslerinin üzerinde betimlenen şişman kadın figürüdür. Bu duruş neredeyse tüm İç Anadolu için ortaktır. Genel izlenim, söz konusu bu üslubun Çatalhöyük'ün VI. Tabakasında geliştiğini ve bu aşamada yüksek kaliteli taş figürin işlemeciliğinin en üst noktasına ulaşıldığıdır. Bu üslup, II. Tabaka sırasında standartlaşmış, bunun yanı sıra başka formlarda oluşmuştur. İkinci ana tip ise, bacaklarını ayırarak ayakta duran ve kolları ya göğüs üzerinde ya da vücudun yanında duran kadın figürleridir. Bu üslup, daha çok IV. Tabakadan sonra görülmektedir. Oturur pozisyondaki figürinler genelde gevşek görünüm sergilerler ve rahattırlar, ayakta gösterilen figürinler ise daha güçlü hatta hükmedici bir tarzda görünmektedirler.

İnsan figürinleri duruş pozisyonlarına göre birçok benzerlik göstermektedir. Konya Ovası'nda ayakta duran figürinlere sık rastlanmakla birlikte, bu figürinlerin kollarının duruşu tüm merkezlerde farklılıklar göstermektedir; Örneğin ellerini beline dayamış ayakta duran figürin yalnızca Çatalhöyük'te bir örnekte görülmekte ve İç Anadolu'da başka herhangi bir Neolitik merkezde bu figürinin benzerine rastlanmamaktadır (No: 12). Kollar, genellikle, göğüs üzerinde, göğüslerin altında ve göğüsleri tutar pozisyonda olmak üzere üç ayrı şekilde gösterilmiştir. Kolları göğüslerin altında birleşen figürinler ise sadece Çukurkent (No: 69) ve Çatalhöyük'te (No: 21, 22) görülmüştür.

Oturur pozisyondaki figürinlerin birçok farklı tipini görmek olasıdır. Bunlar arasında, iskemle veya taht üzerine oturanlar, bağdaş kurmuş pozisyondaki figürinler, bacaklarını yana doğru uzatarak ya da vücudunun altına kıvırmış olarak betimlenen figürinler, en yoğun karşılaşılan pozisyon tipidir. Bağdaş kurmuş pozisyondaki figürinlere Çatalhöyük (No: 4, 7, 8, 11), Çukurkent (No: 64) ve Köşk Höyük'te rastlanmaktadır (No: 71, 82). Bacakları yan tarafta vücudun altına alarak oturma şekli ise İç Anadolu için çok yaygın bir pozisyon değildir. Bu tip oturuş, Çatalhöyük'te sadece üç figürinde karşımıza çıkmaktadır (No: 2, 5, 9). Hayvan üzerinde veya iskemleye oturur vaziyette betimlenen figürinler ise bu bölgede yalnızca Çatalhöyük'te karşımıza çıkmaktadır (No: 1, 23, 32, 33, 34, 36, 38, 39). Bu figürinler, cinsiyet, malzeme ve duruş bakımından farklılıklar gösteren figürinlerdir.

Sarılmış ve yatar pozisyondaki figürinlerle de Konya Ovası'nda çok karşılaşılmamaktadır. Sarılmış pozisyonda bilinen tek figürin Çatalhöyük'ten gelmektedir (No: 24). Bu da "ikiz tanrıçalar" olarak adlandırılan ve vücutları ortak, belden yukarı kısmı ayrı olan çift tanrıçalardır. Yatar pozisyondaki tek figürin ise, yalnızca Çukurkent yerleşiminden ele geçmiştir (No: 66).

Konya Ovası'nda ele geçen figürinler genel olarak, kısa boyunlu ve yuvarlak başlıdır. Bu figürinlerin bazılarında göz ve burun gibi organlar belirginken, bazılarında ise bu organlar yalnızca oluklarla ve çizgilerle belirtilmiştir. Kadın figürinlerinde saçlar genelde belli edilmiş, erkekler ise başlıklı ve sakallı olarak gösterilmiştir. Çatalhöyük figürinleri İç Anadolu'nun genel özelliklerini yansıtmaktadır. Başlar yuvarlak olarak biçimlendirilmiş, yüzde burun ve kulak işlenişine ayrıca özen gösterilmiştir. Sokma başlı figürinler ise, İç Anadolu için sık rastlanılmayan bir durum olmakla birlikte bu tip figürinler, yalnızca Çatalhöyük (No: 30) ve Çukurkent (No: 64) yerleşimlerinde birer örnekle temsil edilmektedir. Başlık giymiş kadın figürinlerine genelde Köşk Höyük'te rastlanmaktadır (No: 72, 74). Bunlar iri badem şekilli gözlere sahiptir ve diğer İç Anadolu figürinlerinden tipik olarak farklılık gösterirler.

İç Anadolu'daki figürinlerin gövde biçimleri genelde yuvarlaktır. Çatalhöyük'te ele geçen figürinlerde farklı tipte vücutlara rastlanmaktadır. Genel olarak karşılaşılan vücut tipi, sarkık karınlı, sarkık göğüslü ve dolgun kalçalı kadın figürinleridir. Ancak Konya Ovası'ndaki hemen hemen her yerleşimde vücut

detaylarının önemsenmediği, kabaca işlenmiş figürinle karşılaşılmaktadır. Çatalhöyük ve Köşk Höyük'te ele geçen figürinler genelde tüm özellikleri taşır niteliktedir.

Bu bölgeden ele geçen figürinlerin bacak işlenişlerine bakıldığına, oldukça çeşitli tiplerle karşılaşmak mümkündür. Hem oturur hem de ayakta durur vaziyette gösterilen figürinlerde, bacak ayrımlarının, sadece tek bir derin yivle belli edilmiş olduğu gibi, derin bir olukla da belirginleştirildiği figürinler de bulunmaktadır. Ayakta duran figürinlerde bacaklar birbirine bitişik ya da dizden sonra ayrılmış olarak işlenmiştir. Bütün bu bacak işlenişlerinde bacaklar vücuda oransal olarak kalın ve abartılı gösterilmiştir. Bacakların kıyafet altında olup gösterilmediği tek yerleşim Köşk Höyük'tür (No: 73).

Konya Ovası yerleşmeleri arasında, vücut kısmı sopa gibi ya da fallik görüntü içeren iki örnek bulunmaktadır. Bu figürinler, Çatalhöyük (No: 50) ve Hatip Höyük'te (No: 77) karşımıza çıkmaktadır. İşlenişleri bakımından oldukça ayrıntısız olan bu figürinlerin boyun kısımları belli edilerek, vücudun baş ve gövde olmak üzere iki parça halinde görülmesi sağlanmış, böylece de fallik bir görüntü oluşmuştur.

İç Anadolu'da ele geçen şematik figürinler ise genelde şekilsiz bir başa sahiptir. Gözler ve burun hafif kabartı şeklinde gösterilmiştir. Bunlardan en belirgin olanları Çatalhöyük'ten ele geçmiştir (No: 46, 47, 49). Aynı zamanda yarı şematik olarak adlandırılabilecek figürinler de bulunmakla birlikte, bu figürinler, genelde blok şeklindeki gövde ile çizgilerle belli edilmiş vücut uzuvlarından meydana gelmektedir. Bu tip figürinlere örnek olarak Çatalhöyük (No: 41, 42, 48, 50) ve Köşk Höyük (No: 70) gösterilebilir.

İnsansı figürinler, İç Anadolu Bölgesi'nde sadece Çatalhöyük yerleşiminde karşımıza çıkmaktadır (No: 54–60). Bu figürin grubu, genel olarak hayvan figürinleriyle karıştırılmakta ya da bu iki grubun birbirleri arasındaki ayrımın yapılmasında güçlük çekilmektedir. İnsansı figürinler, boyutsal olarak, diğer figürinlere oranla çok daha küçüktür ve genelde evlerin çöplük alanlarından ele geçmektedirler. Çok az ya da kısmen fırınlanan ve bulundukları alanlarda heykelcik yapımında kullanılan kil topaklarıyla birlikte ele geçen bu figürinlerin, günlük işlerin bir parçası olarak, çok hızlı bir şekilde imal edildikleri düşündürmektedir. Söz konusu buluntu grubunun çöplük

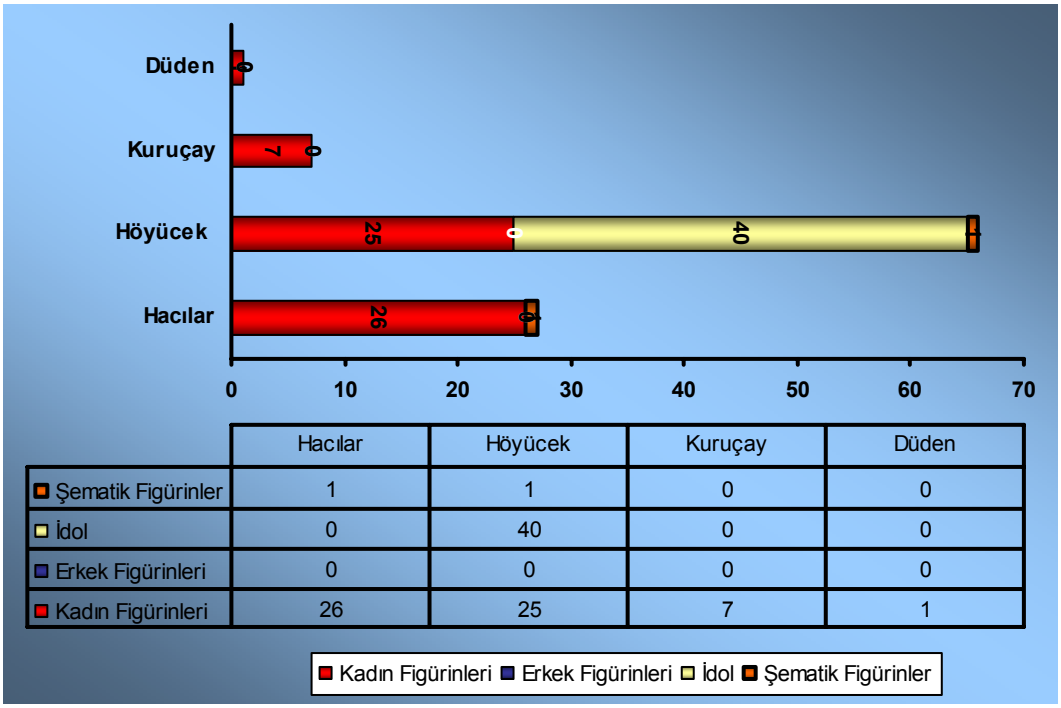
dışında, fırın duvarlarında, evlerin duvarlarında, zemin altlarının düzenlenmesinde ya da terk edilmiş binalardan ele geçmesi, bu heykelciklerin çeşitli işlevleriyle birlikte, insanları ve eşyaları korumaya yaradıkları da düşünülebilir. Diğer bağlamda, öncelikle dileklerin gerçekleşmesindeki işlevleri için, yalnızca kısa süreli olarak kullanım gördükleri ve bu kullanımdan sonra atılmış olabilecekleri veya çocuklara oyuncak olarak verilmiş olabilecekleri düşünülebilir. Bu figürinler, özensiz ve yalnızca insani bir takım özellikler gözetilmeden yapılmaları nedeni ile oyuncak sınıfına sokulabilirler, ancak çok küçük olmaları bu düşüncenin geçerliliğini zorlaştırmaktadır[106]. Yapıların arasında ele geçen insansı figürinlerle ilgili olarak, J. Mellaart'ın adak koruma yorumu genel olarak en doğru sav olarak dikkat çekmektedir. Boyutlardaki ve konumlardaki farklılıklarda ayrıca bununla ilgili olabilir.

Çatalhöyük'te ele geçen bütün şematik figürinler (No: 38–53) tamdır, fakat insan ve insansı figürinler bir şekilde hasar görmüştür. İnsan figürinleri göz önünde bulundurulduğunda, bunların kırılsa bile kullanılabilir oldukları anlaşılır bir durumdur. AII:1, EVIA:10 ve EVI:44 yapılarından ele geçen üç büyük figürin grubunun tabandaki konumları, muhtemelen yaşanılan alan içerisinde kalmakta ve bu evler tüm yıl kullanılıyorsa, orada yaşayan insanlara geçiş engeli oluşturmaktaydı. Bu da J. Mellaart'ın, bu yapıların tapınak ya da özel binalar olduklarını ve bazı dönemler dışında kullanılmadıkları tezini doğrular niteliktedir. Fakat yanmış bütün tapınaklarda figürin ele geçmemesi, bulunanların ise buluntu yerlerinin platformlar, duvar araları, zemin üzeri gibi farklı alanlardan oluşması, yorumlanmalarını güçleştirmektedir.

[106] Hodder 2006, 191.

2- GÖLLER BÖLGESİ

Göller Bölgesi'nde Neolitik dönemde, figürinlerin yoğunlukla ele geçtiği, en önemli dört merkez, Hacılar, Höyücek, Kuruçay Höyük ve Düden'dir. Bu dört yerleşim içerisinde Tablo 6'dan de izlenilebileceği üzere, figürinlerin sayısal bazda yoğun olarak ele geçtiği iki yerleşim yeri Höyücek ve Hacılar'dır. Çalışmamızın bu bölümünde Hacılar ve Höyücek yerleşimleri temel alınarak, diğer Göller Bölgesi yerleşim merkezleriyle karşılaştırma yapılacaktır.

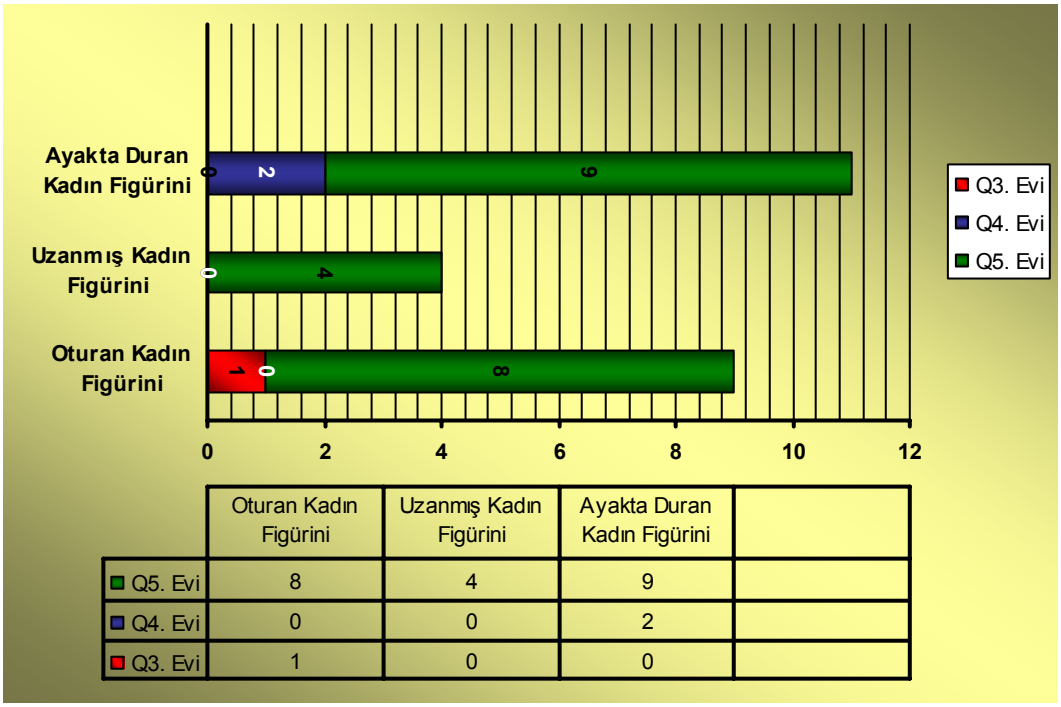

	Hacılar	Höyücek	Kuruçay	Düden
Şematik Figürinler	1	1	0	0
İdol	0	40	0	0
Erkek Figürinleri	0	0	0	0
Kadın Figürinleri	26	25	7	1

Tablo 6. Göller Bölgesi'nden Ele Geçen Figürinlerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımı

Hacılar figürinleri doğal işlenişleri ve sanatsal başarılarıyla dikkat çekmektedir. Bu figürinler yoğun olarak Hacılar'ın Geç Neolitik dönemin IX ve VI. Tabakalarından gelmektedir. IX. Tabakadaki çöplük alanından ele geçen iki örnek dışında, tüm figürinler binalardan, Q3, Q4 ve Q5 evlerinin tabanlarından ele geçmiştir (Tablo 7). Bu figürinlerden bazılarının henüz pişirilmemiş olması onların muhtemelen bu binaların içerisinde üretildiğini düşündürmekte ve bu da bu binaların tapınak olma olasılığını arttırmaktadır[107].

[107] Mellaart 1970, 167.

	Oturan Kadın Figürini	Uzanmış Kadın Figürini	Ayakta Duran Kadın Figürini	
Q5. Evi	8	4	9	
Q4. Evi	0	0	2	
Q3. Evi	1	0	0	

Tablo 7. Hacılar Yerleşimi Binalara Göre Figürinlerin Dağılımları

İyi pişirilmiş kırmızı astarlı iki örnek dışında, yangın ve tahribat nedeniyle nerdeyse tüm figürinler kahve ve açık gri renklidir. Boyalı figürin çok olmamakla birlikte, Q4 evinden yalnızca iki adet ele geçmiştir (No: 87, 91). Fakat burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki; bulunan iki boyalı figürinin de, Q4 evinden gelmesi ve bu figürinlerin pişirilmelerinin oldukça iyi olmasıdır. Bu da göstermektedir ki, Q3 ve Q5 evinden ele geçen figürinler henüz oluşumlarını tamamlamadan yangın görmüşler ve yapımları yarım kalmıştır[108]. VI. Tabakada başlayan boyalı figürin geleneği V-I. Tabakalardaki figürinleri belirlemiştir.

Bulunan figürinlerden çoğu, ev içerisinde yapılan diğer kemik alet ve taş aletlerle ayrı olarak ele geçmiştir. Hiçbir figürin kesinlikle diğer aletlerle birlikte çöpe atılmamış ve yapı içlerinde birlikte bırakılmamıştır. Q5 evinden ele geçen bir grup figürin, tıpkı Çatalhöyük leoparlı tanrıçasının da (No: 1) olduğu gibi tahıl taneciklerinin arasında bulunmuştur.

VI. tabakadaki birkaç örnek dışında Hacılar'dan ele geçen tüm figürinler alışılmış steotopik kadın figürinleridir ve oldukça doğal işlenişleri, sanatsal başarılarıyla

[108] Mellaart 1970, 168.

dikkat çekmektedirler. Çoğu çıplak ya da çok az kıyafetle gösterilmiştir. Genelde ayakta, uzanmış ve bir çocuk ya da hayvan taşırken gösterilen figürinler, işleniş ve yapım tekniği açısından, ortak birçok özellik göstermektedirler. Figürinlerin boyları genel olarak, 7–24 cm arasında değişmektedir. Yapım tekniği olarak, kollar, bacaklar ve baş ayrı ayrı oluşturulduktan sonra yapıştırılmış ve pişirilmiştir.

Höyücek yerleşiminde ise ele geçen tüm figürin ve idoller Kutsal Alanlar Dönemi'nden gelmektedir. Bu figürinler, tam tanımı ile kutsal alanlara konulmuş eserler ya da o zamanlar Höyücek'te var olduğu düşünülen, tanrı ve/veya tanrıçalara sunulmuş eserlerdir[109]. Höyücek yerleşiminden ele geçen figürin ve idollerin çok çeşitli olması ve buluntu dağılımı açısından farklı yapılarda farklı sayılarda ele geçmesi, Kutsal Alanlar Dönemi'nde Höyücek yerleşiminin daha çok çevre merkezlerdeki insanların ziyaretine sahne olan bir kutsal olduğunu düşündürmektedir[110]. Bu figürinler tür açısından birbirine uymasına karşın, yapım ve tasvir açısından birbirinden çok farklıdır. Ayakta durma, iskemlede oturma, bağdaş kurma ve yere uzanma gibi pozisyonlarda her kutsal alan birbirinden farklıdır. Ayrıca, bazı ayrıntılar, örneğin vücudun boyanması ya da noktalarla doldurulması, göğüslerin belirtilmesi de farklı şekillerde gösterilmiştir. Bir figürinde çocuk doğurma anının tasvir edilmesi (No: 126), birinde kadının uzanıp yatması (No: 138) ve bir başkasında iri vücutlu bir kadının bir çocukla birlikte gösterilmesi (No: 139) de bu dönemin kendi içerisindeki farklılıklarının sergilenmesi açısından önemlidir[111].

Göller Bölgesi'nde doğal üslupla işlenmiş figürinlerle hemen hemen her yerleşimde karşılaşılmaktadır. Yarı şematik ve şematik figürinler ise, Konya Ovası'nda çok sık karşılaşılan bir figürin çeşidi değildir. Bölgede bu tip figürinlerle en çok Höyücek'te karşılaşılırken, Hacılar'dan yalnızca bir figürin bilinmektedir (No: 90).

Göller Bölgesi'ndeki figürinler oval başlı olmakla birlikte, bu figürinlerin yüz hatları genellikle oyularak belli edilmiştir. Gözler badem şeklinde gösterilmiş ve ince uzun burunları çoğunlukla vurgulanmıştır. Bu bölgedeki figürinlerin saçları genelde topuz şekline gösterilmekte, bazen de çizgilerle belli edilmektedir (No: 94, 99). Hacılar yerleşiminden ele geçen, yüzüstü yatar pozisyondaki (No: 101) ve Düden'de ele

[109] Duru- Umurtak 2005, 13.
[110] Duru- Umurtak 2005, 22.
[111] Duru- Umurtak 2005, 22.

geçen tek figürinde (No: 186) saçlar arkada örgü olarak gösterilmiştir. Höyücek yerleşiminde ele geçen figürinlerde ise, Göller Bölgesi'nden daha farklı olarak başlar üçgen şeklinde veya ince uzun konik şekillidir (No: 126, 147, 154, 159).

Göller Bölgesi'nde neredeyse standart olan ve diğer bölgelerde örneklerine çok nadir rastlanan ve "sokma baş" olarak adlandırılan idol tipi ise, çok yoğun olarak Höyücek yerleşiminden ele geçmektedir. Bu idol tipinde baş, vücuttan bağımsız olarak, genelde kemik ve başka maddelerden yapılmaktadır ve gövdeye açılan dikey bir delik içine oturtularak, üzerlerinde çizi şeklinde gözler belli edilmektedir.

Bu bölgede ele geçen figürinler, genelde geniş omuzlu ve sarkık karınlı gösterilmekle birlikte, bu sarkıklığın en çok vurgulandığı ve abartılı bir şekilde sunulduğu merkez, Hacılar yerleşimidir (No: 82). Tüm yerleşim merkezlerinde, kolların üst kısımları, alt kısımlarına göre daha dolgun gösterilmiştir. Eller genelde gösterilmezken, kolların duruş pozisyonları çok çeşitlidir. Genel görüntü, doğal, şişman kadın görüntüsü olmakla beraber, Höyükcek yerleşiminde bulunan figürinlerin çoğu çuval vücutlu idollerden oluşmaktadır. Fakat figürinler arasında vücuda doğal olarak bir boyunla yapışık olanlar da dikkat çekmektedir. Bunlar daha çok, doğal olarak işlenen, steotopik görünümlü figürinlerin oluşturduğu gruptur.

Göller Bölgesi'ndeki figürinler, Konya Ovası'nda olduğu gibi, dolgun kalça ve kalın bacaklara sahiptir. Bacak şekilleri ve bacakların işleniş tarzı, Konya Ovası'ndaki figürinlerden çok farklı değildir. Ayakta duran figürinlerin genelinde bacakların üst kısmı bitişik, alt kısmı ayrık gösterilmiştir (No: 78, 86). Oturan ve yatan figürinlerde ise bacaklar derin yarıklarla belli edilmiş, (No: 93, 99) diz kapakları ya da ayaklar ayrıntılı olarak işlenmemiştir. Höyücek yerleşiminde tek bir örnekle temsil edilen, yatar pozisyondaki figürinin ise, Hacılar'daki figürinlerden farklı bir işleniş tarzı göze çarpmamaktadır ve bacak ayrımları derin yivlerle belli edilmiştir (No: 138). Aynı şekilde Kuruçay'dan ele geçen, ayakta duran figürin de Hacılar'daki üsluba çok benzemektedir (No: 178).

Ayakta duran figürinlerde kollar genelde göğüslerin altında göğüsleri kaldırır pozisyonda (No: 79) ya da vücudun yanında vücuda bitişik olarak gösterilmiştir (No: 78, 177, 180). Göğüslerin üzerinde duran ellere ise hemen hemen her yerleşimde rastlanılmaktadır (No: 85, 86, 88, 103, 126, 178).

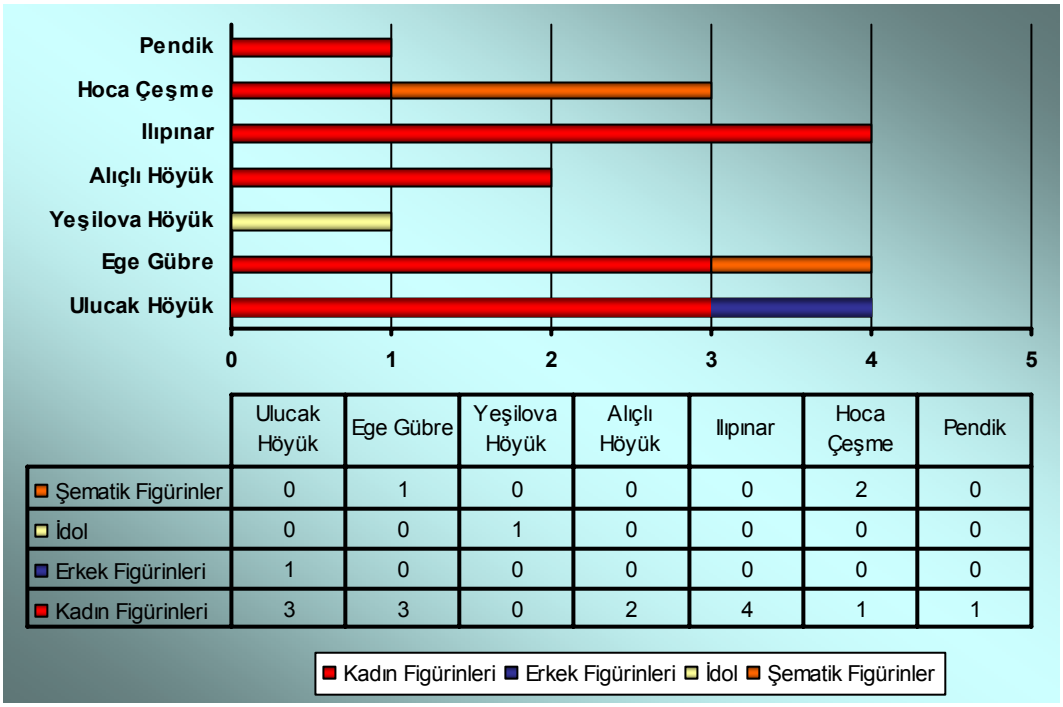
Göller Bölgesi'nde bulunan, oturur pozisyondaki figürinler, yere oturanlar, iskemle üzerine oturanlar ve leopar üzerine oturanlar olmak üzere, üç şekilde gruplandırılabilir. Yere oturan figürinler ise, çeşitlilikleri açısından, kendi içlerinde bağdaş kurmuş, bacaklarını yana uzatmış ve bacaklarını altına alarak oturmuş olarak gruplanabilirler. Bacaklarına yana kıvırarak oturan figürinler, Hacılar'da sık karşılaşılan bir figürin çeşididir (No: 93, 96, 97, 98). Kuruçay'da oturur pozisyonda figürin bulunmamaktadır. Ayaklarını altına alarak oturan (No: 152) ve bağdaş kurmuş pozisyondaki (No: 142, 143, 154) figürin grubu ise sadece Höyücek yerleşiminden bilinmektedir. Göller Bölgesi'ndeki yerleşimler arasında, iskemleye oturur pozisyonda gösterilen figürinlere sık rastlanılmaz. Bu grubun nadir örnekleri ise Höyücek yerleşiminin I. Tabakasından, Kutsal Alanlar Dönemi'nden gelmektedir (No: 103, 104, 105, 108). Hayvan üzerine oturur pozisyonda gösterilen tek figürin ise Hacılar yerleşiminden ele geçmiştir (No: 92).

Göller Bölgesi'nde karşılaşılan yatar pozisyondaki figürinler ise Hacılar (No: 99, 100, 101, 102) ve Höyücek'te (No: 138) karşımıza çıkmaktadır. Hacılar'da yüzüstü yatar pozisyondaki figürin, Neolitik dönemde Anadolu'da karşılaşılan tek ve benzersiz örnektir (No: 101). Aynı şekilde Anadolu için tek ve benzersiz olan bir diğer figürin ise, bir erkek ve bir kadının sarılmış pozisyonda, yatarken gösterildiği ve Hacılar yerleşiminden ele geçen figürindir (No: 99).

Göller Bölgesi yerleşimleri arasında ele geçen figürinlerden hiç birinde eril figürinin olmaması bölgeyi Anadolu'nun diğer Neolitik dönem merkezlerinden farklı kılmaktadır. Çünkü bu bölge dışında Anadolu'nun tüm bölgelerinde tek bir örnek bile olsa, eril figürinler ele geçmektedir. Bu durum, belki yerleşimlerin tarihleriyle ya da yaşanan coğrafyayla ilişkilendirilebilir. Göller bölgesinde erkene tarihlenen hiçbir Neolitik merkez olmaması bu sonucu doğuran en önemli faktör gibi görünmektedir. Höyücek yerleşimi'nden ele geçen idollerin bazıları herhangi bir cinsiyet ibaresi göstermezler (No: 170, 171, 172). Bu figürinlerin göğüslerinin işlenmemiş olması, dar kalçaları, zayıf görünüşleriyle belki de erkek figürinleri temsil ettiği düşünülebilir. Ancak, hem figürinlerin ayrıntısız işlenişleri hem de, idol şeklinde yapılmaları, eril olma olasılıklarını oldukça düşürmektedir.

3- KUZEYBATI VE ORTA BATI ANADOLU BÖLGESİ

Kuzeybatı ve Orta Batı Anadolu bölgeleri, kendi içerisinde tamamen faklılıklar gösteren birçok yerleşimden oluşmaktadır. Kuzeybatı Anadolu Bölgesi, Ilıpınar, Hoca Çeşme, Pendik yerleşimleriyle, Orta Batı Anadolu Bölgesi ise Alıçlı Höyük, Ulucak Höyük, Ege Gübre yerleşimi ve Yeşilova Höyük gibi merkezlerle temsil edilmektedir (Tablo 8). Bu yerleşimlerde, İç Anadolu ve Göller Bölgesi'nde olduğu kadar çok figürin olmamakla birlikte, bu buluntu grubunun içerisinde bir ayrım ya da benzerliğe gitmek oldukça zordur. Kuzeybatı Anadolu Bölgesi Anadolu'nun diğer yerleşim merkezlerinden daha farklı özellikler sergilerken, Orta Batı Anadolu Bölgesi'ndeki figürinler ise genel olarak İç Anadolu ve Göller Bölgesi özelliği göstermektedir.

	Ulucak Höyük	Ege Gübre	Yeşilova Höyük	Alıçlı Höyük	Ilıpınar	Hoca Çeşme	Pendik
Şematik Figürinler	0	1	0	0	0	2	0
İdol	0	0	1	0	0	0	0
Erkek Figürinleri	1	0	0	0	0	0	0
Kadın Figürinleri	3	3	0	2	4	1	1

Tablo 8. Kuzeybatı ve Orta Batı Anadolu Neolitik Dönem Merkezleri ve Figürinlerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımları

Her iki bölgede ele geçen figürinler, hammadde olarak incelendiğinde, hem Kuzeybatı Anadolu Bölgesi, hem de Orta Batı Anadolu Bölgesi'ndeki tüm figürinlerin pişmiş topraktan yapılmış olduğu dikkat çekmektedir. Kuzeybatı ve Orta Batı Anadolu Bölgesi'nde ele geçen az sayıdaki figürine rağmen, figürinler arasındaki çeşitlilik dikkat çekicidir. Her iki bölgede de, hem doğal ve hem de şematik üslupla işlenen figürin

bulunmaktadır. Doğal üslupla işlenmiş olan figürinler, Kuzeybatı Anadolu'da Ilıpınar ve Pendik'te görülürken, Orta Batı Anadolu'da, Ulucak Höyük'ten ele geçmiştir. Bu figürinler, genel görünüşleriyle, vücut uzuvlarının ayrıntılı bir şekilde işlendiği, duruşları ve işlenişleri bakımından doğal görünüşlü figürinlerdir.

Kuzeybatı Anadolu'da yer alan merkezlerden hiç birinde figürinlerin baş kısımları korunamamıştır. Orta Batı Anadolu'da ise Ulucak Höyük ve Ege Gübre gibi yerleşimlerden ele geçen figürinlerin baş kısımları arasında genel bir benzerlik bulunmamaktadır. Ulucak yerleşiminde bulunan bir kadın figürininde, saçlar başın üzerinde topuz şeklinde toplanmıştır. Yüz ayrıntıları oldukça iyi işlenmiş olan bu figürinin, gözleri çizgilerle belli edilmiştir (No: 197). Yine aynı yerleşimden ele geçen bir erkek figürini de başlık ya da benzer bir giysi giymektedir (No: 200). Bu iki figürin Kuzeybatı ve Orta Batı Anadolu Bölgesi için tek örnektir. Ege Gübre yerleşimi ve Alıçlı Höyük'te ele geçen figürin başlarında ise gözler, Göller Bölgesi'nde olduğu gibi iri badem şeklinde oyularak işlenmiştir (No: 195, 203). Bu iki figürinin benzerine Orta Batı ve Kuzeybatı Anadolu'da başka merkezde rastlanmaz. Yine Ege Gübre yerleşiminde ele geçen bir figürin, tüm Anadolu Neolitik dönem yerleşimleri için tek örnektir. Figürinin başının üzerinde oldukça derin olarak yapılan ve muhtemelen saç benzeri bir şeyin başa aplike edilmesi için açılmış on bir adet delik bulunmaktadır (No: 202).

Kuzeybatı Anadolu'da ele geçen figürinlerin gövdeleri, genel olarak Anadolu dışında Trakya ve Yunanistan özelliği göstermektedir. Ilıpınar'da bulunan üç kadın figürini de ince uzun gövdelidir ve kalçaları arkaya doğru çıkıntılı gösterilmiştir (No: 188, 189, 190). Bu figürinler, kadın olmalarına rağmen steotopik özellikler sergilemezler. Aynı şekilde Hoca Çeşme'de de belden aşağısı ele geçen bir figürin de, Ilıpınar'daki figürinler kadar zayıf olmasa da, düz hatlara sahiptir ve arkaya doğru çıkık kalçalıdır (No: 192). Pendik'te ele geçen tek figürin ise İç Anadolu'da olduğu gibi dolgun ve yuvarlak hatlı fakat doğal görünümden uzaktır (No: 194).

Orta Batı Anadolu'da ele geçen figürinlerin gövde işlenişleri ise oldukça çeşitlilik göstermektedir. Ulucak Höyük'ten ele geçen figürinlerin gövdeleri yuvarlaktır ve bu figürinler, genel olarak steotopik kadın özellikleri göstermektedirler (No: 197, 198, 199). Doğal işlenişleri dikkat çeken bu figürinler, İç Anadolu'daki figürinlere

benzemektedir. Aynı şekilde Alıçlı Höyük'te ele geçen bir figürin parçası da dolgun kalçalarıyla genel kadın figürinlerine örnek teşkil etmektedir (No: 196). Diğer yandan Ege Gübre yerleşiminde, Orta Batı Anadolu için tamamen farklı bir gövde tipi olan, İç Anadolu'da Çatalhöyük ya da Höyücek gibi merkezlerde benzerlerine rastlanan, hafif dolgun hatlı fakat herhangi bir seks ibaresi bulunmayan bir figürin bulunmaktadır (No: 202). Yeşilova Höyük'te de Orta Batı Anadolu için farklı olan ve bu bölgedeki Ulucak Höyük IV. kattan bir örnekle temsil edilen bir idol (No: 201), Orta Batı Anadolu'nun diğer yerleşimlerinden göstermektedir[112].

Kuzeybatı Anadolu'da ele geçen figürinlerin kolları genelde yanlarda açık, küçük çıkıntılar şeklinde gösterilmiştir (No: 188). Orta Batı Anadolu'da ise kol tipleri çok çeşitlidir. Ulucak Höyük'te, genel olarak tüm Neolitik merkezlerde rastlanan, kolların göğüs üzerinde birleştiği figürinler dikkat çekerken (No: 197, 198, 200), Ege Gübre yerleşiminde ve Yeşilova Höyük'teki figürinlerde, kollar yanlarda küt çıkıntılar olarak gösterilmiştir (No: 201, 202). Ellerin işlendiği ve parmakların gösterildiği tek yerleşim yeri ise Ulucak Höyük'tür (No: 197).

Pendik yerleşimi dışında, Kuzeybatı Anadolu'da ele geçen figürinlerin tamamının bacakları birbirine bitişik olarak gösterilmiştir. Tüm figürinler, ince uzun bacaklıdır ve bacak ayrımları yalnızca bir çizgiyle belli edilmiştir (No: 188, 189, 190). Ayaklar genelde işlenmemektedir, işlendiği durumlarda ise küçük çıkıntılar olarak belli edilmektedir. Pendik yerleşiminde ele geçen tek figürinde ise bacaklar birbirinden ayrı işlenmiş ve oldukça kalın, boru şeklinde gösterilmiştir (No: 194).

Orta Batı Anadolu bölgesi'nden ele geçen figürinler de ise bacak işlenişleri açısından faklılıklar göze çarpmaktadır. Ulucak Höyük'te iki tip bacak işlenişi dikkat çeker. Birincisi benzerlerini hem Çatalhöyük, hem de Hacılar da gördüğümüz, bacakların üst kısmının bitişik olduğu ve alt kısmının dizden ayrıldığı bacak tipidir (No: 198, 199). Diğeri ise, bacakların birbirinden ayrı ve açık olarak gösterildiği bacak tipidir (No: 197, 200). Ege Gübre yerleşiminde de oturur pozisyondaki figürinin bacağı, önde çıkıntılar şeklinde gösterilmiş ve genel olarak ayaklar işlenmemiştir. Yalnızca Ulucak

[112] Ulucak Höyük IV. katından ele geçen söz konusu idol, çalışmamızdaki katalog içerisinde yer almamaktadır. Ancak İzmir Fuar Müzesinde sergilenmektedir.

Höyük'teki iki örnekte, ayaklar gösterilmesine karşın vücuda oranla oldukça küçük işlenmiştir (No: 197, 200).

Duruş pozisyonları göz önünde bulundurulduğunda ise hem Kuzeybatı hem de Orta Batı Anadolu'da ayakta duran figürinlere rastlanmaktadır. Kuzeybatı Anadolu'da Hoca Çeşme'de bağdaş kurmuş oturur pozisyondaki bir örnek dışında (No: 193), tüm figürinler ayakta gösterilmiştir (No: 187, 188, 189, 190, 192). Orta Batı Anadolu'da ise Ege Gübre yerleşimindeki oturur pozisyonda gösterilen bir figürin dışında, tüm figürinler ayakta durur vaziyettedir (No: 197, 198, 199, 200). Hem Kuzeybatı hem de Orta Batı Anadolu Bölgesinde ortak bir özellik olarak, iskemle veya hayvan üzerine oturur pozisyonda, hayvanlarla birlikte gösterilen, sarılmış veya uzanmış pozisyondaki figürinlere rastlanmaz.

Kuzeybatı Anadolu'daki figürinler, işlenişleri açısından yerel özellikler gösterirken, duruşları bakımından Orta Batı Anadolu'daki ve Anadolu'daki diğer Neolitik merkezlerle benzerlikler gösterirler. Kuzeybatı Anadolu'da hiç erkek figürinine rastlanmazken, Orta Batı Anadolu'da yalnızca Ulucak Höyük'te erkek figürini görülmektedir. Orta Batı Anadolu'daki figürinler ise hem, İç Anadolu hem de Göller Bölgesi özellikleri göstermektedir. Ulucak Höyük'te daha çok İç Anadolu etkileri gösterirken, Ege Gübre yerleşiminde bulunan, figürinin badem şeklindeki gözleri (No: 203) Göller Bölgesi özelliği göstermektedir. Aynı şekilde Yeşilova Höyük ve Ulucak yerleşiminden ele geçen idollerde, Orta Batı ve Kuzeybatı Anadolu için tek örnek olup, bu tip figürinlerin görüldüğü tek yerleşim olan Höyücek'le[113] benzerlikler göstermektedir.

Şematik figürinler ise, Kuzeybatı Anadolu'da Hoca Çeşme yerleşiminden iki figürinle temsil edilmektedir. Bu figürinlerden birincisi, oldukça şematize edilerek gösterilen bir kadın figürinidir. Bu figürinin benzeriyle Anadolu'da başka bir merkezde karşılaşılmamaktadır (No: 191). Diğeri ise belden aşağısı bulunan ve bağdaş kurmuş bir kadını andıran yarı şematik insan figürinidir (No: 193).

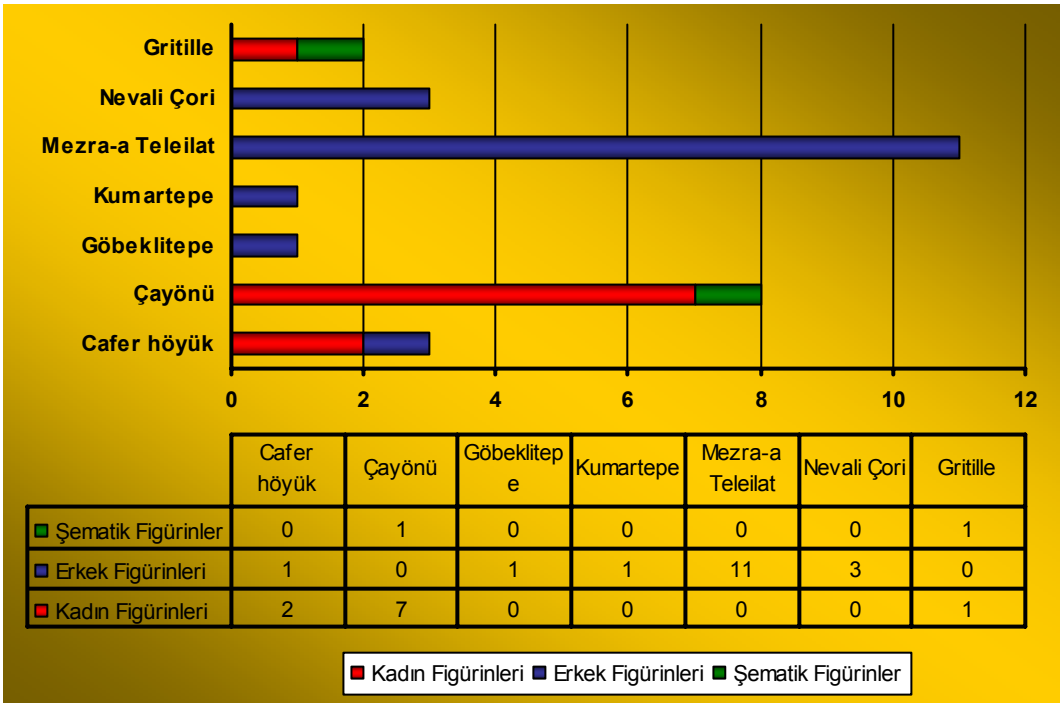
[113] Aynı tip idoller Bademağacı Höyükte'de ele geçmiştir. Ancak buluntu gruplarının kontekstleri tam olarak belli olmadığı için, çalışmamız içerisinde yer almamaktadır.

Orta Batı Anadolu'da ise Ege Gübre yerleşiminde oldukça şematize edilmiş bir figürin (No: 204), diğer Batı Anadolu Neolitik yerleşimlerinden tamamen farklı özellikler sergilemekte ve bu figürinin benzerlerine Çatalhöyük gibi İç Anadolu yerleşimlerinde rastlanmaktadır.

4- DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Neolitik dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ele geçen figürinler daha çok Urfa çevresinde yoğunlaşmakta ve bulunan bu figürinler, Cafer Höyük, Çayönü, Göbeklitepe, Kumar Tepe, Mezra-a Teleilat, Nevali Çori ve Gritille olmak üzere yedi adet Neolitik dönem merkezinden ele geçmektedir (Tablo 9).

Bu merkezlerde bulunan figürinler, gerek fizyolojik işleniş, gerekse üslup açısından benzerlikler gösterdiği gibi, birçok farklılık da ortaya koymaktadır.

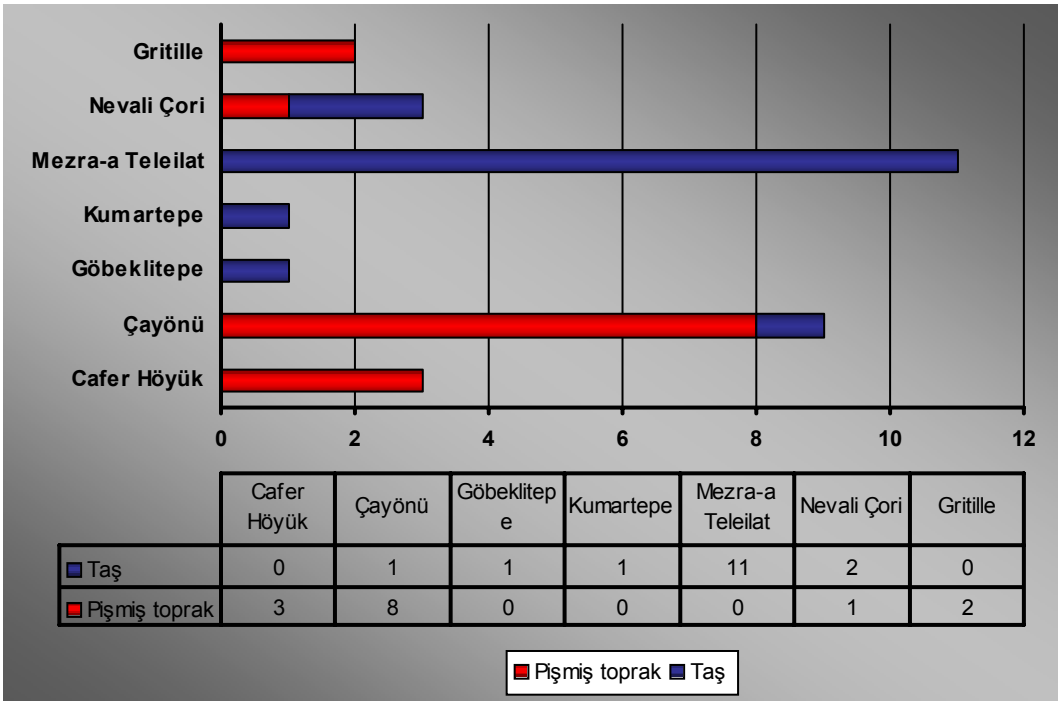
	Cafer höyük	Çayönü	Göbeklitepe	Kumartepe	Mezra-a Teleilat	Nevali Çori	Gritille
Şematik Figürinler	0	1	0	0	0	0	1
Erkek Figürinleri	1	0	1	1	11	3	0
Kadın Figürinleri	2	7	0	0	0	0	1

Tablo 9. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Neolitik Dönem Merkezleri ve Figürinlerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımları

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan figürinler, üslup olarak benzerlikler gösterir. Bu bölgede ele geçen figürinler, Anadolu'nun diğer Neolitik dönem merkezilerinden tamamen farklılık göstermektedir. Bu bölgede, doğal üslupla işlenen figürinler yok denecek kadar azdır. Figürinlerin çoğu şematize edilmiş, vücut uzuvları özensiz, ayrıntıdan uzak olarak gösterilmiştir. Kollar ve bacaklar ayrıntılı bir şekilde işlenmezken, dolgun kalçalı kadın figürinlerine bu bölgede hiç rastlanmaz.

Cinsiyet ayrımlarına göre değerlendirildiğinde ise, bu bölgede, diğer Anadolu Neolitik dönem merkezlerine oranla oldukça yoğun bir eril figürin envanteri dikkat çekmektedir. Erkek figürinlerin erkeklik organları özellikle vurgulandığı için, bu figürinlerin tereddütsüz olarak erkek olduklarını söylemek kolaydır. Ancak bu kolaylık, kadın figürinlerine gelindiğinde değişmektedir. Çünkü hamile olarak gösterilen kadın figürinlerinde bile, figürinlerin şişkin karınlarından başka, kadın oldukları savını öne sürmemizi sağlayacak bir kanıt bulunmamaktadır. Birkaç örnek dışında, kadın figürinlerinin çoğunda, göğüsler belli edilmemiştir. Göğüslerin belli edildiği tek yerleşim yeri ise Cafer Höyük'tür (No: 205).

Hammadde olarak bakıldığına (Tablo 10), kil kadar taşın da sık kullanıldığı dikkat çelmektedir. Diğer dikkat çekici nokta ise, erkek ve kadın figürinleri arasındaki sayısal farktır. Bu bölgede, en az kadın figürini kadar erkek figürini de bulunmaktadır. Erkek figürinlerinin yapıldığı hammadde ise, Nevali Çori ve Cafer Höyük'teki birkaç örnek dışında taştır.

	Cafer Höyük	Çayönü	Göbeklitepe	Kumartepe	Mezra-a Teleilat	Nevali Çori	Gritille
Taş	0	1	1	1	11	2	0
Pişmiş toprak	3	8	0	0	0	1	2

Tablo 10. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Neolitik Dönem Merkezleri ve Figürinlerin Yapıldığı Hammaddelerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımı

Bu bölgede ele geçen figürinlerin baş kısımları dikkate alındığında, ayrıntısız ve doğallıktan uzak olukları, aynı zamanda yüz ayrıntılarının işlenmediği dikkat çekmektedir. Baş kısmının vurgulandığı Cafer Höyük'te ele geçen üç figürinin de yüzünde organlar belli edilmemiş ve tamamen ayrıntından uzak işlenmiştir (No: 205, 206, 207). Bölgenin diğer bir Neolitik merkez olan Çayönü'nde ise, figürinlerin baş kısımları küçük sivri çıkıntılar olarak vurgulanmıştır (No: 208, 209, 210). Bu yerleşimde, başın doğal olarak gösterildiği tek figürinde ise, yüz ayrıntılarına yer verilmemiştir (No: 214). Kumartepe'den ele geçen tek figürinin başı yuvarlak ve doğala yakındır. Fakat bu figürinin de gözleri başın yan taraflarında çukur şeklinde gösterilmiş, uzun kavisli ve gagayı andıran burnuyla, figürinin yüzü insandan çok bir kuşa benzetilmiştir. Mezra-a Teleilat'tan ele geçen tüm figürinler üslup ve işleniş açısından birbirlerine çok benzemektedir. Figürinlerin tümü yuvarlak başlı olmakla beraber, yüzde küçük gözler ve burun vurgulanmıştır (No: 219, 220, 222, 223, 224). Yuvarlak başlara bir örnek de Gritille yerleşiminden gelmektedir. Ancak söz konusu figürin oldukça şematize edilerek işlenmiş ve yüzde yalnızca çukur şeklindeki gözler belli edilmiştir (No: 232).

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunan kadın figürinleri, steotopik özellikler sergilemez. Cafer Höyük'te ele geçen iki figürin, bu bölge için dolgun kalçalı kadın figürinlerine örnek olabilecek özelliktedir (No: 205, 206). Gritille ve Çayönü yerleşimlerinde, hamile olması muhtemel dört kadın figürini ele geçmiştir. Fakat bu figürinler, şişkin karınlarının belirginliği dışında oldukça zayıf ve ayrıntısız işlenmişleridir (No: 208, 211, 213, 231). Çayönü'nden ele geçen diğer figürinler ise oldukça şematize edilerek yapılmışlardır. Cafer höyük'te ve Kumartepe'de birer örnekle temsil edilen erkek figürinleri ise doğala yakın işlenişleriyle dikkat çekmektedir. Mezra-a Teleilat'ta bulunan erkek figürinlerinin ise vücutları blok şeklinde işlenmiş ve ayrıntıdan uzaktır.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ele geçen figürinlerin kolları işlenişi bakımından üç çeşittir; bunlardan ilki ellerin göğüslerin altında birleştiği figürinlerdir, Bu figürin örnekleri, Göbeklitepe'den ele geçen ve elleriyle sanki kıyafetini kaldırıyormuşçasına gösterilen erkek figürinidir (No: 217). Diğer figürin ise, Kumartepe'den ele geçen yine bir erkek figürindir. Ayakta duran figürinin kolları,

göğüslerinin altında birleşmiş ve eller belli edilmemiştir (No: 218). Üçüncü ve sonuncusu, tüm Anadolu Neolitik merkezleri içinde başka bir örneğine rastlanılmayan, kolların çapraz bir şekilde vücudun önünde gösterildiği, Nevali Çori'deki figürindir (No: 228). İkinci kol tipi ise, kolların yanlarda küçük çıkıntılar şeklinde gösterildiği figürinlerdir. Bu tip figürinler, Cafer Höyük, Çayönü, Gritille yerleşimlerinden ele geçmiştir (No: 205, 207, 209, 211, 214, 215, 231). Üçüncü ve son kol tipi de kolların yalnızca küçük bir kabartı şeklinde, belli belirsiz işlendiği kol tipidir. Mezra-a Teleilat'ta bulunan figürinlerde bu tipeörnek teşkil etmektedir.

Kadın figürinleri dikkate alındığında, bu bölgedeki yerleşimlerde ellerin göğüslerin üzerinde olduğu pozisyondaki kadın figürinlerine neredeyse hiç rastlanmaz.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da ele geçen figürinlerin bacak işlenişleri, merkezlere göre çeşitlilik göstermektedir. Bu bölge için, beş tip sınıflama yapılabilir. Birincisi, bacakların blok şeklinde gösterildiği ya da hiç vurgulanmadığı figürinlerdir. Mezra-a Teleilat'tan ele geçen figürinler, bu tip figürinlere örnek olarak gösterilebilir. Bu figürinler genel olarak, taht ya da benzeri bir nesne üzerine oturur vaziyettedir ve bacakları belli edilmemiştir (No: 219–227). İkinci tip ise, bacakların önde çıkıntı şeklinde, birbirine bitişik gösterildiği figürinlerdir. Bu gruba örnek teşkil eden figürinler Çayönü yerleşiminden gelmektedir (No: 209, 211, 213, 214, 216), bu figürinler oturur vaziyette, bacaklarını öne doğru uzatmış pozisyondadır. Üçüncü bacak tipi, bacakların birbirinden ayrı, önde çıkıntılar şeklinde gösterildiği figürinlerdir. Bu gruba giren figürinler, Çayönü ve Cafer Höyük'ten gelmektedir. Bu figürinler de oturur pozisyondadır ve ayakları öne doğru uzanmıştır. Bu grubun ikinci gruptan tek farkı, ayaklarının ayrı iki çıkıntı şeklinde belli edilmiş olmasıdır (No: 205, 206, 208, 210). Dördüncüsü, bacakların birbirinden ayrı, açık vaziyette, doğala yakın bir işlenişle sergilendiği figürinlerdir. Dördüncü gruba giren tek örnek ise yine Cafer Höyük'te karşımıza çıkan, ayakta duran erkek figürinidir (No: 207). Beşinci ve son grup ise, bacakların birbirine bitişik gösterildiği ve bacak ayrımlarının ortadan geçen bir yarıkla belli edildiği figürinlerdir. Göbeklitepe ve Nevali Çori'de bulunan iki erkek figürini de bu gruba örnek teşkil etmektedir (No: 217–228).

Duruş pozisyonlarına göre değerlendirildiğinde ise, oturur pozisyondaki figürinler çoğunluktadır. Bölgede taht üzerinde oturan figürinler yalnızca Mezra-a Teleilat yerleşiminden ele geçmektedir. Hayvanlarla birlikte gösterilen figürinlerle ise bu bölgede karşılaşılmamaktadır. Bu durum, bölgenin heykel envanteri göz önüne alındığında oldukça düşündürücüdür. Çünkü Nevali Çori ve Göbeklitepe'den ele geçen insan-hayvan karışımı heykeller, figürin gruplarından tamamen farklı özellikler sergilemektedir. Belki de söz konusu iki grup, bölge sakinleri için farklı amaçlara hizmet etmektedir.

Ayakta durur vaziyetteki figürinler ise, Cafer Höyük (No: 207), Göbeklitepe (No: 217), Nevali Çori (No: 228) ve Kumartepe'de (No: 218) birer örnekle temsil edilmektedir.

B- HEYKELLER

Madde olarak heykeller, taş, cam, toprak, tunç, bronz fildişi gibi çok çeşitli malzemeden yapılabilirler. Maden hariç, sert olan maddeler oyularak, tıraş edilerek, yumuşak maddeler, şekillendirilerek, maden heykellerse kalıba dökülerek meydana getirilirler. Heykel, çeşitli şekillerde tanımlanabilir, hacim sanatı, estetik yaşantı oluşturulması amaçlanan üç boyutlu nesne ya da yapıt bu tanımlar arasındadır[114].

Heykel, çeşitli maddelerin yontularak ya da kalıba alma tekniği ile şekillendirilmesi sonucu ortaya çıkan, canlıları yansıtan ya da soyut biçimde oluşan sanat eseri; Güzel sanatlar bünyesinde, plastik sanatlar alt bünyesinde incelenebilen; örneğin, taştan yontularak, kilin birbirine eklenmesi ile yığılarak yapıcısının amacına uygun olarak seçtiği malzemelerin, şu ya da bu şekilde yan yana, üst üste gelmesi ile inşa edilen, üç boyutlu, dokunulabilen cisim[115]; taş, maden, ağaç, kil, alçı gibi malzeme kullanılarak yapılan, canlıları yansıtan ya da soyut ifadelerle biçimlenen, üç boyutlu yapıt[116] olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıda farklı uzmanlık alanlarından aktarılan heykel tanımlamaları, heykelin hammaddeye ya da yapım tekniğine bağlı bir kavram olmadığını göstermektedir. Araştırmamızı ilgilendiren yönünü ele alacak olursak; heykelin, mimariye bağlı bir kavram olup olmadığını tartışmaksızın, boyutları açısından önemini vurgulamak gerekir. Ayrıca, kişinin kendine göre bir heykel tanımı olabilir. Bu, onun yaklaşımının bir sonucudur.

"Heykel" ve "Heykelcik" kavramlarını tanımlarken, bu iki kavram arasındaki sınırın, kültüre, bölgeye ve araştırmacıya göre değiştiği görülmektedir. Heykelciklerin büyük boyutlu olanlarını heykelden ayırmak zordur. Araştırmamızda heykel, kendi yaklaşımımızın bir sonucu olarak, büyük boyutlu, sanat kaygısı ağır basan ve tek başına bir simge olmasından söz edebileceğimiz biçim olarak ele alınmaktadır.

[114] Sözen-Tanyeli 2003, 104.
[115] Tucker 1977, 12.
[116] Saltuk 1997, 76.

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Güney Toros'ların ön bölgesinde olan Nevali Çori ve Göbeklitepe, Erken Neolitik dönemde Anadolu'nun diğer merkezlerinden farklı bir görünüşle karşımıza çıkmaktadır. Her iki yerleşim yerinde de tabana dikilmiş halde bulunan "T" biçimli heykeller ve benzerleri daha önce Anadolu'nun hiçbir yerinde karşımıza çıkmayan Paleolitik[117] mağara sanatı ardılı yontular, Anadolu'da Neolitik döneme bakış açısını değiştirmiştir.

Anıtsal heykeller kült yapılarının karakteristiklerindendir. Göbeklitepe buluntularının arasında kireç taşından büyük plastik yontular yoğunlaşmakta olup, Nevali Çori örneklerine sadece yapısal değil, aynı zamanda üzerinde taşıdıkları ikonografiler açısından da çok yakın bir benzerlik göstermektedirler.

Bu iki yerleşimde neredeyse aynı görünen ve antromorfik bir yapıya sahip olan, boyları 2 m'yi geçen "T" biçimli heykeller, geniş yüzünde kollar ve dar yüzeyde el kabartmalarıyla, her iki yerleşim için de ortaktır (No: 237, 245, 246, 247). Bu heykellere çok benzeyen ve daha az stilize edilmiş bir başka heykel de Adıyaman-Kilisik'ten ele geçmiştir (No:250). Bu heykel yine "T" formunda olup, insani özellikleri Göbeklitepe ve Nevali Çori'deki benzerlerine göre daha ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Göbeklitepe'de ele geçen etobur hayvan betimli 1,40 cm yüksekliğindeki dikit, etoburun pençeleri arasındaki insan yüzüyle dikkat çekmektedir. Bu tasvir, büyük bir kuşun insan kafasıyla birlikte temsil edildiği Nevali Çori'deki örneğe çok benzemektedir (No: 238). Burada insan kafası temsili olarak verilirken, asıl önemli olan yırtıcı olması muhtemel kuşun gövdesinin ön planda verilmesidir. Bu temanın diğer bir yansıması da, her ne kadar tamamı korunamamış olsa bile yine Göbeklitepe'den ele geçmiştir. Bu parça da yığma duvar 2 arasında bulunmuştur ve muhtemelen duvar

[117] Kültürel anlamda Paleolitik olarak tanımlanan dönem, jeolojk olarak Dördüncü jeolojik Zaman'ın ilk evresi olan pleistosen'le başlar ve yaklaşık on bin yıl önce başlayan Holosen dönemi ile sona erer. Buzul çağının sona ermesinin ardından, dünyadaki tüm canlılarda olduğu gibi insanda da büyük bir değişme ve gelişme olmaya başlamıştır. İnsan diğer canlılardan farklı olmak üzere aklını kullanma yoluyla çevresine uyum sağlama çabası içerisine girmiştir. Bu çağın kendine özgü niteliği avcılık-toplayıcılıkla yiyecek aramaktır. Paleolitik dönem teknolojisinin temeli, bir yiyecek toplayıcı ekonominin hizmetinde geliştiği, günümüz bilimsel araştırmalarıyla anlaşılmıştır. Ateş bu dönemde bulunmuş ve çiğ yenemeyen besinleri pişirme, ısınma, yırtıcı hayvanlardan korunma amacıyla kullanılmıştır. Mağara ve kaya sığınaklarına çizilen resimler yine bu dönemin belirgin özelliklerindendir. Kadınlık simgelerinin ilk betimlerinin görüldüğü dönemin *Aurıgnacian* kültür evresinde, mağara sanatının teknolojik gelişmesiyle paralel olarak ilerlemesinin, olasılıkla Asya kültürlerinin değişmesi ve gelişmesiyle olduğu düşünülmektedir. Daha detaylı bilgi için. Bakınız. Clark 1953, 343–383.

üzerinde dikili durmaktadır. Oldukça aşınmış olmasına karşın, yüzü belirgin bir şekilde seçilebilen bu heykel, Nevali Çori benzerinde olduğu gibi yırtıcı bir hayvanın ayakları arasında olmalıdır (No: 235).

Gerçek ölçülerden büyük olarak işlenen ve geniş kulakları olan bir baş ise Nevali Çori'de bulunmuştur. Kült Binası II' de bulunmuş olan ve bir kült heykeline ait olabilecek bu baş, zımparalanmış kafasının arkasındaki yüksek kabartma yılan motifiyle dikkat çekmektedir (No: 240). Yılan motifinin ilk örnekleri erken mağara sanatında ortaya çıkmakta ve bu motif, tüm dönemlerde varlığını sürdürmektedir. Yılan, yeraltı tanrılarının sahip oldukları güce sahip bir hayvan olup, bereketin, gücün ve penisin sembolü ve felaketleri uzaklaştıran bir sihir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu olağanüstü büyüklükteki insan kafası modelinde de başın arkasındaki yılan, daha çok bu bakış açısını gözler önüne sermekte ve dolandığı insanla bir bütün oluşturmaktadır[118].

Nevali Çori'de bir heykel başı istisna olmak üzere (No: 238) tüm heykeller Kült Binası II ve III' te düzgün bir şekilde gömülmüş olarak bulunmuştur. Bu yontulardan bir tanesi de baş, kollar ve alt kısmı kırılmış olarak bulunan, üzerinde insanınkinden ziyade bir kuşun kafasıyla tamamlanabilecek burun benzeri bir çıkıntı bulunan ve vücudu insana ait olabilecek, kuş-insan karışımı melez bir yaratık tasviridir (No: 242).

Güçlü stilistik özellikler gösteren heykellerden birisi de insan başı taşıyan kuş şeklindedir. Belirgin bir stil gösteren kafa kısmıyla, kanatlı ve dirsekli bir kuş biçimli gövde üzerine oturtulmuş ve yüzü de hafifçe yukarıya kaldırılmıştır (No: 239). Aynı şekilde kuşlarla birlikte gösterilen ve sırt sırta çömelen iki figürün işlendiği 1 m yüksekliğindeki sütun, dört parça halinde bulunmuştur. Bir ağ olarak toplanmış saçları, omuzlarına düşmektedir. Yuvarlatılmış göbekleri ve vurgulanan cinsel organları, bu figürlerin kadın olduklarını göstermektedir. Tema muhtemelen bir doğum temasıdır ve sütun muhtemelen kadınlardan birisinin başına tünemiş olduğu tahmin edilen bir kuş şekliyle süslenmiştir. Bir insan başına konmuş olan kuş, bir insanın ruhunu veya bu dünyayla diğer dünya arasındaki bağlantısını temsil ediyor olabilir[119]. Bu heykelin bir

[118] Schmidt 1998, 161.
[119] Hauptman 1999a, 77.

benzeri de yine Göbeklitepe'den ele geçmiştir (No: 236). 40, 9 cm boyutunda olan ve ayaklarının arasında bir insanın kafasını taşırken tasvir edilen bu yontu Erken Neolitik sanatı için nerdeyse standartlaşmış bir ikonografidir.

Nevali Çori'deki kült uygulamalarında kuşlar ile gizemlerin özel bi anlam ifade ettiğini pek çok betim örneği ortaya koymuştur. Kuşlar ve insanların betimlendiği heykellerin yanı sıra, teması tamamen insan olan fakat yine bu dönemin anlaşılmazları arasında yer alan insan yontuları da, hem Nevali Çori hem de Göbeklitepe için önemlidir. Bu heykellerde en dikkat çekenlerden birisi, üst kısmı hocker biçimli bir insani yaratığı temsil ediyor olup, kollarını öne uzatarak apış arasına almıştır. Kafası oldukça modelize edilen bu heykelin, göz yuvalarının belirgin çukurluğu burada başka bir materyalden süsleme taşımış olabileceğini düşündürmektedir. Arkasında uzun dökümlü saçlarının çaprazlama oyuk çizgilerle verilmiş olması, kuşların kanat işlemelerinde de dikkat çekmektedir.

Diğer bir insan yontusu da özgün siması ve saç şekliyle bir kadını temsil ederken, plastik kompozisyonu ve canlı mizacı açısından bu heykelin tüm diğer heykellerle birlikte Erken Neolitik dönem sanatını emsalsiz kılmaktadır. Ön tarafında kafanın öne uzatıldığı söz konusu bu figür, bir stel ya da dikmenin üst kısmında yer almaktadır. III. Tabakadaki Ev 3'ün podyumu altına bulunmuş olsa da, muhtemelen en erken kült yapısına ait olmalıdır (No: 238). Zira bu tabakada, bereket timsali ya da ana tanrıçayla temsil edilebilecek hiçbir figürinin olmaması, belki de bunların oturan Venüs figürinlerinin profan yansıması olabileceğini düşündürmektedir[120].

Kuvvetli stilin tekrar verildiği bereket timsali bir diğer yansıma kendini, kollarını açarak gövdesini öne atmış bir kurbağa biçimli adam şeklinde göstermiştir. Yüzü kırıktır ve 45 cm lik bir kireçtaşı bloğuna yüksek kabartma olarak işlenmiştir (No: 244). Söz konusu bu heykeli, bir taş levhanın dış yüzeyinde yer alan kompozisyonla ilişkilendirebiliriz (No: 258). Bu parça Ev 3'ün tabanı altında bulunmuştur. Friz üzerinde bir erkek ve diğeri hamile olması muhtemel bir kadını canlandıran, frontal duran, kollarını yukarıya kaldırmış iki insan betimi görülmektedir. Bereketin sembolü olması gereken bir kaplumbağayı aralarına alan bu iki insan, dans ediyor gibi

[120] Hauptman 1993, 67.

görünmektedirler. Parçanın koruna gelen kısmından bir yargıya varılamasa da, bu insanların bilmeğimiz bir ritüelin seremonisini canlandırdıkları düşünülebilir.

Göbeklitepe'de ele geçen, erkeğe ait bir figür ise, yine Anadolu Neolitiği için benzerine rastlanmayan bir buluntudur. Bu heykelin korunan yüksekliği 40,5 cm olup abartılı bir şekilde işlenmiş erkeklik organıyla dikkat çekmektedir. Yuvarlatılmış bir forma sahip olan heykelin, sadece başı ve kalkık penisi günümüze kadar koruna gelmiştir. Kel olarak gösterilen ve kafasının arkasında, Nevali Çori'de de benzerine rastlanan yılan motifi işlenmiştir (No: 233). Oldukça az örnekle rastlanılan bu tarz objelerin, cinselliği yansıttığı kadar ölümle de ilişkisi sorgulanmakta ve ereksiyon halinin ölüm sonrası dirilişe işaret ettiği önerilmektedir[121].

Erken Neolitik toplumların inanışlarını yansıtan en önemli buluntu ise 1993 yılında Urfa şehri il sınırları içerisinde bir bina yapımı sırasında bulunan 1, 93 cm uzunluğunda birebir bir erkek motifidir (No: 248). Bu heykelin Nevali Çori ve Göbeklitepe'den bulanan büyük heykellerle karşılaştırılması sonucunda, Erken Neolitik döneme tarihlendiği düşünülmektedir.

Aynı şekilde yine Adıyaman-Kilisik'te bulunan ve bire bir insan boyutlarındaki diğer bir erkek heykelinin de bu döneme tarihlendirilmesiyle, dönemin dikkati çeken buluntuları arasında bir eril figür daha yerini almıştır (No: 249). Yontunun en dikkat çeken özelliği, başının hem arka hem de ön kısmına da yüz işlenmiş olmasıdır. Fakat daha önce hiçbir Neolitik merkezde benzeriyle karşılaşılmayan bu heykelin, yapılan incelemeler sonucunda her iki yüzünün de farklı zamanlarda yapılmış olabileceği düşünülmektedir.

[121] Beile-Bohn-Gerber-Morsh-Schmidt 1998, 73.

C- BETİMLEMELER

1- İÇ ANADOLU BÖLGESİ

Duvar Resimleri

Anadolu'da Neolitik dönemde ev ya da tapınak duvarlarının üzerine çeşitli tasvirlerin yapılması, yalnızca Çatalhöyük yerleşiminden bilinmektedir. Duvar boyalarının kullanıldığı birçok Neolitik yerleşim vardır. Ancak Çatalhöyük'ü özel kılan, bu resimlerin yıllar boyunca kullanılması ve işlenen temaların bir başka benzeri ile Anadolu'daki hiçbir Neolitik merkezde karşılaşılmamasıdır.

Çatalhöyük yerleşiminde hemen hemen evlerin tümünde, burada yaşayan insanların büyüsel dünyasını sergileyen bir duvar resmi bulunmaktadır. Bu evler, planları ve iç bölümlenmeleri bakımından diğer evlerden farlı değildirler[122]. J. Mellaart, Çatalhöyük yerleşiminde içinde duvar resimleri, kabartmalar, boynuzlu hayvan başları, boynuzlu sekiler ve boynuzlu dikmeler bulunan yapıların günlük yaşam için elverişli olmadığına dayanarak bu yapıları "tapınak" olarak adlandırmıştır[123]. Çatalhöyük tapınakları; duvar resimleri, sıva kabartmalar veya her ikisiyle birlikte süslenmiştir. Tabaka X'daki bir evin altındaki dolguda bulunan bir kapı geçidine ait boyalı parçadan anlaşıldığı kadarıyla duvarların boyanması Tabaka X'dan da eskiye giden bir uygulamadır. Hacılar'ın keramiksiz Neolitik dönem yerleşiminde de M.Ö. 7000 yıllarında tabanlar ve duvarların boyandığı bilinmektedir. Çatalhöyük'te bu M.Ö. 5700'de son bulan II. Tabakaya kadar sürmüştür[124].

Duvarlardaki figürler, ana hatları çizilmeksizin, doğrudan boyanarak oluşturulmuştur. Birçok desenin tekrar tekrar ortaya çıkması ve geyik avı gibi karmaşık sahnelerin yeni baştan dört kez boyanmış olması, büyük olasılıkla kumaş veya keçe üzerine çizilmiş desen ve sahnelerden oluşan bir "kitap" bulunduğunu düşündürmektedir[125].

[122] Roaf 1996, 43; Naumann 1991, 495.
[123] Mellaart 1989, 35.
[124] Mellaart 2003, 75.
[125] Mellaart 2003, 101.

Tapınaklarda ve evlerde, duvar resimlerinin dinsel ayinlerle ilişkili bir yönü bulunmaktadır. Bir resim belki bir yıl, belki bir kutlama sonunda kullanımlarını tamamlayarak, üzerinin beyaz sıva ile kapatılmasıyla işlevini yitirmektedir. Böylece, aynı alan daha sonra tekrar boyanabilmekte ve aynı duvarda bir düzineden fazla sayıda duvar resmi görülebilmektedir. Ancak bu durum pek yaygın değildir ve genellikle tek bir duvar resmi üzerinde yüz kadar beyaz sıva katmanına rastlanmaktadır. Bu da, tapınak ya da evlerin duvarlarının uzun yıllar boyunca beyaz sıvalı olarak kullanıldığını göstermektedir[126].

Kullanılan renkler kırmızı ve kahverenginin tüm tonları, devetüyü, sarı, pembe, turuncu, leylak, gri, siyah ve mavidir. Tüm bu renkler duvar resimlerinde kullanılmıştır; ancak mavi ve yeşil Tabaka VII, VI B ve VI A'da iskeletlerin bazı kısımlarını boyamakta kullanılmış olmasına rağmen, mavi yalnızca bir duvar resminde kullanılmıştır. Çok renkli resimler, tek renkliler kadar yaygındır ve herhangi bir evreyle sınırlı değildirler.

Çatalhöyük yerleşiminde tanrıçanın veya steotopik görünümlü kadınların işlendiği tüm duvar resimlerinde, diğer figürler hareketli ve canlı resmedilirken, kadın betimleri eli belinde, hareketsiz durur vaziyette resmedilmişleridir (No: 251, 252, 254).

Genelde av ya da bir av ritüelini sergilerken gösterilen tüm erkekler kıyafetli ve sakallı resmedilmiştir. Buna karşılık tanrıçanın üzerinde herhangi bir ayırt edici kıyafet bulunmamaktadır ya da çıplak olarak gösterilmiştir (No: 251).

Genelde kalabalık figürlerin arasında resmedilen tanrıça figürleri bir istisna olarak, en küçük tapınak olan VI. A.66'da bulunan geometrik desenli panoda, tek başına resmedilmiştir. Burada tanrıçaya bir okçu, okunu atar vaziyetteki pozisyonuyla eşlik etmektedir (No: 253). Tanrıça, Çatalhöyük'te çoğu zaman boyalı ya da boyasız kabartmalarla betimlenmiş olmasına rağmen bu tapınak duvarında yukarı kalkmış kol ve bacakları ile üç farklı betimi ile karşımıza çıkmaktadır.

Çatalhöyük'te resmedilen tüm hayvanlar erkektir ve fallusları dik olarak betimlenmiştir (No: 251). Bu betimler cinsellikle ilişki kurulduğunun göstergeleri olarak ele alınacak olursa; Çatalhöyük resimlerinin genç erkekler veya kadınların

[126] Mellaart 2003, 102.

üstünlüklerini sergiledikleri topluma kabul edilme törenleriyle ilişkili olduğu düşünülebilir[127]. Doğu batı geleneklerinde, cinsel organ sadece üreme organı değildir. İlahi zevkin hatta kurtuluşun kaynağı olan büyük mutluluk organı olarak görülmektedir. Öte yandan cinsel organ, kötü göz, tehlike ve talihsizliğe karşı korunmaya yardımcı olmaktadır. Bugüne değin, Akdeniz ülkelerindeki insanlar hala kötü göze gelmekten sakınmak için cinsel organlarına dokunmaktadırlar ve cinsel organın sembolik sunumları her alana yerleşmiştir. Etnografik verilere göre fallusların bu yönde yorumlanması da mümkündür[128].

Bir diğer dikkat çeken duvar resmi A.IV.1 no'lu alandan gelmiştir (No: 255). Bu resim Çatalhöyük'te müzisyenlerin resmedildiği tek betimlemedir. Resmin merkezinde dans eden ve hareketlerinden dolayı saçları uçuşan üç tane kadın bulunmaktadır. Bu kadınlardan ikisi hemen hemen aynı pozisyonda; elleri yukarıda alkışlar durumda ve koşar vaziyette yapılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki; bu kadınların dişil cinsiyetleri, uçuşan uzun saçlarına rağmen hiçbir steotopik görünüm sergilememekte, hatta diğer erkek figürler gibi oldukça zayıf görünmekte olduklarıdır. Çatalhöyük yerleşiminde yapılan kazılarda ele geçen kadın figürinlerinin hiç birinin zayıf görünümlü olmaması, buna karşılık zayıf olarak tabir edilebilecek kadınların yerleşimdeki varlığının bu resimle ispatlanması, "ana tanrıça" olarak yorumlanan kadın figürinleri ya da betimlerinin I. Hodder'ın da ileri sürdüğü gibi, yaşlı, deneyimli, bilge kişiler ve belki de toplumun ileri gelen, sözü dinlenen kadınları olduklarıdır.

Çatalhöyük yerleşiminde tanrıça olarak yorumlanabilecek son duvar resmi ise, en çok tahrip olmuş tapınaklar arasında sayılan tabaka IV'e ait bir yapı olan E.IV.1'den gelmektedir (No: 256). Gömü ritüelleriyle ilgili bir sahnenin betimlendiği bu duvar resmi oldukça tahrip olmuştur. Kollarını yukarı kaldırmış pozisyonda resmedilen tanrıça, şimdiye kadar Çatalhöyük yerleşiminde bulunan en büyük boyutlu kadın betimidir.

[127] Hodder 2006, 200.
[128] Paine 2004, 78.

Mağara duvarlarına resmedilen insan betimleri Üst Paleolitik dönem boyunca görülmektedir. Ancak insanların hareket halinde, koşarken, avlanırken ve hayvanlarla ilgilenirken tasvir edilmeleri, Erken Holosen çağın sembolizmine daha yatkındır. Tarih öncesi insanının çizgiyle anlattığı düşünceleri, çağdaş düşünceyle yorumlamak oldukça zor bir iştir. Fakat dikkat edilmesi gereken nokta, tarihöncesi resimlerin bugünkü anlamda, yalnız kendi resimsel gerçeklerini anlatan resimler olmadıklarıdır. Bu resimler duvarları süslemekten çok daha farklı anlamlar içermektedirler. Hayatın doğaya ve doğadaki yaratıklara karşı çetin bir savaş anlamını taşıdığı çağlarda bu resimler o savaşın bir parçası ve insana olağanüstü büyüsel güç sağladığına inanılan birer araçtırlar. Bunlar; doğaya, hayvanlara egemen olmanın birer sembolü, avın şanslı geçmesini sağlayan birer tılsım olarak düşünülebilirler[129].

[129] Tansuğ 1992, 20.

2- DOĞU VE GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Çizgi Tasvirler

Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde Nevali Çori ve Göbeklitepe yerleşiminden anıtsal boyuttaki heykellerin yanı sıra az sayıda çizgi tasvir de ele geçmiştir. Bu tasvirler, genelde belli bir yere bağlı olan heykel ya da kaya blokları değil, daha çok duvar taşı hatta banket levhaları olarak kullanılan kireç levhalar üzerinde bulunmaktadır.

Nevali Çori'den ele geçen çok sayıda çizgisel resim içeren levhanın kaynağı hakkında ya da resmin devamı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Yalnızca 2no'lu yapıdan çıkan büyük bir levhanın üzerindeki betim korunabilmiştir. Büyük ihtimalle daha önce bir "T" sütun başı olarak kullanılan bu kireçtaşı levhanın üzerinde yüksek kabartma olarak işlenmiş dört figür dikkat çekmektedir (No: 258). Levhanın yanlarının düzeltilmiş olması, muhtemelen ikinci kullanımı olduğunu ve bu yapıdan daha erken bir tarihte yapıldığını düşündürmektedir[130]. Bir erkek ve diğeri hamile olması muhtemel bir kadın ve bu iki figürün arasında kaplumbağaya benzeyen bir hayvan bulunmaktadır. Her üç figürün de kolları yukarıya kaldırmış ve yüzleri önden resmedilmiştir. Bereketin sembolü olduğu düşünülen kaplumbağa, kadın ve erkek figürün arasında, onlarla birlikte dans eder vaziyette resmedilmiştir. Bu sahneye sağ tarafta, gövde parçası görülebilen ancak kafası olmayan bir figür daha eşlik etmektedir. Koruna gelen bu sahneden belirgin bir yargıya varılamasa da, bu insanların bilmediğimiz bir ritüelin seremonisini canlandırdığı kesindir[131].

Kuşlar ve dans eden kafasız gövdelere sahip özgün unsurları, daha geç tarihe tarihlenen Çatalhöyük duvar resimlerinden bilmemize karşın burada canlandırılmakta olan seremoni, Anadolu'da Neolitik dönem için tek örnektir.

Göbeklitepe'den ele geçen çizgi tasvir ise, çağdaşı sayılabilecek Nevali Çori yerleşimindeki örnekten oldukça farklıdır. Tamamen çizgisel olarak tasvir edilen, Aslan Direği Yapısı, yer levhası üzerine resmedilen, çıplak bir kadın betimi, bulunduğu levhanın üzerine oldukça derin bir şekilde kazınmıştır (No: 259). Açılmış bacaklar ve

[130] Schmidt 1998, 167.
[131] Hauptmann 1993, 68.

olağanüstü büyüklükte verilmiş "V" şeklindeki aşağı doğru sarkan kadınlık, daha çok doğum sahnesini düşündürmektedir[132]. Ters bir kalp şeklinde verilmiş kafa tasviri ya iki taraftan kabarık bir saç ya da bir yılan kafası olarak yorumlanmaktadır. Burada işlenen kadının kafası, Nevali Çori'de ki levhada işlenen kaplumbağanın kafasını andırmaktadır. Bu iki betim arasında bir ilişki ya da benzerlik bulunması muhtemeldir. Burada işlenen tema ve işleyiş tarzı Kuzey Afrika'nın taş resim sanatının *Djenoun* olarak isimlendirilen figürleri için de geçerlidir[133]. Buradaki kaplumbağa figürünün benzerlerine, Tepe Giyan'da Kalkolitik dönem mühürlerinde rastlanmaktadır[134]. Söz konusu yerleşimde işlenen temalar genelde mitolojik av sahneleridir. Böylece Nevali Çori'de karşılaşılan sahnenin tasviri kesinlikle bu tema alanına girmektedir[135].

Nevali Çori ve Göbeklitepe yerleşimlerinden ele geçen sınırlı sayıdaki betimden yapılan yorumlar spekülatif gibi görünse de, bu iki yerleşimin Neolitik dönem mitolojisi için merkezi bir motifi olduğu ve Kalkolitik döneme kadar varlığını sürdüren, Anadolu'nun diğer bölgelerinden farklı bir takım ikonografik özellikler bünyesinde barındırdığıdır.

[132] Schmidt 1998, 168.
[133] Hauptman 1993, 70.
[134] Schmidt 1998, 168.
[135] Schmidt 1998, 169.

SONUÇ

Marx; İnsanın elini kullanarak gerekli aletleri üretmesini, doğaya karşı koyma olanağı veren güç olarak niteler. Figürinler, heykeller ve duvar resimleri insanların yaptıkları ilk sanat eserleridir ve yapım amaçları inançsal olsun ya da olmasın insanlık tarihinin en karmaşık bilinmezleri arasında yerlerini korumaktadırlar.

Anadolu'da Neolitik dönemde, Tanrı ve Tanrıça olarak isimlendirdiğimiz çalışmamızda, "Tanrı" veya "Tanrıça" ile ilişkilendirilebilecek, buluntu gruplarından en çok dikkat çeken, insan figürinleri, heykelleri ve betimlemeleri, bulundukları merkezlerle birlikte, coğrafi bölgelere ayrılarak incelenmiştir. Bu araştırma sonucunda, oldukça farklı şekillerde karşımıza çıkan söz konusu buluntu gruplarını günümüz bilgi çerçevesinde ve sahip olduğumuz bakış açısıyla anlamaya çalışıp yorumlamak oldukça zor bir iştir. Ancak elimizde bulunan mevcut verilerle ve çeşitli önerilerle bazı sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Prehistorik toplumlar için bir ana tanrıça ya da tanrı kimliğinin saptanması veya bu gün düşünüldüğü tarzda bir tanrısallığı aramak tek yönlü bakış açılarını da beraberinde getirmektedir. İlk örneklerine Paleolitik dönemde rastladığımız ancak Anadolu'da Neolitik dönem başlarında görülmeye başlanan ve bu dönemin ortalarına doğru yaygınlaşan kadın figürinleri, o toplumların inanç faaliyetlerinin en önemli göstergeleri olarak yorumlanmaktadırlar. Ancak figürinlerin ortaya çıkmasından çok önceleri Anadolu'da bir takım inançsal faaliyetler ve ritüeller toplumları etkilemeye başlamıştır.

Anadolu gibi büyük bir coğrafya için Neolitik olarak adlandırılan dönem yaklaşık beş bin yıl gibi uzun bir süreyi kapsamaktadır. Bu dönem içerisinde, böyle geniş bir coğrafyada yaşayan halkların, siyasi, ekonomik, inançsal anlamda aynı kalmalarını beklemek kesinlikle imkânsızdır. Çünkü değişen besin ekonomisi insanların yaşayışlarını değiştirmiş ve bu da, dolaylı olarak toplumun tüm kademelerine nüfus ederek değişmesini sağlamıştır. Epipaleolitik'ten beri Önasya'da devam eden avcı-toplayıcı aşamanın, yerleşik ve besin üretimi aşamasına geçmeye başlamasında

ekonomik hayatın değişmesi, bu süreçte toplum ile politikanın gelişimine de köklü etkiler yapmıştır. Bitkisel üretim ve hayvanların evcilleştirilmesi gibi insanların günlük hayatlarındaki değişimlerin, sosyal alanda da faklılık yaratması kaçınılmazdır.

Anadolu'da Paleolitik dönemin devamı niteliğinde olan Erken Neolitik dönem toplumlarının, Nevali Çori, Çayönü, Göbeklitepe gibi yerleşim merkezlerindeki büyük, kompleks yapılarından, Keramikli Neolitik dönemde günlük faaliyetlerindeki küçük yavaş değişikliklerin etkisiyle ambarlarla gömütlerin, evin odak noktasına taşındığı, küçük basit yapılara dönüşmesinin geçmişe yönelik değişmiş ilişkilerin nasıl geliştiğini ve zaman, mekân, kişi ve kimlik konusunda nasıl değişikliğe uğradığını görmekteyiz. Toprağı işlemeye, çobanlığa ve yerleşik yaşama da yansıyan bu geçiş, Çatalhöyük, Hacılar gibi Neolitik merkezlerden binlerce yıl önce başlamış ve süreç devam etmiştir. Yerleşik köy yaşantısının büyümesini gösteren tablo, eskisinden çok farklıdır. İlkel avcı-toplayıcı toplumların korundukları çalılıklardan, barınaklara, oradan evlere, giderek ilk tarımcı köylerinin daha yerleşik dikdörtgen mimarilerine ve daha sonra büyük sarayların olduğu kentlere dönüştüğü, evrimsel ardışıklık varsayımı artık geçerliliğini korumamaktadır. Burada altını çizmemiz gereken nokta, ayinlerin, kamusal törenlerin yerleşik yaşamdan daha önce başladığı ve Neolitik dönem ilerledikçe giderek sıklaştığıdır[136].

Neolitik dönemin Paleolitik dönemden en önemli farkı avcı-toplayıcı kültürün kalkarak yerine üretici toplumun oluşmaya başlamasıdır. Ancak bu gelişim eski görüşün aksine çok net bir biçimde olmamıştır. Anadolu'nun birçok yerinde Neolitik dönem yaşayan kültürlerin tarıma geçmeden fakat yerleşik olarak yaşadıkları gerçeğiyle karşılaşılmıştır. Bu yerlerin başında Göbeklitepe gelmektedir. Anadolu platosunda Neolitik Dönem olarak adlandırılabilecek, ama avcı- toplayıcı kültürün devam ettiği birçok yerleşim yeri de söz konusudur. "Neolitik Dönem" kavramının anlaşılmazlığını ise, buradaki toplumların yaşadıkları coğrafyanın, zengin flora ve faunasıyla açıklamak mümkündür. Av hayvanlarının ve toplanabilecek ürünlerin yeter derecede olduğu bu yerlerde üretime geçilmemesi doğal karşılanmalıdır.

[136] Hodder 2006, 236.

Neolitik Dönem'de de Paleolitik Dönem'de olduğu gibi bir takım kült faaliyetleri devam etmiştir. Anadolu'nun tüm Neolitik yerleşmelerinde az ya da çok kült objeleri, tapınak denilebilecek özel binalar bulmak mümkündür. Bu objeler ya da mimari ögeler, insanların hem sosyal açıdan gelişmişliğini, hem de ortak amaçlar adına bir arada hareket ettiklerini gösteren önemli bir unsurdur. Göbeklitepe, Çayönü, Nevali Çori, gibi Erken Neolitik dönem merkezlerinde, kutsal bölgelerin hem mimari olarak, hem de bulunduğu yer açısından insanların yaşam alanlarından uzak bölgelerde konumlandıkları görülmüştür. Bu yalnızca işbölümü bakımından değil, aynı zamanda sosyal bir hiyerarşik sistemin başlangıcını göstermesi açısından da önemlidir. Dini ve dini olmayan mimari arasındaki ayrım; dini inançların ikonografi ve heykeller yoluyla ifade edilmesi ve heykellerin yapımında oluşan iş bölümü, tamamen toplumun birlikte hareket etmesiyle sağlanabilir bir durumdur. Demek ki ilk yerleşik toplaşmaların oluşturulmasının temelinde kamusal ayinler, şölenler ve böyle kamu törenlerinin olanak sağladığı toplumsal ve ekonomik ilişkilerin denetimi yatmaktadır.

Göbeklitepe ve Nevali Çori gibi yerleşim yerlerinde bulunan heykeller toplumun tapınımlarını gösteren önemli bulgulardır. Nevali Çori'deki "T" biçimli sütunların mimari boyutu ağır basmaktadır. Fakat her ne kadar mimari amaç için kullanılsalar da, bu sütunların yalnızca özel yapıların içinde olması, onların din ile mimariyi birleştiren unsurlar olarak düşünülmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Göbeklitepe'de tespit edilen "T" biçimli sütunların birbirinden değişik yükseklikler göstermesi ve birbirine ayrı konumları, bunların bir çatı taşıyıcı işlevine sahip olamayacağını düşündürmektedir[137]. Belki ilk zamanlarda çatı taşıyıcısı olarak kullanılan söz konusu "T" biçimli sütunlar, zamanla işlevselliğini yitirmiş ama dini kimliğini kaybetmeden kullanılmaya devam etmiştir. Aynı "T" biçimli sütunların Adıyaman'daki antromorfik benzerleri ise, Göbeklitepe ve Nevali Çori'dekilerin inançsal boyutunu pekiştirmesi açısından önemlidir.

[137] Schmidt 2000, 18.

Göbeklitepe'de görülen anıtsal dikili taşlar, insan betimlerinin yansımasıdır. Bu taşların üzerleri büyük hayvanların ve fallusların ayrıntılarıyla işlenmiş sembolleriyle kaplıdır. Her ne kadar hayvanlarla birlikte gösterilseler de, böyle büyük hayvan betimlerinin ataları simgeliyor olabileceği düşünülmekte ve bunların her durumda insanı simgelediği vurgulanmaktadır[138]. Burada belirleyici olan, insan benzeri betimlemelerin hayvan ruhlarıyla, belki de sosyal varlıklarla ve öteki dünyalarla ilişkili olarak gösterilmesidir.

Bu dönemde yerleşim yerlerindeki ortak bezemeler de kurumsallaşmış ya da tek elden yönetilen dini seremonilerin varlığını düşündürmektedir. Tüm merkezlerde görülen kuş ya da yılan bezemesi bu benzerliğin örneğidir. Düşünülebilir ki, yılan ya da kuş bu toplumlar için aynı amaca hizmet etmiş, belki de aynı anlamı taşımıştır. Yerleşimlerin çoğunda görülen yılan motiflerinin birbirlerine çok benzemesi onların aynı anlama geldiğini düşündürmektedir. Bazı bilim insanlarına göre yılan, yeraltı tanrılarının sahip olduğu güçlere sahip bir hayvandır. Bereketin, gücün ve penisin sembolüdür. Ama en önemli ikonografik özelliği, felaketleri uzaklaştıran bir sihir aracı olarak karşımıza çıkmasıdır.

Göbekli Tepe'de görülen tüm hayvanlar erkektir, şimdiye kadar hiçbir dişi sembolüne rastlanmamıştır. Büyük ölçekteki heykellerdeki motiflerle, hem daha önce hem de sonraki tabakalara ait kabartmaların karşılaştırılması son derece ilginç sonuçlar vermektedir. Erken tabakalarda pek çok hayvan motifi gözlenirken, insan motiflerine çok nadir rastlanılmaktadır. Daha geç tabakalarda ise, insan motiflerinde gözle görülür bir şekilde artış dikkati çekmektedir. Açıktır ki, motiflerde köklü bir değişim söz konusudur[139]. Ayrıca yine aynı yerleşim yerinde tüm tabakalar boyunca yalnızca bir kadın betimi görülmektedir[140]. Bu değişim avcı-toplayıcı toplumdan, besin üreten topluma geçişte, sosyal olayların ya da yaşam tarzının değişmesinin, sanatı ve dini ne şekilde etkilediğini gösteren köklü bir değişimdir.

---

[138] Hodder 2006, 178.
[139] Schmidt 1999, 14.
[140] Tüm insan betimli heykeller "Löwenpfeilergebaude" Aslan Sütunlu yapıdan gelmektedir. Bu yapıdan daha önceye tarihlenen, "Schlangenpfeilergebaude" Yılan Sütunlu yapıda ise yalnızca hayvan motifleriyle karşılaşılmaktadır. Bakınız. Hauptmann 1999a, 80, Schmidt 2000, 7.

Anadolu için, bu durama cevap olarak verilebilecek en güzel örnek Göbeklitepe'de bulunan ve 40,5 cm. yüksekliğinde olan ve iri fallusuyla dikkat çeken bir erkek heykelidir. Bu heykel, ana tanrıça inancından önce baba tanrı inancının varlığının sorgulanmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte yine Mezra-a Teleilat yerleşiminden bu yorumu destekleyebilecek çok önemli bir grup eril figürin ele geçmiştir. Taht olarak yorumlanabilecek, arkalıksız iskemle benzeri bir nesneye oturur durumda olarak gösterilen bu figürinlerin de erkelik organı özellikle belirtilmiştir. Söz konusu eril figürinlerin, sert yüz ifadeleri ve dik duruşları ile bir erkek tanrının varlığını ya da toplumda mevki sahibi olan birisini temsil ettiğini düşündürebilir[141]. Yine aynı dönem içerisinde tarihlenebilecek ve Şanlıurfa il merkezine bulunan ancak kazı buluntusu olarak ele geçmeyen ve H. Hauptmann tarafından bir kült merkezine ait olabileceği ileri sürülen, 1.93 cm. uzunluğundaki erkek heykeli de, erkek egemen kültürün ilginç bir yansıması olarak düşünülebilir. Bu heykel ve heykelcikler baba tanrı inancını destekleyen objeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu yerleşimlerdeki heykelleri taş yatağından çıkarıp yapmak ve tüm kült binalarının inşası, burada yaşayan halkların, dini yetkilerini kullanan güçlü kişiler tarafından, zorlu çabalara teşvik edilerek, organize edilmiş olmaları gerektiğini düşündürmektedir. Bu görüş takip edildiğinde, Göbeklitepe'nin besin üretimi ile tamamen terk edilmesi durumu, toplumun, kurulu sınıflara karşı bir savunma tepkisi olarak açıklanabilir. Bu devrim, G. Childe'nin bahsettiği anlamda bir devrim olmasa da, insanların yaşam şartlarını doğrudan etkilemiştir. Burada yaşayan halk, yeni gelişen tarım aletleriyle birlikte, artık avcılık çağındaki Şamanların emirlerini dinlemek zorunda kalmamış ve tamamen yeni bir yaşam tarzını benimsemiştir.

Besin üretimindeki köklü değişim, değişen toplum yapısı, Neolitik dönemin ortalarına doğru sayıları oldukça artan insan biçimli figürinlerle kendisini göstermektedir. Bu figürinler, "özellikle, şişkin karınlı çıplak betimlemeleri olanlar" bereket ve verimlilikle ilgili anaerkil bir yapıya geçişin göstergesi olarak kabul edilmiştir. Toprağın bahar ve yaz aylarında verimliliğinin artması ve sonrasında kışın

[141] Bakınız. Özdoğan 2003, 515–517.

yok olup tekrar canlanması döngüsünün, kadın bedeniyle sembolize edilmesi, dönemin yaygın inanç sistemi olarak karşımıza çıkar[142]. Neolitik dönemde figürinlerin sayısındaki artış ve söz konusu objelere inançsal bir ilgilinin olabileceği düşüncesi, bu figürinlere bakış açısını tek yönlü kılmış, bulunan her figürin bereket ve verimlilikle bağlantılı değerlendirilmiştir. Kuşkusuz, bu buluntu grubu Neolitik dönem insanı için inançsal bir anlam ifade etmekte ve toprağın, diğer anlamda üretimin verimliliği için büyük önem taşımaktadır. Ancak figürinlerin tümünü aynı sınıfta incelemenin ve değerlendirmelerini tek yönlü bakış açısıyla yapmanın, bu dönemin inançsal faaliyetlerini anlamamız yolunda bizi yanlış boyutlara taşıyabileceğinin de altını çizmek gerekir.

Anadolu'da ele geçen Neolitik dönem figürinleri, çoğunlukla dişil olarak tanımlanmakla birlikte, bu figürinlerin yanı sıra bir o kadar hayvan figürini ve eril figürin bulunmaktadır. Bu figürinlerden bazıları özel cinsiyet özelliği göstermezken, bazıları da belki ortak anlamı ifade eden bölgedeki benzer işaretleri, tasarımları sunarlar. Fakat tanrıça figürinlerinin cinsiyeti dişil olduğu için, herhangi bir cinsiyet tanımı içermeyen figürinler bile "Ana Tanrıça" ya da "Bereket Tanrıçası" olarak yorumlanmaktadır.

Figürinlerin yapım ve kullanım amaçlarının düşünülmesi ve bu buluntu grubunu yorumlamanın çevre, hammadde, boyut, kullanım analizi, buluntu yeri gibi pek çok farkın göz önünde bulundurularak yeniden incelenmesi gerekmektedir. Neolitik dönemde üretilen inançsal ve/veya sanatsal bu eserlerle ilişkili olarak pek çok yaklaşım, yöntem, yorum ve kuram üretilmektedir. Figürinlerin, oyun nesneleri, cinsel obje, maket, temsil, yanılsama olmalarından; kült nesneleri ya da sembolik nesneler olmalarına dek, birçok işlevinin olabileceğinden bahsedilmiştir. Bu objeler, pek çok farklı yöntemle görünecek şekilde üretilmiş olabilirler. Bazen estetik hoşluk, bazen işlevsel açıdan yorumlanan figürinlerin, yapım ve kullanım amaçlarının kesin olarak belirlenip belirlenemeyeceği şimdilik oldukça zor görünmektedir. Figürinler hakkında

[142] Aydıngün 2005, 16.

hala en geçerli görüş, inançla ilgili faaliyetlerde kullanılan kültürel bir nesne olduklarıdır.

Figürinlerin hammaddelerine bakılarak gerek bağlam, gerek cinsiyet konularında da çeşitli fikirler ileri sürülebilir. Örneğin, figürinlerin yapıldığı hammaddelerden biri olan kilin plastik özelliği, kolay, ucuz ve çabuk üretilir oluşu, toplumların inançsal kültürlerinde yer alan, tapınma, ayin, sunma ve cenaze törenleri gibi ritüel etkinlerdeki ihtiyaçlarına geniş ölçüde karşılık verebileceğini düşündürmektedir. Diğer yandan, figürinlerin yapıldıkları hammaddeye göre değerlendirilmeleri de çeşitli yorumları beraberinde getirmektedir. Örneğin Ulucak Höyük ve Nevali Çori yerleşimlerinden ele geçen birer pişmiş toprak erken figürini dışında, tüm erkek figürinlerinin mermer ve taştan yapılmış olması, onların tanrısallığı ile ilişkilendirilmiş, pişmiş topraktan yapılmış kadın figürinlerinin ise toprak ve bereket ilişkisi sembolü olduğu öne sürülmüştür. Konya Ovası'nın Neolitik merkezlerinden Çatalhöyük'ün eril figürinleri burada önem kazanmakta ve yerleşimin yalnızca VI. Tabakasından ele geçen söz konusu figürinlerin, Güneydoğu Anadolu'da Keramiksiz Neolitik dönemde görülen baba tanrı inancının devamı niteliğinde olup olmadığı düşünülmektedir[143]. Kilin ucuz ve kolay bulunur bir malzeme oluşu, kil yerine ulaşılması ve işlenmesi zor, sert, kalıcı, dayanıklı ve şeffaf bir malzeme olan mermerin, sanki başka bir dünyadanmış gibi sonsuzluk ve ölümsüzlük hissi verebilmesinin daha tanrısal olarak yorumlanması bir anlamda doğru olarak düşünülebilir. Ancak büyü figürinlerinin kilden yapılmasının, evlerde gerçekleştirilen ve sık sık tekrarlanan ritüel bir etkinliğe cevap verebilecek nitelikte olmasına ve her durumda inançsal faaliyetler için kullanılmış olabileceğine dikkat çekmek gerekmektedir.

Kilden yapılan ve ucuz olan bu materyal, bu figürinlerin pek çoğunun uzun süreli amaçlar için tasarlanmadığı fikrini de destekler niteliktedir. Kilden çok, diğer malzemelerle yapılan figürinler ise olasılıkla, bu materyallerin elde edilmesi ve şekillendirilmesinin zor olduğu gerçeğine dayanarak daha uzun vadeli amaçlar için tasarlanmıştır.

[143] Hamilton 2000, 137.

Boyutlar göz önünde bulundurulduğunda ise, figürinlerin boyutları 0–5 cm arasında değişen küçük çaplı olanlarının büyü aracı olarak kullanıldığı, daha büyük boyutlu olanların ise farklı tapınımlar ve inançsal faaliyetlere cevap verdiği düşünülmektedir. Kilden küçük nesneleri özel şekillere sokmak için hemen kalıba dökmek ve pişirmek daha kolaydır. Çünkü pişirme esnasında şekillerini korumak için çok daha fazla sıcaklık gerektirmezler. Bu, mantıksal olarak ritüel nesnelerinin adak ya da kült figürinlerinden çok daha yaygın olması fikrine dayanmaktadır. Bu fikir, ritüelin tekrarlanan bir etkinlik olduğu tanımı göz önünde bulundurularak öne sürülebilir.

Figürinlerin yapım kalitesi ve özenli işlenişleri de bize onların sembolik anlamlarını düşündürmektedir. Figürinlerin bağlamı diğer buluntular ile birlikte değerlendirildiğinde anlam kazanmaktadır. Örneğin büyü amaçlı yapılmış olduğu düşünülen figürinlerin çoğunun diğer figürinlerle birlikte çöp alanlarında bulunması, bu figürinlerin, grupça olmasından çok, tek başına atılmış olmasını daha muhtemel kılmaktadır. Aynı yerde birlikte olan nesnelerin benzer şekilde kullanıldıktan sonra, farklı zamanlarda elden çıkarıldığı düşünülebilir.

Figürinlerin, ayrıca, toplumdaki soy gibi başka rolleri oynamak amacıyla, kadın ayinlerinde kullanılmış olabilecekleri ve ileri sürülmektedir. Birçok kazı merkezlerinde karşımıza çıkan, yerinden çıkarılabilir başların bu amaca hizmetle farklı yaşları, duyguları, yansıtmak amacıyla yapılıp yapılmadıkları tartışılmaktadır[144]. Aynı görüşe göre, gruplarda betimlenen büyük insan gövdeleri, kimi toplumlarda uzun yaşamış deneyimli üyelerin oynadığı karar verme rolüyle uyuşmaktadır. Bu figürinlerin çoğunda sergilenen rahat, kendine güvenen hatta hükmedici pozlar, genç kadınların geçiş ayinlerinden çok, orta yaşlı ya da yaşlı kadınları akla getirmektedir[145]. Bu bağlamda, figürinlerin boyutları ve kolayca taşınabilir olmaları ritüel amaçlı kullanıldıklarını da düşündürebilir. Etnografik çalışmalardan elde edilen verilere göre, figürinlerin bu özellikleri, ritüeller için neredeyse standart boyuta ulaşacak kadar

[144] Hodder 2006, 202.
[145] Hamilton 2000, 138–140.

ortaktır. Etnografik belgeler de, diğer veriler gibi kadın figürinlerinin pek çok farklı anlama ve işleve sahip olabileceğini ortaya koymaktadır.

Figürinler, hızlıca hemen şekil verilerek kullanılan ve daha sonra elden çıkarılan, büyü figürinleri, evi koruması ve av duası için ritüellerde kullanılan imitasyon figürinler, çocukların eğlenmesi için oyuncaklar, kilden öğretici maketler gibi çeşitli sınıfa sokulabilmektedir. Bazı figürinlerin büyü aracı olarak üretilmiş olabileceği ve çöpe atılmadan önce çocuklar için oyuncak olarak tekrar kullanıldığı düşünülmektedir[146].

Figürinlerin başlarının kırık olarak ele geçmesi, ölümle ilgili bir büyünün ritüeli gibi görünürken, bu buluntu grubunun ev ve avlulardan ele geçmesi veya küçük kırıklar halinde, diğer figürün parçalarıyla birlikte bulunması, daha çok günlük yaşam sırasında nazarlık gibi sıkça kullanılmış olmalarına bağlanmaktadır. Ayrıca, yöntem olarak, figürinlerin önce kilden silindirsel bir çekirdek halinde işlendiği, organlarının daha sonra bu çekirdeğe eklenip, ayrıntılarının belirtildiği, başın tümüyle ayrı yapılıp, sonradan vücuda eklendiği de saptanmıştır. Tipolojik özelliklerine bakılarak, figürin çeşitliliği içerisinde bölünebilir olarak tanımlanan bu figürinler için, bulundukları ortam, buluntu yerleri gibi veriler değerlendirilerek çeşitli yorumlarda bulunulabilir. Örneğin, atık alanlarda, başı kopuk şekilde bulunan figürinlerin ölüleri temsil ettiğini ve ata kültüyle ilişkili olabileceği yorumu, onların mezarlarda bulunması gerektiğini düşündürmektedir. Öte yandan pek çok yerleşim yerinde yapılan kazılarda heykelcik başlarının yerinden çıkarılabilir oluşu, bu figürinlerin başlarının bilerek kırılmasıyla bağlantılı olabileceğini düşündürmektedir[147]. Ayrıca, başların ayrılmasının ritüel uygulamalarla, figürinlerin elden ele dolaşmış olduğu ve atalarla bağlantı kurma girişimi olarak yorumlanır. Boğa başları, kabartmalar gibi diğer buluntulara bakarak, bu başların terk edilen evlerde de ele geçmesi, Çatalhöyük dikkate alınırsa, bu buluntuların, Keramiksiz Neolitik dönemde görülen kafatası kültüne benzer şekilde özel bir yere

[146] Voigt 2000, 261–263
[147] Kuijt 2006, 149.

konuldukları düşünülebilir[148]. Bunun yanında bölgeye işgal amaçlı gelmiş dış güçler tarafından tahrip edilmiş olma olasılığı da dikkate alınmalıdır.

Figürinler, pek çok işleve sahip olabilir. Ancak, ele geçen her figürinin de bir işlev ya da anlam taşıması zorunluluğu yoktur. Bu nesneler, gördüğünü yapmış bir insanın üretimi bile olabilirler. Bir figürin gömülmüş bir yapıda, sembolik olarak yorumlanabilecek diğer buluntular arasında ele geçmişe, inançla ilgili bir bağı olup olmadığı sorgulanabilir. Ancak, başka figürin parçalarıyla beraber, çöp alanlarına atılmışsa ya da açık alanlarda ve aşınmış olarak bulunmuşsa, diğer yorumların yanı sıra, kutsallığını yitirdiği ya da hiçbir kutsal anlam içermediği de düşünülebilir. Bu da bize bazı durumlarda, figürinlerin yapım, kullanım ve atma süreçlerinin, bulundukları ortamların, kendilerinden daha çok anlam yüklenmiş olmasını ve figürinlere bakış açısının yapıldığı madde ve yapım özelliklerinden çok, çevresel bağlamda incelemeyle daha doğru sonuçlar alınabileceğini düşündürmektedir. Figürinlerin yapılar içerisindeki yaygın dağılımı, evlerin içinde genel kullanımlara cevap verdiklerini akla getirmektedir. Ev içlerinden gelen figürinler, ev halkının kendi içinde yaptığı bazı törenlere bağlanabilir. Fakat bu nesnelerin kullanımlarının cinsiyetle ya da ölüm sırasındaki yaşla ilintili olup olmadıkları bilinmemektedir. Figürinlerin bazıları kadınların cinsellikleri, ekonomik ya da sosyal rollerine odaklanabilir; çünkü doğum ve yenilenme kadar ölüm ve şiddetle ilgili de kadın figürini bulunmaktadır[149]. Bunun yanında figürinler aynı zamanda kutsal olmayan ortamlarda da ele geçmektedir. Bu bağlamda figürinlerin, günümüzdeki biblolar gibi basit dekorasyon objeleri olduğu da düşünülebilir.

Çatalhöyük yerleşiminde görülen boğa başlarının da kadının doğurganlığı ve üreme sistemiyle ilişkilendirilmesi nedeniyle Neolitik dönem topluluklarının derin bir anatomi bilgisi olduğunu akla getirmektedir. Elimizde Neolitik dönem insanlarının ölü kadınların vücutlarını incelediğine dair hiçbir kanıt yoktur. Ancak 2005 yılında, Çatalhöyük'te bulunan ve yaşam-ölüm döngüsü olarak yorumlanan pişmiş toprak kadın figürininin arka tarafındaki iskelet betimi oldukça ilginçtir (No 30). Bu figürinde

[148] Köşk Höyük ve Çatalhöyük'te bulunan alçı sıvalı kafatasları için Bakınız. Silistreli 1990, Bonogofsky 2005. Çayönü için Bakınız. Özdoğan-Özdoğan 1998.
[149] Hodder 2005, 8.

omurga leğen kemiği, kürek kemiği kaburgalar oldukça belirgin şekilde betimlenmiştir. Genelde, atasına dönen kadın, ölümle ilişkili kadın, ölümle yaşamı birleştiren kadın şeklinde yorumlanan bu heykelcik, Anadolu'nun Neolitik dönem insanlarının doğum ve ölüm arasındaki ilişkiyi sorgulayarak, kadın bedeninde bunları temsil ettiğinin göstergesi olarak düşünülmektedir[150]. Buna benzer bir düşünce, aynı Neolitik merkezde 2002 yılında bulunmuş olan başı kopmuş bir kadın figürini için de öne sürülmüştür. Figürinde karın bölgesinin arkasında bir oyuk görünmektedir (No: 25). Oyuğun içinde yabani bir tahıl türüne ait tohum tanesi dikkat çekmektedir. J. Mellaart'ın bulduğu leoparlı kadın figürinin de tahıl ambarının yanında olması, bu tohum taneciğinin figürinin sırtına bilinçli konulduğunu düşündürmektedir. Benzer figürinler için yapılan değerlendirmeler Hacılar için de söylenebilir. J. Mellaar'tın bulduğu figürinde olduğu gibi, sunaklar ve tahtlar üzerinde oturan kadın figürinleri, hayvanları ve hayvanların başlarını tutar şekilde betimlenmişlerdir. Bu figürinler, tipolojik özelliklerinin değerlendirmesiyle, kadınların inançta hayvanların verimliliğinin üzerinde egemen olduklarının göstergesi olarak yorumlanabilirler. Çatalhöyük'ün "Ana Tanrıça" olarak yorumlanan figürinlerinde, pek çok bölgede bulunan diğer tanrıça figürinlerinde olduğu gibi belli bir zamana ya da coğrafyaya aitmişçesine tek başına değil, kökeni insanlığın ilk dönemlerine kadar uzanan ve çağlar boyunca şekil ve isim değiştirerek bir kuşaktan bir kuşağa devredilen, bir kültürden diğerine geçen tanrıçalar silsilesi içinde değerlendirilmesi gerekmektedir[151]. Bu düşünceye göre, ancak böyle yapıldığı takdirde, benzer temaların nasıl farklı zaman ve coğrafyalarda tekrarlanarak karşımıza çıkmakta olduğu görülebilir.

Anadolu'nun Neolitik dönem yerleşim merkezlerinden ve bu merkezlerin farklı çevrelerinden sayısız insan figürini ve şematik figürin ele geçmiştir. Duvar resimleri ve kabartmalar da insanların betimlendiği sayısız sahnelerle doludur. Bunların hepsi tapınak olarak nitelendirilebilecek özel binalardan ele geçmiştir. Duvarlarda bulunan betimlerin çoğunda dolaylı ya da dolaysız olarak av konusuna değinilmiş ve erkekler yabani hayvanları avlarken gösterilmiştir. Bazı sahneler av betiminden çok bir

[150] Meskell-Nakamura 2006, 109.
[151] Aydıngün 2005, 18.

ritüelin göstergesi olabilir. Çünkü söz konusu betimlerde insanlar ellerinde herhangi bir av aletiyle gösterilmemekte, daha çok hayvanların diline kuyruğuna dokunarak onları kızdırıyor gibi görünmektedirler. Belki de bu hayvanlar yaşamıyor ve insanlar onlara dokunarak ölü ruhlarıyla iletişim kuruyor bile olabilirler. Söz konusu sahnelerde olayları uzaktan seyreden steotopik görünümlü kadınların ise toplumun ileri gelenleri, ritüellerin yöneticileri oldukları ileri sürülebilir. Belki de bu sahneler gençlerin yetişkinlik aşamasına geçtiklerinde yürütülen bir takım seremonilerin betimleridir. Bazı sahnelerde leopar ya da geyik postu giymiş olarak dans veya benzeri bir ritüel gerçekleştiren erkek betimleri bulunmaktadır. Bunların orada tanrısal bir varlıktan öte, yerleşimin sakinleri olduğu düşünülürse, yine aynı şekilde leopar postu giymiş kadın heykelciklerine de atfedilen tanrısallık yorumu yanlış olabilir. Diğer bir yandan insan ve hayvan betimlerinin iç içe olduğu örnekler, topluluğun içindeki sosyal yapılaşmayı gösteriyor olabilir. Çeşitli hayvan postları giyen insan resimleri, belki de o hayvanları totem olarak kullanan grup ya da klanları temsil etmektedir[152].

Tüm Anadolu için figürinlerin yayılımları göz önünde bulundurulduğunda, hemen her yerde karşımıza çıkan dolgun görünümlü, çıplak betimlenen ve büyük göğüsleriyle ön plana çıkan kadın betimleri dikkat çekmektedir. Erken Neolitik dönemde görülmeye başlayan figürin grupları genelde, özensiz, ayrıntısız yapılmışlardır. İlk örnekleri daha çok Güneydoğu Anadolu'da görülen figürinlerde belirgin formun şişman kadın olduğunu söylemek oldukça zordur. Ayrıca kadın olarak nitelendirilebilecek birçok figürinin yanında, cinsiyeti erkek olan figürinler de yoğunluktadır. Bu durum Keramikli Neolitik döneme gelindiğinde aynı bölgede ve merkez Anadolu'da yavaş yavaş değişmeye başlamıştır. Güneydoğu Anadolu için cinsiyetinin kadın olduğu belli olan ve muhtemelen hamile olarak gösterilen kadın figürinlerinin yoğunlukları, Anadolu'nun içlerine doğru gidildikçe ve zamanla belirgin bir şekilde artmaktadır. Söz konusu değişimi, tabaklanması ve stratigrafisi iyi olan merkezlerde görmek mümkündür. Örneğin Çatalhöyük yerleşiminde, VI. Tabakaya kadar görülen şematik figürinler, erkek figürinleri ve zayıf kadınlar, VI. Tabakan sonra yerlerini oldukça şişman, vücut ayrıntılarıyla işlenmiş kadın figürinlerine bırakmaktadır.

[152] Roller 2004, 51.

Yerleşimin erken katlarından, geç katlarına kadar bu değişimi izlemek oldukça kolaydır. Nitekim en geç tabaka olan II. Tabakanın figürinlerine bakıldığında, genel olarak "Tanrıça" olarak nitelendirilen, 10–15 cm boylarında değişen, steotopik kadın figürinleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çatalhöyük ile çağdaş birçok yerleşim yerinde yapılan tarihlemeler ve eşleştirmeler sonucunda benzer bir manzara söz konusudur. Daha geç döneme tarihlenen Hacılar yerleşiminde ise yalnızca VI. Tabakadan gelen yaklaşık kırk beş kadın figürini bulunmaktadır. Bu figürinler, gençlikten yaşlılığa bir kadının hayatının tüm evrelerini, çocuk doğurma, cinsel ilişki gibi konuların da işlendiği sahnelerden kesitler sunmakta ve oldukça özenli yapılmalarıyla dikkat çekmektedirler. Söz konusu figürinlerin VI. Tabakayla sınırlı olması normal görünmemekle birlikte, bu evrenin bir yangınla son bulması sonucu korundukları düşünülmektedir. Bu da, figürinlerin özel amaçlar için ayrılmış olduklarını ve işlevlerini yerine getirdikten sonra da kasıtlı olarak yok edildiklerini düşündürmektedir[153]. Bu figürinlerin çoğu evlerin zeminlerinde, ocakların yanında kümeleşmiş şekilde ve tahıl yığınlarının içinde ele geçmişleridir. Hiç biri kasıtlı olarak kırılmış ya da zarar verilmiş değildir. Bu da yerleşmeyi sona erdiren yangın sayesinde figürinleri o anki kullanımlarını anlamak açısından oldukça önemlidir. Böyle düşünüldüğünde, tanrıça inancının bir parçası olmasından şüphe duyulmayan bu figürinler, genel görünümleri itibariyle normal etkinlikler içerisindeki normal kadınları simgeliyor gibi görünmektedir. Yine burada tek erkek figürinin ele geçmemesi ve figürinlerin kadın vücudunu, kadının cinselliğini öne çıkarıyor olması, söz konusu buluntu grubunun bir tanrıçayı temsil edip etmediğini düşündürmektedir.

Çatalhöyük ve Hacılar yerleşimlerini benzer kılan, her iki yerleşim için de yırtıcı hayvanları ve kadınları işleyen ortak temaların söz konusu olduğu figürinlerin varlığıdır. Leoparlı tahtta oturan kadın figürini her iki yerleşmede görünmekle birlikte, leopar yavrusunu bağrına basan Hacılar figürini kadınların üremesiyle yırtıcı hayvanların ilişkisini göstermesi açısından önemlidir.

[153] Roller 2004, 54.

Figürinler, heykeller ve duvar resimleri Neolitik dönem Anadolu toplumlarının inanç sistemlerini en iyi yansıtan buluntu gruplarıdır. İnanç, toplumun gereksinmelerinden kaynaklandığı gibi, toplumların ekonomik seviyelerdeki değişim de insanların inanışlarında köklü değişiklikler yapabilir. Örneğin Çatalhöyük yerleşiminde VI. Tabakadan sonra erkek figürinlerinin ortadan kalkması ve daha sonraki tabakalarda kadın figürinlerinin standartlaşması besin üreticiliği ve azalan avlanma ile açıklanabilir.

İnanç kavramı, insanların ihtiyaçlarından ya da korkularından oluşan bir olgudur. Bunun en güzel örneği Anadolu'nun tarıma geçen Neolitik toplumlarının tapınımlarında oluşan gözle görülür farktır. Merkezi İç Anadolu ya da Güneydoğu Anadolu olsun tüm üretim toplumlarında sıkça karşılaşılan kült objeleri, tamamen toprağın bereketini arttırmaya yönelik doğurganlığın simgesi olan "Ana tanrıça" benzeri objelerdir. Oysa tarıma geçmeyen ya da hala avcı-toplayıcı yönü ağır basan toplumlarda Göbeklitepe örneğinde olduğu gibi, avcılıkla ilgili tapınımlar söz konusudur. Hacılar, Çatalhöyük gibi yerleşimlerde doğurgan tanrı simgesini Göbeklitepe'de totem direkleri ya da heykeller almıştır. Tüm tapınımlarda, toplumun gerçek dünyada olmasını istediği değişiklikleri simgeleyen hareketlerle davranması, örneğin, avcılık için av hayvanlarının çoğalmasını sağlayan ya da öyle olacağını düşündüğü ritüeller gerçekleştirmesi, tarımcı toplumlarda ise toprağı döllemek ve verimi arttırmak için çeşitli törenler düzenlemesini amaçlayan nedenler bulunmaktadır.

Göbeklitepe'nin sütunları ve heykelleri, olasılıkla Paleolitik dönem sonu mağara sanatında ortaya çıkan gelenekleri gösteren, avcı-toplayıcı toplumların yaratı dünyasının nesnelleştirilmesini ve inançlarını temsil etmektedir[154]. Bölgeye yerleşenler, kolay işlenen bir taş olan, kireçtaşını heykel yapmak için kullanmışlardır. Söz konusu avcı-toplayıcı toplumlar ruhsal dünyanın hayvan kavramını yansıtıyor görünmektedir. Keramiksiz Neolitik dönemde semboller daha çok hayvanlarla ilişkilidir. Tüm veriler ele alındığında, geç dönem avcı-toplayıcı toplumlarının sembolik dünyalarının nesneleştirilmesiyle ilgili olarak, Yakındoğu için zihinsel ve inançsal bir devamlılığın varlığından söz edilebilir. Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Levant'tan geldiği düşünülen

[154] Schimdt 1998, 160.

Neolitik kavramlar ve maddesel ürünler, bu bölgedeki araştırmalar sonucunda farklı bir tablo ortaya koymuştur. Neolitik döneme geçiş, avcı-toplayıcı topluluklardan oluşan karma çiftçiliğe ya da tarımsal ekonomik temele bağlı gelişen yerleşik toplumlara geçiş dönemini kapsar. Yakındoğu'da bu dönem iki bin yıldan fazla sürmüş ve insanların yerleşik yaşamı kolaylaştıran ideal çevre koşullarıyla karşılaşması sonucunda yerleşik yaşama geçiş aşaması başlamıştır.

Bu yerleşim yerlerinde güçlü yöneticiler tarafından yönetilen tapınakların, sınıflı bir toplumun varlığını kanıtlaması, düzenli olarak yürütülen seremonilerin güçlü bir şaman ya da rahip tarafından üstlenilmesi, yapılan devasa boyuttaki heykellerin taş yatağından çıkarılıp, işlenerek tapınaklarda kullanılması, tamamen sosyal yapılaşmanın ve iş bölümünün birer ürünüdür. İşte "Neolitik Devrim" kavramı kendini tarımdan sıyırıp bu noktada tam olarak bir devrim anlamı üstlenmektedir. Yani insan atalarının aksine artık, daha üretken ve yalnızca fiziksel kaygılardan çok maneviyata da önem veren bir kimlik üstlenmiştir.

Güneydoğu Anadolu'da geç avcı-toplayıcı toplumların sahip olduğu kompleks sosyal yapının, tarımın gelişmesinin önemli göstergelerinden bir olduğu, aynı şekilde o toplumun çöküşünün, hayvanların evcilleştirilmesiyle bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Yani aslında insanların önce bir araya gelerek çeşitli sosyal sınıflar oluşturdukları, büyük ve kompleks yapılar yaparak tapındıkları ve nüfuslarının artmasıyla tarıma ihtiyaç duydukları düşünülebilir; kısacası "tarım" insanlığın gelişmesini sağlayan bir neden değil, aksine gelişmişliğin ve artan nüfusun ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Bu savı olanaklı kılan en iyi örnekse, insanların tarıma geçtikten ve hayvan evcilleştirmeye başladıktan sonra teknolojilerinde ve mimari unsurlarında dikkati çeken gözle görülür farktır. Keramiksiz Neolitik dönemin yaşandığı yerleşimlerin, çanak çömleğin kullanılmaya başlamasıyla tamamen ortadan kalkması, dev heykellerin, sütunların, gösterişli binaların ve dinsel törenlerin yapıldığı tapınakların gösterişinin kaybolması, her şeyin sıradanlaşması, belki bu düşünceye bir kanıttır. Merkezi Orta Anadolu'daki Çatalhöyük, Hacılar, Höyücek gibi Neolitik dönemin inanç sistemlerinde önemli roller üstlenebilecek yerleşim yerlerinin tapınak ve ev kullanımlarındaki benzerlik ya da evlerini tapınak olarak kullanımları, bu dönemde

artık toplumda egemen bir sınıfın ya da kişilerin olmadığını, bazı dönemler dışında her ailenin kendi tapınımlarını ev içlerinde sergilediğinin bir göstergesidir. Höyücek yerleşiminde Tapınaklar Dönemi'nde, tapınak olarak adlandırılabilecek yapıların hiç birinde figürin ele geçmemesi, buna karşılık bu dönemde yerleşimde yaşanan büyük gelişim, besin üretimiyle açıklanmaktadır. Fakat bu yapıların içerisinden çıkan mermer kapların ve çeşitli kült eşyalarının ritüel işlevi olabileceğinin üstünde durulmaktadır. Kutsal Alanlar Döneminde ise gözle görülebilir yoğun dini faaliyetler göze çarpmaktadır. Tapınak Dönemindeki yapılardan daha faklı olarak bu dönemde bir açık alan tapınımı söz konusudur. Yani Tapınak Döneminden gelen kutsallık yerini korumuş fakat tapınımın şekli değişmiştir. Bu saptama doğru ise burada Kutsal Alanlar Dönemi boyunca kutsanan varlık "Ana Tanrıça" olabilir[155]. Şöyle söylenebilir ki Erken Yerleşmeler Dönemi'nden sonra gelişen Höyücek yerleşimi, Tapınaklar Döneminde eskiden kalma farklı bir dini yapı içerisindeydi. Bu yapı belki hala erkek egemen kültün etkilerini taşımaktaydı. Kutsal Alanlar Dönemi'ne gelindiğinde ise bölge kutsallığını korudu fakat ritüel işlevi taşıyan eşyalar ve tapınım nesneleri değişti.

Tüm İç, Orta Batı ve Kuzeybatı Anadolu buluntuları ve tapınak olabilecek yapıları ele alındığında, yine de yerleşimlerden daha farklı, daha kompleks yapıların bulunmadığı bir gerçektir. Bu durum kendisini her yerleşimde, ocak yanlarında, yapı içlerinde karşılaşılan kült objeleriyle göstermektedir. Diğer bağlamda, söz konusu bölgeler için, kült yapıları ve kült uygulamasının yerleşmenin belirli bir kesiminde yaşayan özel bir sosyal sınıfla ilişkili olmadığını, bunların günlük yaşam ile beraber düşünülmesinin daha doğru olduğunu göstermiştir.

Arkeolojide cinsiyet rolleri, siyasi organizasyon, sosyal yapılar ve inançsal tutumu anlamak için yeni yaklaşımlar geliştirilmeye devam edilmektedir. Bu gelişimde, dönemin düşünce sistemini belirleyen politik ve felsefi akımlar her zaman birinci derecede etkili olmuştur. Sosyal bilimleri etkisi altında bırakan akımlar değiştikçe, bu yorumlar ilerde farklılık gösterecektir.

[155] Duru-Umurtak 2005, 147.

Şöyle özetleyecek olursak; günümüz düşünce yapısıyla geçmiş toplumların inanç sistemlerini anlamaya çalışmak, onların "tanrı" ve "tanrıça"larını, dönemlerle sınırlamak oldukça zordur. Yapılan tüm kazılarda eril-dişil ayrımının aranması, bugün sahip olduğumuz erkek-kadın sınıflamasının ya da beynimizdeki kodlamaların verdiği bir sonuçtur. Oysa Neolitik dönemde düşünüldüğü tarzda bir cinsiyet ayrımı henüz hiçbir yerleşim yerinde kanıtlanabilmiş değildir. Kaldı ki dişil-eril farkının ispatı da, elimize aldığımız her cinsiyeti belli figürin ya da heykelin tanrı veya tanrıça olmasını gerektirmemektedir. Tüm Anadolu için ele geçen tüm figürin ve heykellerin inançsal boyutları göz ardı edilmemekle birlikte, tanrı veya tanrıça olduklarını ileri sürebileceğimiz kanıtlar yeterli değildir.

Bu nedenle, tüm bu buluntu grubunu şöyle yorumlamak doğru olacaktır. Anadolu'da Neolitik dönemde görülen figürinler, heykeller ve duvar resimleri bir ana tanrıça ya da tanrı tapınımından çok, doğurganlığın denetlenmesi ya da hayvan totemlerinin insanlara bolluk getireceği kavramı çerçevesindeki inançsal faaliyetlerin yansımasıdır. Tanrısal saygınlık ve güç kavramları, kendisini leopar, yırtıcı kuşlar ve çeşitli havyalar ile göstermiş, bu kavramların grubun refahını sağladığı ya da bazı üyelerinin saygınlığını arttırdığı düşünülmüştür. Burada gördüğümüz şey evrensel bir dini inanış değil, daha çok kuruluş aşamasındaki bir inanç sistemi gibi görünmektedir.

Kısacası Anadolu Platosu için, beş bin yıl kadar süren Neolitik dönem içerisinde değişen flora ve fauna besin ekonomisini etkilemiş, bu etki, insanların sosyal, siyasi, kültürel anlamda değişmesine neden olmuştur. Değişen teknoloji ve sosyal sistemin gözle görülür yansımalarından birisi de inanç sistemlerinde gerçekleşmiştir. Anadolu'nun Erken Neolitik dönem inanışlarının göstergesi olan ve çoğu eril heykeller daha sonra Sümerlilerin kültürlerinde görülebilecek bir şeylerin ön hazırlığını oluşturmuş olabilir. Çatalhöyük ve Hacılar'ın "Ana Tanrıçaları" ise değişerek, Kybele, Aphrodith ve Meryem Ana'ya kadar varlığını sürdürmüştür. Aslanda ve yırtıcı kuşlarda bulunan avcılık ve güç imgelerinin, ana tanrıçanın Frigya'daki kültürünün anahtar simgelerinden birisi olması tanrıçanın Yunan ve Roma kültürlerinde de devam ettiğinin en önemli göstergelerinden biridir.

Öyleyse şöyle söylenilebilir ki "Tanrılar" ve "Tanrıçalar" tümüyle yeryüzünden silinmezler, yalnızca, toplumların ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yapılanmalarına göre başkalaşım geçirirler.

KISALTMALAR VE KAYNAKLAR

Aydıngün, Ş.G., 2005 "Yerleşik Hayat Öncesi Yaratan Beden: Pre Setetlment the Creative Body", ***Tunç Çağın Gizemli Kadınları*****,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 12–26.

Bailey, D. W., 2005 "Reading Prehisttoric Figurines as İndividulas" ***World Archeology*** 25(3): 321-331.

Bar-yosef, O-Belfer-Cohen, A., 2002 Çevresel Krizlerle Yüzleşmek. Doğu Akdeniz'de Genç Drays'tan Holosen çağa geçişte toplumsal ve kültürel değişiklikler. Cappers, R. T. J- Botema (haz) The Drawn of farming in the Near East in: Yakındoğu'da İlk Üretim, Geçim ve Çevre 6: 55–66, ***Oriente***, Berlin.

Bachofen, J., 1997 ***Söylence, Din ve Anaerkil*****,** İstanbul.

Barrett, J., 1991 "Towords an Archeology of Ritual", in: Garwood, P., Jennings, D., Skeates, R. And Thoms, J., (eds), ***Sacred ann Profane: Proceedings of a Conference on Archeology, Ritual and Religion. Oxford, 1989***, Oxford: Oxford Üniversity ***Committe for Arceology Monographs***, 32: 1–9.

Belli, O., 2001 ***Anadolu Tanrıçaları*****,** İstanbul.

Beile-Bohn, M- Gerber, C- Morris, D., 1985 ***The Art of the Ancient Cyprus*****,** Oxford Universty Press.

Bilgi, Ö., 1980 "Yeni Bulunmuş Eserlein Işığı Altında Anadolu Bronz Çağı Öncesi İnsan Figürinleri Hakkında Yeni Gözlemler" ***Belleten*** *XLIV*, 173: 1-10.

Bonogofsky, M., 2005 "A Bioarchaeological Study of Plastered Skulls from Anatolia: New Discoveries and İnterpretations", ***International Journal of Osteoarchaeology*****,** 15: 124-135.

Bordaz, J. 1968 "The suberde Excavation South Western Turkey: An Interim Report" ***Türk Arkeoloji Dergisi*****:** 17/2; 43–71

Cauvin , J., 2000 ***The Bird of the God and Beginnings of Agriculture.*** Cambridge Universty Pres, Cambridge. (Çev.) Trevor Watkins, Cambridge University Press.

Cauvin, J-Aurenche, O-
Cauvin, M. C- Balkan-Atlı, N.,
1999 "The Pre-Pottery Site of Cafer Höyük" in: M. Özdoğan (ed.) ***Neolithic İn Turkey: The Cradle of Civilization, New Discoveries*****,** İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 225–236.

Childe, V, G., 1978 ***Kendini Yaratan İnsan*** (Çev.) F. Karabey Ofluoğlu, İstanbul, Varlık Yayınları.

Çelik, B., 2005 "A New statue of the Early Pre-Pottey Neolithic Period from Gaziantep, Southeastern Turkey*"* ***Neo-Lithics*** 1/05: 28-31.

Çilingiroğlu, A- Derin, Z-
Abay, E-Sağlamtimur, H- Kayan.,
2004 ***Ulucak Höyük-Excavations Conducted Between 1995–2002*****,** Louvian, Peeters.

Clark, J. G. D., 1953 ***Archaeological Theories and İnterpretation: Old World, in A. L. Kroeber (ed.) Anthropology Today***. University of Chicago Press, Chicago, s. 343–383.

Danielou, A, 1995 ***The Pallus: Sacred Sacred Symbol of Male Creative Power***, İner Traditions Bear and Company.

Derin,Z- Abay,E- Özkan, T., 2002 — ***23. Kazı sonuçları Toplantısı 1. Cilt,*** "Kemalpaşa-Ulucak Höyük Kazıları, 1999–2000", Ankara.

Derin, Z-Çilingiroğlu A-Taşlıalan, M., 2003 — ***25. Kazı sonuçları Toplantısı 1. Cilt*** "Ulucak Höyük Kazısı, 2002" Ankara.

Durkheim, E., 1912 — ***Dini Hayatın İlkel Biçimleri*****,** (Çev.) F. Aydın, İstanbul.

Duru, R., 1994 — ***Kuruçay Höyüğü I 1978-1988: "Kazı Sonuçları ve Neolitik Kalkolitik Çağ Yerleşmeleri"*** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Duru, R., Umurtak, G., 2005 — ***HÖYÜCEK 1989- 1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları, Results Of The Excavations 1989-1992*****,** V. Dizi, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Eliade, M., 2003 — ***Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*****,** (Çev.) Ali Berktay, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Evans-Pritchard., 1999 — ***İlkellerde Din***, Ankara.

Gimbutas, M., 1991 — ***The Language of The Goddess***, New york: Harper Collins Publishers.

Guthrie, R. D., 1984 — "Ethological Observations from Palaeolithic Art" İn ***La Contribution dela Zoologie et del'ethologie al interpretation de l'art des peuples chasseurs prehistongues*** (3e Colloque d la Societe Suisse des Sciences Humanies). (ed.) H-G. Bandi, W. Hubber, M-R. Sauter, B. Sitter,s. 35-73. Fribourg: Editions Üniversitaires.

Gündoğan, Ş., 1994 — ***M.Ö. 3. binde Anadolu'da Mermer İdoller*****,** Hacettepe Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Hahn, J., 1993 — "Aurignaciant Art in Central Europe in Kenhcht", ***Before Lascaux: The Complex Record of the Early Upper Paleolithic*****.** Boca Raton. CRC pres, İnc.

Hamilton, N., 2000 — "Çatalhöyük Figürinleri" (Çev.) Ali Ova, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ***Sanat Dünyamız*** 80: 135–140.

Hansen, J., 2005 — "Neolithic Figürines-East-West"*:* ***Byzas 2*****,** (ed.) ***How Did Farming Reach Europe? Anatolian-Europen relations from the second half of the 7th through the first half of the 6th millenium cal***

BC, Procedding of the İnternational Wokhshop, İstanbul, 20–22 Mayıs, s. 195–212.

Hauptman, H., 1993 "Ein Kultgebaude in Nevali Çori" in: Frangipane, M- Hauptman, H- Liverani, M- Matheiae, P- Mellink, M (eds.), ***Between The Rivers Over The Montains. Archeaeologia Anatolica et Mesopotamica.*** Alba Palmieri Deticata, s. 33–69.

1999a "The Urfa region" in: M. Özdoğan (ed.) ***Neolithic İn Turkey: The Cradle of Civilization, New Discoveries*****,** İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

1999b "Yukarı Mezopotamya'da Erken Neolitik Dönem", ***1998 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*****,** Ankara, s. 117–154.

Hodder, I., 2004 "Woman and Man at Çatalhöyük" ***Scientific American*****,** Jonuary, 76-81.

2005 "Figürinler Hakkında Düşünmek / Thinking About Figürines" ***Tunç Çağın Gizemli Kadınları*****,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 7–11.

2006 ***Çatalhöyük Leoparın Öyküsü***, (Çev.) Dilek Şendil, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Hume, D., 2005 ***Din Üstüne***, (Çev.) Mete Tunçay, İstanbul, 1988

Hökelekli, H., 1993 ***Din Psikolojisi,*** Ankara.

Jevons, E., 1944 "The Psychology of religion", İn: ***Psychoanalysis Todey***, (der.) S. Lonard, İnternational Universities Press, New York. s. 315–325.

Karageorgis, V., 1981 ***Ancient Cyprus: 7.000 Years of Art and Archeology*****,** Louisiana State Universty Press.

Kulaçoğlu, B., 1992 ***Tanrılar ve Tanrıçalar,*** Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul.

Kuijt, I., 2000 ***Life in Neolithic Farming Communities, Social Organization, Identy and Differentiation***, Kluwer Academic/Plenum Publishers, NY.

Kurtuluş, Ö., 1995 "Çatalhöyük", ***Bilim ve Teknik Dergisi*** İstanbul, s. 16–20.

Mc Dermott, L. R., 1996 "Self Representation in Upper Paleolithic Female Figurines" ***Current Anthropology*****,** 37: 227-275.

Mellaart, J., 1970 ***Ekcavations at Hacılar*****,** Edinburgh, Edinburgh University Press.

1993 ***Çatalhöyük / Anadolu'da Bir Neolitik Kent*****,** Yapı Kredi yayınları İstanbul.

1989 "Dünya Tarihöncesinin Eşi Olmayan Eserleri Çatalhöyük'ün Kazılmayan Katlarında Duruyor", ***Arkeoloji ve Sanat Dergisi*****,** İstanbul, 14–21.

Meskell, L., Nakamura, C
2004 "Figurines and Clay Objects", Çatalhöyük Archive Report.

2006 "Çatalhöyük Figürinleri-Çatalhöyük Figuines" ***Topraktan Sonsuzluğa Çatalhöyük- From Earth to Eternty*****,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Morsh,M- Schmidt, K 1998., "Frühneolithischen Forschungen in Ober Mesopotamien, Göbeklitepe und Gürcütepe", ***İstanbuler Mitteileungen***, 48: s. 3-11.

Morris, B., 1987 ***Din Üzerine Antropolojik incelemeler,*** Cambridge University, (Çev.) Tayfun Atay, Ankara.

Müler, F. M., 1978 ***İntroduction to the Science of Religion,*** Arno Press, New York.

Naumann, R., 1991 ***Eski Anadolu Mimarlığı*****,** Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Özbaydar, B., 1970 ***Din Ve Tanrı inancının Gelişmesi Üzerine bir Araştırma*****,** İstanbul.

Özdoğan, M.-
Özdoğan, A. 1998 "Buildings of Cult and the Cult of Buildings", G Arsebuk, M, Mellink, W, Schirmer (eds.), ***Light on Top of the Black Hill, Studies Presented to Halet Çambel; Karatepe'deki Işık, Halet Çambel'e Sunulan Yazılar***, Ege Yayınları, İstanbul.

Özdoğan, M., 1999 "Northwestern Turkey: Neolithic Cultures in Between the Balkans and Anatolia" In: M, Özdoğan (ed.) ***Neolithic in Turkey: The Cradle of Civilization, New Discoveries*****,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları. s. 203–224, İstanbul.

1999 "Çayönü" In: M, Özdoğan (ed.) ***Neolithic in Turkey: The Cradle of Civilization, New Discoveries*****,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

2000 "Pendik Kazısı", ***Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932–1999)*****,** (ed.) Belli, O, İstanbul, s. 42–44.

2001 "The Neolithic Deit. Male or Female" R. M. Boehmer ve J. Maran (yay), ***Lux Orientis, Festschrift für Harald Hauptmann*****,** Verlag Marie Leidorf, Rahden. s. 313–319.

2003 "A Group of Neolithic Stone Figürines from Mezra-a Teleilat", M. Özdoğan, H. Hauptman, N. Başgelen, (yay), ***Köyden kente Yakındoğu'da ilk Yerleşimler II*****,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul. s. 511–524.

2003 "Dünyanın en eski heykeli-Şalıurfa" ***Atlas Dergisi*****,** sayı:137, s. 36–40.

2004 "Neolitik Çağ- Neolitik Devrim- ilk üretim toplulukları Kavramının Değişimi ve Braidwoodlar"*,* ***TÜBA AR 7***, s. 43–51.

Özdoğan, M-Özdoğan, A-
D. Bar-Yosef-Zeist, V., 1994 "Çayönü Kazısı ve Güneydoğu Anadolu Karma Projesi 30 yıllık Genel Bir Derlendirme*"* ***XV. Kazı Sonuçları Toplantısı***, Ankara.

Özsait, M., 1986 "Psidia Bölgesinde Yeni prehistorik İskan Yerleri" ***Anadolu Araştırmaları*****,** 10: 73–87.

Paine, S., 2004 ***Amulets: A Word of Secret Powers, Charms and Magic*****,** London: Thames & Hudson.

Pazarlı, O., 1968 ***Din Psikolojisi***, İstanbul.

Roaf, M., 1996 ***Mezopotamya ve Eski Yakındoğu*****,** (Çev.) Zülal Kılıç, İletişim Yayınları, İstanbul.

Robins, J., 2000 "Rituel Communication and Linguistik İdeology: A Reading and Partial Reformulation of Rappaport's Theory of Ritual" ***Current Anthropology*** 42: 591-614.

Roodenberg, J., 1999 "Ilıpınar, An Early Farming Village in İznik Lake Basin" In: M, Özdoğan (ed.) ***Neolithic in Turkey: The Cradle of Civilization, New Discoveries*****,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Roller, L., 2004 ***Ana Tanrıça'nın İzinde-Anadolu'da Kybele Kültü****,* (Çev.) Betül Avunç, Homer Kitabevi, İstanbul.

Sağlamtimur, H., 2006 "Ege'nin İlk Çitçileri" ***Arkeo-Atlas*****,** sayı: 5 s. 185

Saltuk, S., 1997 ***Arkeoloji Sözlüğü*****,** İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Sarıkçıoğlu, E., 2002 ***Din Fenomenolojisi*****,** Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, Isparta.

Schmidth, K., 1998 "Beyond Daily Bread: Evidence of Early Neolithic Rituel from Göbeklitepe" ***Neo-Lithics*** 2/98: 1-5

1999 "Boars Ducks and Foxes- The Urfa Project" ***Neo-Lithics*** 2/99: 12–16.

Sevin, V., 2003 — ***Eski Anadolu ve Trakya*,** İletişim Yayınları, İstanbul.

2003 — ***Anadolu Arkeolojisi*,** Der Yayınları, İstanbul.

Silistreli, U., 1989 — "Köşk Höyük Figürin ve Heykelciği" ***Belleten:*** *LIII*: 497-504, Ankara.

1991 — "1989 Köşk Höyük Kazısı", ***Kazı Sonuçları Toplantısı***, 12: 95–104, Ankara.

Sözen, M- Tanyeli, U., 2003 — ***Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*,** Remzi Kitabevi, Ankara.

Spencer, H., 1876 — ***The Prenciples of Sciology,*** Williams&Norgate, Londra.

Talalay, L. E., 1987 — "Rethinking the function of clay figurines lefg from Neolithic Greece. An argumant by analogy". ***AJA*** 91: 161–169.

Tansuğ, S., 1992 — ***Resim Sanatının Tarihi*,** Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Tanyol, T., 2000 — "Mağara Resimlerini Okumak", ***Sanat Dünyamız, Arkeoloji: Dipten Gelen Sanat*,** Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 129-134.

Tambiah, S, J., 2002 — ***Büyü, Bilim, Din ve Akılcılığın Kapsamı,*** Dost Kitabevi Yayınları**,** Ankara.

Taplamacıoğlu, M., 1963 — ***Din Sosyolojisi*,** Ankara, 1963

TAY 2 — ***Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri*,** Klasör 2, İstanbul.

Tucker, W., 1977 — ***The Language of Sculpture*,** London: Thames and Hudson.

Türkcan, A. U., 2003 — "Stamps, Seals and Clay Figures"**,** ***Çatalhöyük Excavation Reports*** s. 98-104.

Uzunoğlu, E., 2005 ***Woman in Anatolia: 9000 Years Of The Anatolin Woman*****,** İstanbul.

Verhoeven, M., 2001 "Person or Penis? İnterpretin a New PPNB Antrhoroporphic Statuefrom the Taurus Foothills" ***Neo-Lithics*** 1/01: 8–11.

Voight, M., 1991 "The Goddess from Anatolia: an Archeological Perspective"*,* ***Oriental Rug Revieve*****,** 11/2 s. 32-39.

2000 "Çatalhöyük in Context, Rituel at Early Neolithic sites in Central and Eastern Turkey" ***Life is Neolithic Farmin Communities: Social Organization, İdenty and Differentation*****,** ed. Ian Kuijt, New York Plenum, s. 253–293.

TABLOLARIN LİSTESİ

Tablo 1: Konya Ovası yerleşimleri ve Ele Geçen Figürinlerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımı

Tablo 2: Çatalhöyük Yerleşiminde Bulunan Figürinlerin Hammaddelerine Göre Dağılımı

Tablo 3: Çatalhöyük Yerleşimi, Hammadde ve Tabakalara Göre Şematik Figürinler ve İnsan Figürinleri

Tablo 4: Çatalhöyük J. Mellart Dönemi Kazıları, Tabakalara Göre Figürin Sayıları

Tablo 5: Çatalhöyük'te Yapılara Göre Figürin Sayısı

Tablo 6: Göller Bölgesi'nden Ele Geçen Figürinlerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımı

Tablo 7: Hacılar Yerleşimi Binalara Göre Figürinlerin Dağılımları

Tablo 8: Kuzeybatı ve Orta Batı Anadolu Neolitik Dönem Merkezleri ve Figürinlerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımları

Tablo 9: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Neolitik Dönem Merkezleri ve Figürinlerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımları

Tablo 10: Doğu ve Güneydoğu Anadolu Neolitik Dönem Merkezleri ve Figürinlerin Yapıldığı Hammaddelerin Yerleşimlere Göre Şematik Dağılımı

Tablo 11: Anadolu Neolitik Dönem Figürin ve Heykellerinin Genel Dağılım Tablosu

HARİTALAR

Harita: Anadolu Neolitik Dönem Yerleşimleri